

652
1995

ISSN 0134 3459

ISSN 0134 3459

II ს.
(4)
1-3, 4-6

1-3

1995

გოგოსი

გამოცემის 87-ე წელი

1-3

იანვარი-ივნისი

რა მშვენიერი ზღვა გვაქვს, აჭარა,
რა მომავალი, ძვირფასი ბედით...
ქალაქი — ჩვენი ქვეყნის ფანჯარა
აღმოსავლეთით და დასავლეთით.

ქალაქი

გ ა თ უ მ ი

ლიტერატურულ-მხატვრული და საზოგადოებრივ-პოლიტიკური
შურობა

საქართველოს მფარველთა კავშირისა და აჭარის ორგანიზაციის
ორგანო

ხარედაქციო კოლეგია:

რეზო ამაშუკელი
ვახტანგ ახვლედიანი
ზურაბ გორგილაძე
მამია ვარშანიძე
(პასუხისმგებელი მდივანი)
შოთა ზოიძე
დავით თედორაძე
თეიმურაზ ლანჩავა
ალექსანდრე სამსონია
რამაზ სურგანიძე
ამირან ხაბაზი
ფრიდონ ხალვაში
დავით ხახუტაიშვილი
რამაზ ჯაფარიძე
ჯემალ ჯაყელი

ნომერი გააფორმა ბ. ლომაძემ.

შუიკანაძის ამ ნომრის რედაქტორია მამია ვარშანიძე.

რედაქციის მისამართი: ბათუმი, მელიქიშვილის ქ. № 21, ტელ. 8-88-71

გადაეცა წარწერების 11.05.95, ხელმოწერილია დასაბეჭდად 27,7,95,
ქაღალდის ზომა 60X90¹/₁₆, პირობითი ნახევლი თაბახი 12,09 საიდრიცხო
საგამომცემლო თაბახი 12,3. შეეცვლია № 256, ტირაჟი 200.

ქ. ბათუმის № 1 სტამბა, იბერიის ქ. № 91.

ალექსანდრე ჩხაიძე

ჩემი წილი საუკუნე

შავნოხიშვილი კაცის ფიქრები

ჩემს ბიბლიოთეკაში ვეღარ აღმოვაჩინე „სკკპ (ბ) ისტორიის მოკლე კურსი“, რომელიც ათეული წლების მანძილზე სამაგიდო წიგნად ითვლებოდა ყველასათვის, მეძროხეობის ფერმის გამგე იყო იგი თუ სწავლა-განათლებით დაყურსული აკადემიკოსი. ანკე-ტებში, დახასიათებებსა და რეკომენდაციებში აუცილებლად უნდა აღნიშნულიყო, რომ განუხრეღად იმდღე პოლიტიკური ცოდნის დონეს, ჩაბმული ხარ პოლიტგანათლების ქსელში, სადაც სასწავლო წელი, როგორც წესი, ყოველთვის ორგანიზებულად იწყებოდა და ასევე ორგანიზებულად მთავრდებოდა.

პოლიტსწავლების ყველა ფორმაში მთავარ წიგნად „მოკლე კურსი“ ითვლებოდა. მე, როგორც უმაღლესდამთავრებული, უმაღლესი ფორმის წრეში ვიყავი გაერთიანებული, „ისტმატსა“ და „დიმატს“ ვეუფლებოდი. მერამდენეჯერ, რატომღაც ყველაზე უფრო ის დამამახსოვრდა, მარქსს და ენგელსს ჰეგელის ფილოსოფიიდან რაციონალური მარცვალი რომ აუღიათ, ხოლო ჩენჩო გადაუყრიათ. ჯერ ჩუმ-ჩუმად, შემდეგ თანდათან უფრო ხმამაღლა, ასეთი ხუმრობა გაჩნდა: ხომ არ აჯობებდა, მარქსს და ენგელსს ჩენჩო დაეტოვებინათ, ის რაღაც მარცვალი კი ქარისთვის გაეტანებიათ.

სულ არაფერი მისწავლია პოლიტგანათლების ქსელში და მარქსიზმ-ლენინიზმის ლექციებზე-მეტყი, რომ ვთქვა, ნამდვილად არ ვიქნები მართალი, ზოგი რამ ახლაც მახსოვს და მომწონს კიდევ, მაგალითად, რომ „ყოფიერება განსაზღვრავს ცნობიერებას“, რასაც საფესვით ვიზიარებ, თუმცა, უნდა გამოვტყდე, ზუსტად არ ვიცი, ვისი ნათქვამია ეს, — მარქსის, ენგელსის, ლენინის თუ არა;

გაგრძელება. დასაწყ. „ჭოროხი“, 1993 № 3, 4, 5, 6, 1994, № 1, 2, 3, 4, 5, 6.

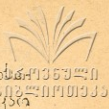
საქართველოს
მინისტრო
ბიბლიოთეკა

სტალინის — ნამდვილად არაა, მას უფრო სხვა მეთოდები აქვს. ადამიანი გაცნობიერებისათვის. შეიძლება რომელიმე ბრძენმა დაგვიტოვა ეს ნააზრევი ჯერ კიდევ ჩვენს წელთაღრიცხვამდე. ან კიდევ, ვისაც არ ვკითხე, ვერავინ მითხრა, ვის ეკუთვნის ეს მოწოდება — „პროლეტარებო ყველა ქვეყნისა, შეერთდით!“ თითქმის ყველას ახსოვს, რომ ამ სიტყვებით მთავრდება „კომუნისტური მანიფესტი“, მაგრამ, ვინ განაღდა ეს ოთხი სიტყვა ასეთნაირად, მარქსმა თუ ენგელსმა, არავინ იცის. ორ-ორი სიტყვა მოდის თითოეულზე. თუმცა, არა თუ მისი ავტორი, დღეს ეს ლოზუნგი საერთოდ აღარავის ახსოვს, მსოფლიოს პროლეტარებს კი ეს ერთი დღეც წაართვეს სოლიდარობისათვის, წითლად რომ იყო აღნიშნული კალენდარში. პირველი მაისი მაქვს მხედველობაში.

მაგრამ მე, ალბათ, რამდენადმე გადავუხვიე თემას, მხოლოდ ნუ გაგიკვირდებათ, ეკონომიკურ პრობლემებზე მინდა გესაუბროთ. ჩემი პოლიტსწავლებაც ამიტომ მოვიგონე, მარქსიზმ-ლენინიზმის კლასიკოსებსაც ამიტომ შევეხმიანე, ვინაიდან ჩვენი ცნობიერება უშუალოდაა დაკავშირებული ყოფიერებასთან, ესე იგი, ყოფა-ცხოვრებასთან, ესე იგი, ეკონომიკასთან.

მე რომ პოეტად დაებადებულიყავი, ალბათ, ალტაცებით წარმოვთქვამდი გარიბოლდ სტრიქონებს, რომ, როგორც კი გავახილე თვალი, ჩენს წინ გადაიშალა უკიდევანო და თვალწარმატცი, ზღაპრული იდუმალებით აღსავსე სამყარო, მაგრამ, რა ვქნა, მე — დაბადებიდანვე გამოუსწორებელმა პროზაიკოსმა — თვალის გახელისთანავე დავინახე... პურის წიგნაკი და ამ წიგნაკით აღებული 400 გრამი ქაშისფერი პური (შემდეგ შევერტყობ, რომ იმ წლებში მოუსავლიანობა ყოფილა უკრაინაში). აგადმყოფ ბავშვებს ერიმები ჯერ თეთრ პურს უწერდნენ, ხოლო შემდეგ — წამლებს. თავად მე თეთრი პური პირველად ვიგემე, როცა ბავშვებმა თამაშის დროს ქვიშაში ოქროს კბილი ვიპოვეთ და „ტორგისინის“ მაღაზიაში მივიტანეთ, სადაც ერთი თავი ძეხვი და ერთი „ბუხანკა“ საოცნებო პური მოგვცეს. ახლაც მახსოვს იმის გემო.

სიტყვა „ეკონომიკა“ მის მნიშვნელობაზე უფრო ადრე სიღარიბის სინონიმად შემოვიდა ჩვენს ცხოვრებაში, — „ეკონომიურად უჭირსო“, „ეკონომიური შესაძლებლობა არა აქვსო“ — ამიტომ, ცოტა არ იყოს, მიკვირდა, ერთი ჩვენი მეზობელი, რომელზეც ამბობდნენ, ეკონომისტად მუშაობსო, ჩვენსაგით გაჭირვებულად რომ ცხოვრობდა. თუმცა ისეთი მეზობელიც გვყავდა, რომლის შვილიც დილ-დილობით კაკაოს და კარაქიან თეთრ პურს მიირთმევდა. ეს, რა ჯეშა უნდა, გვეჩაბებოდა, მაგრამ უფრო ის გვბოლბო-

და, დედამისი ჩვენთან თამაშს რომ უშლიდა, მთელი ქუჩის გასწვრივ გონად გადმოსჭაბებდა აივნებიდან, ზურიკო, შვილო, ამოდი, კაკა დალიეო. კინოს უყული რომ არ გვქონდა, ესეც ეკონომიკასთან იყო დაკავშირებული, მამის ნახმარ პიჯაკს უფროსი ძმა რომ გაცვთდა და შემდეგ წენ გადმოგილოცავდა, ისიც.

ასეთ ყოფას თითქოს უნდა განესაზღვრა ჩვენი ცნობიერება (თუმცა ეს თეზისი მაშინ ჩემთვის, რა თქმა უნდა, არ იყო ცნობილი), პროტესტი ან უკმაყოფილება მაინც გამოეწვია, მაგრამ ხდებოდა პირიქით, კაცობრიობის ასალი ერის — სოციალიზმის მშენებლები რატომღაც აღტაცებული იყვნენ ასეთი ბედნიერი და საამუშაო ცხოვრებით, მშობლიური კომუნისტური პარტიის გარშემო ღარაშკაღები მტკიცე ნაბიჯებით მიემართებოდნენ კიდევ უფრო უკეთესი მომავლის და საბოლოო მიზნის — კომუნიზმისაკენ.

მეოცე საუკუნის მიწურულის გადასახედიდან ჩვენ არასოდეს გვიცხოვრია ნორმალურად. კარგად ცხოვრებაზე ხომ ლაპარაკიც ზედმეტია. საბჭოთა ბაზის აბსოლუტური უმრავლესობა მეტ-ნაკლებად არსებობდა (ახლა — მით უმეტეს) არაშრომითი შემოსავლით, პირდაპირ თუ ვაჭრებით, ქრთამებით, ქურდობით, რაც თითქმის დაშვებული იყო არაოფიციალურად. აბა, სხვანაირად როგორ უნდა გაეტანა თავი სანიტარს ნომ-მანეთიანი ხელფასით, თუ არა — ავადმყოფის ნასუფრალით, ან კიდევ გასტრონომის გამყიდველს, მაქარს ან კარაქს თუ არ გააყილებდა ხელს.

ანკეტებისადმი ჩემი დამოკიდებულების შესახებ ბევრჯერ საკაროდ მოთქვამს და დამიწერია მისი უაზრო თუ უზნეო კითხვების გამო. რადიოკომიტეტში რომ ვმუშაობდი და მეზღვაურთა გაცემას ვხელმძღვანელობდი, გაჩნდა აზრი, რომ ერთ-ერთ საზღვარგარეთელ რეისში გავყოლოდი საქართველოს სსრ-ის რომელიმე გემს, რამდენიმე ათეულკილომეტრიანი ანკეტა მომცეს შესავსებად. იქამდე რომ მივედი, თქვენი მეუღლის მამა სად იმყოფება, ხოლო, თუ ცოცხალი არაა, მისი საფლავის ადგილმდებარეობა და ნომერი მიგვითითეო, გრაფაში ჩავწერე, ის ადამიანი, რომელსაც მაშინ არც ვიცნობდი, თქვენ დაპატიმრეთ, დახვრიტეთ, საფლავის ადგილს და ნომერს მე მეკითხებით-მეთქი! ამის შემდეგ, თავის თავად ცხადია, ჩემი საზღვარგარეთელი რეისი აღარ შემდგარა.

განსაკუთრებით მანერვულვდა, უზგრხულ მდგომარეობაში მაგდებდა კითხვა, ვიყავი თუ არა პასუხისგებაში, როდის და რისთვის. არადა, მართლა ვიყავი პასუხისგებაში, 1946 წელს, ხუთი წლის პირობითი სასჯელი მომისაჯეს, მაგრამ თუ ამ ხნის მანძილზე რაიმე დანაშაულს არ ჩავიდენდი, შემდეგ ნასამართლევად აღარ

ვითვლებოდი. იურისტობას რომ ვეუფლებოდი, უპირველეს ყოვლისა, ამ საკითხით დაინტერესდი, ასე რომ, ანკეტის სინდისის ქენჯნის გარეშე შემეძლო მეპასუვნა, რომ პასუხისმგებლობა არ ეყოფილებარ. მაგრამ იყო სხვა, დაუწერელი კანონებიც. ერთხელ ხელმძღვანელ პარტიულ ორგანოში, გამომიძახეს და ძალიან სერიოზულად მისაყვედურეს, რომ პარტიას დაეუმაღლე ასეთი ფაქტი ჩემი ბიოგრაფიიდან. კანონის ჩვენება, რომ მე სასამართლოვად აღარ ვითვლებოდი, იურისტის დიპლომის გამოჩენა ყურად არ იღეს, ჩვენ ჩვენი კანონი და კოდექსი გვაქვსო.

დღეს ჩემი ცხოვრების ეს ეპიზოდი აღარავის ახსოვს, არც არავის აინტერესებს, მე თუ მოგვცემი ზოგჯერ ხუმრობით ნაცნობ-მეგობართა ვიწრო წრეში, სადღაც გამოვაქვეყნე კიდეც. მაგრამ ახლა რატომღაც ძალიან მომიწია, თვალი შემევლო სისხლის სამართლის კოდექსის ამ მუხლიათვის, რომლითაც ჩვენ მაშინ ხუთწლიანი პირობითი სასჯელი გამოგვიტანეს.

„ჩვენო“, მიტომ ვამბობ, რომ ორნი ვიყავით, მერხის მეგობართან ერთად, რომელიც შემდეგ სახელოვანი ექიმი გახდა, ორდენები და საპატიო წოდებები დაინსახურა. მოსკოვში დაეაპირეთ გამგზავრება სწავლის გასაგრძელებლად. მილიციაში საშვი იყო ასაღები, რისთვისაც გარკვეული თანხა უნდა გავცელო. თანაც კიდევ — გზისა და დედაჩალაქში ცხოვრების ხარჯები. გადავწყვეტეთ, თითო ყუთი დაფნა წავგელო თავის გასატანად, მაგრამ ჩვენი კომერციული აქცია აღვილზვევ ჩაიფუშა, ბათუმიდან გასვლამდე, იმავე მილიციამ დაგვაკავა, ქრთამი რომ აიღო ჩვენგან საშვის მისაღებად, საქმე სასამართლომდე მივიდა. მახსოვს, ჩვენმა დამცველმა, შემდგომში ცნობილმა დრამატურგმა ვალერიან კანდელაკმა სიტყვა წარმოთქვა პროცესზე, ძველ რომში დაფნა დიდების გვირგვინი იყო, როგორ შეიძლება ამისათვის ასეთი ნიჭიერი, იმედის მომცემი, სწავლას მოწყურებული ახალგაზრდების დიხჯაო. კანონში რომსა და დაფნის გვირგვინზე არაფერი იყო ნათქვამი, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 142-ე მუხლში კი გარკვევით ეწერა, რომ ჩვენ ქმედებას სპეკულაციის ცდა ეწოდება და იგი ისჯება ხუთი წლით თავისუფლების აღკვეთით. ციხეში ჯდომა პირობითი სასჯელით რომ შეგვიცვალეს, ესეც დიდი პატივისცემა იყო, მეტად გავლენიანი პირების ჩარევის წყალობით. თუმცა პროკურორმა გააპროტესტა სასამართლოს ეს განაჩენი და შემდეგ რამდენიმე თვის განმავლობაში ვიმალებოდით, ამ სიტყვის სრული მნიშვნელობით, სანამ მოსკოვში უმაღლესმა სასამართლომ საბოლოოდ არ დაამტკიცა სასამართლოს გადაწყვეტილება.

როგორც უკვე მოგახსენეთ, ძალიან მომინდა ერთხელ კიდევ გადამეცლო თვალი იმდროინდელი კანონმდებლობისათვის დღევანდელი დღის გადასახედოდან. უპირველეს ყოვლისა, გამაოცა, რომ ქართული კოდექსები სიტყვა-სიტყვით გადმოთარგმნილია რუსული დედნებიდან. აბსოლუტურად იგნორირებულია ამა თუ იმ ერის ბასიათი, ტრადიციები, ზნე-ჩვეულებანი. ჩვენმა სახელოვანმა მუსიკოსმა ანხორ ერქომაიშვილმა მიაშმო ერთხელ: ანსამბლი „რუსთავი“ ავსტრიაში მიემგზავრებოდა საერთაშორისო ფოლკლორულ ფესტივალში მონაწილეობის მისაღებად. მოსკოვის საბავშვო ხანჯლები არ გაატანა იმ მოტივით, რომ ხანჯალი „ცივი იარაღია“ და თვითმფრისავში მასი შეტანა სასტიკად აკრძალულიყო. რამდენი არ უმტკიცეს, რომ ხანჯალი, უპირველეს ყოვლისა, „ცივი იარაღი“ კი არა, ქართული ეროვნული სამოსელის ატრიბუტიაო, საბავშვო ჩინოვნიკების გული ვერაფერმა შთააბრუნებდა. კითხვაზე, რომელ უფროს ჩინს შეეძლო გადაეჭრებოდა ეს ხელოვნურად შექმნილი პრობლემა, საბავშვო ცვლის უფროსმა, ალბათ, ანსამბლის ეროვნულობის გათვალისწინებით მიუგო: „აბრატიტეს კ ლაფრენტი პავლოვიჩო“. სტალინთანაც შეეძლოთ გაეგზავნათ, მაგრამ, ალბათ, ჯერ კიდევ ეშინათ მისი.

რუსულიდან გადმოთარგმნილი სისხლის სამართლის კოდექსის 142-ე მუხლს, მართლმსაჯულების უმაღლესი ორგანოების დადგენილებებს, ინსტრუქციებსა და კომენტარებს, აგრეთვე 1953 წელს გამოცემულ „იურიდიულ ლექსიკონს“ რომ გადავავლე თვალი, გავვოცდი, — ყველგან „სპეკულაცია“ განმარტებულია, როგორც რევოლუციის მიერ დანაშაულო ბურჟუაზიული კლასის ზრახვების გამოვლინება, სოციალისტური სახელმწიფოს ეკონომიური ძლიერების ხელყოფა. ამის გამო სასტიკად აკრძალება და ასევე სასტიკად ისჯება კერძო მაღაზიების გახსნა, როგორც მშრომელი მასების ყვლეფის საშუალება. მიუხედავად იმისა, რომ სპეკულაციის ძირითადი აზრი საქონლის იაფად ყიდვა და უფრო ძვირად გაყიდვა და ამ გზით ფულის მოგებაა, კანონი იმ შემთხვევაშიც მკაცრი და უკომპრომისოა, როცა, ეგრეთწოდებული, სპეკულანტი საქონელს ყიდის სახელმწიფოს მიერ დადგენილ მტკიცე ფასებში, ან კიდევ უფრო იაფად! 1928 წელს მიღებული ეს კანონი 1946 წელსაც ძალაში იყო, ჩვენ რომ გაგვასამართლეს. კიდევ კარგი: ხუთი წელი რომ გვაქმარეს მაშინ, ისიც — პირობითად! კარგად გადავრჩენილ ვართ.

განსაკუთრებით უცხოელ იურისტებს უკვირდათ, ისეთი ქმედება, როგორიცაა ყიდვა-გაყიდვა და ამ გზით ფულის მოგება, რა-

ტომ ითვლებოდა დანაშაულად და რატომ ისჯებოდა ასე მკაცრად, საერთოდ, რას ნიშნავდა ეს სიტყვა — „სპეკულაცია?“

დიდი ხნის წინათ, იტალიაში ტურისტული მოგზაურობის დროს, რომის სასტუმროსთან ერთ პატარა დუქანს შევეჩვიეთ. პატრონი რუსულს ამტკრევდა და იმიტომ. ახლაც მახსოვს მისი სახელი, ოტელო ჰევიოდა. მაშინ ბოლონის ლაბადები იყო მოდაში. ერთ დღეს დავინახე, რომ რამდენიმე კაცი ამ ლაბადებით მანქანას ტვირთავდა. ესენი ბერძენი სპეკულანტები არიანო, გვითხრა ოტელომ. გაგვიკვირდა, თქვენთანაც არიან სპეკულანტებიო! არაო, ისეთი სპეკულანტები არ არიან, თქვენ რომ გგონიათ, ესენი ჩემთან თითო ლაბადას 1.500 ლირად ყიდულობენ, საბერძნეთში კი 1700-ად ყიდიან, მაშინ, როცა მათ მაღაზიებში ორი ათასი ლირსო. უცხოეთში, როგორც წესი, ხელზე ნაყიდი საქონელი არ შეიძლება მაღაზიის ფასზე ძვირი ღირდეს. ან კიდევ ბაზარში, როცა დილით რადიოთი გამოგიცხადებენ, დღეს ესა და ეს პროდუქტი ამდენი ღირსო, გაბედავ და უფრო ძვირად დააფასებ!

გარდაქმნის პირველ წლებში გამოჩენილი ამერიკელი ეკონომისტი, აკადემიკოსი, ნობელის, პრემიის ლაურეატი, რუსი გრაფების შთამომავალი, ლეონტიევი, პეტერბურგში მიუწვევიათ და უთხოვიათ, თქვენი ცოდნა და გამოცდილება მშობლიურ კუთხეს მოახმარეთ. ლეონტიევს, უპირველეს ყოვლისა, ბაზრები მოუნახულებია და გაკვირვებია, რომ პეტერბურგში კილოგრამი ხორცი 100 მანეთი ღირდა, ხოლო 300 კილომეტრით დაშორებულ შის ყოფილ მამულში — 50 მანეთი. უკითხავს, რატომ იქ არ შეიძენთ ხორცს და აქ არ გაყიდით, ამით ხომ ორივე მხარე მოიგებსო. აკადემიკოსისათვის აუხსნიათ, რომ ეს დანაშაულია, რასაც სპეკულაცია ჰქვია და ხუთწლიანი პატიმრობით ისჯებაო. ყოვლისმცოდნე აკადემიკოსი განცვიფრებული და საოქმელი მოკლედ მოუჭრია, სანამ თქვენ ბევრი სპეკულანტი არ გეყოლებათ, არაფერი გეშველებათო. ამდგარა და წასულა ის კაცი უკან, თავის ამერიკაში.

საქართველოს მართლმსაჯულება დღესაც რუსული კოდექსების ქართული თარგმანებით ხელმძღვანელობს. ამიტომ სპეკულაციის მუშალი იქაც და ჩვენთანაც საერთოდ ამოღებულია, ვინაიდან დღევანდელი ეკონომიკა, საბაზრო ურთიერთობა, ბიზნესი აგებულია პრინციპებზე, რასაც არც თუ შორეულ წასულში სპეკულაცია ჰქვიაოდა და საკმარის მკაცრად ისჯებოდა.

ძალიან ხომ არ გავაიდევალურე სპეკულანტის როლი ჩვენს ეკონომიკაში? მთავარი მაინც ისაა, ყოველივე ამას დღეს ხუმრობით რომ ვიგონებ და უკვე აღარაა აუცილებელი, ანკეტაში ან აგტო-

ბიოგრაფიაში ჩავწერო ჩემი ცხოვრების ეს კრიმინალური ეპიზო-
დი. მაგრამ მაინც საჭიროდ ჩავთვალე, იგი შემეტანა წიგნში „ჩემი
წილი საუკუნე“, ერთმა კოლეგამ კი, მისთვის ჩვეული იუმორისტული
ნახევრადოფიციალურ სუფრაზე განაცხადა, თუ ვინმე დისერტაცი-
ას დაიცავს საბაზრო ეკონომიკის თემაზე, თქვენი დამსახურებაც
უნდა აღინიშნოს, ვინც იდექით ქართული ბიზნესის სათავეებთანო.

მაგრამ თურმე სახუმაროდ სულ არ მქონია საქმე. ამაში დაგ-
რწმუნდი, როცა ერთ დღეს თბილისში ჩავაკითხე ჩემს შემნახველ
ბანკს, სადაც ათეული წლების განმავლობაში მისხალ-მისხალ გრო-
ვდებოდა მომავალი სარჩო-საბადებელი — ჩვენში თუ საზღვარგა-
რეთ დადგმული პიესებიდან გადმორიცხული საავტორო პონორა-
რი. ეს ბანკი მდებარეობდა რუსთაველის თეატრსა და სასტუმრო
„თბილისს“ შორის. ვიცოდი, რომ იგი დაინგრა იმ ტრაგიკულ
დღეებში, სურვილიც არ მქონდა ჩამევლო რუსთაველის პროსპექ-
ტზე. კითხვა-კითხვით მივაგენი ჩემი ბანკის ახალ ადგილ-სამყოფ-
ელს. იმ დროისათვის მანეთი უკვე კუბონით იყო შეცვლილი, მაგ-
რამ, ალბათ, ფსიქოლოგიურად ჯერ კიდევ არ ვიყავი მზად, რომ
სახელმწიფოსათვის თითქოს საიმედოდ მიბარებული მანეთების
ნაცვლად, რომლითაც შემძლო მეყიდა ბინა, მანქანა, ავეჯი, ნაწი-
ლი კიდევ იმ დღისათვის შემომენახა, რომელიც ყველას გველის
ჩემი მშობლიური ბანკი მომითვლიდა ახლადმოჭრილ ტკიცინა კუ-
პონებს, რომლებითაც ერთ ქათამსაც ვერ იყიდდი ყოფილ საკოლ-
მეურნეო ბაზარში.

ბავშვობიდან ვსმენია, რომ კაპიტალის სამყაროში, სადაც ბა-
ტონობს ადამიანის მიერ ადამიანის ექსპლუატაციის მგლური კანო-
ნები, სწორად კოტრდებიან ცალკეული კერძო ფირმები და კომპა-
ნიები, ასევე ცალკეული კაპიტალისტები, მაგრამ ვერ წარმოვიდ-
გენდი, რომ მეც ჩემი მშობლიური ბანკი სახელმწიფოს სახელით
ბოდიშსაც არ მომიხდიდა სიტყვის გატეხისათვის, ჩემი გაკოტრე-
ბისათვის. მართალია, ერთმა ვიცე-პრემიერმა ქვეყნის მთავარ გა-
ზეთში გამოაქვეყნა, შენაბრებებს 12-ჯერ გავუზრდით შემოტანილ
თანხასო, მაგრამ მეორე თუ მესამე დღესვე იმავე გაზეთმა მოგვა-
წოდა მთავრობის განცხადება, ნაადრევად მოგვივიდა დაბრება,
ცოტა კიდევ უნდა გვადროვოთო. თანაც არც ამჯერად მოუხდიათ
ბოდიში.

არა, ნამდვილად კარგი წესი აქვთ იაპონელებს — ხარაკირი,
თავად რომ გამოაქვთ განაჩენი საკუთარი თავისათვის, მუცელს
რომ იფატრავენ რაღაც დანაშაულის ან გამოუვალი მდგომარეობის
გამო. მაგრამ ვინ არის დანაშავე? ეს კითხვა აწუხებს ყოველ ჩვე-

ნგანს, მათ შორის — მეც. ამას არკვევს გაუთავებლად ჩვენი მხარე.
ლაშქარი, უამრავი მაკონტროლებელ-დამსჯელი ორგანო, ამჟამად
არის ჩემი გაკოტრების მიზეზი, ყოფილი თუ ახლანდელი პრემიერ-
მინისტრი, ეროვნული ბანკის დღევანდელი თუ გუშინდელი პრე-
ზიდენტი, რომელმაც კომერციული ფირმა თუ რამდენიმე ათეული
მოხალისისაგან შეკონსტიტუიციონირებული პარტიის ამბიციური ლიდერი?
ეს ჩემმა უფროსმა და უკვდავმა კოლეგამ — უილიამ შექსპირმაც
ვერ გაატყვია, თავის ერთ გმირს რომ ათქმევინა — „მაგრამ მსაჯ-
ულები ვინ არიან?!“

ძალზე რიტორიკული კითხვაა, არა? შეიძლება რამდენადმე
უხერხულიც, ვინაიდან ამ შემთხვევაში საქმე გვაქვს კრიმინალთან,
როცა პიროვნება კი არ ძარცავს მეორე პიროვნებას. ან სახელმწი-
ფოს, თუმცა ასეც ბევრჯერ ყოფილა.

მაგრამ ვგაძნობ, კვლავ გადავუხვიე თემას. მცირე ხნით ისევ
დავეშვათ ცოდვილ დედამიწაზე და მივხედოთ საკუთარ პრობლე-
მებს, ოჯახს, პირად შემოსავალ-გასავალს, როგორ გავიტანოთ
თავი თვიდან... „თვიდან თვემდეო“, მინდოდა მეთქვა, მაგრამ, ეს
ვამოთქმაც თანდათან ამოვარდა ჩვენი ლექსიკონიდან, რადგან
თვის ბოლოს უწყისით გამოწყვრილი ჩემი გასამრჯელო 20 ცენტია,
ხოლო მინისტრის ხელფასით ნახევარ კილოგრამ სულგუნს ვერ
იყიდი. არადა, იმ ოჯახზე, სადაც ჩემი ამხანაგი ზურიკო დილდი-
ლობით კაკაოს და კარაქიან თეთრ პურს მიირთმევდა, მეზობლები
ამბობდნენ, მინისტრივით ცხოვრობენო.

მაგრამ ხელფასი არასოდეს არ ითვლებოდა ჩემი და ჩემი ოჯა-
ხის საარსებო წყაროდ. ძირითადად ლიტერატურული საქმიანობით
ვირჩენდით თავს. ბევრს ასე ჰგონია დღესაც. ახალ ეკონომიკურ
ურთიერთობას ვერაფრით ვერ აუბა მხარი შემოქმედებითმა ინ-
ტელიგენციამ, როგორც ჩვენ გვეძახიან, თუმცა ეს კოლექტიური
წოდება, პირადად მე, ძალიან მესამუშება, რადგან, ალბათ, ბევრ
ჩვენგანს არც შემოქმედებასთან და არც, მით უმეტეს, ინტელიგენ-
ტობასთან არავითარ კავშირი არა გვაქვს. არც თეატრის მოღვაწე-
ეთა კავშირში ხართ ყველა მოღვაწეო, გაიფიქრებს ან ჩაიჭირებლ-
ებს ვინმე, და მართალიც იქნება. ან კიდევ, შეიძლება, თუ არა,
მწერალი დეპუტატის სავარძელში იჯდეს და ოპოზიციაში ედგას
ხელისუფლებას? თუმცა ეს სულ სხვა თემაა, სხვა საუბრის საგანი.

ეროვნული დამოუკიდებლობა თანდათან ეროვნულ კარჩაყე-
ტილობად გადაიქცა. ყოველგვარი კონტაქტი შეწყდა კოლეგებთან,
როგორც საზღვარგარეთ, ასევე, მათ დღეს რომ უწოდებენ, ყოფი-
ლი საბჭოთა კავშირის ყოფილ მოკავშირე რესპუბლიკებთან. ისიც

კი არ ვიცო, ცოცხლები არიან, თუ არა; ასევე — მათაც; შინ მცხოვრები, ჩვეულებისამებრ, პირველ რიგში, თვალს შეკავალბ საფუძვლიანად ყუთს, რომელიც ყოველთვის რაღაც ახალი ამბის მომტანი იყო ჩემთვის, მაგრამ ახლა იგი თვეობით ცარიელია. როგორც ჩანს, ქართული თეატრი როგორმე ძლებს ჩემი დრამატურგიის გარეშე. ისევ პროზა, ჰუმბლიტისტიკა მაძლენინებს. ალბათ ასევე განაპირობებს ამას, ცხოვრებისეული შთაბეჭდილებები გაუზიარო სხვებს, რა ხდებოდა მენს გარშემო ამ მშუოთვარე მეოცე საუკუნეში. ამიტომ დავწერე „ჩვენებურები“ — თურქეთში მცხოვრებ თანამემამულეებზე, „ერთხელ... ჩვენში თუ საზღვარგარეთ ნანას-განცდილზე, ეს ავტობიოგრაფიული წიგნიც — „ჩემი წილი საუკუნე“.

მაგრამ... ეს „მაგრამ“ ისეთი სიტყვაა, რომლის შემდეგ რაღაც არ გამოდის, საქმე იწლება, ჩანაფიქრი არ ხორციელდება, მოწონაღმდების კარში გოლი არ გადის და ასე შემდეგ; არც წიგნი გამოდის; მე როგორღაც ბედმა გამიღიმა, ახლანდელი ჩვენი პრემიერ-მინისტრი, ბატონი ოთარ ფაცაცია ზუგდიდის ქაღალდის კომბინატს რომ ედგა სათავეში, მაშინ შემიწყო ხელი, მეგობრებიც დამეხმარნენ, სასტამბო-საგამომცემლო ხარჯებიც ჯერ კიდევ არ აღწევდა ასტრონომიულ ციფრებს, ასე რომ, ორივე წიგნმა შედარებით ადვილად იხილა დღის სინათლე, მაგრამ... ისევ „მაგრამ“, საქმე ისაა, რომ „ჩვენებურები“ რომ დაისტამბა, მანეთი ჯერ კიდევ მანეთობდა და იგი 5 მანეთად შეფასდა. კუპონი რომ გამოჩნდა, მთავრობამ დაგვაიძუდა, თქვენ არ ინერვიულოთ, კუპონი მალე რუსულ მანეთს განდევნის და ქართველები მთლად დამოუკიდებლები გავხდებით. ასეთი დაპირების იმედით ჩემი ზეთმანეთიანი „ჩვენებურები“ ხუთ კუპონად შეფასდა, ხოლო საბოლოოდ როგორ დამთავრდა ეს ფინანსური ჭიდილი, ყველას კარგად მოგეხსენებათ, კუპონით დღეს ნიახურსაც ვერ იყიდი ბაზარში. რა შემოსავალს მომცემდა „ჩვენებურები“, თავად განსაჯეთ.

„ერთხელ...“ რომ დაისტამბა, კუპონს ჯერჯერობით, კიდევ ედგა სული, ამიტომ იგი 300 კუპონად შეფასდა. რა თქმა უნდა, ამ თანხიდან ნაწილი მიჰქონდა სავაჭრო ორგანიზაციას, წიგნი თავის თავს მაინც გამოისყიდდა, მაგრამ... თუ რატომ ისევ „მაგრამ“, ჩვენს ყოველდღიურ საყოფაცხოვრებო ეკონომიკაში საკმაოდ კარგად გათვითცნობიერებულ მკითხველი, ალბათ, მიმიხედება.

„ერთხელ საქართველოს ტყვევითა ეწვია ბათუმს. ჩემთან შეხედრა ისურვეს. მხოლოდ პოლიტიკის გარეშე-მეთქი, ამ პირობით დავთანხმდი. კი, ბატონო, ჩვენ ხომ მუსიკალური რედაქციიდან ვართო. გავუზიარე მათ ჩემი დილექტანტური მოსაზრებანი

მუსიკაზე. ზოგიერთი კუროთზიც გავიხსენე. წამყვანმა, ინტერვიუს
რომ იღებდა ჩემგან, კედელზე ერთი ნახატი შეამჩნია, გიჟდნენ
შვილმა რომ მითაგაზა იმ დღეებში. ერთ ნახარეს ტუალეტის ქაღ-
ლდი ეხატა მინაწერით, რომ მისი წონა 130 გრამია და ღირს 2,000
კუპონი, ხოლო მეორე მხარეს — ჩემი წიგნი „ერთხელ“... წონით
— 200 გრამი, ფასი — 300 კუპონი. ეს რას ნიშნავს? აი, ამ
დღეშია ჩვენი მწერლობა-მეთქი. არც მიფიქრია, რომ ამას გამო-
იყენებდნენ გადაცემაში. არადა, უჩვენეს ტელევიზიით. არც ერთ
ჩემს პიესას არ ჰქონია ასეთი წარმატება. მირეკადნენ, ქუჩაში მა-
ჩერებდნენ, წერილებსაც მწერდნენ, გადაცემის გამეორებას მთი-
თხოვდნენ. კინოსტუდია „აჭარამ“ რომ ჟურნალი გამოსცა, „მარ-
ჯი“, იქაც გამოიყენეს ის ნახატი. შემდეგ მხატვარმა რამდენიმე
შესწორება შეიტანა. ტუალეტის ქაღალდის ფასი 2,000-დან ჯერ
ხუთად, ხოლო შემდეგ 12 ათასად გადააქეთა. ახლა შეიძლება მე-
ტიც ღირს. ჩემი წიგნის ფასი კი უცვლელია და დარჩა — 300 კუ-
პონი.

პრესიდან პიესამდე, წიგნიდან წიგნამდე ჟურნალ-გაზეთებში
გამოქვეყნებული პუბლიკაციებით ივსებოდა საოჯახო ბიუჯეტი, მაგ-
რამ ერთ სრულად, არამწვენიერ დღეს გაზეთის ორ გვერდზე
დაბეჭდილ ამ წიგნის ერთ თავში მიღებული ჰონორარით ის გაზე-
თიდან კი ვერ შევიძინე კიოსკში, ერთ დროს 2 კაპიკი რომ ღირ-
და, ხოლო ჟურნალ „ჭოროხში“ აღებული ნაზევარი მილიონი კუპ-
ონი ერთ ცალ „სოსისსაც“ არ იყო, საერთოდ, უარი განვაცხადე
ჟურნალ-გაზეთებიდან გასამრჯელოს მიღებაზე.

ბათუმში დღეს ყველაზე პოპულარული საგაჟრო ობიექტი
„ხოფის ბაზარი“ა, სადაც, რა გინდა, სულო და გულო, რომ არ
იშოვებოდეს, ისევე, როგორც ნამდვილ ხოფის ბაზარში, რომელ-
იც, რამდენადაც ცნობილია, მეზობელ თურქეთში მდებარეობს.
ერთ დღეს, როცა „ხოფაში“ რაღაცის შესაძენად გავედი, უცებ
ბარტყრული ექსპერიმენტის ჩატარების სურვილი გამიჩნდა, ერთ-
ერთ ფარდულში შეგვედი და გამყიდველს ჩემი წიგნი შევთავაზე,
რომელიმე საქონელში გაგიცვლი მეთქი. ბატონი ისმეთი (ასე გამე-
ცნო ფარდულის პატრონი, ხულოდან ვარო), ცოტა არ იყოს, დაი-
ბნა, ან ეს „ჩემი წიგნი“ რას ნიშნავდა, ან მისი გაცვლა რომელიმე
საქონელში, თითოეული მილიონები რომ ღირდა! მაგრამ მაინც
სიფრთხილვ გამოიჩინა, შეიძლება მე ის კაცი ვიყავი, ვისაც მისი
ფარდულის აღება ან სხვა რამ ამდაგვარი ადმინისტრაციული ლო-
ნისიძებნის გატარება ევალებოდა. თავდაპირველად „ჩემი წიგნი“
— ალბათ, ეგნატე ნინოშვილის ან პარმენ ლორიას ნაწარმოები

ეგონა, მაგრამ უკანა ყდაზე ჩემი ფოტო რომ დაინახა, სულ გაქრუნდა და მხოლოდ იმის თქმა მოახერხა, რას ინებებთ, ბატონო? ამ ჩემ წიგნს ერთ სიგარეტში გადაგიცვლი-მეთქი. ბატონმა ისმეთმა ერთი ბლოკი „ელემი“ მომაწოდა. ერთი კი გავიფიქრე, ჯანაბას ექსპერიმენტი, აილე ეს სიგარეტი, დაუტოვე წარწერით: შენი 300-კუპონიანი წიგნი და გაუყევი გზას-მეთქი. მაგრამ უკან დახევა აღარ შეიძლებოდა, ექსპერიმენტი ბოლომდე უნდა მიმეყვანა, თანაც უკვე გარშემო ხალხი შეგროვდა, ნაცნობებიც და უცნობებიც. არა, ბლოკი მე არ მითხოვია, ერთი სიგარეტი-მეთქი. ისმეთმა ბლოკი გახსნა და კოლოფი მომაწოდა. კიდევ უფრო დავუხუხსტე, კოლოფი კი არა, ერთი ღერი მეთქი. ასე და ამრიგად, მე მისგან მივიღე ერთი ღერი სიგარეტი, რაც დავაფიქსირე წიგნზე წარწერით და სამახსოვროდ გადავეცი ბატონ ისმეთს. შეიძლება ცოტა არანორმალურადაც ჩამთვალა. ალბათ, შინ მისული, მდგუგებოდა ამ ამბავს, სოფელშიც აიტანდა, თუ როგორ გაუცვალა ერთმა გოგმა მწერალმა ერთ ღერ სიგარეტში თავისი წიგნი. მე კი ბარტერულ ექსპერიმენტში მოგებული კომერსანტის სიამაყით ვტოვებდი „ხოფის ბაზარს“, ვინაიდან ის ერთი ღერი სიგარეტი 2.000 კუპონამდე ღირდა, ჩემი წიგნი კი — 300 კუპონი. ესე იგი, ერთი კი არა, შეიღი წიგნი უნდა მიმეცა ბატონი-ისმეთისათვის. ეს მაშინ. დღეს კი სიგარეტი სამჯერ გაძვირდა. ასე რომ, ერთი ღერი „ელემი“ რომ შევიძინო, ოცი ცალი წიგნი უნდა „გადავიხადო“. ამით შეიძლება კომერციულ საიდუმლოებას ვამხელ, მაგრამ, სამაგიეროდ, ის წესვედრა ზოფის ბაზარში ბატონ ისმეთთან არასოდეს დამავიწყდება, როგორც ჩვენი ცხოვრების, ჩვენი ისტორიის ნაწილი. ალბათ — მასაც.

მაგრამ ეს მხოლოდ ზოგიერთი ფრაგმენტია ჩემი, როგორც ბიზნესმენის, კომერსანტული საქმიანობისა, უფრო მთავარზე გიამბობთ შემდეგ თავში.

შ ი ზ ე რ ი ა ნ ა

ანუ

ამბავი ჩემი თავბრუდამხვევი კომერსანტული

კარიერისა 3 მანეთიდან — მილიონამდე

თუ როდის როგორ აღმოვაჩინე პირველად საკუთარ თავში კომერსანტის ნიჭი, ამის თაობაზე ერთხელ უკვე ვუამბე მკითხველებს ჩემს დოკუმენტურ წიგნში — „ჩვენებულები“, როგორ ვიკავრე სტამბოლის ცნობილი დახურული ბაზრის — „ყეფალი ჩა-

რწმის“ ლაბირინთებში, ისე დავახვევ ტარაბუა ერთი მაღაზიის პატრონს, რომ წაგებით მომყიდა საქონელი — ვერცხლით მოსაზრებელი ქალის მოდური სვიტერი. მაგრამ მაშინ ამას მაინც სულაბობის ელფერი ედო, ამგერად კი საქმე ეხება სერიოზულ კომერციულ ოპერაციას, რომელიც შეიძლება კრახით დამთავრდეს, კიდევ უფრო მეტი, სისხლის სამართლის რომელიმე მუხლიც მომისადაგონ.

უკანასკნელი რამდენიმე ათეული წლის მანძილზე თავსა და ოჯახს ძირითადად პიესების წერით და წიგნების გამოცემით ვარჩენდი. წარსულ დროში იმითომ ვამბობ, რომ დღეს პიესა აღარავის უნდა, ყოველ შემთხვევაში, თეატრებს უჩემდრამატურგიოდ გააქვთ თავი, რაც შეეხება წიგნის გამოცემას, ჩემი ბოლო ნაწარმოები „ერთხელ...“, როგორც უკვე გითხარით, ერთ კონკრეტულ ნიახურად ფასობს. (თუმცა ბაზრიდან მოსული ქალიშვილი მისწორებს, ნიახური უფრო ძვირი ღირსო). ახალი წიგნის გამოცემა რომ დავაპირე და სტამბის, გამომცემლობის თუ სავაჭრო ორგანიზაციებისათვის გადასახდელი ხარჯები შევაჯამე, გამოირკვა, ქალაქის გაყიდვით სამჯერ მეტი ფული შემეძლო ამეღო. ვიდრე დაბეჭდილ წიგნში.

ახალ ფასებთან ერთად გაჩნდა ახალი სიტყვები — საბაზრო ეკონომიკა, თავისუფალი ვალუტა, პრივატიზაცია, ბარტერი, ბიზნესი... (ერთი ჩემი ნაცნობი ისე ჩავიდა საფლავში, „ბიზნესი“ სალანძღოვი სიტყვა ეგონა). ჩემს პიესას ვიგონებ, „ჩინარის მანიფესტს“, მარცხაბრძოლა, რომ დადგა მოსკოვის სცენაზე, საზღვარგარეთაც წარმოადგინეს. 18 წლის ახალგაზრდა თვითონ თხოვს რაიონის მაშინდელ ხელმძღვანელს, კოლმეურნეობის თავმჯდომარედ დამნიშნეთო. მოხდა სასწაული და მართლა დანიშნეს (ფორმალურად — აირჩიეს). სოფელ ჩინარის ახალგაზრდა თავკაცს არასრულ საშუალო სკოლაში შეძენილი არითმეტიკული ცოდნა ეყო იმისათვის, რომ დაედგინა, გლენს საკუთარ ბაღ-ვენახში სამჯერ მეტი მოსავალი მოჰყავდა, ვიდრე იმავე ფართობზე კოლმეურნეობაში. არავისთვის უკითხავს, არსად არ შეუთანხმებია, ადგა და მთელი მიწები გაუნაწილა გლეხებს. ათი წლის წინათ არც მეგონა, რომ თურმე პიესას ეწერდი პრივატიზაციაზე, თუმცა ეს სიტყვა მაშინ გაგონილიც არ მქონდა.

ერთხელ კულტურის სამინისტროში შეგვეკრიბეს ჰკუის საკითხავად, ახალ პოლიტიკურ-ეკონომიკურ ვითარებასთან დაკავშირებით, ყოფილი სტალინის, ყოფილი რევოლუციის მუზეუმში რა გავხსნათო. სხვადასხვა წინადადება წამოაყენეს, ზოგიერთი ისეთი, ერთ-ორ წელიწადში ისევ გასაუქმებელი რომ გახდებოდა. ჩემი

ჯერი რომ დადგა, ვთქვი, კაზინო გაგხსნათ-მეთქი. ერთი პატრონი მუღი ქალბატონი ისე გაწითლდა, წესიერ საზოგადოებაში უცხო ზურთ სიტყვა რომ წამოგცდებოდა ადამიანს, ალბათ სხვა რამ იგულისხმა ამ სიტყვაში; ახლაც თვალს მარიდებს, რომ მხედება.

ყველა ეს სიახლე, უპირველეს ყოვლისა, ეკონომიკასთან, ფულის შოვნასთანაა დაკავშირებული. ახლა ვიშკით, „აეროზას“ ზაღბის შემდეგ საზოგადოება ორ ანტაგონისტურ კლასად რომ დაეყავით, — მდიდრებად და ღარიბებად, ექსპლუატატორებად და ექსპლუატირებულებად, წითლებად და თეთრებად... მოსკოვის ერთ თეატრში მიხეილ ზაღორნოვს შეგხვდი, საქვეყნოდ ცნობილ მწერალ-სატირიკოსს. მაშინ მომიყვა: ჯერ კიდევ გამოუქვეყნებელი არაკი: პუტერბურგში მოუსწრო რევოლუციამ მოხუც გრაფინიას, ცნობილი დეკაბრისტის შვილიშვილს. ერთ დღეს გარედან ხმაური შემოესმა, ერთადერთ შემორჩენილ მოახლეს უთხრა, გაიხედი, რა ხდებაო. რევოლუციაა, გრაფინია, ხალხი დემონსტრაციანება გამოსულიო. რა უნდათო. უნდათ, მდიდრები რომ არ იყვნენო. საოცარიო, უთქვამს გრაფინიას, ჩემი დეკაბრისტი ბაბუა სულ იმაზე ოცნებობდა, ღარიბები არ იყვნენო.

ჩვენთან წესიერი გზით ფულის შოვა ძნელია, უწესო გზით — საშიში. უცებ გასამდიდრებლად ან ლატარეაში უნდა მოიგო ექვსციფრიანი თანხა, ან კიდევ „ბოლევ ჩუდესში“ — „მერსედესი“; ან პარიზელმა ნათესავმა ანდერძით დაგიტოვოს მილიონი შვეიცარიის ბანკში (რაც ფანტასტიკის სფეროს განეკუთვნება), ან კიდევ, ღამით შინ დაბრუნებულმა, შენი სახლის კარებთან დოღარებით გატენილი ჩანთა იპოვო და ტელევიზიაში არ მიხვიდე გამოსაცხადებლად (რაც შვეიცარიის ბანკში ნაანდერძვე მილიონზე უფრო რეალურია).

კომუნიზმის ყოფილ მშენებელთა ძირითადმა მასამ ნათელი მომავლის მისაღწევად უფრო პრაქტიკული გზა გამოიჩინა, — სახლებს ძირი გამოუთხარა, სარდაფები დუქნებად აქცია, ქუჩებში მაგიდები გამოდგა და პრიმიტიულ-ბარტყული მანიპულაციებით თურქეთიდან ჩამოზიდული, საბჭოთა ვაჭრობის ტერმინოლოგიით რომ ვთქვათ, ნაირ-ნაირი ფართო მოხმარების საქონელი გამოაფინა. რადგან საბაზრო ეკონომიკას სახელმწიფო ვეღარ განაგებს, სპეკულაციას ბიზნესი დაერქვა, ხოლო ხელისუფლება სიტუაციას ვერ ფლობს, ამ, ეგრეთ წოდებული, ფართო მოხმარების საგნებს ისეთი, თითქმის ასტრონომიული, ციფრები დააწერეს, რომ ჩემი ჯამაგირის პატრონი, არა თუ ყიდვას, ფასების კითხვასაც ვერ გაბედავს.

რადგან ყველა ჩემი პიესა ცხოვრების კარნახით იწერებოდა (ყოველ შემთხვევაში, ასე მიიჩნდათ კრიტიკოსებს), სტუდენტ-იმედით ვიყავი, ერთ მშვენიერ დღეს, როგორ მიკარნახებდა ცხოვრება თავისა და ოჯახის რჩენის გზებსა და საშუალებებს, თქვენ წარმოიდგინეთ, მართლაც ასე მოხდა.

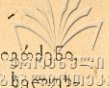
ჩვენს უბანში კოლბეჭრობის პატარა ფარდულია. ჩემი ძველი ნაცნობი ამირანი განაგებს იქაურობას. კოლბეჭათული გაჭრობის ძირითადი პრინციპი ყველასათვის ცნობილია, სადღაც და ვიღაცისაგან სასურსათო პროდუქტები ისე იაფად უნდა შეიძინო, რომ შემდეგ შენც მოიგო, თან კიდევ საკოლმეურნეო ბაზარს კონკურენცია გაუწიო. მართალია, ეს პრინციპი ზოგჯერ ირღვევა, მაგრამ მოულოდნელად სტუმარი რომ გეწვევა ან ბაზარი გეშორება, ამირანთან შეიძენ ზოგიერთ პროდუქტს. ერთ, უკვე შემოძლია თამამად ვთქვა, მართლაც რომ მშვენიერ დღეს, ამირანის მალაზიის თაროზე შემთხვევით თვალი მოგვარი ჩვეულებრივ ნახევარლიტრიან მინის ქილებს, რომლებშიც თეთრ სითხეში მწვანე მარცვლები იდო. ვიცოდი, რომ არსებობს მწვანე ზეთისხილიც. მიგეშნია კიდევ, მაგრამ ასეთი დელიკატესი ამირანის ფარდულის თაროზე საიდან უნდა გაჩენილიყო, ვერ წარმომედგინა! ეს რა არის-მეთქი. ყოველ შემთხვევასათვის, ვიკითხე. ტყემალიაო, რომ მითხრა, ყოველგვარი ინტერესი გამიქრა ამ არცთუ ისე ფართო მოხმარების საქონლისადმი, ბავშვობიდან კბილის მოკვეთით რომ დამამახსოვრდა. ახალივითაა, ხარჩოს უნდება ძალიანო, უფრო რეკლამის თვალსაზრისით შემოშთავაზა ამირანმა. მაინც ვიფიქრე, ერთ-ორ ქილას ავიღებ, იქნებ მომიწონონ ოჯახში-მეთქი. ფასი ვიკითხე და, სამი მანეთით რომ მითხრა, არ ვიცი, საიდან, ალბათ, ზეციურმა ძალამ ამოატივტივა ჩემს გონებაში პირველი კომერციული იდეა — პიპოთეზა. ორიოდვე კვირის წინათ, ოფიციალურად გამოცხადდა, ათშაურიათა „ბორჯომის“ ბოთლი დღეიდან ხუთი მანეთი ღირსო. თუ მთავრობას ბოთლები გაუჭირდა, მინის ქილები ვითომ რატომ უნდა ჰქონდეს თავზე საყრელად! აგერ, ბატონი ამირანი — ტყემლით ხავსე ქილას სამ მანეთად მთავაზობს. ხომ შეიძლება სულ ცოტა ხანში მინის ქილაც „ბორჯომის“ ბოთლივით გაძვირდეს? გულისცემაში რომ მიმატა, ამისათვის ყურადღება არ მიმიქცევია, ვუთხარი, ერთი ყუთი მომეცი-მეთქი. ამირანმა გაკვირვება ვერ დამალა, ყუთში 24 ქილია, ამდენი რად გინდაო! ეს მე ვიცი-მეთქი, ვუპასუხე: ბუნდოვნად, მაგრამ მრავალმნიშვნელოვნად და ჯიბეზე გავიყარი ხელი.

საქლში ჩემი წენაძენით გამოჩენამ ისეთივე ცხოველი ინტერესი გამოიწვია, როგორც ყოველმა გაუხსნელმა ყუთმა, რომელშიც თეორიულად შეიძლება იდო ჩინური ხორცის კონსერვი, შედეგად ბული რძე, ბულგარული კომპოტი ან სხვა რამ დეფიციტური პროდუქტი. სანამ ქალიშვილი ყუთს გახსნიდა, მე, ყოველ შემთხვევისათვის, მეორე ოთახში გავდიოვო ვითომ ახალი გაზეთების გადასათვალიერებლად. მთელი ჩემი ყურადღება მიპყრობილი იყო სამზარეულოსაკენ, საიდანაც მალე შემომესმა ქალიშვილის გაოცებული შექახილი, ეს რა გიქნიაო! ყუთით რომ დამადგა თავზე, ამდენი ტყემალი რად გინდოდაო, მართალია, ჩემი კომერციული იდეა—პიბოთეზა შესამჩნევად გაფერმკრთალდა, მაგრამ ისტიბარი მაინც არ გავიტყხე და ამირანის ნათქვამი შევაგებე, ახალივითაა, ხარჩოს უხდება ძალიან-მეთქი. მერე, ამდენიო, — მრავალმნიშვნელოვნად იკითხა, რაც იმასაც ნიშნავდა, ხარჩო, უპირველეს ყოვლისა, ხორციდან კეთდებო.

იმ ყუთისათვის ადგილი არაფრით არ გამოიწნა. იდო ღერე-ფანში ჩემთვის წერვების ასაშლელად, სხვებისათვის — ირონიული ღიმილის და ხუმრობის საგნად. ყველას ფეხებში ებლანდებოდა, ერთ-ორგერ კისერი კინაღამ მოვიტყხე. არც მეზობლებისათვის დასარიგებლად ემეეტებოდა. ბაზარშიც კი წავდიოვო ახალი ხორცის საყიდლად, რომ ერთი ქილა ტყემალი მაინც გაგვენარჯა. მას შემდეგ ამირანის დუქანთან ჩავლას ვერიდებოდი. ჩემი კომერციული დებიუტის იდეა თანდათან სულს დაფავდა. მაინც ყოველდღე გაფაციცებით ვუსმედი რადიოს, ტელევიზორს, იქნებ რაღაცს მოეკრა ყური-მეთქი. გაზეთებსაც უყანასკნელ სტრიქონამდე ვკითხულობდი. მე სრულებით არ მაინტერესებდა სხვა ახალი ამბები, ბუში გაიმარჯვებდა საპრეზიდენტო არჩევნებში თუ კლინტონი, როგორ ჩატარდა რუსთაველის თეატრის გასტროლები ესპანეთში, სად ითამაშებდა მარადონა ახალ სეზონში... მთელი ჩემი კონცხა ერთი პრობლემით იყო დაკავებული... და ოი, საკვირველებაც, ერთ, მართლაც რომ მშვენიერ დღეს, უფრო სწორად, დილას რადიომ გამოაცხადა ვაჭრობის სამინისტროს ბრძნული გადაწყვეტილება, ამიერიდან ნახევარლიტრიანი მინის ქილა 6 მანეთი ეღირებო. მე რადიოკომიტეტში მიმუშავია და ვიცი, ჰაერში გადაცემული ცნობა არ ითვლება სრულფასოვან დოკუმენტად, ამიტომ მთელი დღის განმავლობაში ხმას არ ვიღებდი, სანამ საღამოს ტელევიზიით, „მაცნეში“ არ გამოაცხადეს, 0,5 ლიტრის მოცულობის მინის ქილა ამიერიდან 6 მანეთი ღირსო. ეს ოჯახის წევრებმაც მოისმინეს, მაგრამ მე არ ვიმჩნევდი, მხოლოდ მრავალმნიშვნელოვნად ვიღიმებოდი, მეორე დღეს პრესაში რომ გამოქვეყნდა იგივე 2 „ქორთხი“, № № 1-3

საქართველოს
მეცნიერული
ბიბლიოთეკა

და რამდენიმე გაზეთი გაგშალე ერთდროულად, უმაღლესი ვიცარქი, როგორ ამალდა ოჯახში ჩემი ავტორიტეტი. იმ თითქმის უხელოდ დაწერილი წუთისათვისაც გამოიძებნა უფრო ღირსეული ადგილი. მე უმაღლესი ამირანის მალახიას მივაშურე... მაგრამ უკვე არც ერთი ტყეშია ჩილა თაროზე აღარ იდო; დაიტაცესო, მოთხრა, შეიძლება თვითონ გადაიწახა. მოგვიანებით, მაგრამ, ალბათ, მასაც გაუჩნდა კომერციული იდეა, საღამოს დავიანგარიშე დებეტ-კრედიტი. გამოიკვია, რომ ტყეშია უფასოდ დამრჩა, თან კიდევ თითო ჩილაზე 3 მანეთი მოვიგე. ეს იყო ჩემი, როგორც ბიზნესმენის, პირველი გამარჯვება. მეორე დღეს ზარჩო კიდევ უფრო გემრიელი მომეჩვენა.

ასლა მთავარზე, თუ როგორი თავბრუდამხვევი სისწრაფით წარიმართა ჩემი შემდგომი კომერსანტული კარიერა, სამძაწეთიანი აქტივიდან — მილიონამდე. ყველაფერი დაიწყო იმით, რომ ერთ დღეს სამსახურში ტელეფონმა დარეკა და რკინიგზელისათვის დამახასიათებელი საკმიან-გაბრაზებულ-კატეგორიული ტონით მამაკაცის ხმამ მაცნობა, თქვენს სახელზე ერთი ვაგონი შეიფერია მოსული და გაიტანეთო. ეს ისე მოულოდნელი იყო ჩემთვის, რომ გავერვებაც ვერ მოვახერხე. შევეცადე მხოლოდ დამეზუსტებინა, რას ნიშნავდა — „თქვენს სახელზე“. უფრო პასუხმა გამოაცა, — აჭარის თეატრის მოღვაწეთა კავშირის სახელზეო. ჩვენი შემოქმედებითი ორგანიზაციის ახლანდელი სახელწოდება ბევრმა არც იცის, ძველებურად თეატრალურ საზოგადოებას გვიწოდებენ; არადა, რკინიგზელმა ზუსტად დაგვასახელა! თუმცა უმაღლესი მივხვდი, რაშიც იყო საქმე! სახლში ტელეანტენის დადგმისას სახურავზე ერთი შიფერი გავვითყდა; ნაცნობ-მეგობრებს ჩამოვუარე, მაგრამ ვერსად ვიშოვე. ალბათ ასლა ვიღაც მესუმრებოდა, მთელი ვაგონი შიფერი ჩამოვივიდაო. ამიტომ მოკლე და ირონიულად ვუბასუხე „ვითომ რკინიგზელს“, აუცილებლად გავიტან-მეოქა. როგორც კი ყურმილი დავდე: ეს ამბავი მაშინვე დამავიწყდა. სანამ... მესამე თუ მეოთხე დღეს იმავე ხმამ, ამჯერად კიდევ უფრო მკაცრად, მაცნობა, თქვენს სახელზე კიდევ ჩამოვიდა ერთი ვაგონი შიფერი და რატომ აგვიანებთ დაცლასო. ეს უკვე ხუმრობას აღარ ჰგავდა. თბილისშიც დავრეკე ყოველ შემთხვევისათვის. საქართველოს თეატრის მოღვაწეთა კავშირს, არც ყოფილ საბჭოთა და არც ახლანდელ კავშირში, არავისათვის შიფერი არ დაუკვეთავს. ესე იგი, მე არაფერი არ მევალებოდა, არც იმ ორი ვაგონი შიფერის მოვლავატრონობა და არც ნერვების აშლა. მაგრამ კაცი ბჭობდა და ღმერთი იცინოდაო. ისევე გაისმა ტელეფონის ზარი რკინიგზის სატვირ-

თო სადგურიდან, კიდევ მოვიდა თქვენს სახელზე ერთი ვაგონი შიფერიო. სახლე ის იყო, რომ ტვირთის გაუტანობისა და ვაგონების მოცდენისათვის უკვე იმდენი ჯარიმა შეეწერათ, ჩვენი კავშირის მთელი წლის ბიუჯეტი არ ეყოფოდა. ვთხოვე ჩვენი საწარმოო კომბინატის დირექტორს, მისულიყო რკინიგზელებთან ვითარების გასარკვევად, მალე დაბრუნდა, ყველაფერი სწორადაა, შიფერი ჩვენს სახელზეაო, თან დაუმატა, დღეს მეოთხე ვაგონს აყენებდნენ ჩიხშიო. ცოტა გავბრზდი კიდევ, ვერ აუხსენი რკინიგზელებს, ჩვენ არავითარი შიფერი არ გვითხოვია არავისათვის და საიდანაც გამოავაზნეს, ისევ უკან დაუბრუნონ-მეთქი. ჩიმკენტი ტვირთის არავინ დააბრუნებსო, ამისნა ასეთ საქმეებში ჩემზე უფრო გამოცდილმა კომბინატის დირექტორმა. რუკას დაგხედე, ჩიმკენტი ყაზახეთში იყო, სადღაც ჩინეთის საზღვართან. მეც კი მჯავდი, რომ თთხი ვაგონის უკან დაბრუნება გაცილებით მეტი დაჯდებაო, ვიდრე ამ ვაგონებით ჩამოტანილი შიფერი. პატრიოტული გრძნობაც გაჩნდა, მშობლიურ ქალაქში დარჩენილიყო ეს ტვირთი. შიფერი რომ დეფიციტური სამშენებლო მასალაა, ეს უკვე თავად ვიწვნიე, რადგან ერთი ცალი ვერ ვიშოვე საკუთარი სახლის სახურავისათვის. არადა, ბათუმური წვიმების სეზონი იწყებოდა და ახლადგარემონტებული ოთახის ქერს საფრთხე ემუქრებოდა. ბევრი ფიქრის შემდეგ მივედი იმ დასკვნამდე, რომ ის ოთხი ვაგონი შიფერი რომელიმე სამშენებლო ორგანიზაციისათვის უნდა გადაეცა თავისი ჯარიმით, რომელიც, ალბათ, ყოველ საათში იზრდებოდა. მაგრამ ვისთვის? რადგან ვაგონები ჩვენს სახელზე იყო მოსული, რაიმე ხათაბალაში არ გავხვეულიყავი! ამიტომ ერთ ჩემს მეგობარს დავურეკე მთავრობაში, ასე და ასე, ჩვენი კავშირის სახელზე ოთხი ვაგონი შიფერია მოსული ჩიმკენტიდან, შენ მშენებლობას ხელმძღვანელობ და მიხედე ამ საქმეს-მეთქი. გადაირია სიხარულით, ფეხი არ დაძრა ადგილიდან, ახლავე ჩემი მუსიკა მოვა შენთანო. რამდენიმე წუთში მოვიდა მთავრობის წარმომადგენელი, რომელსაც ჩავაბარე ოფიციალური წერილი ოთხი ვაგონი შიფერის გადაცემის შესახებ. („შეცდომით მივიღეო“, რატომღაც ამომალეგბინეს). ცოტათი გულს მომეშვა, თუმცა იმაზე ფიქრი მაინც არ მასვენებდა, ვინ იყო ჩიმკენტიდან გამოავაზნილი შიფერის ნამდვილი პატრონი. ამ საქმის გამოცდილი სპეციალისტები, რომელთაც სამშენებლო მასალების საშოვნელად ზღვით, ჰაერით და ხმელეთით გადასერილი ჰქონდათ ქვეყანა ყველა გრძედით და განედით, გაოცებული ხელებს შლიდნენ, ჩავდივართ ადგილებზე, ხელშეკრულებებს ვდებთ, საფასურს წინასწარ ვუხდით, რა თქმა უნ-

და, ზედმეტსაც, მაგრამ მაინც გვიგვიანებენ ტვირთის გამოგზავნას. ასეთი რამ ჯერ არაფერი შეგვხვედრიაო! უფრო გამოცდილნი უნდა გვქონდნენ, ბოლოს მაინც გამოჩნდება ნამდვილი პატრონიო. ზოგიერთები კიდევ ამ ოპერაციას მაფიას უკავშირებდნენ, ზოგი კიდევ — მიწისძვრას, ავარიას და სხვა ასეთ გაუთვალისწინებელ მოვლენებს; შეიძლება აღარც გამოგზავნი და აღარც მიმღები აღარ არიან ამ ქვეყნადო.

მე რომ მეგონა, ამ დავიდაბას მოვრჩი-მეთქი, მაშინ დაიწყეთ მთავარი მოვლენების განვითარება. ტელეფონის ზარით ამიკლეს სახლში და სამსახურში. მირეკავდნენ მინისტრები, სამშენებლო ორგანიზაციების ხელმძღვანელები, დირექტორები, — გავიგეთ, შიფერი. მივიღიეთ და ჩვენც გვიწილადეთო. მე ვარწმუნებდი მათ, რომ არავითარი შიფერი არ მიმიღია, მოჰდა შეცდომა, რომ ის ოთხი ვაგონი ახლა მთავრობის ხელშია და მას მიმართეთ-მეთქი. არ ვიცი, დავაჯერე ისინი თუ არა, ალბათ, ვერა, რადგან. მას შემდეგ არც ერთი ხეირიან სალამს აღარ მაძლევს; ერთმა-ორმა ისიც კი მაგრძნობინა, თუ რაიმე იყო საჭირო, ჩვენც არ შევიტყვენდით თავსო.

ოჯახშიც გამინაწყენდნენ. სიძე ერთ პატარა სამშენებლო თუ სარემონტო ორგანიზაციას ხელმძღვანელობს, მასალის უქონლობის გამო სანახევროდ უსაქმოდ არიან, რამდენჯერმე წამომაცუდრა, რა იქნებოდა, ერთი ვაგონი მაინც მოგვცა ჩვენთვის, თრკაპის გავაქეთებდითო.

მალე დამირეკეს მატერიალურად, რესურსების სამინისტროდან, ვისაც ის ოთხი ვაგონი შიფერი გადასცეს, რა ღირს ცალიო. ვუთხარი, ის შიფერი უკვე ჩემი კი არა, თქვენია და ფასიც თქვენ დაადეთ-მეთქი, ალბათ მალე ფოსტით საბუთები მოგივა, სადაც მონაცემები იქნება და მაშინვე გვაცნობთო. მართლაც მივიღე საქმოდ სქელი პაკეტი საბუთებით, ციფრებით და პროცენტებით, რასაც ვერც თავი გაუფე და ვერც ბოლო. მე მხოლოდ ერთი რამ მაინტერესებდა, სინამდვილეში ვის ეკუთვნოდა ის ოთხი ვაგონი შიფერი, ვინ იყო ნამდვილი პატრონი. საბუთებში სწორედ ეს არ იყო აღნიშნული. როგორც დავპირდი, მივედი სამინისტროში, უფრო იმის იმედით, რომ იმ ერთ ცალ შიფერს მაინც მომცემდნენ, ამდენი ხანი რომ დავეძებდი. არც მინისტრი დამხვდა ადგილზე და არც მისი მოადგილე. სამაგიეროდ დამხვდა ყოვლისმცოდნე საქონელმცოდნე თუ მომმარბეებელი, სახელად, ლიოვა, რომელმაც მაცნობა, საწყობში არც ერთი ცალი შიფერი არა აქვს, რკინიგზის სადგურიდან პირდაპირ ორგანიზაციებში შევიტანეთო. მაშინ

გავიგე პირველად, რომ თითოეულ ვაგონში 2,300 შიფერი იდო, ესე იგი, ოთხ ვაგონში — 9,200, ჩემთვის კი, ვინც ნაშოვნის შიფერითაც ნახევარი ბათუმში გადაიხურა, ერთი ცალი არ აღმოჩნდა, ლიოვამ, ალბათ, წყენა შემატყობ, ჯიბის კალკულატორი ამოიღო, რაღაც დაიანგარიშა, გაყო, გამარავლა, თუ გამოაკლო, და ვითომც არაფერი. ისე გამომიცხადა, პირადად თქვენ 60 ათასი მანეთი გეკუთვნიოთ. არც ერთ პიესაში ან წიგნში არასოდეს ასეთი თანხა არ მიმიღია. ამიტომ ლიოვას ფრთხილად შევეკითხე, რას ნიშნავდა ეს — „პირადად თქვენ“? თქვენი ორგანიზაციის სახელზე გადაირიცხება 60 ათასი მანეთით, დააზუსტა ლიოვამ. მაინც და მაინც არ გავძლიანებულვარ, რადგან იმ დღეებში თბილისიდან მიღებული მქონდა გიგა ლორთქიფანიძის წერილი, ეკონომიკურ სიძნელეებთან დაკავშირებით თქვენს განყოფილებას ველარ დავაფინანსებთ და როგორმე თვითონ უნდა ირჩინოთ თავიო. ეს 60 ათასი მანეთი, თუ მართლა კანონიერად გვეკუთვნოდა, მთელი წელიწადი გვეყოფოდა სარჩოდ. ლიოვამ დამამშვიდა, წესია ასეთი, რადგან ის შიფერი თქვენგან მივიღეთ, რეალიზებული თანხიდან გარკვეული პროცენტი კანონით გეკუთვნიოთ. თქვენ ამ შემთხვევაში ბროკერი ხართო. ლამაზად ედერდა, მაგრამ მაინც ვერ დავმშვიდიდი, სანამ უცხო სიტყვათა ლექსიკონში არ ჩავიხედე, თანაც თხზი წლის წინათ გამოცემულში, თორემ საბჭოთა პერიოდისდროინდელში „ბროკერიც“ „ბიზნესმენივით“ იწნებოდა, განმარტებული, როგორც კაპიტალიზმის გადმონაშთი. შავით თეთრზე გარკვევით ეწერა — „ბროკერი მონაწილეობს ორ მხარეს შორის, როგორც შუამავალი, კლიენტების ხარჯზე, რისთვისაც იღებს გარკვეულ ანაზღაურებას“. ამან ცოტათი დამამშვიდა.

ცოტა იმან შემადიქრიანა, ჩემი კანონიერი (ამ სიტყვას განსაკუთრებით ხაზგასმით აღვნიშნავ) 60 ათასის გარდა, კიდევ ნახევარი მილიონი რომ გადმოგვირიცხეს იმ მოტივით, ჩვენთვის ამ შიფერის პატრონი თქვენს ორგანიზაციაა, ეს თანხა იმ ქარხანას გადაურიცხეთ, ვინც ის ოთხი ვაგონი გამოგიგზავნათო. არც ის მომეწონა, დეფექტური აქტი რომ შეუდგენიათ, ათასი ცალი შიფერი დამტვრეული და არასტანდარტული აღმოჩნდაო. ნამეტანი ხომ არ მოგივიდათ მეტი. ეკვი რომ გამოგთქვია, ასე ხდება საერთოდ, ყველაფერი კანონიერადაა გაფორმებულიო. შემდეგ ერთმა ახლობელმა, ასეთი ოპერაციების სპეციალისტმა, შემომაპარა, მეტი გეკუთვნოდა, თანაც არამარტო გადმოირიცხეთო. მაგრამ ამისთვის უნდადღება აღარ მიმიქცევია, რადგან ჩემს ქესატ ანგარიშზე უც-

ებ ღვთის წყალობით 60 ათასი მანეთი გაჩნდა. წარმოშობიდან ბინსოცბანკის მმართველის ბატონ ირაკლი ქართველიშვილის გაცემა, თეატრის მოღვაწეთა კავშირის სახელზე ასეთ უჩვეულ თანხას — ნახევარ მილიონ მანეთზე მეტს რომ გაატარებდა.

მთელი ეს ოპერაცია თითქმის ორ თვეს გაგრძელდა. ამ ხნის განმავლობაში სულ ველოდი, ბოლოს და ბოლოს, გამომცხადება ჩიმკენტიდან გამოგზავნილი შიფერის პატრონი და კანონიერ პრეტენზიებს წარმომადგენს-მეთქი. თუმცა მე, რომ იტყვიან, თავი ქუდში მქონდა, რადგან მთელი ეს აქცია მთავრობის უშუალო სანქციით ჩატარდა. რაც შეეხება იმ 60 ათას მანეთს, ლიოვას ნათქვამი მინისტრმა და მისმა მოადგილემაც დამიდასტურეს — კანონიერად გეკუთვნის და უბატონოდ ხმას ვერავინ გაგცემსო.

თავდაპირველად შევეჭვდით, რასაც ვცვები, იქნებ არ დამიგერონ-მეთქი, ამიტომ კიდევ ერთ ქვესათაურად მიწოდდა მიმეწერა — „ნამდვილი ამბავი“, მაგრამ შემდეგ გადავიფიქრე, ვინაიდან ვასახელებ სავსებით რეალურ პირებს, თანაც საკმაოდ მაღალი რანგის ხელმძღვანელებს, რომელთა იმედიითაც განვხორციელე მთელი ეს ოპერაცია. ერთ-ერთმა მათგანმა გამამხნევა კიდევ კომერცია — ეს რისკიაო. მაგრამ რასაც ახლა გვიმბობთ, მართლაც დაუჯერებლად მოგეჩვენებათ.

იმ დღეს ისევ დარეკა ტელეფონმა, ისევ რკინიგზიდან და ისევ შიფერის თაობაზე. ამჯერად უკვე ჩიმკენტიდან კი არა, ყარაგანდიდან მიგზავნიდნენ სამ ვაგონ შიფერს! სატვირთო სადგურის ჩინში ყველა დაინტერესებულ ორგანიზაციას ჰყავს თავისი მსტორები. ისევ ატყდა რეკვა. სამინისტროებიდან, ტრესტებიდან, ქარხნებიდან, ხალხის მოგზავნა. მაშინ უარი გვითხარი შიფერზე, ახლა მაინც დაგვითმე ერთი ვაგონიო. ისევ ამიმხედრდა ოჯახური თბოთიცა. ქალიშვილს სიძეს რომ მიემხრო, უმცირესობაში აღმოვჩნდი და გადავეცი სიძის ორგანიზაციას ორი ვაგონი. მხოლოდ, ყველაფერი წესიერად იყოს-მეთქი, ჩემი აზრით საკმაოდ მკაცრად გავაფრთხლე. ერთი ვაგონიც ძველ კომპანიონებს გადავეცი მატერიალური რესურსების სამინისტროდან. მორიგი აქცია უკვე გატეხნილი გზით წარიმართა. თეატრის მოღვაწეთა კავშირის პირადი ანგარიში საკმაოდ დამრგვალდა, ხოლო შიფერის მომწოდებელი ორგანიზაციებისათვის გადასარიცხავმა თანხამ თითქმის მილიონს მიაღწია.

შვიდი ვაგონი, ესე იგი, 16 ათასი ცალი შიფერის ნამდვილი პატრონი კი არა და არ ჩანს. ისე, ღმერთო, მაპატიე და, ზოგჯერ გავიფიქრებ, ნეტავ საერთოდ არ გამოჩნდებოდეს-მეთქი. იმ მი-

ლიონის გაგზავნასაც არ ვჩქარობ მაინც და მაინც. კომპანიონებმა მოვილაპარაკეთ, იქნებ საგანგებოდ მივავლინოთ ჩვენი კაცი ჩემს კენტსა და ყარაგანდაში, ადგილზე რომ გაერკვას ვითარებაში, — ვინაა და ვის რა ეგუთვნის. მომავალი თანამშრომლობის შეთავაზებასაც ვაპირებთ, ორივე (თუ სამივე, ოთხივე...) მხარისათვის ხელსაყრელი პირობებით. ცოტას ამოისუნთქავენ ჩვენი კავშირიც და თეატრებიც, ზოგიერთები იმასაც მირჩევენ, ის მილიონი გავასესხო, ან რომელიმე კომერციულ ბანკში დავაბანდო. პატრონი თუ გამოუჩნდება (სულ ცოცხლო, არც ეს მინდა), პროცენტები მაინც დავგროვებ.

აი, მთელი ისტორია ჩემი თავბრუდამხვევი კომერციული კარიერისა, რომლის ყოველი სტრიქონი აბსოლუტური სიმართლეა... ჰო, კინალამ დამავიწყდა, „ჩემი შიფერით“ ნახევარი ქალაქი გადაიხურა, მე კი ის ერთი ცალი ვერა და ვერ ვიშოვე, არადა, უკვე დაიწყო ბათუმური წვიმები და ვედროებს ვამზადებ ჰერკვეშ დასადგმელად.

უკანასკნელი მონოლოგი

მე მათ ხშირად ვხვდები, თითქმის ყოველდღე, — ქუჩაში, ზღვისპირა პარკში, გაზეთის კიოსკებთან, ლხინის თუ! ჭირის სუფრაზე, — სხვადასხვა თაობის და სხვადასხვა რანგის ხელმძღვანელებს, დღეს უკვე „ყოფილებს“! რომლებიც საერთო სახელით გაათანაბრეს, ბრალდებათაგან რომ ქდერს, — „ფუნქციონერები“, თუმცა, „უცხო სიტყვათა ლექსიკონში“ ეს სიტყვა საკმაოდ უწყინრადაა განმარტებული: „ფუნქციონერი — ზოგიერთ ქვეყანაში პარტიული და პროფკავშირული აპარატის მუშაკი, აქტივისტი, რომელიც ასრულებს გარკვეულ ფუნქციას, მოვალეობას“. ყოველი ადამიანი რაღაც მოვალეობას ასრულებს. ამ ქვეყნად, მეც. — მათ შორის; ამიტომ მეც ფუნქციონერი ვიყავი. ახლაც ვარ. მრავალი წლის მანძილზე სულსა და გონებაში, ჩვენს გენებში გამჯდარი უდიდესი და უმძაფრესი განცდა, შიში, — არც თუ ადვილი ამოსადირკვია.

მე ადამიანებთან ყოველთვის მქონდა ურთიერთობა, სამსახურებრივი თუ პირადული, როგორც პარტიის წევრს, როგორც ჟურნალისტს, როგორც ბათუმელს, მე ვესწრებოდი დახურულ თუ ღია კრებებს, პლენუმებსა და კონფერენციებს, ყრილობებს, და ბიუროს სხდომებს, ვწერდი, თუ როგორი პოლიტიკური და შრომითი აღმავლობის ვითარებაში, კრიტიკისა და თვითკრიტიკის ნიშნით ტარდებოდა პარტიულ-პროფკავშირულ-კომკავშირული ფორუმები.

ბევრი რამ არ მჯეროდა, მაგრამ მაინც ვწერდი, ვინაიდან ეს ჩემი სამსახური იყო, თუ გნებავთ, თავის გატანის საშუალება, გაორებული ცხოვრების ერთი მხარე. მეორე ცხოვრება კი იმეორებოდა საკუთარ ქერქვეშ, საკუთარ მაგიდასთან, სადაც ვწერდი სრულიად საწინააღმდეგოს, ვიდრე ხუთიოდე წუთის წინათ მოსმენილ ჩემს რადიოგადაცემაში — „საბჭოთა საარჩევნო კანონი ყველაზე დემოკრატიულია მსოფლიოში“. ვწერდი თითქმის უიმედოდ, რადგან ძალიან საეჭვო იყო, რომ პიესა იხილავდა თეატრალური რამპის შუქს.

ერთმა ნაცნობმა, რამდენიმე „ყოფილთან“ მოსაუბრე რომ დამინახა, გვერდით გამიხმო და, ყოველი შემთხვევისათვის, ხმადაბლა მითხრა, მთელი ცხოვრება ამათ ებრძოდი, რა გაქვთ ახლა ერთმანეთთან საერთო. როგორ არა გვაქვს, ერთ ქალაქში ვცხოვრობთ-მეთქი, მერე კიდევ, მე არავის ვებრძოდი, პარიქით, მე მათ ვიცავდი. თუ ვინმეს ვებრძოდი, უპირველეს ყოვლისა, საკუთარ თავს. თუმცა, იმ კრებებს, კონფერენციებს ან ბიუროს სხდომებს რომ არ დავსწრებოდი, შეიძლება გერც ვერაფერი დამეწერა. ზოგჯერ სწორედ ხელმძღვანელზე იყო დამოკიდებული, იხილავდა თუ არა ღღის სინათლეს ესა თუ ის წიგნი ან პიესა. შეიძლება ისინიც ჩემსავით ფიქრობდნენ, მაგრამ, რომ იტყვიან, ჩვენ სხვადასხვა წონით კატეგორიაში გამოვდიოდით, მე მეტი უფლება მქონდა ხმის ამოდლებისა, მევალებოდა კიდევ, როგორც მწერალს, როგორც ჟურნალისტს, შემოქმედებითი ინტელიგენცია რომ გვქვია, სხვადასხვა დროსა თუ ეპოქაში ადამიანის სულის ინჟინრებს, მომავლის მხვერავებს, შორსმსროლელ ქვემეხებს, „მეოთხე ხელისუფლებას“ რომ გვეძახდნენ.

უმრავლესობა ყოველთვის ღუმიდა. ასე იყო ყოველთვის. შექსპირის ერთი ტრაგედია ამ სიტყვებით მთავრდება — „ხალხი კი ღუმს“, ღუმილი ზოგჯერ უფრო მეტი ბოროტებაა, ვიდრე დანაშაულის ჩადენა. არ უნდა გეშინოდეს მტრისა, უარეს შემთხვევაში, მას შეუძლია მოგკლას, გეშინოდეს გულგრილობისა... მაპატიეთ, საკუთარი პიესის ციტირება დავიწყე; ჩემი კოლეგა — ჟურნალისტის მონოლოგიდან.

თუნდაც ეს პიესა — „როცა ქალაქს სძინავს“. იგი შეიძლება არც დადგმულიყო მაშინდელი ხელმძღვანელობის გადამწყვეტი სიტყვის გარეშე, ძალიან მოკლედ სიუჟეტი მინდა შეგახსენოთ: ახალგაზრდა მშენებელი პროტესტის ნიშნად გადის პარტიიდან. საქალაქო კომიტეტის პირველი მდივნის ოჯახში მეგობრების სამხიარულო შეხვედრა თავისებურ სამსჯავროდ, აღსარების ღამედ

გადაიქცევა, თუ რა, ვინ იყო მიზეზი ახალგაზრდა კაცის პარტიიდან გასვლისა, ყოველი მათგანი სათითაოდ აღმოჩნდება საბრალდებო სკამზე, მათ შორის მასპინძელიც — პარტიის საქალაქო კომიტეტის პირველი მდივანი, ბევრი დააფრთხო მაშინ ამ პიესამ. მოსკოვის ერთ-ერთ თეატრში მითხრეს, თქვენ ამით ერთ კაცს კი არა, მთელ პარტიას ასამართლებთო. კარგად გაგაგიათ, მაღლობელი ვარ-მეთქი.

ბათუმის თეატრში პიესას დგამდა ახალგაზრდა რეჟისორი დათო ხინიკაძე, აქაც იგრძნობოდა მღელვარება, მით უფრო მას შემდეგ, ვილაცამ სიფხიზლე რომ გამოიჩინა და პარტიულ ორგანოებს აცნობა, ანტიპარტიული სპექტაკლი მზადდება თეატრშიო. პიესის მთავარი გმირის პროტოტიპს — პარტიის საქალაქო კომიტეტის მაშინდელ პირველ მდივანს ოთარ მელქაძეს ვთხოვეთ, პრემიერამდე ენახა სპექტაკლი. იგი მოვიდა თეატრში, დაესწრო გენერალურ რეპეტიციას და პირდაპირ გამოგვიცხადა, ამ დღეებში პარტიული კონფერენცია ტარდება და პირველი სპექტაკლი დელეგატებს ვაჩვენოთო.

კონფერენციის ჩატარებისა და დელეგატებისათვის სპექტაკლის ჩვენების შემდეგ პარტიის საოლქო კომიტეტის მაშინდელმა პირველმა მდივანმა აღექსანდრე თხილაიშვილმა ერთ-ერთ თავის გამოსვლაში სპექტაკლიდან ის ადგილი მოიშველია, მთავარი გმირი რომ ამბობს: ჩვენ, ხელმძღვანელებს, ყოველდღე, ერთდროულად შემოგვცქერის ასი ათასი ადამიანი, თანაც ჩვეულებრივი თვალებით კი არა, გამადიდებელი შუშით. მიკროსკოპით... ყოველი ჩვენი შეცდომა — პარტიის შეცდომაა, ჩვენს საქციელზე, ყოველ ჩვენს ნაბიჯზე დამოკიდებულია ხელისუფლების ავტორიტეტი.

ასეთმა მხარდაჭერამ განაპირობა, უპირველეს ყოვლისა, რომ ბათუმური სპექტაკლისათვის მის ავტორს და დამდგმელ რეჟისორს სახელმწიფო პრემია მიენიჭათ.

მაღე „როცა ქალაქს სძინავს“ დაიდგა თბილისის ორ სცენაზე — მარჯანიშვილისა და გრიბოედოვის სახელობის თეატრებში, რესპუბლიკის სხვა ქალაქებში.

მიუხედავად იმისა, რომ პიესა დაიდგა საქართველოში, დამტკიცდა ყველა ინსტანციაში, რეკომენდაცია მიეცა ქვეყნის თეატრებში დასადგმელად, მაინც ვღებულობდი ბარათებს, რომ ამა თუ იმ ქალაქში შეჩერდა რეპეტიციები, საჯაროდ ჩვენების უფლება არ ღართეს უკვე მომზადებულ სპექტაკლს... ერთი თეატრიდან, ვიგონებ, ალმა-ატიდან, შემატყობინეს, — სპექტაკლის გაშვების ნებას მოგცემთ, მაგრამ მხოლოდ პარტიული ყრალობის შემდეგო. როგორც ზოგიერთმა ჩემმა ახლობელმა თეატრის ხელმძღვანელმა

და რეესტორმა მითხრა, ისინი თავიდან არწმუნებდნენ ადგილობრივ ხელმძღვანელებს, რომ ყველაფერი, რაც აღწერილია ამ პეცეტაში, ხდება საქართველოში, პერსონაჟები ქართველები არიან, შემდეგ უკვე მზა სპექტაკლში, როგორც მოსალოდნელი იყო, ადგილობრივი ხელმძღვანელები ხედავდნენ საკუთარ საქმეებს, საკუთარ თავს, რაც აფრთხობდა მათ. ჩემი კოლეგები სხვა რესპუბლიკებიდან მთხოვდნენ აფიშებს, პროგრამებს, რეცენზიებს იმის დასამტკიცებლად, რომ პიესა ნამდვილად დაიდგა საქართველოში, ერთმა მთავარმა რეესტორმა მომწერა, ჩვენმა მდივანმა მკითხა, შევარდნაძემ თუ იცის ამ პიესის შესახებო.

როგორღაც თბილისში, ქართველ მწერალთა ყრილობაზე, შევხვდი მოკოვიდან მოვლინებულ საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის კულტურის განყოფილების გამგეს, ამხანაგ შაუროს. სწორედ წინა დღეებში ერთ-ერთი პიესის დადგმის თაობაზე არასასიამოვნო ცნობები მივიღე მოსკოვიდან, ლენინგრადიდან. ცხელ გულზე ამხანაგ შაუროს შევეფეთე და ვკითხე, მითხარი, რამდენნაირი პარტია და ხელისუფლება არსებობს ჩვენს ქვეყანაში-მეთქი, რაშია საქმეო, დამიბრუნა კიბხვა. საქმე ისაა, რომ ჩემს ახალ პიესას საქართველოში უძღვნიან პარტიულ ყრილობას, ხოლო მოსკოვსა და ლენინგრადში მისი დადგმა აუკრძალეს თეატრებს, როგორც ანტიპარტიული ნაწარმოები-მეთქი. შაურომ რაღაც ჩაინიშნა ბლოკნოტში. მალე პიესა დაიდგა მოსკოვის პუშკინის სახელობისა და ლენინგრადის კომისარჟევსკაიას სახელობის თეატრებში, არ ვიცი, ამხანაგ შაუროს დახმარებით თუ თეატრების დაყენებული მეცადინეობით. ამის შემდეგ პიესამ უფრო ადგილად გაიკვლია გზა რუსეთის, ბალტიისპირეთის, შუა აზიის თეატრებისაკენ.

საზღვარგარეთაც დაინტერესდნენ ამ პიესის პრობლემატიკით: პოლონეთიდან მთარგმნელებმა ფინალის შეცვლა მთხოვეს. პიესაში მთავარი გმირი, პარტიის საქალაქო კომიტეტის პირველი მდივანი სერგო ხავთასი იმ ძილვატეხილი ღამის შემდეგ დილით მიდის სამსახურში, რომ გამოასწოროს შეცდომა, საერთოდ, ახლებურად წარმართოს თავისი ცხოვრება და საქმიანობა. პოლონელები მთავაზობდნენ, რომ სერგო ხავთასი უნდა გადადგეს, რადგან მას უკვე აღარა აქვს უფლება უხელმძღვანელოს ხალხს. შევთანხმდით. ვარშავის ტელეთეატრმა მთელ პოლონეთს უჩვენა სპექტაკლი. როგორც იქაური გაზეთები აღნიშნავდნენ, ქართული პიესა შესანიშნავად მოერგო პოლონეთში შექმნილ განახლების პროცესს, რის შე-

მდეგაც ხელისუფლებას სათავეში მთავიდა „სტალინდაროსტი“ და მისი ლიდერი ლეხ ვალენსა.

გრანტდოვის თეატრს ვახლდი გასტროლებზე მოსკოვსა და რიგაში. იქაური თეატრების ხელმძღვანელები, ჟურნალისტები, მაყურებლები გვეცითებოდნენ, თქვენთან საბჭოთა ხელისუფლება აღარ არისო?

ძალიან დამწყდა გული, რომ ამ პიესის მიხედვით ცენტრალურ ტელევიზიაში გადაღებული ფილმი არ გავიდა ეკრანზე, დიდ-ად საჩიფათოა, მით უმეტეს, ასეთი უზარმაზარი ტელეაუდიტორიისათვის, — მთავარმა რედაქტორმა კუხნეცოვმა (რომელზეც დაბეჯითებით ამბობენ, სტალინის ციმბირელი შვილიაო) ასე დაასაბუთა ცენტრალური ტელევიზიის გადაწყვეტილება:

— ტელევიზიით გადაღებულ ამ სპექტაკლს ხალხი მიიღებს როგორც ერთგვარ საჩქცის და მეორე დღესვე მთელს კავშირში ათასობით ადამიანი გამოცხადდება ქალაქკონგში, რაიკომებში და მდიხებს მაგიდაზე დაუდებენ პარტიულ ბილეთებს. მით უფრო, რომ მათ ექნებათ ამის საბაბი, ყველგან ხდება ასეთი ამბები, თქვენს პიესაში რომაა ნახსენები.

არადა, ისეთი შესანიშნავი მსახიობები შეარჩია რეჟისორმა ლებედევმა. — არმენ ჯიგარხანიანი, ალექსანდრე ლაზარევი, ანატოლი რომაშინი, ვლადიმერ გორობეცი, ნინა ნემოლიაევა.

რამდენიმე წლის შემდეგ საქართველოს ტელევიზიამ მოსკოვიდან გამოითხოვა ეს ტელეფილმი, ერთხელ გადასცა კიდეც, მაგრამ ყველაფერს თავისი დრო აქვს.

პარტიის საოლქო კომიტეტიდან მაცნობეს, ყიული შარტავას დაურეკავს და უთხოვია, ჩხაიძე თბილისში რომ ჩამოვა, აუცილებლად მინახულოსო. მას პირადად არასოდეს შევხვედრებარ, პარტიის ცენტრალურ კომიტეტში ისეთ დარგს ხელმძღვანელობდა, რომ ურთიერთობა არ გვქონია. თეატრალურ საქმეებთან დაკავშირებით იმ დროს ხშირად მიხდებოდა თბილისში ჩასვლა. დავურეკე, ახლავე გელოდებითო. მისალმებისთანავე ისეთი საუბარი გაიმართა ჩვენს შორის, თითქოს დიდი ხნის ნაცნობები ვიცავით. მან ბევრი რამ იცოდა ჩემს შესახებ, რამდენიმე სპექტაკლი ენახა თბილისის თეატრებში. ჩვენი შეხვედრის მიზნებიც სწორედ ეს იყო. თითქმის ყველა თქვენს პიესაშია გამოყვანილი პარტიული თუ საბჭოთა ხელმძღვანელი, კონფლიქტური სიტუაციები ცხოვრებისეულია, პრობლემური, ხომ არ შეგვექმნა ამ პიესებიდან ტელეფილმების სერიალი, ტელევიზიის ხელმძღვანელობამ თანხმობა განაცხადა. ამ საქმეს სათავეში ჩაუდგება გოგი ჭავთარაძე, რომელსაც თითქმის

ყველა ეს პიესა აქვს დადგმული.

ასეთ წინადადებაზე აბა რომელი ავტორი იტყოდა უარს, მაგრამ მე მაინც მოვაგონე ბატონ ჟიულის, რომ ჩემს პიესაში პარტიული თუ საბჭოთა ხელმძღვანელები მთლად სახარბიელოდ არ გამოიყურებიან და ამას როგორ შეხედავს პარტიის ცენტრალური კომიტეტი-მეთქი, სწორედ ესაა საინტერესო თქვენს პიესებშიო. თან დაინტერესდა, ახალი ხომ არაფერი გაქვთო. რამდენიმე თემიდან მისთვის თითქოს ყველაზე საჩოთირო შევარჩიე, — ვმუშაობ პიესაზე, რომლის მთავარი გმირი, პარტიის საოლქო კომიტეტის პირველი მდივანი, ფინალში აღიარებს თავის შეცდომას თუ დანაშაულს და საკუთარი სურვილით ტოვებს თანამდებობას-მეთქი. მეგონა, ეს ცოტას შეაფიქრიანებდა, მაგრამ მითხრა, ძალიან კარგი თემა შეგირჩევია, თუკი ეს პიესა მოესწრება, ბოლო ფილმად შეგიტანოთ სერიალშიო.

სამწუხაროდ, რესპუბლიკაში პოლიტიკური ვითარება შეიცვალა. გოგი ქავთარაძემ მხოლოდ ერთი პიესა გადაიღო — „ღღის წესრიგშია ერთი საკითხი“, ისიც დაუმონტაჟებელი დარჩა და შეიძლება ჯერ კიდევ ინახება საქართველოს ტელევიზიის არქივში.

ამ შეხვედრით ვიგონებ ღირსეულ მამულიშვილს ჟიული შატავას.

მანამდე ეს პიესა, „ღღის წესრიგშია ერთი საკითხი“, დაიდგა მარჯანიშვილის თეატრში. პიესის სიუჟეტი მთავრად ასეთი იყო: ერთ-ერთი მდინარიდან ქალაქში გაჰყავთ წყალსადენი. ყველამ იცის, რომ ქალაქი წყალს ვერ მიიღებს, მაგრამ მშენებლობა მაინც გრძელდება, იხარჯება ფული, მასალა, რაც მთავარია, წყალში იყრება აღამიანების შრომა, ამ სიტყვის ყველანაირი მნიშვნელობით. მშენებლობის უფროსი ასრულებს დავალებას, მეტი მას არაფერი აწუხებს. რაიკომის მდივანმა იცის, რომ დროებითაა გამოგზავნილი ამ რაიონში და მისი წასვლის შემდეგ თუნდაც ქვა-ქვაზეც აღარ დარჩენილა. მეორე ხელმძღვანელი მზადაა შეაჩეროს მშენებლობა, მაგრამ უკვე დახარჯული მილიონებისათვის პასუხისმგებლობის შიშით პირში წყალი აქვს დაგუბებული. მოხუცმა ტყის მცველმა გერასიმე გარაყანიძემ ყველაფერი ეს იცის, მაგრამ, ცხოვრებას განრიდებული, ერთ ხანს ღუმის, შემდეგ ყოველივეს აცნობებს ახალგაზრდა ჟურნალისტს, რომელიც ხელმძღვანელობასთან შეუთანხმებლად ადგილობრივი რადიოთი გადასცემს სიმართლეს წყალსადენის შესახებ. ამან დიდი მითქმა-მოთქმა გამოიწვია, მოსახლეობა შეშფოთდა, მშენებლები გაიფიცნენ, ხელმძღვანელები დაფრთხნენ...

პრემიერის გამოშვება შეყოვნდა. ამასობაში შეიცვალა რეს-
პუბლიკის ხელმძღვანელობა; რამაც რამდენადმე გაანელა პრობ-
ლემის სიმწვავე, მაგრამ სპექტაკლმა მაინც გამოაწვია გარკვეული
ინტერესი.

ერთ დღეს ბათუმში დამირეკეს, რომ ხეალისათვის აუცილებ-
ლად უნდა ვყოფილიყავი თბილისში, სპექტაკლზე, ეს ისე კატე-
გორიულად იყო ნათქვამი, რომ ჩაუსვლელობა არ შეიძლებოდა.
დილით თეატრში ვიყავი. ბატონმა დოდო ალექსიძემ, რომელიც იმ
დროს მარჯანიშვილის თეატრს ხელმძღვანელობდა, მითხრა, რომ
პარტიის ცენტრალურ კომიტეტში მიმდინარეობს მეტად მნიშვნე-
ლოვანი პლენუმი, რომლის მონაწილეებიც დღევანდელ სპექტაკლ-
ზე აპირებენ მოსვლასო.

საღამოს თეატრთან ავტობუსების მთელი კოლონა შეჩერდა...
უცნაური სანახავი იყო, როგორ უხერხულად გადმოდიოდნენ სა-
ზოგადოებრივი ტრანსპორტიდან რაიკომის მდივნები, უდიდესი
არგანიზაციების ხელმძღვანელები, მინისტრები, დეპუტატები, ცენ-
ტრალური კომიტეტის მუშაკები, ისინი არაფრით ჰგავდნენ თეატ-
რში საზეიმო განწყობილებით მოსულ მაყურებლებს.

რას გვიპირებთო, მკითხა ერთმა ნაცნობმა რაიკომის მდივანმა.
იგი რატომღაც შეშფოთებული მომეჩვენა. რას უნდა გვიპირებდეთ,
ახალ სპექტაკლს გიჩვენებთ-მეთქი. ასევე შეკითხებოდნენ სხვებიც,
მათ შორის ბათუმიდან ჩამოსული ხელმძღვანელები, რომელთაც
სხვა საფიქრალიც ჰქონდათ, ჩვენზე ხომ არაა რამე პიესაშიო!

შემდეგ გაირკვა, რაშიც იყო საქმე: სხდომა რომ დამთავრებ-
ულა, შევარდნაძეს გამოუცხადებია, ახლა ჩვენ ყველანი ერთად
ავტობუსებით გავემგზავრებით მარჯანიშვილის თეატრში, სადაც
უღის წესრიგში დგას ჩვენი საკითხიო.

ბევრმა არც იცოდა ასეთი სახელწოდების პიესის არსებობა.
ამიტომ შეეჭვდნენ, პირველი მდივანი თეატრში ხომ არ აპირებს
პლენუმის გაგრძელებასო. ცეკას წინ რომ ავტობუსები დაგვახვე-
დრეს, საეტაპოდ გამზადებულებად ჩავთვალეთ თავიო, სცადა გაზ-
უმრება ერთმა ხელმძღვანელმა.

სპექტაკლის დაწყების წინ ბატონმა დოდომ მომძებნა და მი-
თხრა, რადგან პიესა სინკრონულად არ ითარგმნება, შევარდნაძემ
თქვა, ავტორი დაუჯდეს გვერდით ცენტრალური კომიტეტის მეო-
რე მდივანს. კოლბინს და თარჯიმნობა გაუწიოსო. მე, რა თქმა
უნდა, კატეგორიული უარი განვაცხადე და ქანდარის ბოლო რიგში
მივიმალე, სადაც კაციშვილი ვერ მიპოვიდა.

ზემოდან დავინახე, როგორ დაჯდა მესამე რიგში შევარდნაძესა

და კოლხის შორის კულტურის მინისტრი, ჩვენი სახელობის
კომპოზიტორი ოთარ თაქთაქიშვილი, როგორც ჩანს, მან იცოდა
თარჯიმნობა.

მანამდე რამდენჯერმე მენახა სპექტაკლი, ამიტომ ამა თუ იმ
სცენაზე, რეპლიკაზე წინასწარ ველოდი მაყუწებლის რეაქციას,
მაგრამ... დარბაზი დუმდა. ისეთი სიჩუმე იდგა, რომ ზოგჯერ გარ-
კვევით ისმოდა ბატონი ოთარის თარგმანი და შევარდნაძის გუ-
ლიანი სიცილი.

პირველი მოქმედების შემდეგ ბატონმა დოდომ გაოცებით
უთხრა შევარდნაძეს, ესა და ეს სცენა სულ ტაშებით მიდის, იუ-
მორიც ბევრია სპექტაკლში, რა მოუვიდა ამ ხალხს, რატომ ყველა
დუმს, თითქოს ვერაფერს ხედავენ და არაფერი ესმითო?!

შევარდნაძეს გაეღიმა:

— ყველაფერს კარგად ხედავენ და კარგად ესმით. სწორედ
ამიტომ სხედან ასე გაოგნებულები. ისინი ახლა ხვალნდელ დღე-
ზე ფიქრობენ, პლენუმი რომ გაგრძელდება. ამითგან უმეტესობას
ალბათ მოუხდება პოსტების დატოვება, სპექტაკლიც ამაზეა და სა-
მხიარულოდ არა აქვთ საქმე.

სცენიდან კი ისმოდა, მოხუცი ტყის მცველი რომ ეუბნებოდა
რაიკომის პირველ მდივანს: — ძნელი დასაჯერებელია, ბატონო,
რომ თქვენისთანა ადამიანი ვერ ხედავდეს, რაც გარშემო ხდება,
რომ სულ ტყუილია ის წარმატებები და გამარჯვებები, ჩვენ რომ
ვბატავობთ მთავრობას ჩვენი წყალსადენის მშენებლობასავით.
თავსაც ვიტყუებთ და სხვებსაც ვატყუებთ. თუმცა ხალხი სრულე-
ბითაც არ ტყუვდება, ძალიან კარგად ხედავს ყველაფერს და თან-
დათან რწმენას კარგავს ყველაფრისადმი, რისკენაც მოვუწოდებთ,
რასაც ვპირდებით. რწმენადაკარგული კაცი კი, თქვენ ჩემზე კარ-
გად მოგეწნენებათ, საქმისათვის არ გამოდგება, განსაკუთრებით
იმ საქმისათვის, ყველა კანონში, წესდებასა და პროგრამაში, ყველა
ლოზუნგზე რომ გვიწერია. პოდა, თუკი ყოველივე ამას ხელმძღვა-
ნელი ვერ ხედავს, იგი არ შეიძლება ხელმძღვანელი იყოს, ხოლო
თუ ხედავს და თვალებს იბრმავებს, მაშინ თვითონაა ბოროტმოქ-
მელების მოწაწილე.

დღეს ვის გაუგვირდებია, სცენაზე იხილოს პარტიული ბილე-
თის დატოვება, მშენებელთა გაფიცვა, სასამართლო პროცესზე უმ-
აღლესი რანგის ხელმძღვანელის გამოძახება, გლეხებისათვის მიწე-
ბის დარიგება, მაგრამ მაშინ... თუ პიესის გატანა, თითოეული ეპი-
ზოდის, პერსონაჟის, ფრაზის შენარჩუნება დაკავშირებული იყო
უძილო ღამებთან, გულისხმეთქვასთან, როცა, ვერც მიაგნებდი,

სად წყდებოდა შენი ბედი. „არსებობს აზრობა“, გეტყობდნენ და ამით მოავრდებოდა ყველაფერი. ასეთ დროს სამთავრობო მხარე დაჭერა ბევრს ნიშნავდა. საბედნიეროდ, იყვნენ ისეთი ხელმძღვანელებიც.

აზრთა სხვადასხვაობა გამოიწვია თითქოს უწყინარმა პიესამ სასკოლო ცხოვრებიდან — „თავისუფალმა თემმა“. ზოგიერთმა სახალხო განათლების მუშაკმა გაბედულად ნათქვამ მართალ სიტყვად ჩამითვალა იგი, ზოგმა კი დევ — პასკვილად. რა თქმა უნდა, პიესის მომავალი ბედისათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა ჰქონდა თბილისის სცენაზე მის წარმოდგენას, მით უფრო, რუსთაველის თეატრში. პირველ სპექტაკლზე მოწვეული იყვნენ, პედაგოგები, სკოლის დირექტორები, განათლების სამინისტროს წარმომადგენლები, სპექტაკლი დამთავრდა თუ არა, პირველი წამოდგა, ჩემთან მოვიდა, ყველას დასაწახად გადამეხვია და პრემიერა მომილოცა საქართველოს განათლების მინისტრის მოადგილემ ნუგზარ ფოფხაძემ. ეს უკვე სამინისტროს აზრს ნიშნავდა.

შემდეგ „თავისუფალი თემი“ დაიდგა ბევრ თეატრში და მრავალ ენაზე. რიგის ანდრეი უპიტის სახელობის აკადემიურმა თეატრმა, ვია არტმანეს ინიციატივით, მიმიწვია მეასე სპექტაკლზე. მასხოვს, მაშინ ლატვიის განათლების მინისტრი გამეხუმრა, გადმოვდიოთ ჩვენთან სამუშაოდ და ერთად ჩავატაროთ სასკოლო რეფორმა. უპიტის თეატრმა ეს სპექტაკლი ბერლინში ჩაიტანა, ხოლო შემდეგ იგი დადგა გერმანიის ერთ-ერთი ქალაქის, სტენდალის თეატრმა, საიდანაც იქაური სკოლის მოსწავლეებმა მომწერეს, ვიმსჯელოთ თქვენს პიესაზე, ჩვენი თეატრის სპექტაკლზეც და მადლობასთან ერთად უნდა გითხრათ, მთლიანად ვართ ჩვენი თანატოლი ქართველი მეგობრის — ცირა გელოვანის მხარეზე.

რალაც მიზეზის თუ გარემოების გამო, რაც უმთავრესად პოლიტიკასთან იყო დაკავშირებული, ბევრი რამ გვეკრძალებოდა, ამის თქმა არ შეიძლება, ამის დაწერისაგან თავი უნდა შევიკავოთო. რამდენჯერაც არ დავწერდი, რომ ქობულეთის რაიონში კერძო სექტორიდან უფრო მეტი ციტრუსოვანთა ნაყოფი ჩაბარდა, ვიდრე საკოლმეურნეო ბალებიდან, რედაქტორი ან ცენზურა ულაპარაკოდ გადასაზავდა სტრიქონებს, ხომ შეიძლება ჩვენმა მტრებმა გამოიყენონ, რა საკოლმეურნეო წყობილების გამარჯვებაზეა ამის შემდეგ ლაპარაკიო.

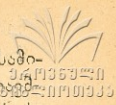
ეს პრობლემა თანდათან მომავალი პიესის სიუჟეტურ ქარგად გადაიქცა. ზოგიერთი საკითხის დასაზუსტებლად ჩავედი ქობულეთში, სადაც მაშინ პარტიის რაიკომის პირველ მდივნად მუშაობდა

ბონდო ჯიქია. რამდენიმე მონაცემის გაცნობის შემდეგ, დაიწყო
ნდი, რომ ამ მხრით რაიონში კიდევ უფრო გაუარესებულია მდგომარეობა,
ესე იგი, კიდევ უფრო დაქვეითებულია სოციალისტური მეურნეობის
სიცოცხლისუნარიანობა, რაიონის კერძო სექტორში — საკუთარ ბაღში
გლეხს ხუთჯერ მეტი მოსავალი მოჰყავდა. ჩემი მომავალი პიესის
გმირი, 18 წლის ახალგაზრდა კაცი, მიდის რაიკომის მდივანთან და
თხოვს მას დანიშნოს სოფელ ჩინარის კოლმეურნეობის თავმჯდომარედ.
ასეც მოხდა. ეს ახალგაზრდა თავმჯდომარე იწვევს საერთო
კრებას და ადგენს, მიწა მთლიანად განაწილდეს
გლეხებზე. ჩინარში გაუქმდა კოლმეურნეობა, ამან, რა
თქმა უნდა, მთელს რესპუბლიკაში შეშფოთება გამოიწვია.

აი, ასე მოხდა წარმოდგენილი მომავალი პიესა, რომელსაც
დავარქეი „ჩინარის მანიფესტი“. მაშინ მე არ ვიცოდი, რომ თურ-
მე ვწერდი პიესას პრევატიზაციაზე: ბონდო ჯიქიამ მითხრა, მოდი,
შენ პიესა დაწერე, მე კი ამის შესახებ სიტყვით გამოვალ მომავალ
პლენუმზეო. მაშინ ვერც ბონდო ჯიქიას გამოსვლამ გადაჭრა ეს
პრობლემა, ვერც იმან, რომ პიესა წარმოდგინეს ისეთ პრესტიჟ-
ულ თეატრში, როგორიც მოსკოვის ლენინური კომკავშირის სახე-
ლობის თეატრია, ზოლო იგი დადგა ისეთმა სახელოვანმა რეჟის-
ორმა, როგორიც მარკ ზახაროვია. მას შემდეგ თითქმის 15 წელი
გავიდა, დღეს უკვე შიშების პრევატიზაცია სოფლის მეურნეობის
აღმავლობის ერთადერთ გზადია მიჩნეული, მაგრამ საქმე ლაპარაკს
მაინც არ გასცილებია. სამახსოვროდ დამრჩა მხოლოდ საპრე-
მიერო აფიშა, რომელზეც მარკ ზახაროვმა ჩამოწერა: „პატივცემ-
ულო ალექსანდრე ვლადიმერის ძე! მარქსისა და ენგელსის „კომ-
უნისტური მანიფესტის“ შემდეგ თქვენი პიესა ყველაზე უკეთესია,
რაც აღმოჩნდა ჩვენს განკარგულებაში...“ და ასე შემდეგ.

შემდეგ „ჩინარის მანიფესტი“ დაიდგა სხვა თეატრებში, საზ-
ღვარგარეთაც, მაგრამ ქალაქ გორკში... მხოლოდ აქაურ თეატრს
აუკრძალა (თუ „ურჩია“) პარტიულმა ხელმძღვანელობამ პიესის ჩვენ-
ება, რადგან იმხანად გორკში ცხოვრობდა მოსკოვიდან გასახლებ-
ული ანდრეი სახაროვი და ქალაქში აფიშების გამოჩენა, სადაც სი-
ტყვა „მანიფესტი“ იქნებოდა, მიზანშეწონილად არ მიიჩნიეს. აი,
ასეთი პოლიტიკური სიფხიზლე გამოიჩინეს გორკელმა იდეოლო-
გებმა. ალბათ ამიტომ არ მიმიწვიეს დახურულ ქალაქში პრემიერა-
ზე, შერისხული აკადემიკოსი ანდრეი სახაროვი სპექტაკლზე არ
მოიყვანოსო. არადა, სიმართლე გათხრათ, ვაპირებდი ამას.

როგორც უკვე მოგახსენეთ, „ჩინარის მანიფესტის“ დაწერა
ქობულეთის რაიკომის პირველ მდივანთან ბონდო ჯიქიასთან შეხ-

ვედრის შემდეგ, გადაწყვიტე, ხოლო რაც შეეხება პიესას „სამი-
დან. ექვსამდე“, იგი იწერებოდა ბათუმის საქალაქო საბჭოს თავმჯდომარის — გურამ ემირიძის და მისი პირველი მთადგომის, როს-
ტომ დოლიძის კაბინეტში, ამ სიტყვის პირდაპირი მნიშვნელობით,
მოხოვნელთა მიღების დროს. ეს იყო პიესა გაკოტრებულ საბჭო-
თა ხელისუფლებაზე, ვინაიდან იმ დროს თავმჯდომარესთან მო-
დის დახლოებით თხუთმეტი ადამიანი, თავიანთი პრობლემებით,
საჩივრებით, გულისტკივილით, იმედით, მაგრამ იგი ვერც ერთ
საქმითს ვერ წყვეტს, რადგან არა აქვს ამის არც საშუალება და
არც უფლება.

როდესაც ჟურნალ „თეატრს“ შევთავაზე ეს პიესა, მაშინდელ-
მა რედაქტორმა პენრიხ ბოროფიკმა შემომითვალა, პიესასთან
ერთად დავბეჭდოთ მისი მთავარი გმირის ცოცხალი პროტოტიპის,
თქვენი აღმასკომის თავმჯდომარის წერილით. გურამ ემირიძე
დამთანხმდა, თუმცა, ფიქრობ, მისთვის არც თუ ისე ადვილი იყო
ასეთი გადაწყვეტილების მიღება, თუნდაც იმ სცენის გამო, როცა
აღმასკომის შენობას მოადგებიან საბავშვო ბაღის აღსასრდელები,
და თავიანთ გამგესთან ერთად გაიძახიან, „ძირს თავმჯდომარეო“.

პიესა რუსთაველის თეატრში უნდა დაედგა რობერტ სტუ-
არუს. მთავარი როლი შეესრულებინა — ეროსი მანჯგალაძეს,
მაგრამ სწორედ იმ დღეს პირველი რეპეტიცია რომ უნდა ჩატარე-
ბულიყო, სცენაზე ეროსის ცხედარი ესვენა. შემდეგ „სამიდან ექვ-
სამდე“ დადგა აგრეთვე აწგანსვენებულმა ჩემმა მეგობარმა ბადრი
კობახიძემ, ხოლო თავმჯდომარის როლი განასახიერა ელიშერ მა-
ღალაშვილმა.

მოსკოვის ერმოლოვას სახელობის თეატრში პიესა დადგა მისმა
ხელმძღვანელმა ვლადიმერ ანდრეევმა, რომელმაც შეასრულა აგ-
რეთვე მთავარი როლი. სპექტაკლის პირველი მაყურებლები იყვნენ
საბჭოთა კავშირის სხვადასხვა კუთხიდან მოსკოვში, თათბირზე ჩა-
მოსული ორასზე მეტი აღმასკომის თავმჯდომარე მათ შორის, გუ-
რამ ემირიძეც. ბატონმა გურამმა მიაშბო, რომ სპექტაკლს დიდი
წარმატება ჰვდა, თავმჯდომარეებმა ერთხმად დაუჭირეს მხარი პიე-
სის ავტორს. ერმოლოველებმა მალე ეს სპექტაკლი ბერლინში
ჩაიტანეს.

ბულგარეთის ქალაქ რუსეში დადგმული „სამიდან ექვსამდე“
გნახე ამ ქალაქის მერთან ერთად. სპექტაკლის შემდეგ მან მითხრა,
იქნებ გაგვეცეალა სავარძლებიო. დარწმუნებული ვარ, თქვენ შე-
სანიშნავად გაწევდით. მერობას, მაგრამ, სამწუხაროდ, მე ვერ
დავწერ ასეთ პიესასო, მით უფრო, ვერ განვასახიერებ სცენაზე

ჩემს თეატრალურ კოლეგას, როგორც ამას აკეთებს ჩვენი სტუდენ-
თი. მართლაც, შესანიშნავი თავმჯდომარე ვნახე ქალაქ რუს-
ეს თეატრის სცენაზე.

ქურნალ „თეატრს“ და მის რედაქტორს უნდა ვუმაღლოდ, რომ პიესამ „სამიდან ექვსამდე“ შორეულ ჩინეთში ჩააღწია, პეკინსა და შანხაიში დაიდგა, იქაც მაყურებლისა და სპეციალისტების ცხოველი ინტერესი გამოიწვია..

ერთხელ მეგობარმა დამირეკა, ამალამ, ამა და ამ საათზე, რადიოსადგურ „თავისუფლებას“ მოუსმინეო. მეტი არაფერი უთქვამს. ასეთ თემაზე ტელეფონით გრძელი საუბარი არ იყო სასურველი. დამით მიფუჯეჭი ტრანზისტორს. გადაცემას ახშობდნენ, მაგრამ უკვე არც ისეთი თავგამოდებით, როგორც წინათ, ჯერ დიქტორმა თქვა, როგორც დაგვირდით, წუხანდელ გადაცემას გთავაზობთ განმეორებითო, და სათაური ასე გამოაცხადა, — „ქურნალ „თეატრში“ გამოქვეყნებული ქართული დრამატურგის ერთი პიესის გამო“. სწორედ ის ნომერი იყო, „სამიდან ექვსამდე“ რომ დაიბეჭდა. სანამდე მაულწევია! უფრო იმან გამაჯივრვა, რა ზუსტად გაიგეს ოკეანესგაღმელმა მიმომხილველებმა პიესის დედაზრი, მისი მამხილებელი პათოსი, პერსონაჟთა ხასიათები, ამა თუ იმ სიტუაციის არსი! მე მეონი, უფრო ღრმად და ზუსტად, ვიდრე ზოგიერთმა ჩვენმა თეატრმა. მაგრამ, ცოტა არ იყოს, შემაფიქრიანა, შემაშფოთა კიდევ. დიქტორმა რომ თქვა: პიესაში ნათლად ჩანს, რომ ხელისუფლების უმძლესი ორგანო, ქალაქის მმართველობა ყოვლად უძლური და უუფლებოა, არ ძალუძს გადაწყვეტოს არც ერთი პრობლემა, რომლებითაც ერთი დღის განმავლობაში თავმჯდომარეს მიმართეს ადამიანებმა, ესე იგი, ვერ გამოხატეს და ვერც იცავს ხალხის ინტერესებს, ხოლო ყველაფერი, რაც პიესაშია ასახული, სიმართლე ზომაა, ამას ადასტურებს თვით რეალური ბათუმელი თავმჯდომარე, რომლის წერილიც ქურნალმა „თეატრმა“ გამოქვეყნა პიესასთან ერთად. გადაცემას ალბათ ისმენდნენ სხვებიც, მათ შორის იმ თეატრის ხელმძღვანელები, რომლებიც მომავალში ვარაუდობდნენ პიესის დადგმას, ტელევიზია კინოსტუდია, სადაც აპირებდნენ მის ეკრანიზაციას, აგრეთვე ზოგიერთი ზემდგომი ორგანოსა და ორგანიზაციის წარმომადგენლები, რომელთაც მაშინ ჯერ კიდევ ჰქონდათ უფლება, გადაეწყვიტათ მხატვრული ნაწარმოების ბედი. თუმცა რამდენადმე დამამიერდა გადაცემის დასკვნითმა ნაწილმა: ასეთი მამხილებელი პიესის გამოჩენა, თეატრების დაინტერესება, პოპულარულ ქურნალში მისი გამოქვეყნება, ალბათ იმის შედეგია, რომ საბჭოთა კავშირში

ცხოვრების გარდაქმნა იწყებაო.

მართლაც, არც ამ გადაცემას, არც ვინმე სხვას, არ შეუშლონ ხელი პიესის შემდგომი სიცოცხლისათვის. იგი კიდევ დაიდგა ქვეყნის სხვა თეატრებში, საზღვარგარეთ, შეიქმნა კინოფილმი.

• ყველა თანამედროვე პიესას, ამდაგვარ საჭირობოტო და, რბილად რომ ვთქვათ, საზოგადოებრივ პრობლემებზე, სცენაზე გასვლამდე დასამტკიცებლად საკმაოდ რთული გზა უნდა გაეწიოთ. — თეატრი, სამინისტრო, ცენზურა, ზომელსაც იმ დროს უწყინარი სახელწოდება ჰქონდა — „მთავლიტი“. სიფრთხილეს თავი არ სტკივდა, ზოგჯერ არაოფიციალურად პიესა ხელმძღვანელ პარტიულ ორგანოებში იგზავნებოდა. ერთხელ უშიშროების კომიტეტიც ჩაერია საქმეში, რესპუბლიკურ კონკურსში გამარჯვებული ჩემი პიესა „მომავალ შეხვედრამდე“ მარჯანიშვილის თეატრში მიიღეს დასადგმელად. ვიღაცამ პოლიტიკური სიფხიზლე გამოიჩინა, შეიძლება — თეატრიდანაც, პირდაპირ უშიშროებას აცნობა, ჩვენთან დისიდენტური სპექტაკლი იდგმებაო. რეპრეტიციები შეჩერდა. მე სასტუმრო „თბილისში“ ველოდი პასუხს. რა თქმა უნდა, ველავდი. ერთ დღით გიგა ლორთქიფანიძემ დამირეკა და მისთვის ჩვეული იუმორით მითხრა, ენაურმა შემომითვალა, პიესას გაგაშვებინებო, ოღონდ ავტორი დაგვაჭერინეთო, რეპრეტიციები განახლდა. შემდეგ ვნახე უშიშროების კომიტეტიდან დაბრუნებული პიესის ეგზემპლარი, მასში წითელი ფანქრით იყო ჩაზგასმული სტრიქონები. ერთი გლეხი რომ აფრთხილებს თავმჯდომარეს, ნუ გადაგვიდგები, თორემ მალე არჩევნები იწყება, ჩვენი სოფლიდან ხუთასი ხმა რომ დაგაკლდეს, გაშვდებიო, რაზეც თავმჯდომარე პასუხობს, თქვენი ხმები ქორწილებისათვის შემოინახეთ, მე ერთი კაცის ხმაც მეყოფაო. ის „ერთი კაცი“, რა თქმა უნდა, რაიკომის მდივანი იყო. იმ დროს ჯერ კიდევ არ იყო სასურველი ასეთი კრიმინალური აზრების წარმოთქმა სცენიდან.

დღესაც არ ვიცი, სად და ვისმა სიტყვამ გადაწყვიტა ჩემი პიესის „ქარის წისქვილის“ ბედი, რომ იგი არ დადგმოლიყო რუსთაველის თეატრის სცენაზე. სერგეი იურსკი საგანგებოდ ჩამოვიდა ბათუმში რუსულ ვარიანტზე სამუშაოდ, რომ შემდეგ იგი მოსკოვის სახელობის თეატრში დაედგა, მაგრამ იქაც უხილავმა ძალამ გადაუღობა გზა მოსკოვის სცენისაკენ. მხოლოდ კარგა ხნის შემდეგ, როცა პიესამ რამდენადმე დაპყარვა აქტუალობა, იგი დაიდგა მარჯანიშვილის თეატრში სხვა სახელწოდებით — „ჩემი ეიფელის კოშკი“.

მოსკოვის ხელი საზღვარგარეთაც წვდებოდა. აქედან იგზავნე-

ბოლა. სარეკომენდაციო სიები, თუ რომელი პიესა შეიძლება დადგმულიყო ამა თუ იმ ქვეყნის თეატრებში. მაგრამ უცხოეთში იყვნენ „ურჩი“ თეატრალური მოღვაწეები, რომლებიც ეძებდნენ სხვა გზებს, კითხულობდნენ თეატრალურ ჟურნალებს, უშუალოდ უკავშირდებოდნენ ავტორებს. ასე აღმოჩნდა „ხიდი“, „როცა ქალაქს სძინავს“, „თავისუფალი თემა“, „სამიდან ექვსამდე“, „ჩინარის მანიფესტი“ და სხვა პიესები საზღვარგარეთ. საავტორო უფლება და დაცვის სააგენტოს თავისი წარმომადგენლები ჰყავდა ყველა ქვეყანაში, რომლებიც ფხიზლად ადევნებდნენ თვალყურს საბჭოთა პიესის გამოჩენას უცხოეთის სცენაზე.

პოლონეთში თითქმის ერთდროულად ორ თეატრში მზადდებოდა „ხიდი“ — ლოძში და კრაკოვში. მოსკოვიდან გამგზავრების წინ ვარშავიდან დამარეკეს მთარგმნელებმა. პიესის ჩვენება აკრძალეს და ამ საქმეში მოსკოვის ხელი ურევიაო. ერთადერთი ორგანიზაცია, სადაც უფლება მქონდა მივსულიყავი, საავტორო უფლებათა დაცვის სააგენტო იყო. ჩემმა მეგობარმა, დრამატურგმა ლეონიდ ზორინმა დამარიგა, როგორ უნდა მოვეცეულიყავი, რომ ყველაფერი დამოკიდებული იყო ჩემს პრინციპულობასა და ბრძოლისუნარიანობაზე. სააგენტოს ერთ-ერთი ხელმძღვანელის კაბინეტში, რომელიც, როგორც შენდევ გავიგე, „კაგებეს“ ყოფილი გენერალი გამოდგა, წარმოვთქვი მეტად ემოციური მონოლოგი, რომ, თუ პოლონეთში „ხიდის“ ჩვენება ჩაიშლება, ამის გამო, უპირველეს ყოვლისა, ერთ ამბავს ატეხენ იქაური თეატრები, ჟურნალისტები, მეც არაფრის წინაშე არ დავიხვე უკან, დღესვე ვაცნობებ საქართველოს წარმომადგენლობას მოსკოვში, პირადად დავურეკავ შეგარდნაძეს, თუ საჭირო დარჩა, გავმართავ პრეს-კონფერენციას მოსკოვში აკრედიტებული უცხოელი ჟურნალისტებისათვის... კიდევ რაღაც ვთქვი. ტყუილი თუ მართალი. ვერ ვიტყვ „კაგებეს“ გენერალი ძალიან შევაშინე-მეთქი, მაგრამ, ასე იყო თეისე, სიტუაცია შეიცვალა. პოლონეთში გავემგზავრე. ლოდის სპექტაკლი ვნახე, მაგრამ მეორე პრემიერა მაინც შეფერხდა იმ მოტივით, რომ იმხანად კრაკოვში ხიდი ჩანგრეულა. მაინც მადლობელი ვარ იმ „კაგებეს“ ყოფილი გენერლისა. ხომ შეეძლო თავის ერთი გაქნევით გადაეწყვიტა ჩემი-ბედი? რომელი დისიდენტი მე ვიყავი, უცხოელი ჟურნალისტებისათვის პრეს-კონფერენცია გამემართა ან თბილისში შეგარდნაძისათვის დამერეკა.

ჩვენს ურთიერთობას ყველა დროის ხელმძღვანელებთან, უპირველეს ყოვლისა, საფუძვლად ედო საქმე, რასაც ერთად ვემსახურებოდით, ამ შემთხვევაში, — თეატრი. იმპ. შეგნება, რომ მხო-

ლოდ კულტურას შეუძლია ადამიანების სულიერი აწილება, ეროვნული სულისკვეთებით მათი შეგავშირება.

ამიტომ იყო, ქობულეთის ზღვის სანაპიროზე სახლი რომ გა-
მოჩნდა, მისი დასაფუთრების მსურველი კი ძალიან ბევრი იყო,
რამეომის მაშინდელმა პირველმა მდივანმა იური უნგიაძემ უპირა-
ტესობა თეატრს მიანიჭა, ის შენობა თეატრის მოღვაწეთა კავ-
შირს მიაცუთვნა. პარტიის აჭარის საოლქო კომიტეტის პირველმა
მდივანმა ალექსანდრე თხილაიშვილმაც ჩვენ დაგვეპირა მხარი, ასე
გაჩნდა დასვენებისა და შემოქმედებითი საქმიანობის კიდევ ერთი
კერა.

კომერციული ფირმები, ერთობლივი საწარმოები კერძო სავა-
ჭროები სოკოფიციტ რომ მომრავლდნენ, თავისუფალი შენობები
სანათლის სამეზარეულო შეიქმნა. ვინ არ მოუგზავნეს მაშინდელ ვიცე-
პრემიერს, აგროსამრეწველო კომიტეტის თავმჯდომარეს სულიკო
ინაშვილს, რომ მათი შენობის ნახევარსარდაფული სართული ჩა-
ეგდოთ ხელში, მაგრამ საკმარისი აღმოჩნდა ჩვენი ერთი სიტყვა,
რომ არჩევანი თეატრზე შეჩერდა, თეატრზე, სადაც ბატონი სულ-
იკო და მთელი მისი ოჯახი ყოველთვის სასურველი და საპატიო
სტუმრები არიან.

ამ შენობაში რეკონსტრუქციისათვის, სათანადო ავეჯით, ინვე-
სტარიტ, ელექტრომოწყობილობათ აღსაჭურვავად დიდად იზარუნ-
ეს მთავრობის მაშინდელმა თავმჯდომარემ ჯორჯი ჩიგოგიძემ, ბევ-
რი საწარმოო ორგანიზაციის ხელმძღვანელებმა, მათ უნდა ვუმა-
დლოდეთ, რომ დღეს აქ მსახიობის სახლია, კაფე-ბარი და, რაც
მთავარია, საყმაწვილო თეატრ-სტუდია, რომლის სპექტაკლებმა
განაცვიფრა ყოვლისმცოდნე და ყოვლისმნახველი თეატრალები,
უცხოელი სტუმრები. წელს აქედან რ ნიჭიერი ქალ-ვაჟი გაემგზავ-
რა სასწავლებლად თბილისის თეატრალურ ინსტიტუტში.

თეატრის მოღვაწეთა კავშირის დღევანდელი ადგილ-სამ-
ყოფელიც ხელმძღვანელობის ყურადღებით მივიღეთ. ერთ-ერთ
სამშენებლო ორგანიზაციას დაავალეს მისი წესრავში მოყვანა. სამ-
კაციანი ბრიგადა დილ-დილობით ცხადდებოდა „ობიექტზე“, მიიხ-
ედ-მოიხედავდნენ, შემდეგ კი მთელი დღე სადღაც იკარგებოდ-
ნენ. ალბათ მე არ ვიყავი მათთვის სარფიანი კლიენტი. ასე გრძე-
ლდებოდა კარგა ხანს. ერთ დღეს ვდგევარ ჩემი სამსახურის წინ,
ქუჩაში შორიასლო ჩემი ბრიგადა დგას, მაგრამ, როგორც ვატყობ.
დღესაც არ აპირებენ მუშაობას, ამ დროს ჩამოიარა ვახტანგ პაპ-
უნიძემ, მაშინდელმა პირველმა მდივანმა, ხელი ჩამომართვა, ერთ-
მანეთი მოვაკითხეთ და ბატონმა ვახტანგმა გააგრძელა გზა პარ-

ტიის საოლქო კომიტეტისავენ. სულ ორი წუთი. თუ გაგრძელდა ჩვენი შეხვედრა, მაგრამ, შევატყვევებ ბრიგადის წევრების დამხმარეებს დებულება ჩემდამი. რამდენადმე შეიცვალა. მივხვდი, ჩემი ავტორიტეტი ამაღლდა. სანამ ისინი ჩემთან მოვიდნენ, უცებ გაჩნდა მცირე დრამატურგიული სიუჟეტი. შეწუხებული სახე მივიღე. რაო, მკითხეს მშენებლებმა, რაოდა, ჩვენს მდივანს თბილისში შევარდნაძე შეხვედრია, მე ვუკითხივარ, როგორ არისო, იმ პიესაზე მუშაობა თუ დამთავრაო. ბატონ ვახტანგს უთქვამს, ჩხაიძეს სამსახურისათვის შენობა მივეციო პარტიის საოლქო კომიტეტის გვერდით და ახლა უფრო ახლოს ვიქნებითო. შევარდნაძეს უთქვამს, პარტიულ კონფერენციაზე რომ ჩამოვალ ბათუმში, აუცილებლად ვინახულებო, ალბათ ჩვენთანაც შემოვივლის, და როგორ არ მინდა აქაურობა ასე დავახვედრო-მეთქი, კიდევ უფრო გავიფუჭე ხასიათი. როდისაა კონფერენციაო, მკითხა ბრიგადირმა. ერთ კვირაში-მეთქი, და შევედი გაურემონტებელ შენობაში. ამის შემდეგ, ცხადია, რაც სამ თვეში არ გაკეთებულა, ერთ კვირაში მოესწრო, რა თქმა უნდა, არავითარი კონფერენცია არ ჩატარებულა, არც არავის უუკითხავთ თბილისში და არც არავინ ჩამოსულა ბათუმში ჩემს სანახავად. ბატონ ვახტანგს რომ ვუამბე ყველაფერი, ბევრი იცინა, თუ მომავალშიც ასეთი კარგი საქმისათვის რამეში გამოგადგები, გამომიყენო.

მე მათ ვხვდები თითქმის ყოველდღე, ზამთარ-ზაფხულს, უფრო ხშირად, ზღვისპირა პარკში, პენსიონერთა ხეივანში. ცხოვრებამ, ეამთა სვლამ გაათანაბრა ისინი, თითქოს ერთმანეთს ჰგვანან, მაგრამ მაინც არის განსხვავება. მათ შორის, უპირველეს ყოვლისა, განვლილი გზით, აზროვნებით, იმის მიხედვით, რა დროში ცხოვრობდა და მოღვაწეობდა. ერთმა მათგანმა, შედარებით ახალი ტიპის „ფუნქციონერმა“, მითხრა, 50-იანი და 80-იანი წლების ხელმძღვანელებს შორის უფრო დიდი განსხვავება იყო, ვიდრე ბოლშევიკებსა და მენშევიკებს შორისო. არადა, ყველანი ერთი პარტიის — კომუნისტური პარტიის წევრები იყვნენ.

ზოგიერთი მათგანი იშვიათად თუ ჩაივლის ამ ხეივანში, ზოგიც საერთოდ ერიდება ხალხში გამოჩენას. ყველა ერთნაირად ვერ ეგუება ახლებურად ცხოვრებას, მდგომარეობის პრივილეგიების დაკარგვას. არ ვგულისხმობ მხოლოდ ვრცელ კაბინეტს, რამდენიმე ტელეფონს, პერსონალურ მანქანას, მაღალ ხელფასს, კიდევ სხვა მრავალ სიკეთეს და უპირატესობას. აქეთ რომ მოვდიოდი, ერთი ყოფილი მინისტრი დავინახე, (თანაც — ვაჭრობის მინისტრი), პურის რიგში იდგა, სადღაც — ბოლოში. თანაც ძალიან მეეჭვება,

შეხვედებოდა თუ არა იმ დღეს ყოფილ მინისტრს კუთვნილი უფლება.

ერთმა ისიც მითხრა, ღირდა კი ამ პრივილეგიებისათვის სხვა მრავალ ცხოვრებისეულ სიტუაციაში და სიკეთეზე უარის თქმა, ყველაფრისათვის და ყველას მაგივრად პასუხისმგებლობა, შეიძლება მართლა დამნაშავეს, მაგრამ მაინც შენთან, ნაცნობის თუ მეზობლის დასჯისათვის ნერვიულობა, შენზე უფროსების წინაშე ქედის მოხრაო.

ზოგჯერ წყენას ისიც იწვევდა, რომელიმე წამოწყებული საქმის დამთავრებას რომ არ დაგაცლიდნენ, შენი შემცვლელი კი არაფრით არ იყო შენზე უკეთესი, ზოგჯერ — პირიქითაც. ხმაბლდა შეიძლება ამას არ ამბობენ, მაგრამ, ალბათ, ეამაყებათ, რომ მათ დროს გაკეთდა ეს ხეივანი, ის შადრევანი, ბავშვთა პატარა სამყარო, რუსთაველის ქუჩაზე აშოლტილი პალმები, თვალსა და გულს რომ ახარებს, კინო-თეატრი, დელფინარიუმი, სტადიონი, სკოლა და საწარმო. კიდევ ბევრი რამ. რა თქმა უნდა, მეტის გაკეთება შეიძლებოდა, უფრო უკეთესად, გონივრულად და საიმედოდ, სხვებზე რომ არ ყოფილიყვნენ დამოკიდებულნი, უსიტყვოდ მორჩილნი და შემსრულებელნი, რაც პარტიულ დისციპლინად ითვლებოდა.

ზოგიერთი მათგანი აღარაა ამ ქალაქში, მაგრამ მათ აქ გაატარეს თავიანთი ცხოვრების ნაწილი, შეიძლება საუკეთესო წლები. დღეს ისინი მოგონებებით არიან დაკავშირებული ამ კუთხესთან, ალბათ საამაყოც აქვთ და სანანებელიც. თავად განსაჯონ. ზოგიერთი მათგანი აღარაა ამ ქვეყნად. მადლობა ვუთხრათ, რაც კარგი უკეთებიათ, თუკი რამ შეცდათ. ნებისთი თუ უნებლიეთ, ვიყოთ მიმტევებელნი, დმერთმა შეუნდოს ყველას. ჩვენც.

ზღვასთან ხმელეთი მთავრდება, მაგრამ სიცოცხლე გრძელდება, ყველაფერი წარმავალია ამქვეყნად — სიმდიდრეც, ძალაუფლებაც, რჩება მხოლოდ საქმე, რომელიც გიკეთებია ხალხისათვის, შენი ქვეყნისათვის, ჯა კიდევ მოგონება; ნუ ვიჭნებით უმადურები, სულ ცოტა სჭირდება ადამიანს; ყურადღება, გამხნეგება, გაჩუქოთ, ერთმანეთს სიტბო, ღიმილი. დმერთს კალთა დაუბერტყავს ჩვენზე, იუმორის ნიჭი და გრძნობა მოუცია. აქ, ამ ხეივანში, ხშირად გაისმის მახვილი სიტყვა, ფრთიანი ფრაზა, ანეკდოტი... ზოგი რამ აქ მოსწენილი, წიგნში შემიტანია, სტენოდიანაც გვითქვამს. სულ ახლახან ჩავინიშნე ნიმუში რაიკომებისდროინდელი ზემო აჭარის ფოლკლორიდან, არჩილ ბერიძე რომ ყვებოდა. ერთი კაცი საზღვრისპირა სოფლის კოლმეურნეობის თავმჯდომარედ უნდა აერჩიათ. მაშინდელი წესისამებრ ანკეტა მისცეს შესავსებად, კით-

ხვაზე, ვინმე ახლობელი ხომ არ გყავთ საზღვარგარეთო, თანამედროშობის კანდიდატს ჩაუწერია, ჯამუში და კოტიაო. ბევრს სხდომამდე არავის მიუქცევია ყურადღება ამისათვის. მდივანი გამოგზავნილი კადრებიდან იყო და ამიტომ გაკვირვებია, ამ ჯამუშა და კოტიას გვარები არა აქვთო? ასე ვეძახით ყველაო, უთქვამს. ასე ახლობლებში არიან თქვენთვის? — მარტო ახლობლები კი არა, მთელი ჩვენი ოჯახის მარჩენლები არიანო. მალე გაბრკავ, რაშიც იყო საქმე — კამეჩი და მისი ზაქი საზღვარგარეთ გადასულან; თურქეთში. რამდენიმე დღეა, თურმე, მთელი სოფელი ეძებს, ჩვენს და თურქ მესაზღვრეებსაც აცნობეს, მაგრამ ჯამუში და კოტია ვერაფრით ვერ აღმოუჩენიათ. ამის გამო ოჯახი ძალიან დამწუხრებული ყოფილა. კიდევ კარგი, რაიკომის მდივანი იუმორის მოყვარული აღმოჩნდა. ის კაცი კოლმეურნეობის თავმჯდომარედ აირჩიეს.

... ზღვისპირა ხეივანში კვლავ ვხვდები ამ რთულცხოვრება-გამოვლილ ადამიანებს, რომლებიც არც „ყოფილებია“ და არც „ფუნქციონერები“, ისინი ამ ქალაქის, ამ კუთხის პატრონები იყვნენ და ახლაც არიან, ისე, როგორც ყოველი ჩვენგანი, ვისაც ფეხი გვიდგას აქაურ მიწაზე — ჩვენი საქმეებით და შეცდომებით, სიამაყითა და სინანულით, ჩვენი ცოდვა-მადლით.

მათ მივუძღვენი ბოლო პიესა, რომლის სახელწოდებითაც ეს თავია დასათაურებული — „უკანასკნელი მონოლოგი“.

ვინ იცის, იქნებ ეს წიგნიც ჩემი უკანასკნელი მონოლოგია,

(გაგრძელება. იქნება)

მიეზლო კამისარს კამისრის

პავლე ინგოროვას 100 წლისთავზე.

რა ცოტა უნახავს დარები,
მისთვის სულ პირქუში ცა იყო,
გაიღო სამოთხის კარები,
ბოლოქამს ეღირსა — გაიღო.
სიკვდილმა მოგლიჯა ბოქლომი,
სიკვდილმა სიცოცხლედ გცვულმა,
აღსავეს სულიერ ოქროთი
დღეიდან არ ივლის ეულად.
დაფასდა, რა გვიან დაფასდა,
ვულოცავთ ცხოვრებას აწინდელს
შეხედება თეთრწვერა საბასაც,
რუსთაველს, მერჩულეს, მთაწმინდელს.
და აჰა, მოვიდა დღე ისიც;
მიეზლო კემისარს კემისრის!

მემატიანე

ნელი ღუმბაძეს.

სხვაზე დიადი შენი სულია,
სხვაზე მაღალი შენი ჭერია,
როცა ამ სოფელს ეთხოვებოდა,
შენ ლადოს მაჯა ხელში გჭერია.
არც ამაშია რამე სადაო,
თუ შენი გული მეტად ხმაანებს,
დიდი პოეტის ერთგულ დო,
მისი ცხოვრების მემატიანევ!

ამ პატარა ქალს...

ამ პატარა ქალს მისოდენა
წიგნი რომ მიაქვს,
ეს ჩვენი ერის სინდისია — შოთას წიგნია.
ჩემს თვალში უფრო შეემატა
ამ გოგოს ეშხი;
მას საქართველო უკავია პატარა ხელში.

ღმერთმა იცის...

ზღვისებრ სუნთქვა,
ზღვისებრ შფოთვა
ყოფილიყო იოლი,
ქვეყნად ბევრი იქნებოდა,
შოთა, გალაკტიონი...
ღმერთს არ უყვარს ხელის გაშლა
ზოგავს ზგავს და ბარაქას,
მთების ენით მხოლოდ ვაჟა,
ვაჟა ალაპარაკა.
ღმერთმა იცის, რა რად ხატოს
რა თეთრად და რა ქუფრად,
მისცა ვაჟას, მისცა ტატოს
მასი ენა საუბრად.
მისცა შოთას და ილიას,
არც აკაკის დააკლო, —
ენა ღმერთის ბოძებული,
ღმერთთან სალაპარაკო.

ერთი პატარა გულია

ერთი პატარა მდინარე
ჩაგვიდიოდეს გზაში... —
— ვერ გამოგედი უხადოდ, —
ამას გეტყვოდი მაშინ.

ერთი პატარა გორაკი
იყოს შუა აღმართული,
გეტყოდნი, „ვერ ამოვალთ,
დამელლებათ გული“...
მაგრამ ჩვენს შორის, ლამაზო,
არც მთაა, არცა — დღე,
ერთი პატარა გულია,
მე ამ გულს შემოგვევლე!..

მეგობრ საბაჰის საიუბილეოდ

რაც ვაუამ უთხრა მესხიშვილს,
არ დასინჯირია ბარე ორს:
„ვნებათ რაზმებში იბრძოდნი,
უსისხლოდ სისხლი დვარდნი“.
გედის ფრთით წერდა რუსთველი
სასიყვარულო პოემას.
შენ რაც რომ ხანჯლით დაწერე,
ვარსკვლავად ცას გამოგება.
ასე დაიპყარ მსოფლიო
ლამაზმანების გოგმანით,
არცა თუ ვინმე დასჭერი,
არცა თუ ვინმე მოჰვალნი,
ძმაო, ასაკმა დაგვთოვა
და ძველ სურათებს დავცქერით,
ლამაზო ბეჭი მახსოვხარ,
შავ ხუჭუჭი თმის ჩამჩქერით...
დე, ავსულს დღესაც აფრთხოვდეს
ეს შენი ხედვა ქორული...
შენი მარადი ძეგლია
„განდაგანა“ და „ხორუმი“...
ამისთვის გიკრავს დღეს მკერდში,
ამისთვის მოგემზიანა,
შენი „დიდ-ნენე“ — აჭარა,
და საქართველო მთლიანად!

მირზა შაფი და ნიკოლოზ გარათაშვილი

1845 წელს განჯიდან თბილისს ჩამოვიდა აზერბაიჯანელი პოეტი მირზა შაფი, იმავე წელს განჯას წაეიდა ნიკოლოზ ბარათაშვილი.

ერთი განჯის მგზავრა არის,
ერთს თბილისში ეჩქარება,
არ არიან შარიანი,
ბედი მაინც ეშარებათ,
უთხრას ეინმემ მირზა შაფის:
— სად იჩქარი, რა იმედით?
ტატო განჯას წაეიდოდა,
თბილისში რომ იყოს ბედი?
ჩაუარა ტატოს მირზამ
ისე, როგორც უცხომ უცხოს,
ერთს განჯამ და ერთს თბილისმა
ძაღლის კვერი გამოუცხო...
ვინმემ მაინც უთხრას ტატოს,
თუ სურს ბედთან გატოლება,
განჯაში რომ ბედი იყოს,
მირზა შაფი დატოვებდა?
იცის ტატომ, იცის მირზამ:
ყოფა კეთილს ეშარება...
გენიოსთა ბედის ცისკარს
ამოსვლა არ ეჩქარება.
და ამისთვის შესვეს შხამი,
დღეს კი ჩვენკენ იჩქარიან,
იციან, რომ ბნელა ღამე
შორეული ცისკარია.

შენი შავი თმები მიყვარს

შენი შავი თმები მიყვარს,
ჩემსას უკვე დაათოვია...
ქვეყნად ცეცხლად რომ არ იყოს,
შენა ეშხი გამათბობდა...

შენი ნორჩი გული მიყვარს,
ჩემი უკვე გაიცვითა,
ცოტა ადრე მოსულიყავ,
სიყვარულიც დაიცდიდა.
წყაროს წყნარი ლიკლიკი ხარ,
გადმომჩქეფი, ა, იმ მთიდან,
აღიონის შიკრიკი ხარ,
მე გიცქერი დაისიდან,
ძველთაგანვე წესად თქმულა:
მსგავსი მუდამ მსგავსს უხდება,
მე სანაცვლოს ხომ არ ვითხოვ,
რომ მიყვარდე, მაქვს უფლება!

ხვალ დილით ისევ მოვალ ამ ბაღში...

დადინხარ ბაღში შევთმავაშლილი
და მგოსანს ლექსის გამიჩენ საბაბს,
წითელი კაბა შევ თმას დასცინის,
შავი თმა დარდობს შენს წითელ კაბას.
დამერწმუნები, ალბათ, ამაში:
დღეს არ ვფიქრობდი ლექსის დაწრას.
ხვალ დილით ისევ მოვალ ამ ბაღში
შენი კაბის და თმების საცქერად...

უკანასკნელი ღამე

ნინოს

ჩვენა დიდი ხნის ქორწილი
დღეს უნდა მექცეს გოდებად.
სიცოცხლე — ჩემთვის მოძღვნილი
სულ მალე დაბოლოვდება...
ვინ დავმოს გრძნობის მონობა?
სიყვარული ხომ ღმერთია,

მაგრამ პოეტის ცოლობა
თავგანწირვაზე მეტია...
ან რა მასალათ აიგოს
შენეულ ტრფობის კარავი?
ჩემს წუხილს ბევრი გაიყოფს,
მაგრამ ჩემს უღელს — არავინ...

* * *

წიგნების ხვავზე გული თუ მტკივა,
ყველაფერს სწონის მკითხველის ნდობა
მე დავასახლე ლექსში მუდმივად
ქალის ეშხი და ახალგაზრდობა.

ციმციმა

(ფანტასმაგორია)

ეს ის დრო იყო, ფიქრის სავარძელში უნდა ჩავმჯდარიყავი და შემატყობინეს — ციმციმა უკანასკნელ დღეშია და შეიძლება ვერც მიუსწროთ ცოცხალს.

საადამყოფოდან გაწერილი დამხვდა.

— წასულია მაგ ბიჭის საქმე, დიდხანს ვეღარ ვაატანს... ეჰ, რა მამა ჰყავდა?! — მითხრა დაცვის უფროსმა მიხაკო ხუნდაძემ, — ნაშუადღევს წაიყვანეს სახლში.

შინ მივაკითხე ციმციმას.

— სად არის? — ვკითხე როგორღაც დაბნეულმა.

— აქაა, აქ... — მითხრა ბაბუამისმა, — ციმციმამ ზომ გაჩუქა წიგნები, რატომ არ წაიღე?

— მერე წავიდება... ახლა ციმციმა მინდა ვნახო:

— ეჰ, შეილო... — ატირდა მოხუცი, — ამანაც უნდა გავგვასწროს, როგორც ვხედავ... შემოდი, შემოდი... — ოთახში შემიძღვა და კედელს მიეყრდნო.

ოთხი კედელი და კედევ სიცარიელე, რომელიც ასე ავსებს ციმციმას ოთახს.

— ნეტა რა ხდება?! მიმაღავენ რაღაცას... აღარაა, ალბათ, ციმციმა. მოვლენ სანებრდსადგურიდან, ჩაატარებენ დეზინფექციას და ოთახიც გაიწმინდება, ამოიწმინდება ციმციმას სული... მკვდარია ალბათ, — გავიფიქრე კიდევ და მზერა კარისკენ გამექცა.

ვიღაც-ვიღაცებმა (ალბათ მეზობლებმა), — ოთხი მაგიდა შემოიტანეს. ერთმანეთს მიუერთეს. ერთმა, ყველაზე ხნიერმა, თეთრი ზეწრები გადაათარა მაგიდებს.

→ რა ხდება, ვანო ბიძია? — ვკითხე ციმციმას ბაბუას.

— ციმციმას ასე სურს...

— ნეტა რა ხდება? — ხმას უწებლივით აგუწიე.

— ხდება, შეილო... დამშვიდდი, თუ შეგიძლია, — დამიყვავა ვანო ბიძიამ, — ასე ინება ციმციმამ... კვდება... — ცრემლი შეიწმინდა და აქვითიანდა. მხარზე ჩამომეყრდნო.

— ვენერა ბიცოლა?

— საგადმოყოფოში წაყვანეს...? — ციმცმა მოიყვანეს და იგი გაიყვანეს!

— ციმცმას რა ჭირს?

ვანო ბიძას ჩემი ეს კითხვა აღარ გაუგონია, გადართულიყო უკვე თავის ფიქრებში.

რა ხდებაო, ისევ ვიკითხე.

გილაყამ, თითქოს და გაბრაზებულმა, ისე მიპასუხა:

— ციმცმამ უნდა იცეკვოს!

— მერე და... სად შეუძლია ციმცმას ცეკვა?! გუშინ ფეხზე ძლივს იდგა.

— ეს გუშინ იყო — მითხრეს... — დღეს კი სხვა დღეა...:

ოთახში ციმცმას მკურნალი ექიმი შემოვიდა, ვერ მიცნო.

— როგორაა? — მე ვკითხე.

— არის, და... აღარ იქნება მალე, — თქვა და მოიწყინა, — ვინ ხარო, უნდოდა ეკითხა. მივუხვდი.

— ციმცმასთან ვარ. — თქვენს გარდა სხვამაც მითხრა, ცუდადააო...

— მართლა კარგად ცეკვავდა? — ყასიდად იკითხა ექიმმა.

— ცეკვავდა?! — თუ ვინმე ცეკვავდა, ციმცმა ცეკვავდა! — წამოვიძახე ბრაზმორეულმა.

— ცეკვის მასწავლებლებს არ ეყვარებოდით... — ჩაფიქრდა ექიმი.

— არ უყვარდათ... ისე არ ცეკვავდა, როგორც მათ უნდოდათ და ასწავლიდნენ...

— ხელოვანი ყოფილა თურმე... — თავისთვის ჩაილაპარაკა მკურნალმა, — ვან გოგი წომ გაგიგონიათ? არც იგი ხატავდა ისე, როგორც ასწავლიდნენ და დიდი მხატვარიც ამიტომ გახდა!

— მაგრამ ციმცმა...

— ცეკვის წრიდანაც კი დაითხოვეს... — ვიგონებ გულისტკივილით — ახლა სად შეუძლია?!

— კარგე იქნებოდა მასტიმულირებელი გაეკეთებინა... ცეკვის წრიდანაც კი დაითხოვესო, ამბობდით...

— გარიცხეს და აღარც სკოლაში გამოჩენილა მთელ თვეს... — შვიდი ნოემბერი ახლოვდებოდა.

— გისმენ, განაგრძე... — თითქოს თავისთვის, ისე ამბობს ციმცმას მკურნალი.

— დემონსტრაციაზე... დღესასწაულზე იცეკვა... იმისთანა ცეკვა მე არ მინახავს... ციმცმას ცეკვა იყო! ვერაგინ მოუშალა,

ისე უცებ მოხდა ყველაფერი! თავისი ცეკვა იცეკვა! — თვალებზე ჩაეხედე ექიმს.

— მერე?

— ნებათავე არავისაყან აუღია, ჩვენთან უნებართვოდ როგორ შეიძლება... თვითონ მისცა თავის თავს ამის უფლება... ციმციმას არც ბავშვობაში ეშლებოდა რამე...

— მერე, მერე? — თავი ჩემკენ მოაბრუნა მკურნალმა ექიმმა.

— მთავრობამ ტაში დაუკრა, ციმციმას უყრავენ ტაშს! კი არ ცეკვავს, არამედ დაფარფატებს პეპელასავით... ციმციმ გადადიოდა ადგილიდან ადგილზე. ციმციმაც ამიტომ დაარქვეს. ცეკვის ჯადოქარს ეძახდნენ მერე დიდ ანსამბლში.

— დედაქალაქშიც უცეკვია, დიდ ანსამბლში?

— მაგრამ ერთ ადგილზე რა გააჩერებდა? მისი ცეკვა იმპროვიზაცია იყო, მხოლოდ თავისი ცეკვის ცეკვა წყურთდა. ანსამბლში კი სხვა ცეკვაც უნდა ეცეკვა, ეს კი აღარ უნდოდა ციმციმას. დიდი ანსამბლიც მიატოვა და ჩვენს ზღვისპირა ქალაქს დაუბრუნდა, მოხუც ბებიასა და ბაბუს. დედ-მამა ადრე დაეხოცა, ოცდაჩვიდმეტმა ჩაიხვია. ოცდაჩვიდმეტის საცირეში აღმოჩნდა ორივე.

— თბოლი ყოფილა თურმე... რატომ არ ვიცოდი? ამაზე რომ არაფერი უთქვამს ჩემთვის ციმციმას? — წყენა დაეტყო მკურნალი ექიმის ხმას.

— ორივე რეაბილიტირებულია ახლა, — ჩაეილაბარაკე.

— დღეს კი უკანასკნელი ცეკვა აქვს ციმციმას... — თქვა მკურნალმა ექიმმა და ფიქრმა წაიღო. — კი ვარჩენთ ჭლექს, მაგრამ ავადმყოფმაც უნდა მოინდომოს, ამას კი, ვერ ვიტყვი, სიცოცხლე არ უყვარდესო, მაგრამ რომ არ უფრთხილდება!

— ციმციმა! — თქვა ვიღაცამ და ოთახში სამარისებური სიჩუმე ჩამოწვა.

დამინახა და ხელი ამიწია, ძმას გაუმარჯოსო. ჯორჯოზე დაჯდა, მხრებში გაიშალა და თეთრი უძიროები წამოიცვა. წამოდგა და ჩვენკენ გამოიხედა. თვალიც ჩამიკრა.

...თეთრი უძიროები თეთრ მაგიდაზე დატრიალდნენ და შედგნენ უცებ.

ისევ გამომხედა ციმციმამ. დაწმენდოდა თითქმის ყოველთვის ამღვრეული ლურჯი თვალები.

თითქოსდა რაღაც სასწაული უნდა მოხდეს!

„დიდი დღევანდელი დღე!“ — გულში ვამბობ.— მგონი დგება, ანდა უნდა დადგეს ის წამი, როცა უნდა დაიძრას რაღაც, დაიძრას მღუშმარე ლეფასავით და ამ ძალას აწი ველარაფერი შეაჩერებს.

ციმციმაც შედგა ცერებზე და ადგილზე გაიყინა. მეც გამეყინა
ნა სული და გაჟქვავდი.

მერე მოეშვა უცებ და თითქოს თავისთვის, ისე ჩაილაპარაკა:
— ფარდები ჩამოუშვით, — ითხოვა, — სინათლემ რომ არ შემოაღ-
წიოს... ჩემი კამოდებიდან სანთლები გამოიღე. შვიდივე... — მე გა-
დმოძახა, — თქვენ კი... თეთრი ზეწარი მომიტანე... — ასანთის კოლო-
ფი ჰქონდეს იქნებ ვინმეს...

მივეცით ციმციმას, რაც კი ითხოვა... მეზობლებმა ფარდები
ჩამოუშვეს და ოთახშიც ჩამოხველდა.

ციმციმამ სანთლები აანთო და თავის საცეკვაო წრე-მოე-
დანზე ჩამოარიგა. თვალები უბრწყინავდა, სახე კი სანთლებივით
ჩამოღვწნოდა.

— შეიკრა ჯადოსნური წრე... სინათლის წრე... — აჩურჩულდა
ციმციმა:

თეთრ ზეწარში გამოეხვია.

„სინათლის წრეში ციმციმა... სანთელი ციმციმა... ნეტა
ვინ აანთებს, წამოანთებს ციმციმას?!“ — გავიფიქრე უნებლიეთ.

თეთრ ზეწარში გახვეული სანთელი — ციმციმა წელში გას-
წორდა და ისევ შედგა ცერებზე. სიმივით გაჭიმულიყო.

„არ გაწყდეს!“ — ანაზღად წამომეჭრა ფიქრი.

და აცეკვდა ციმციმა.

ფრიალებს ზეწარი — თეთრი სამოსელი... ანთია შვიდი სან-
თელი, ციმციმებს შვიდი ალი.

თეთრ სამოსელში გახვეული ჩამოხმბარი სანთელი — სხეტლი
სხარტია და ელესტიური. ჯადოქარი თუაო, გუნებაში გაგიღვებ-
დათ.

შედგა ჯადოქარი მოულოდნელად და მისი ფიქრიანი მზერაც
შენიჩერდა სულში.

ფიქრი მისი ლურჯი თვალებიდან გამოდიოდა. გამოიწველა
ბოლოს მთლიანად და უსასრულობას მივივით გამოება.

ის უხილაფი ძაფი მარტო მე, შვენიშნე და ციმციმამაც თავი
დამიქნია. ეს ძაფი ცეკვის ჯადოქარსა და უსასრულობას შორის
ასე იდუმალ გაბმულიყო.

დაწყებულა უკანასკნელი ცეკვა.

მეც ციმციმას სულის ნაწილად მიხდა ვიქცე.

შედგა-მეთქი ცეკვის ჯადოქარი და... ჰოზაო, შეჰკივლა
უცებ.

ისევ აფრიალდა თეთრი სამოსელი.

ააღებული შვიდი სანთელი და ჯადოქარი ცეკვის.

შვიდი სანთელი თეთრ სარეცელზე, ალაგალაგ ლაქა-ჩრდი-

ლები რომ დაჰკრავს.

აღლებულ სანთელთან მიიჭრება, ჯადოქარი ცეკვის, ჩაცუცქდება, რაღაცას წასწურჩულებს და გასწორდება წელში. შეიდგერ შემოუვლის სანთელს აღლებულს და მერე მეორე სანთელს აუცუცვლებს.

ძალია ჯადოქარი ცეკვის, დაქრის თავის თეთრ სცენაზე და... არა, არ ქრებიან აღლებული სანთლები.

შემოუვლის ამ სანთელსაც (შეიდგერ), წამოფრისდება რომ ისევ შედგეს ცერებზე.

და როცა მესამე სანთელსაც შემოუვლის, ზველა აუტყდება ცეკვის ჯადოქარს. შეშინებული მიუცუცქდება აღლებულ სანთელს და რაღაცას ისევ შესთხოვს, უფაღს, რომ შექალაქდებენ ხოლმე.

წავიკითხე მისი სულის სურვილი — ნატვრა: — ნუ ჩამიქრები, ჩემო სულო და სანთლის ალიც სწორდება წელში.

შემეკრა სუნთქვა.

ცეკვის ჯადოქარი ქანდაკად ქცეულიყო. თეთრ სამოსელსაც კი აღარ ურჩევდა სიო.

„დაე, მოვკვდე, მაგრამ ნუ ჩამიქრება სული — სანთლის“, ამოვიკითხე ცეკვის ჯადოქრის თითქოს და მეორე სურვილი — ნატვრა.

თვალს ააყოლებს სანთლის ალის რხევას და:

გაუძლო სანთელშიც! აღარ ჩამქრალა.

გაჭრა მლოცველის ლოცვამ!

თვლები უციმციმებს ცეკვის ჯადოქარს. აჰა, შემობრუნდა ჩემკენ.

მიცინის!

თეთრ სამოსელზე წითელი წინწკლები შევნიშნე.

„...ეს მაშინ... ჩაცუცქელმა რომ ჩაახველა ყრუდ“, — გვეფიქრე და ფიქრიანი მზერა თეთრ სცენას შემომავლე.

თეთრ სცენაზე კი წითლად შეწინწკლული სამოსელი დაფრიალებდა ისევ.

ეს მეშვიდედაც შემოუარა გადარჩენილ სანთელს და გაღიმებულმა მეათე სანთელს მიაწერა.

ისევ ჩაცუცქდა სანთელთან და ვიგრძენი თუ როგორ უფეთქავს გული ცეკვის ჯადოქარს, ვიგრძენი მისი სულის იდუმალება, სანთლის ალში რომ გადადიოდა.

„თუ არ ჩამიქრი, მეც ვიცოცხლებ!“ — ფიქრობენ სცენაზე და კვლავ გაიშლება სანთლების ალით განათებული თეთრი სივრცლე. შეწინწკლული ოდნავ.

„ნეტავი არც მეოთხე სანთელი ჩაუქრებოდეს?!“ — გოცნე-
ბობ ჩემთვის.

სცენაზე კი ცეკვავს და ცეკვავს ჯადოქრის სული, რა ნაზი და
სათუთი სული ჰქონია თურმე!

ჩქარობს, უკვე აღარც მოჩანს მისი უძირობა, მხო-
ლოდ თეთრ სამოსელს ვხედავ აფრიალებულს, ოქროსფრად
რომ გაბრწყინებულია სანთლების შუქზე.

თეთრი თოვლივით თეთრი სამოსელი, აქა-იქ წითლად შეწინ-
წყალული.

თავისუფალია ხორცისაგან ცეკვის ჯადოქარი, სულია უწო-
ნადი, მხოლოდ მოფარფატე სული და ეს სული სიცოცხლის საგა-
ლობელს მღერის...

ისევ ჩაცუქტულა ცეკვის ჯადოქარი და დავინახე იგი მოდუ-
ნებული და დადუმებული. სახეჩამოსანთლულს ღურჯ თვალე-
ში შვიდივე სახთლის ალი უკამყამებდა და ამ თვალეში იკითხე-
ბოდა ტყვილი უჩვეულო.

აჰა, უკან დარჩა სანთელი მეოთხეც და ისევ გავიგოვე ყრუ
ჩახველება. სუნთქვა შეეკროდა სულს მოცეკვავებს. და მეც შევკა-
ვე სუნთქვა. (უნებლიეთ).

კვლავ აფრიალდა თეთრი, მაგრამ უფრო შეწინწყალული სა-
მოსელი აალებული.

მოცეკვავე (ამღერებულ) სული ფეხსაც აღარ აკარებს
თეთროვან სცენას, იმასაც წითლად დაწინწყალულს... შეწინწყ-
ლულს პეპელასავით: დაფარფატებს სანთლის ირგვლივ.

სანთელი — ყვავილი!

ნელი სიო არწევს ასე მინახებული ყვავილის სულს.

შემოუარეს ამ მინახებულ სულსაც და ვერ დაეფარე მე
სიხარული.

ამღერებულ სულს აალებული ყვავილის ფერი (სანთლის
ალი) უცინცამებდა ღურჯ თვალეში.

ხველა... გაბმული ხველა და ამღერებულმა სულმა ხელი მიი-
ღო მკერდზე.

„ბავშვობაში თეთრი ბლუზა მიყიდა ბებოკომ, ისიც ასე მეო-
ნდა შეწინწყალული“, — წავაკითხე ამღერებულ სულს ფიქრი
და გავითავსე.

ცეკვავს. ცეკვავს ამღერებულ სული, მღერის მასში აქლერ-
ებული და მოკანკალე სიმი. დაფრინავს ჰაერში თეთრ იატაკს
აწვეტილი სული.

... მეექვსე, უკანასკნელსწინა მოკიფე სანთელი:...

თვალი მოგვარი მომდიმარ სახეს. სახე კი არა ღიმილი იყო იგი; სული, სული ხარობდა! ხარობდა აალებული, ამღერებული სული, ირწეოდა ლერწამივით და არ კი ტყდებოდა.

შემოუარეს, ერთხელ, შემოუარეს მეორედაც აალებულ სანთელს და ისევ აუტყდა ზეგლება სულს ამღერებულს. შეკრთა და აცახცახდა.

— ცოდვა... — წამოცდა ერთს.

— არ შეაჩეროთ, — ამოიგინა მეორე ხმა, — ნუ მოვკლავთ უდროოდ... თავისით უნდა გაილიოს.

— სიხსლი! — შეცბა მესამე და ზურგი შეაქცია შეწითლებულ სცენას.

შევხედე სულს ამღერებულს. ცალ მუხლზე წამოჩოქილიყო და თავისთვის ბუტბუტებდა რაღაცას. მთელი ყურადღება სანთლისკენ მიეპყრო, მაგრამ მე მაინც ამოვიკითხე ამღერებული სულის ნატვრა-ფიქრი: არ ჩამქრალიყო ნეტა სანთელი, სადღაც ორდობეში არ მიმკვდარიყო ამღერებული სული.

და ისევ გადარჩა ყვავილი აალებული.

აღარ გამქრალა სანთელი და აღდგა ამღერებული სულიც.

წითლად შეღებილიყო სამოსელი მისი — თეთრად შეწინწყლული, თეთრად შეწინწყლული წითელი სამოსელი: ყაყაჩოს თესლივით მიჰნეოდა თეთრი წინწყლები წითელ სამოსელს.

„მე ასეთი ბლუზაც მიყიდა ერთხელ ჩემმა ბებიამ“, — ვკითხულობ ამღერებული სულის ფიქრს და ისიც გაცდა ამასობაში მეექვსე აალებულ სანთელს.

მეშვიდე, აალებული სანთელი — ყვავილი, ხოლო, მეშვიდე ყვავილი — სანთელი.

სადაცაა ჩამოიდგენთება და მიინახლება.

ანთია სხვა სანთლებიც და ბრწყინავენ სოცრად შეწითლებულნი, თეთრად შეწინწყლული სცენიდან ამოსულნი თითქოს.

ამღერებული სული კი ციმ-ციმ, სიფრიფანა სულის ნათებით უახლოვდება მეშვიდე სანთელს. სანთელი სიცოცხლეა მისი და ამღერებული სულიც რაღაცნაირი მოკრძალებით გარს შემოუვლის სანთელს — სიცოცხლეს. ალი სულია ამ სანთელ-ყვავილის, სული ჭეშმარიტი და მოკრძალებული სულიც თეთრად შეწინწყლული ყოველნაირად ცდილობს სიცოცხლე გაუზანგრძლივდეს ყვავილს — სინათლეს.

სულის სიკვდილი?!

გააჩრეოლებს ამღერებულ სულს და მყისვე დადგება, შედგება და წელი სიოც დაიჩხევა.

„გაიშეო, წამოიძახებს სული ამღერებული — და მოეკვეთება მუხლები, სუნთქვაც შეეკვრება ქანდაკადქცეულს.

ცალფეხზე შემდგარი ამღერებული სული!

„ნუ ჩამიქრები, ნუ ჩამიქრები და სანაცვლოდ ამისა წაიღე სული ჩემა“ — ღაღადებს ამღერებული სული-ყვავილი და სინათლეს მომეტებულად აციმციმდება.

„გაიგონა, შეისმინა ამღერებული სულის ვედრება!“ — აღმო-
მხდა უნებლიეთ და მომინდა ამღერებული სულივით ავცახცახე-
ბულიყავი.

სანთელი კი შორეული ვარსკვლავით აციმციმდება და ცე-
კვავს ამღერებული სული, ცეკვავს თვალებგაციოსკროვნებული.

ერთი წრეა დარჩა, შემოსაგლედი, მხოლოდ ერთი წრე და
როცა ეს წრეც აითვალა ამღერებულმა სულმა, ხველება აუტყდა
გაუთავებელი. სისხლმა შედრევიანით ამოხეთქა ფილტვებიდან და
სულ გადააწითლა სცენა თეთრადყოფილი.

ამღერებული სული კი ცეკვა-სიმღერას განაგრძობს.

სადაცაა მოიხაზება რაღაც, შეიკვრება რაღაც ღიადი, მაგ-
რამ...

სანთლებს შუა ჩამდგარა ამღერებული სული.

აღარ მოძრაობს?

მაგრამ როდემდე გაგრძელდება ასე?

ეს განუშეორებელი წამიც და ააწყდება ამღერებული სული
სცენას. და ეს იქნება უკანასკნელი გაფრენა... გაფრენა ფიქრის!
უკანასკნელი წამი!

შეოწნო იგი ამღერებულ სულს, ეს ის წამია, ზე რომ წა-
მოაგდებს სულში მიძინებულ იდუმალებას და ცხელ კვიშასავით
შეასუნთქავს სახეში.

შვიდი სანთელი და მათ შორის აფრიალებული წითელი, აქა-
იქ თეთრად შეწინწყლული ამღერებული სული. განწმენდილია
იგი ცოდვათაგან ყოველთა. სანთლები კი იძირებიან თითქოს, იკა-
რგებიან სიწითლეში...

სადაცაა ჩამოწვება იდუმალი ღამე — წყვდიადი.

შვიდი სანთელი და... ცეკვავს სისხლივით წმინდა სული და
ისმის შეგუბებული ყრუ ხველება.

მარადი სული!

ამოანთხია მარადმა სულმა უცოდველი სისხლი, გათავისუფლ-
და, დაეარგა წონა და აცდა თეთრად შეწინწყლულ სცენას. იგი
სულაა, რომელიც აღარ მღერის უკვე, მაგრამ კანკალებს ჰაერში.
აკანკალებული სიმფონიაა წითელი სული, მარადი სული, მა-

გრამ::: სანთლებსაც უნდა მივხედოთ ერთხელ!
სინათლეში შთასულა შვიდივე და ბუუტავენ ილივსა, მა-
გრამ არ ბნელა.

შვიდი ბაწია, მოწითალო-მოყვითალო წერტილი კვამლში გა-
ხვეული, მაღლა მიიკლავება მოლურჯო კვამლი და უფერულდება
წყვდიადში. არის რაღაც იდუმალი შეერთება, შეერთებიან ერთ-
მანეთს რაღაც-რაღაცეები, რათა შეიკრას ერთი მთლიანი.

სამოსელი წითელი, თეთრად შეწიწკლული — მარადი სუ-
ლი.

ჭრება წითელი ფერი და აღარც თეთრი წიწკლები მოჩანან
შეშვ.

უნდა დასრულდეს რაღაც!

დაეფინება სცენას სამოსელი იგი და...

გაკვირვებ უკანასკნელ ამოსუნთქვას და ძრწოლა აძიტანს.

— დაიღია, გაქრა... — გაგარჩიე მკურნალი ექიმის ათრთო-
ლებული ხმა და აუტანელი დუმილიც ჩამოწვა.

დუმილი წყვდიადში!

დუმილსა და წყვდიადს ვუერთდებით ყველა და ყველაფერი.
შემაკრთო ჩემშივე დაგუბებულმა ყრუანტელმა.

სუნთქვაც აღარ მინდა! მეჩუთება სული...

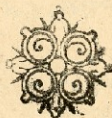
ჩამოაწყვთებს წყვდიადი დუმილს... წყვდიადს დუმილია...

— ჩვენ დავაჩქარეთ მისი სიკვდილი::: — ნაღვლიანია მკურნა-
ლი ექიმის ხმა.

— აჲ ვეღარასდროს შემომხვდება გზაში ციმციმა... ვეღარ მო-
მესალმება ტკბილი ღიმილით, — ვამბობ და დარდს მივენდობი.

— როგორ ფიქრობთ, ჰუმანურია ჩემი საქციელი: სიკვდი-
ლის უფლება რომ მივეცი ავადმყოფს? — იკითხავს მკურნალი ექი-
მი და ფიქრი წაიღებს.

მაგრამ სიკვდილიცაა და სიკვდილიც...

ისწავლეთ ქალი!

ყოველ ენქიდუს ჰყავს მისი შამხათ
და ყოველ სამსონს მისი დალილა,
გმირს გულზე ტრფობით ასვამდა დამღას
ქალი, რომელიც არც შესწავლილა!

ქალი აგებდა ციხე-ქალაქებს
და რაც დაინგრა ქალის ბრალია,
ისტორია კი ტყუილს ლაქლაქებს,
ქალი არავის შეესწავლია.

ვინც ვაშვით ყველა, ხომ ქალმა გვშობა,
ვინც მოკვდა ყველას, ხომ ქალი გლოვობს?
ისწავლეთ ქალი!
სხვა ყველა შრომა
თამაში არის ბოლოსდაბოლოს.

ყოველ ენქიდუს ჰყავს მისი შამხათ
და ყოველ სამსონს მისი დალილა,
გმირს გულზე ტრფობით ასვამდა დამღას
ქალი, რომელიც არც შესწავლილა!

* * *

ნაკვერჩხალი ნეკერჩხლის,
გარეთ ქარი ვერაგი.
გახსოვთ არჩალ მეკეში,
გმირი „გველის პერანგის“.
ნაკვერჩხალი ნეკერჩხლის,
კვამლი ცეცხლის პერანგი,
მოდის არჩილ მეკეში,
წინ უღაბნო ვერაგი.

* * *

ბუხარო, სახლის გული ხარ,
ანთიხარ, ელავ, ანათებ,
ზამთარში გაზაფხული ხარ,
ზაფხულში ზამთარს გვანატრებ.

* * *

ბუხარი მარადი ძრავია ოდის,
ძრავი მოხდენილი, მარჯვე და ყოჩაღი.
გუგუნებს ცეცხლი, ცად კვამლი ამოდის,
მერმისში მიჰყავს ქართული ოჯახი.

* * *

ფიქრიანია ცეცხლი და
რალაც სხვა კიდევ... ვერ ვთქვი...
თმა-წვერში ბრწყინავს ვერცხლი და
დამწვარი დროის ფერფლი.

* * *

დედამიწამ ამოიოხრა მთები.

* * *

ჩანჩქერი კლდის სიცილია.

* * *

ბედნიერი ხარ, ლელიანო:
სასალამურე ლერწმებად იზრდებიან შენი
შვილები.

გედეს სურათები

გამთენიის ბინდა, ნაბიჯების შორეული ხმა მიჩუმებულ ქუჩაში დაუდაფებივით მოიწევს... ნისლეულში მომავალი ადამიანი მხარზე გადებული ყვითელი მოგრძო საგნით მოძრავი ჯვარის სილუეტს ჰგავდა.

ახლოდან: კაცი მაღალი, გამხდარი, ოდნავწინწახრილი, ზურგზე კუბო: შეჩერდა გზაჯვარედინთან. გახედა ქუჩებს. წინ ძელზე ეწერა: „საითაც წახვალ, ვერ აირიდე, შენი სათრევია!“ აქეთიქიდან ნიღბები ეხატა: მწუხრისა და მომღიმარის... გადაახარა: დააკვირდა, შუბლი მოიჩრდილა. ჩიბუნს მოუკიდა კაცმა და გაიშართა: „რაღა ფიქრი: გზა ერთი... თღონდაც: თმენის სიშიშივე, განწყობის სიმსუბუქე და ნების თავისუფლება...“ გადაწყდა... იგი სცენები: გათენებდან რაც მოესწრება... რასაც შეკვდევით დაღამებამდე...”

და დაიძვრება ნელი, ფრთხილი შეყვანებული და შემდგომ თანდათან გაბედულებაშემატებული ნაბიჯებით... შედის ქალაქის სიღრმეში. ცარიელი ქუჩები, ეზოები, უსაცოცხლო სახლები. თითქოსდა გაუცხოებლობას მოეჯადოებინა იქაურობა. ქუჩები სწორი, ზოგი გადათხრილი. გაზონები: ყვავილოვანი გადათელილი. აქა-იქ დანგრეული სახლებიც გამოჩნდა... ბურუსში მარტოდ-მარტოდ გამოსვეტილი ეკლესია, მეჩეთი, თეატრი, მუზეუმი... დამშრალი აუზი...

„რა დაემართა. კიდევ სძინავთ...“

„არა. ძალი არ შეუძლიათ. აქ ჯერ ღვიძილიც არ იცინა“.

„ნუთუ გათენების სიხარული დაავიწყდათ“.

„ოოპ... გეგონება უნაყოფო თესვებით გამრავლებულანო. უსულგულოდთქო... უსიყვარულოდ“:

„ვჩუმდები... თუმცა სათქმელი მაქვს“.

„აგერ ნახავ გამოეფინებიან“.

„მარტოპალმასთან გავიდე“.

კაცო სკვერს მიუახლოვდა. გულისცემა იგრძნო... გაჩერდა. მარტოპალმას გახედა... ფაფარწამოშლილჩამოლაგებული. ცარიელი სკამები. შევიდა. შემოუარა მარტოპალმას და გამოვიდა. თით-

ქოს სიყრმის მეგობრებიც ახილათ... „აქ მუდამ ფხიზლობენ სულელები“.

ნელ-ნელა ახმაურდა მიმკვდარებული ქალაქი. ადამიანები აჩქარებულად მიდიმოდიანს: უცბად შეიქმნა და გამოეფინა: მაღაზიებთან რიგები, ბაზარი, ჩოჩქოლი, მათხოვრები, ქუჩის სუიტა, ეკლესიაში შენაგალი მლოცველები, მათხოვრები; ძველი, დამწყები, თამამი, უხმო, გაუბედავი, უპატრონო დედაშვილები“.

„რად არ გჯერა ჩვენ არცაა შეგვიძლია და არცა რამ შეგვეძლო... აჰა, ჩაუარე უპატრონოთ, ბრმებს, მიუსაფართ... რა უნდა შეგვეძლებოდა: როს ფული არ გვედო ჯიბეში, ან გული, — საგულეში და არც სული საკუთრებველში.“

მექორწინებდა ჩამოიარეს სახეიმო სვლით.

„აგერ ქორწინდებიან. უხარიათ. შეხედეს!..“

ჰოდა, მონობაში ნუ გამრავლდებითო, ხომ ითქვა წინასწარმეტყველის პირით.

„გადავშენდეთ სულ თუ რა...“

„ნუ კი გაწყდებითო... თუ კი შობთ: ერთი ადამიანიო“.

„უთუოდ სიყვარულით... ამადლებულ რომანტიულ გრძნებათ...“

უუჰ! შეჩერდა დადლილი. შეისვენა. წინ ჰასავით ანაფეთქები ორმო! ჩაიხედა. სიღრმეში წყალი ტივტავებდა მისი გამოსახულება... თითონაც შეექანა... ძლივს შეიმაგრა კუბო. შეწონასწორდა. ისევ ჩაიხედა, ანარეკლში ჩანდა ფიქრიანი ინტელიგენტის სახე წვერმოშვებული. იერი მშრალ-მწუხარი, სხეული შემართული და მორჩილის. წითელი ხალათი ეცვა თეთრთოკშემოჭერილი და გახუნებული ჯინსი.

შორით ქალი გამოჩნდა. ნარნარად მომავალი. ახლოვდება. თათქოსდა ხმა გაისმა:

„წამო, შეჩერდი! რა ლამაზი ხარ, ქალო“.

შეჩერდა ქალი: მომდიმარი. შეყოვნდა წამით. წავიდა...

„აკი ვამბობდი: ბუნებით არსი ჩვენებური ეშხიანა: რაინდისა და ბანოვის...“

„ამასაც ვნახავთ“. კაცი შეინძრა კუბოიანად თითქოს შეკრულა წრიდან გადმოაბიჯათ... მიდიოდა აჩქარებული: მღევნელ ხმებს გაუბრუნდა თუ ირინდებოდა...

„სადა ხარ, ძვირფასო: ვერღარა გხედავ“...

„ოო, შენს აუტანელ ხმასაც ვერ დავგემაღე“.

კაცი მიივლევს რიგებში... ესმის ქალ-ვაჟის სიცალი და შეყოვნება.

„რას მოხოვ ისეთს: სიხარულით არ აგისრულო“.

„გული მომართვი დედაშენის, მამის, დის ან ძმის“.

წყდა ადგირს. მაექანება... იღლება... მიდის.

სელა: ნელი წინუკანმოქანავე. გაშეშებულის, ხან ძალიან შე-
ნელებული, ხან მოულოდნელი იმპულსით ან ცეკვის რიტმით
გაბმული. თითქოსდა დოლდაფდაფთა ხმების რითმობით ყრუ
გამოძახილს ადევნებული...

კაცი ფეხების შეგრძნება უქრებოდა ზოლზე და ჰაერში მოს-
ცურავდა აღმართული დამაშვრალი სახით... კუბოს ჯვარად შეტ-
მასნილი... ჩანდა ცა და მზე... ხეთა წვეროები: ხან სხელი ეკარ-
გებოდა და მხოლოდ მომავალი ფეხებზე ჩუვლიდა ქუჩის ზედაპი-
რის პეიზაჟს: მათხოვარხეივრებით, ბავშვებით ქუჩაში დაფენილ
სავაჭროებით და ნაგვის გროვებს მოზაიკით მორთულს.

ეკლესიასთან გააღწია.

„ნეტარ არიან მოსულნი ჩემად“.

„რად არ გამისკდა მიწა აქ მოსვლამდე“.

კაცი მკვეთრად შებრუნდა და სხვა ქუჩაში შეუხვია.

ფიქრით განაწამები: „ხომ უნდა მიიტანო იქ“...

თანამდევნი შეგრძნება ვიდაცის თვალის მოუცილებელი მზე-
რის... მიმოიხედა:

მოშორებით სამი კაცი სატელევიზიო აპარატით იღებს ქუ-
ჩის სურათებს. კადრებს ცხოვრების. ობიექტები მისკენ მიმარ-
თეს... „აჰ, ეგლა მაკლდა“: გახედა: თვლები გაუსწორა: შეათვა-
ლიერა... „ჰო შრომობენ ჩემსავით და დაათრევენ“.

გამომშრალს მოსწყურდა. შადრევნისაკენ გაემართა. უწყ-
ლოდ დახვდა. აუზიც მშრალი. ქუჩაში გუბე... ეჰ! მოედანზე ცეკ-
ვაგდნენ.

„ამათ რა აცეკვებთ, გაგიყდები...“

„ხანდახან დარდიც აგაცეკვებს. თორემ მართლა შეიშლები...
არა და ხომ ღამაზია ქართული ცეკვა... აჰ, ხორუმი: მშვენიერია,
ძნელადბოგნილი სიხარულის ურთულესი გირლიანდები და ტალ-
ღოვანი გაშლილობა ზეადმაფრენი. „ჰაააოეეე...“

და ცეცხლოვანმა გზნებამ ცეკვისა ქრუანტილივით დაუარა...
გადმომდებია ენერგიით აივსო, აიმართა, ღრმად ჩაისუნთქ-ამოისუ-
ნთქა სანახაობით გატაცებულმა... თვალი გადაავლო ირგვლივ: წა-
მით მასავით განცდებში მყოფს თუ ეძებდა ვინმე... რომ მზერა
გაეყინა.

„აი, იქეთ გაიხედე, ჯოჯოხეთის ცეკვაა...“

„მაღაზიებთან ჩახვეულჩახლართული რიგი პურისთვის...“

ჩხუბი, ყაყანი. „ცოდვითა ჯაჭვია. ლაბარინთი გამოუსხნელი“. კაცი დაიძრა. შენიშნა ფილმის გადამღები სამი კაცი მინდორში იჯდა, ხის ჩრდილში ასვენებდნენ. ჩიბუხს ეწეოდნენ. იმათაც დაინახეს და თვალები კვლავ შეაბჯინეს ერთმანეთს... ერთმა აპარატი აიღო და დაუმიზნა. კაცმა აღროვა გადაღება. წყნარად ჩაუბრა... გრძნობდა, როგორ აღიბეჭდებოდა კადრში მისი მოძრაობა: სხეული: კუბო. ფეხები. ოფლი სახეზე. ნაბიჯები. ზურგი. სამოსი. თოკი. ტკივილები და მოთმინება.

და ისევე მიიკვლევდა ქუჩის მაღაზიებსა და ქუჩაშივე დაყრილ სავაჭროთა შორის...

„და ამღვრეულ ნაკადად დაქრულ ფულებს დახარბებულებმა გადაუღობეს და თავის ეზოში: ოქროს საგუბარში მიუშვეს...“

„ყველამ ხომ არა... ბევრსაც უჭირს, ლუკმა პურისთვის... სამუშაო რომ არა აქვთ“.

„ოჰ ღმერთო... ქვეყანა იქცევა და ხალხს სამუშაო არა აქვს“.

„სხეთუ ოდნავ სამხიარულო თუ ხალისიანი ფიქრი არ მოგვებოვება...“

„ცხოვრებაა ამდაგვარი... მე ხომ არ გამოთავონია...“

„ერთი ორი კარგი რამეც შემოვიანახე. აი, ისევ ქორწინების სიხარული: კეთილად ჩემგან გამომეტებული“.

კაცი შესცქეროდა ეკლესიის კიბეებზე მექორწინეთა ნელ საზეიმო სვლას. მომდიმარე ადამიანებს... გაცილებულ და მოთამაშე ბავშვებს...

„აგერ ბავშვები ლაღობენ. დიახ: ბავშვური უშუალოება უნდა გავიხსენოთ“.

„მე იგი მახსოვს: როგორ დაგვაკარგვინეს ბავშვობა.“

რა უაზრო უცხო მიხსნები დაგვისახეს... რა ბელადების სურათები სამაგალითოდ... შიში და მორჩილება! მზად ვარ!!! იმისთვის: რაიც ბავშვებს არც ძალუძთ, არც მოეთხოვებათ და არც შეეფერებათ... და აგრე სახედაკარგულებს იარაღს შემოგვაჩვენებდნენ: უვნო განწირულებს... რაღაც კომუნიზმის იდეალებით გამოტვიანებულებს...“

„ყველას ხომ არ დაჰმართნია... და არ დაგღალა ამდენმა სასამართლომ...“ „რის სასამართლო... ომია, კაცო, ომი! განაჩენი და აღსრულება ეგრევე...“

კაცის წინ ტრანშეზედ გათხრილი და გადახერგილი ქუჩები, ქვიშით დატენილი ტომრები, ნანგრევები.

ახლოს ნახევრადდანგრეული სახლის ჩამოკონწილებულ კარ-

ზე ეწერა: „ფრთხილად დააკაუნეთ!“ ზედ მისობილა შეტყობილ
შპრიცები დიდი დათვის თანაგარსკვლავედით...

კაცმა ჩიბუხა დატენა. მიმოიხედა. ეგონა, იგინი საიდანლაც
ულეზდნენ ფილმს... არავინ იყო...

„ოო, ძლივს მარტო...“ კუბო ჩამოდგა. დაჯდა. ჩიბუხს ეწევა
თავზე ხელებშემოჭერილი. არც რანის დანახვა სურდა, არც მოს-
მენა, არც გახსენება, არც ფიქრი...

დუმილი წამიერი. ფიქრი მოუსვენარი, დარდი, ტყვილი უბა-
სუბო.

„რატომ ხარ ქართველი“...

„ძნელია ავხსნა. სათავეები იკარგება“.

„გვარით, ენით, მოდგმით, ადგილით, ტრადიციით, ზნით, იე-
რით ხომ ხარ იგი...“

„გაგონილა, ამხელა სიმდიდრის მონობაში ხელუხლებლად
შემორჩენა...“

„მე, ვთქვი რაღა, განახევრებული ქართველი-თქო“.

„დიახ. დიახ. მდგომარეობა ჭერანდილი და ფსკერგაგარდნი-
ლი“.

„გლოვადან სიმღერად ვაქციოთ... აღარ იფარება“.

თითქოსდა არსიდან შემოესმა „ივენანას“ ხმა. მიაცურადა,
მერე მიხვდა, ნამდვილად მესმისო და წამოდგა. მოშორებით ეხო-
ში აბალგაზრდა ქალი ურწევლა ჩვილს აკვანს და ნანინას დაჰმღე-
როდა ტკბილმწუხარი ხმით... კაცა შევირხა, შეაყრეოლა, „ვერ
გავიგე, მაიღიერებს თუ მასუსტებს ეს ხმა“.

დაიხარა, კუბრს წამოავლო ხელი.

„მოიცა ცოტა ხანს. აქ სიმყუდროვეა...“

„ნუ ჰგონებ. მოჩვენებითია“.

„გესმის, ზერებადან სიმღერა ჩვენებურომაზიანია...“

„მაგას ვამბობდი: ვერ გავიგე-თქო: ძალაა თუ უძალობა“.
„ფიროსმანის ნახატებშია ამის ახსნა“. დრამა ჩვენი წარსულისა და
მომავლისა...

„მე გეტყვი, თავასუფლებას ვერ შეველევი და არავის მოკვ-
ლის სურვილი მაწუხებს და არც მაქვს...“

„დიახ, გეთანხმები. ვისთვის რა შენამატია“.

„სასაფლაოსთვის, ჩემო ბატონო... იგი ყველგანაა: ზოგიც
კვარცხლბეკივლით შემკული... ზოგიც გარდაშლილი... ახ-
ლა გრძნობაგანცლითა სსსაფლაო ივითხე... წარმოიდგინე“.

„შენ ვანა ხარ... ამდენი წვალეზა რაა...“

„ამგვარად: მე ვარ იგი ბრძენი: ვისაც თავისმოკვლის უემუ-

„რი ფიქრი ღრღნის უამითუჟამს“.

„მანდ საბრძნისა ვერარა მოიძიება“.

„ნუთუ ვერ ხედები: რა ცდომილებაა მოკვდავს უკვდავთა თამაშში ეთამაშო და ღალატისვე შემოტრუნება: როს უკვდავს მოკვდავთა თამაშში ჩამოვითრევინ“.

„კი, ვიწვნეთ გვეც... სულ სხვადასხვაა აზრი, დრო, სივრცე, მოწადინება, ძალა, მიზანი... ჩამოთვლა რაა...“

„აჰა, გახსოვს: როს გვიყვარდა ენადამულებს და ვერას ეტყოდი. ან გიცოდებოდა სიყვარული და ოდენ უმზერდი, ვერ შევლოდი: სცილდებით. ან ჰქმნი რასმე და არ გებულობენ... არ გცნობენ სულაც. ან როს შენაინი ციხეშია თუ საგიეში. თვალწინ გეცლება უძვირფასესი... ან ვინმე, და ბოლოს: როს მიდინარ სახლიდან, იყარგები, სამშობლოდან ან სულაც, რომ დაუტევო თვით სიცოცხლე...“

„ეჟკ, შენა მოსმენისას მართლა გლოვა გვმართებს, რა ყველაფერი წამოშალი ნიაღვრად... შეჩერდი შენაც“.

„ნამდვილად არ მსურდა, თავისით დაიძვრნენ“.

„მაშინ გეტყვი: ჩვენ ყველაფერი შეგვიძლია, და შეუძლებელი არ არსებობს... ადამიანთა ისტორიაა ცოცხალი საბუთი:: მის შემქმნელობით და სულიერი ყოვლადობათ... შესაქმეშიც ხომ ამის განცდაა: როს ვაგებთ, ვხატავთ, ვმღერით, ვხნავთ, ვთესავთ, ვიყვარებთ... ლოცვისმიერად ვიწმინდებით“.

„ჰო, მონანიების არსზე ვფიქრობდი... შეცდომათა მხილველის, ალბათ, ძნელია საძნელოთაგან მონანიება...“

„დიხ და სწორდება. იმითაა ძალა სულიერად ამბავლებელი, და საყვარულის რწმენით ზეშთაგონებულთ რა შეაფერხებს... ან რა ბორკილი მონობისა შეაოკებს თავისუფლების სწრაფვას... რა საპყრობილეს თუ ტყვიატირანს ძალუძს სულში ჩაახშოს მშვენიერის და ღიადის განცდა...“

„ეჰაა... შეუბერე ძველებურად...“

„და ვით მზის ამოსვლას ვერ შეაჩერებს ვერარა ღამე: რაგინდ ბნელ იქნას და გაუთენებელ...“

„მიხარია შენი მხნეობა... ძალასაც მშატებს“:

„მაშ ავდგეთ წამო... მხნედაც ვიაროთ...“

„აღდგა კაცო, ქალაქს შეუბრუნდა, კუბო ისე მიჰქონდა, არ ახსოვდა... შემხვედრნი ნელა უვლიდნენ მომდინარე სახეებით: ახალგაზრდები, ბავშვები, ყვავილები... და ამ ილუზიურმა სილამაზემ იტაცა კაცი... ცას შესცქეროდა და ლამის კუბოც ზეაეპყრო ექსტა-“

სიუარდ აღგზნებულს... ვერ მიხვდა: ისევ იმ სკვერთან, რომელიც
უნებლიეთ...

შეჩერდა. გახედა: მარტოპალმის ირგვლივ მერხებზე კაცები
ისხდნენ... ვინ იდგა ან მამოდიოდა წრეზე... საუბრობდნენ...
თუმც არ ესმოდა: იცოდა რას ამბობდნენ... სულმა გაუწია მათ-
თან: იცოდა იგინი. გამოხედეს და შეესალმნენ: ვინ ხელით, ვინ
ლიმილით, ან უხმოდ. გადამღები ჯგუფიც აქ იყო. აპარატი მომარ-
თეს კვლავ მისკენ. ტკივილნარევი ღიმით შეხედა და შებრუნდა.
ზღვისკენ მიმავალ გზას დაადგა... ანაზღვრულად ჩამოიარა საცირ-
კო თეატრალურმა სანახაობამ. აკრობატურნგლიორები, მსახიობე-
ბი მასხარათა ნიღბებით ხაიზ-ნაირად მორთულნი: ფერადი საპე-
რო ბურთებით და მუსიკალური აკომპანიმენტი... ხმაურითა და
სიმღერებით კაცის ირგვლივ წრე შემოუარეს. იგი სიზმარულ-
ვით უკუბრუნდა.

„სკვერველი ამბავია... გაგიყდები: საიდან მოიფიქრესო...“
პროცესიის ბოლოში ეტლი მოსდევდა: შიგშებმული რიქშა მასხა-
რა საყვირს ახმოვანებდა გამაყრუებლად... ხოლო ეტლზე მეფე
მასხარა იჯდა თავაწეული: სამეფო სამოსგვირგვინით მორთულა,
გრძელა მათრახი გადაჰქრა რიქშას გამეტებით და სახეიშოდ გა-
მოაცხადა: „მოგილოცავთ, ხალხნო, მოგილოცავთ: ტირანი დავამ-
ხეთ. გაუმარჯოს თავისუფლებას“...

რიქშამ კაცისკენ მოიხედა, საყვირი გამოიშვარა და გადამხარ-
ხარა: „ხაახახა ხაა... შეხედეთ... ამას შეხედეთ ერთი... ხაახახახა“
კიდევ ერთხელ შემოუარეს მას და თეატრალიზებული სანახაობა
უცნაურადვე გაჰქრა.

კაცი შეექანა: თათნოს სიზმრიდან გამოერკვაო: კინაღამ კუბო
გაუვარდა... იხედა: შენიშნა მზის დაქანება. საღამოვდებოდა.

„ჰო. უნდა ავჩქარდე, თორემ...“

„საითაც შენ მიდიხარ: იმ გზის ბოლო რაა...“

ღრუბლების ჩრდილი დაეფინა ქუჩას ავისმომასწავებლად.

„აჰა აპოკალიფსური ნიშნები... ბოლო სინათლეა სიმართ-
ლის... თუ არ მივუსწარი: მწარედ შემომგხეთქება საბნელე...“

„არ დაიღალე...“

„ადამიანს როდი მოჰკითხვენ თუ დაიღალეო...“

„ჰმ... არც სახედარს... წელანაც იყო... მაშინ გკითხავდა: სი-
ძულგილის შეყვარება თუ შეიძლება“.

„ეგ შეიძლება კი არა, უკუღმართობაა...“

კაცი ლამის მირბოდა... ნაბიჯები შეანელა... გაახსენდა ღია თქვა:

„და რქუა უფალმა: მე ვარ სიყვარული შენი და არა დაუტყვევებელია ვო ნათელი“.

ისევ დაიძრა რომ უცაბედად დაბნელდა... წყვდიადი შემოაწვა ერთბაშად და ადგალს შეაცივდა. დარეგბანებული იდგა. მერე თითქოს ვიღაცამ უბიძგაო, ბიჯი წადგა... კედლებს და ლოდებს შეეჯახა: საითაც შებრუნდა, კედლებს აწყდებოდა... ბრმასავით მიდიოდა ბორძიკით... კუბო კედლებზე ერთმანებოდა და ეხეთქებოდა ზარდამცემა ხმებით... ხარხარი მოსდევდა ექოსავით: „ხახახა... კვარცხლბეკს და კედლებს იგებენ ადამიანები... პანთეონსაც და საფანგებსაც... ხახახა... სიძულვილსაც იყვარებენ...“

„ნუთუ: წამოიძახა შეძრწუნებულმა კაციმა: მაშ რაღაა იგი სინათლე...“ საშინლად მოუნდა გასცლოდა, ოღონდ საბნელე და კედლები შემოსაზღვროდა. ესმოდა ხარხარი ხმები: „იქცევიან კვარცხლბეკები, ინგრევიან ადამიანები... რჩება კედლები გაუგალი და სიბნელე...“

სასოწარკვეთილი კაცი ტრიალებდა დახშულ ლამბირინთში... ჩიხი. კედლები, ექმომოძახილები... ლამის შეიშალა... ბოლო მცდელობა გასასვლელის ნახვის... კედელს ჰკრა ფეხი, გაანგრია და სინათლეში გადააბიჯა... სული ამოიქცა გადარჩენილმა, მინდორში გავიდა. ფეხსაცმელები წაიძრო... შიშველ ფეხებზე ზალახა მოედო. გაუხარდა. გახალისდა.

„და მაინც: ბოროტსა სძლია კეთილმან... არსება მისი: აწ და მარადას...“ მიდიოდა მსუბუქად, მშვიდად, აჩქარებული... წინ: მზის ჩასვლით აელვარებული იწვოდა ცა და ზღვა...

გწვიდა ზღვისპირზე, მიაბიჯებდა თბილ კენჭებზე... მიადგა ზღვაში შირს შეშრალ და უკაცრიელ რკინის ხიდურს. ავიდა. ბოლოში შეჩერდა, კუბო დადო და ზედ მიესვენა კვარცმულდაკრულივით...

გაირინდა თვალდახუჭული... გაახილა: მეწამულში გაფერილ ცას მიაბყრო მზერა. ზღვას გახედა, წათლად ვადგრილი რომ ლაღლაბებდა.

„სიცოცხლის სისხლი ცეცხლოვანი ციმციმებს ყველგან“. წამოიწია, თითქო გაახსენდაო, კუბოს დააჩერდა. ჩაბუნი ამოიღო. დატენა. გააბოლა. ჩადიქრდა. სასახლეს მიუბრუნდა. შეყოყმანებული მოძრაობით ახადა თავსახური... ნელა წაუბიძგა და ზღვაში ჩააგდო...

ნავივით გაცურდა ჩამავალ მზასკენ:

კაცი უყურებდა მზეს ერთიან შერინდული მეწამულ განცდით. წითელი ხალათი წამოიძრა და მოისროლა... თეთრა თოკიც თავს

შემოივლო და მოიქნია: „ნუ დაებმები: მიდი, გაფრინდა“. ეროვნული
ბიბლიოთეკა
კვლავ გაირინდა. სახეს წამიერი ტკობის ღამი შეეფინა. ნა-
ზად ჩამოხედა პირლია კუბოში ვით აკვანში პირშოს: სად სამი
დოლა იდო: დიდი, საშუალო, პატარა.

თითები ფრთხილად გადაავლო. შეეხმიაწენ.

და უეცრად შეიმართა. ხელები მალა აქნია და ცის ფონზე
ჯვარივით შეჰკრა. შეუჩერა წამით მარადისობას და დაკვრა დაიწ-
ყო...

პატარამ დაჰბადა ბგერა ისტორიისა ამ დღევანდელი განაცა-
დობის... გამოწარდა ხმა:.. ზოლო გაბედულება შესძინა შუახნის
დოლმა და ძალაც, სიმტკიცეც მიაწიჭა. დიდი დოლის ექოსმიერმა
აგუგუუნებამ: დროუაშული სივრცის მიმოღმა გაიხმიაწა... შეაზანზა-
რა სამყაროები... შემდგომ შეერთდა სამივე ხმა, ხან რითხულ
მწყობრში, ხანაც გაუური არითმიის თავბრუდამხვევ ლტოლვას გა-
ვლევებოდა...

და თითქოს ლექსებად იბადებოდა ღინება ფიქრის: ნაწყვეტ-
ნაწყვეტ გაელვებული...

„ო, მეგობარო, რად ელოდები: იფრინე, მიდი... შეიძლებ
სანამ ოცნებით, ფიქრით... სივრცეა დიდი... დარდიც ფრთებია იფ-
რინე მიდი... ნუ შეგაღონებს თავგანწირვა და უხმობ ვიდრე ზეა-
ღმადურენებს... თავაწეულმა:.. უთეთრეს ფრთებათ... იფრინე მი-
დი...“ და უეცრადვე აიჩეოდა ხმები... უსიტყვო ბგერებში მიაქ-
როლავდა და შემდგომ მოზღვავებული ძალისხმევით დააცხრებო-
და დოლებს ახანძრებული...

და ხანაც უფაქიზესად შეეხებოდა, რომ გადმოეცა ქარას
ქროლვა-გალობა წყნარო, ბავშვის სიცილი და გარბენა. ცეკვავდა
ხელები, თითები... და სიტყვებიც უბრუნდებოდნენ ასევე ლექსე-
ბად:

„ო, მეგობარო: გახსოვს ფრენას რა დაედარდოს... იფრინე,
მიდი... ზეავარდი პოეტის გზნებათ: ვით ცისარტყელა ცისა და
მიწის... ო, მეგობარო, შენი ქროლვის შეჰქმენი მითა: იფრინე მი-
დი:.. მიდი გაფრინდი...“

და გაუურ დინამიკაში ჩანთქმული კაცი ბოლო დარტყმისას
გედევით აფრინდა.

სოფიო კოხალაძე

სიყვარული... აკჳაგაღლებს...

შემოდგომა, ჩუმი შემოდგომა იდგა ბათუმში, თითქოს ყველაფერი დამშვიდებულიყო. მთები, ოქროსფრად გადაყვითლებული ნაპურალი და ნათიბარი ველები, — ბაღებსაც სიყვითლე შეჰპარვოდა, ფოთლები უყუყუანოდ, მორჩილად წყდებოდნენ, ეშვებოდნენ მიწაზე და მშვიდდებოდნენ სამუდამოდ ბუნების გარდაუვალ კანონს დამორჩალებულნი. ნიაკი რაღაც იდუმალად ამრიალებდა ბაღებს — თითქოს დასვენების წყურვილს ამხელდა. მოღლილიყო, ნაყოფის მოწვევით, მოქანცულიყო თითქოს მთელი ბუნება და ისე დანშვიდებულყო, როგორც დედა — მშობირობისას განცდილი ტკივილების შემდეგ.

ქალაქს ავსებდა შემოდგომის მსუყე სურნელება. ადამიანები ისე, როგორც ჭიანჭველები, საერთო ბელლებაში ზამერის სარჩოს იმარაგებდნენ.

იმ დღეს ძალიან ცხელოდა, ყველა მოუსვენრად მოელოდა შებინდებას, როდესაც მზე მთებს დაუპირისპირდა, სიცხემაც იძძლავრა. ისე ცხელოდა, რომ ზოგან ოხშივარი ავარდა და თითქოს ამ ოხშივარის გამო მოძრაობაში მოსულიყო წვრილი ქვიში, ყველანი თავ-თავიანთ სახლებში შემალულიყვნენ, აქა-იქ თუ დაინახავდით ქუჩაში მაგალს, ზოგიც ფანჯრებიდან იცქირებოდა და ვერ გაერკვია, თვალს ეჩვენებოდა ასე, თუ მართლა ამოძრავებულყო ეს ქვაშა.

ალბომზე გაიღვიძა, თვალები მოიფშვნიტა, ადგა, ხელ-პირი დაიბანა, მერე ბაბუს შეუხედა საძინებელში. გამობრუნდა, ოთახების დალაგებას შეუდგა, ისადილა და საწერ მაგილას მიუჯდა. ალბომის თვალიერებას მოჰყვა, სკოლის პერაოდში გადაღებულმა სურათებმა მიიპყრო მისი ყურადღება. ვინ იცის რამდენა რამ გაუელვო თავში. თუმცა არც სკოლის პერიოდი ყოფილა მისთვის მაინც და მაინც ბედნიერი. მერე ალბომიდან ერთი სურათი ამოიჩნია და ღიღხანს უცქირა. სურათი სანაპიროზე იყო გადაღებული

ლი, რომლიდანაც ჩვიდმეტი წლის ლანა იტყობოდა, მაგრამ საცურაო კოსტიუმი, ეს სურათი სწორედ მაშინ გადაიღო, როცა ჯანო უცქეროდა მომღიმარო თვალებით. ცრემლი მოერია, მიწვა, კარგა ხნის მერე ბაბუას მიაკითხა.

— ბაბუ, ესლა მოშეებულა იქნები, ცოტა მაინც გეჭამა რამე!

ბაბუამ თავზე ხელი გადაუსვა და შუბლზე აკოცა.

— ბაბუ, თანაკლასელის დაბადების დღეზე მივდივარ, მალე მოვალ, არ შეგეშინდეს, კარგი?

— არ დაიღამო. ბაბუ? ხომ იცი რამდენი ჯიბვირია გამოსული საშოგარზე...

კარის გახურვის ხმა ულმოებელ განაჩენივით აღიქვა. მიხუ-რულ კარს დაცარიელებული მზერით მიაჩერდა. მერე სახე ხე-ლისგულეებში ჩარგო და ირგვლივ გამეფებულმა სიჩუმემ და სიმარ-ტოვემ აატირა. აღგა, როგორც იქნა, კარი გაიხურა და წავიდა. იქ-ვე ახლოს, კაფესთან შეჩერდა, შიგ შეიხედა — მაგიდას ორნი უსხ-დნენ — აბალგაზრდა ქალი და კაცი. კაცს ქალის ხელი მოექცია ხე-ლებში, თვალებში შესცივინებდა და რაღაცას ეუბნებოდა წყნარი ხმით, ქალი უცქერდა მამაკაცს და სახეზე მშვიდი, კმაყოფილი გა-მომეტყველება აღბეჭდოდა.

— აი, ბედნიერები! — გაიფიქრა ლანამ — ეტყობა უყვართ ერთმანეთი, ბედნიერები არიან მართლაც ერთმანეთს რომ ზედა-ვენ და მეტი რაღაა საჭირო ამ ცხოვრებაში?

* * *

ქალაქის გარეუბანში, ერთ მიყრუებულ ქუჩაზე, ქვეთკირის ორსართულიანი შენობის ფანჯრებიდან ძლიერი შუქი გამოკრ-თოდა.

ლანა სადარბაზოსთან შედგა, გუნებაწამხდარს თავბრუც ესხმოდა. კედელს მიეყრდნო — დავბრუნდე? — გაიფიქრა. მერე ვერ მოითმინა და კიბის საფეხურებს აუყვა ზევით, კარებთან შე-ჩერდა. იქიდან მუსიკის ხმა და ხანგამოშვებით სიცილ-ხარხარი მოისმოდა. შემდეგ ელექტროდილას თითი დააჭირა და ზარის გაბმული წკრიალიც გაისმა.

— ვინ არის? — იკითხეს და კარიც გაიღო.

— ნათია სახლშია? — ხმადაბლა იკითხა ლანამ.

— დიახ, მობრძანდით, მობრძანდით, გთხოვთ! — ნათიას გას-ძახეს, — ნათი, დედა, ამხანაგი მოგივიდა, გამოიხედე...

ლანამ საჩუქარი გადასცა ნათიას და დაბადების დღე მოულო-ცა.

— მოდი, ლანა, არ მოგერიდოს, ჩემი მეგობრებია, — ნათია ოთახში შეუძღვა. შემდეგ სტუმრებს მიუბრუნდა: — ამ-ხა-ნა-გე-ბო, — დამარცვლა, — გაიცანით, ჩემი მეგობარი ლანა შეწირულა. მამაკაცები თითქოს დაატყვევო, თვალს ველარ აცილებდნენ ლანას. შემდეგ სუფრის თამადა ჯანო დარბაისელი გააცნეს ახალშემოსტუმრებულს, მათ თვალეზში ჩახედეს ერთმანეთს და დაბნეულებმა ხელი გაუწოდეს ერთი მეორეს. შემდეგ ლანა მოტრიალდა და სასადილო ოთახისაკენ წამოვიდა ჩქარი ნაბიჯით.

— ლანა, გული ცუდად ხომ არა გაქვს? — ჰკითხა ნათიამ.

— არა, არაფერია გამავლის...

ნათიამ წყალი მიაწოდა. იმანაც რამდენიმე ყლუბი მოსვა და ჭიქა კვლავ მაგიდაზე დადო.

— ესლა როგორა ხარ?

— უკეთ, — იყო პასუხი.

ნათიაც აღელვებულიყო, იცოდა, ლანას გულის მანკი სჭირდა.

ძალე ოთახში თემურიც შემოვიდა, — ამდენი ხანია დაგეძებ, შენ კი აქ ყოფილხარ თურმე... აბა, ლანა, მაგიდასთან... ნხარზე ხელი გადასდო და ოთახში შეაყვანა, ლანა დედოფალივით თეთრებში იყო გამოწყობილი, ქერა გაშლილი თმები ძალიან უხდებოდა; პატარა ფერისა ჰგავდა. გოგონები შურით შესცქეროდნენ. არ მოსწონდათ, როცა მეგობარ ვაჟებს მთელი ყურადღება ლანაზე გადაეტანათ.

თემომ მაგიდასთან მიიპატიჟა ლანა და გვერდით მიუჯდა.

არანახელი სუფრა! არაფერი აკლდაო მაგიდას, იტყოდა კაცი.

თამადა ჯანო დარბაისელი საესე ჭიქით ხელში წამოდგა:

— მეგობრებო, — დაიწყო მან. — მოდით ამ ჭიქით სიყვარულს გაუმარჯოს... იმ მწველ სიყვარულს... რომელიც გიყვარს, გვერდით გაზის, შესტრფი, შესცქერი და მაინც უზომოდ გენატრება. — თქვა ეს და ლანასაკენ გააპარა მზერა. ლანას კი დამორცხველულს თავი დაეხარა და უძრავად იჯდა. ჯანომ სასმელი ბოლომდე გამოსცალა, უსიტყვოდ, ჩუმად დაჯდა.

ლხინი გრძელდებოდა.

ჯანო დროდადრო გააყოლებდა თვალს ლანასაკენ და ისიც, თითქოს ხვდებოო მის ეშმაკობას, თვალს გაუსწორებდა მაშინ.

თემო კი როლებში შეჭრილი, სიყვარულზე რას არ ყვებოდა, უნდოდა ლანას ყურადღება მიეპყრო, „ღვინო“ დაუსხა ლანას, თვითონ არ დალია. ფიქრებში ცურავდა. გაახსენდა, რამდენიმე წლის წინ ჯანოს ნათქვამი „უცხო მამაკაცისაგან მოწოდებული სას-

მელი არ დალიო, რა აცი, რას გაურევენ "შიგო".

საღამოვდებოდა. ზოგი წავიდა, ზოგიც სუფრასთან დარჩა, ნათია „შამხანური“ მივიდა ლანასთან და წაჩურჩულა, ჯანომ გამოგიგზავნაო...

ლანამ თავი ასწია და ჯანოს მისდაუნებურად შეხედა. შემდეგ დაისხა სასმელი, წამოდგა და თქვა: — მეგობრებო!.. მოდით ამ ჭიქით პირველ ღვთებრივ სიყვარულს გაუმარჯოს. სიყვარულს თუნდაც დაკარგულს, მივაწყებულს! გაუმართლებელს, დაუმაღლებელს, საოცნებოს — მაგრამ მაინც ტყბილს, გემრიელს თავისი სისუფთავით, სისპეტაკით, სიწმინდითა და უბიწოებით. იმ თვალვს გაუმარჯოს, რომლებიც ენაზე მეტად მეტყველებენ. — სიტყვაც აღარ დაამთავრებინეს ლანას, გაუმარჯოსო, შესძახეს ერთხმად, ლანამაც ჭიქა გამოსცალა.

თემოს არ ესიამოვნა, ლანამ მისი კი არა, სხვისი გამოგზავნილი სასმელი რომ შესვა, მაგრამ არ შეიმჩნია. გაიფიქრა: ალბათ „შამხანური“ უყვარს და „ღვინო“ არაო. გული ამით დაიმწვიდა თითქოს.

* * *

საღამოვდებოდა. დაჰქროლა ადრეული შემოდგომის ქარმა და ღია ფანჯარა, რომლითაც თამბაქოს სუნს ანიავებდნენ, კედლის შეგრილს მიახეტა. დამსხვრეული მინები დაბლა, ქვაფენილზე ზრიალით მიმოიფანტა. დაფეთებული ნათია საფარძლიდან წამოიჭრა, ეზოში გადაიხედა, არავინ ჩანდა, გულდამწვდებულმა ფანჯრები მიხურა და თავის საფარძელს დაუბრუნდა.

სტუმრებს მაგიდები კედელთან მიეწიათ, საცეკვაო ადგილი შემოეკავებინათ და მუსიკა ჩაერთოთ. ცეკვავდა ყველა ლანას გარდა. საფარძელში მოკალათებული ნაღვლიანად აყოლებდა თვალს მოცეკვავეებს. ათასმა ფიქრმა გაუელვა თავში. გაახსენდა ის ბედნიერი წუთები, ჯანოსთან ერთად სანაპიროზე რომ დასეირნობდა. შეხვედრები, მასთან გატარებული დრო, პირველი პაემანი, დაწობრება. ყველაფერი აირია თავში.

...დაუნდობლად ბრუნავდა ცხოვრების ჭრელი კარუსელი.

შუბლზე მოისვა ხელი, მერე მკერდთან ჩამოაცოცა და წყალი მოსვა. ამასობაში თემოც მაუახლოვდა, — გთხოვთო და ხელი გაუწოდა.

ლანამ შეხედა.

— ცოტათი შეუძლოდ ვარ, სხვა დროს, ესლა არ შემიძლია.

— გთხოვთ, — კვლავ დაჟინებით ეხვეწებოდა თემური.

— გამივლის და შემდეგ...

ლანა სასადილოში შევიდა. ნათიას დედას წამალი გამოართვა და დალია. რაღაც ათი წუთი იქნებოდა გააულის, თემომ კვლავ გაუმეორა წინადადება. ახლა ლანამაც ვეღარ უთხრა უარი და გაქცეა საცეკვაოდ.

შუა ცეკვაში იყვნენ, რომ სუფრის თამადა მიუახლოვდა მათ, თქვენის ნებართვით, თუ შეიძლება.

თემურმა ლანას გადახედა, შემდეგ ჯანოს და უსიტყვოდ მიატოვა ორივე.

ცეკვა გრძელდებოდა. პირველად ჯანომ დაარღვია მათ შორის დისადგურებული მყუდროება.

— რამდენი ხანია არ გვინახავს ერთმანეთი?

— შვიდი წელი — იყო პასუხი.

— არ მეგონა, თუ აქ შევხვდებოდით ერთმანეთს...

— ნამდვილად მოულოდნელი იყო ჩვენი შეხვედრა.

წუთიერი დუმილის შემდეგ ისევ დაიწყო ჯანომ:

— აცი... მე ხშირად ვფიქრობდი შენზე.

— არ არის ამის თქმა საჭირო შვიდი წლის შემდეგ.

— ლანა, შენ გათხოვილი ხარ ალბათ?

ლანას ირონიულმა დიმილმა გაუბო ბაგეები.

— მე არავინ არ მყვარებია, ჯანო, შენს გარდა და უსიყვარულოდაც არ მწამს მე გათხოვება, შენ ეს კარგად იცი.

— ლანა, ხომ შეიძლება თავი...

— არა, ჯანო, — სიტყვა აღარ დაამთავრებანა, — მე შენ ძალიან მატკიანე გული. გახსოვს ჩვენი ბოლო შეხვედრა... ეხლა კი აღარ გამოვადგები, ვიცი, რაღაც დღეები თუ თვეები მაქვს დარჩენილი და ზედმეტი, უშედეგოა ეგ ლაპარაკი! მაპატიე, — უთხრა და სწრაფად გაეცალა.

ლხინი კი გრძელდებოდა.

მარი როილს მიუჯდა. სიმღერა დუღუნა, ტკბილი ხმით დაიწყო. შემდეგ ალაქერდი ლანასთან მაქვსო, განაცხადა და სკამი მას დაუთმო.

ჯანო, დივანზე ჩამოშვდარი, ჩაფიქრებული ისმენდა, როგორ მღეროდა ლანა სევდიან სიმღერას. განსაკუთრებით ეს სიტყვები მოხვდა გულზე ეკალივით:

„შენ ვერასოდეს ვერ გაიგებ როგორ მიყვარდი,
მე სიყვარულის მათხოვარი არა გყოფილვარ,
იქნებ გიყვარდი, ეხლა ნანობ რომ მიმალავდი

ო, სიყვარულო, დამტანჯელი რამე ყოფილხარ“.

„მე შენთვის ბევრი არაფერი არ მითხოვია,
და ბევრიც ასე ჩემნაირად მიგიტოვია.
ერთხელ მითხარა ჩემი ცოლი გახდები მალე,
მაგრამ წამართვეს შენი თავი და წაგიყვანეს“.

დამთავრა სიმღერა. დაემშვიდობა ნათიას, ყველა იქ მყოფს
და გავიდა თოხიდან. კიბის საფეხურები სულმოუთქმელად ჩაირ-
ბინა და ეზოში აღმოჩნდა, ცოტა ხანს გარინდებული იდგა
— ხეებს გაჰყურებდა, ყურებში ჯანოს ხმა უწიოდა, ნერვოზული-
საგან თითებს ისრესდა, თემურის ხმა რომ გაიგონა, არც კი მიუ-
ხედავს მისკენ, ისე დაელოდა.

— რა მოხდა, ლანა? — ჩაეძია სუნთქვამოხშარებული თემური.

— არაფერი, უბრალოდ მეჩქარება, სახლში ბაბუა მელოდება,
ალბათ ნერვიულობს.

ლანა ატყობდა, მოსწონდა თემოს, მაგრამ გზად მიმავალი სულ
ჯანო ჩამოჰყურებდა. ლანა კადევ უფრო დაიძაბა.

— მიგაცილებ, — გააგონა თემურის მუდართი საგსე ხმა.

— არა, გმადლობ, ტაქსი დავიჭერ. — უთხრა და გაშორდა იქა-
ურობას.

ლანა ატყობდა. მოსწონდა თემოს, მაგრამ გზად მიმავალი სულ
ამას იმეორებდა გულში: „ეხლა რაღა დროს, უკვე ყველაფერი
გვიანაა“—ო, მიდიოდა და ვერას ხედავდა, ვერვის ამჩნევდა, არაფე-
რ სურდა, არაფერი აინტერესებდა, ყველაფერი სულერთი იყო
მისთვის, არავისი სწამდა, ასე ეგონა, ყველა ატყუებდა.

ცხრა საათი იქნებოდა სახლში რომ მივიდა. მოინახულა ბაბუა,
შუბლზე აკოცა.

— სად იყავი ამდენ ხანს? ხომ იცი, ვნერვიულობდი.

— მეტს აღარ დავიგვიანებ, მაპატიე, ბაბუ.

ბაბუას გაეღამა.

ჩემი მათა იყო მოსული, ექიმი ახლდა, გამსინჯა.

— მერე რაო, ბაბუ?

— მე არაფერი მითხრა, მათას ელაპარაკა.

ლანა შემოსასვლელში გავიდა.

— საით, ბაბუ?

— მათა მამიდას დაეუბრა, ამბავს გავიგებ...

— ალო, ლანა, ვარ, გამარჯობა, რაო, რა გითხრა ექიმმა? რაო?

— შეშფოთდა ლანა.

ფერი ეცვალა. ტელეფონის ყურმილი ხელში გაუშეშდა, ნუ-

თუ ბაბუას განგრენა აქვს? ცრემლები მოადგა თვალებზე. ტელეფონის ყურმილი ჩანგალზე ჩამოსდო. „ღმერთო ძლიერო, შენ მიერთგულე, შენ დამიდექ მწეღ და მშველელად. გამაგებინე, ვინ უფრო მართალია, მე თუ ცხოვრება? — ოპ — აღმოჩნდა, — რა დაგიშავე ასეთი, რა. ეს გვარიც როგორ მიწყობს ხელს, შეწირული მართლაც რომ შეეწირხენ, მაგრამ რას... კონკრეტული პასუხი ვერ ეპოვა.

* * *

შუალამე გადასულიყო. ქალაქს ეძინა, ქუჩაში სიჩუმეს დაესაღვტრებინა. ბანდისან თუ გაიქროლებდა ავტომანქანა.

საზარელი ამინდია... კოკისპირულად წვიმს. ელავს და ჰქუხს: ცაში ღრუბლებს ნამდვილი ბრძოლა გაუმართავთ... ღრუბელთა ურყევი მანევრები, ნიაღვრის ფარდაში გახვეულნი ქალაქის ერთი მხრიდან მეორეში გადაჰქრიან. ასეთ დროს გუნებაგანწყობილბაც უხალისო, მოწყენილი გიხდება. მერე მთელი მისი ბავშვობა ერთ მწველ მოგონებად ჩამოიმარცვლა მეხსიერებაში.

...ელვისისწრაფით გაიარა კიდეც ორმა საშინელმა, განაწამებმა თევზ და... ბაბუა გარდაეცვალა ლანას.

კვლავ უხალისო შეიქნა მისი ისედაც უიმედო ცხოვრება.

მისი ფაქრები ახლა სულ სხვა მიმართულებით, ქარდაბერი-ლი ღრუბლის ფრთებავით მიიწეოდნენ და იმასაც კი ვერ გრძნობდა ხეირიანად, ეძინა თუ ეღვიძა საერთოდ... აბა, მის მდგომარეობაში მყოფისათვის რომელ ძილზე შეიძლებოდა ლაპარაკი, თუმცა აღარც სიფხიზლე ეთქმოდა მის ყოფას.

მერე, დიდი ხნის მერე, როგორც იყო ჩათვლიმა. ნელ-ნელა ჩაიძირა ბუჩქანში.

უთენია, როცა ჯერ კიდევ ბაცი, ბუნდოვანი და ჯერ კიდევ განუტრყნევილი რაყრაყი შემოიპარა ოთახში, მხოლოდ მაშინ გამოერკვა, ძლივს გახსნა დამძიმებული ქუთუთოები, ზანტად გამოახილა თვალი და მიმოიხედა, წამოდგომა დააპარა, ძლივს გამართა დაბუყებული ფეხები, სიმწრით, ნელ-ნელა წამოიმაართა, გასწორდა წელში და ემძიმა მოთენთილი სხეული.

შემდეგ საქალაღე გამოიღო, უყურა ერთხანს, მერე გადაწყვეტილება მიიღო და წერილის წერას შეუდგა... ასევე ის უწინდელ საფაქრალ-სადარდებელი ახსენებდა თავს და უმოწყალოდ აიძულებდა — მხოლოდ ეფექტა ამაზე.

როგორც იქნა დაამთავრა წერილის წერა, ერთხელ კიდევ გადაიკითხა, ნაწერი კონვერტში ჩადო, და ოთახიდან ზანტად, ნელა

ნაბიჯით გამოვიდა. კარგად ვერ გრძნობდა თავს, გულთან ჩერდებოდა
ნიიტანა, საღარბაზოში წაშორდებოდა, მოაჯირი რომ არა...

აუჩქარებლად მიუყვებოდა, ახმაურებულ, ისარივით გატყორ-
ცნილ ქუჩას.

ბოლოს სანაპიროზე გავიდა და ზღვას პირას, ქვის მოაჯირთან
დადლილ-დაქანცული და სევდით გაჟღენთილი, სწორედ იმ ადგი-
ლას ჩამოვდა, სადაც ერთ დროს გული ბედნიერებით რომ აღესე-
ბოდა გოგონას.

იმ დღეს შტილი იყო ზღვაზე, მშვიდი, საოცრად მდგრადი
ზღვა სულ ოდნავ, ოდნავ ირწყოდა...

იჭდა მდუშარედ და გაუძნრევლად, მკლავები მუხლებზე დაე-
ლაგებინა და დაბინდული მზერით, ფიქრიანად გასცქეროდა შო-
რეთუ სივრცეს.

მერე სილაში თავისი და ჯანოს სახელები ამოქარგა. ყელიდან
ჯვარი მოიხსნა, ხელში აათამაშა, უყურებდა, თითქოს პირველად ხე-
დავდა, შენდევ სახელებს შუა ფრთხილად ჩადო და უკან დაიხია, ასე
უფრო კარგად შევხედავო, მაგრამ ზღვის ტალღამ როდი აცალა, ნა-
პირს დაეხეთქა და ყველაფერი გადაშალა ისე, როგორც მისი ცხო-
ვრებაა წამლილი. თვალზე ცრემლი მოადგა. რა აზრი აქვსო ჩემს
ცხოვრებას, გააფიქრა. ხედებოდა, რომ ცხოვრებამ როგორღაც
გვერდი აუარა, მისგან შორს წავიდა და კალაპოტშეცვლილ მდი-
ნარესავით მხოლოდ ჭუჭყი, ნაგავი და სინანული დაუტოვა... ფაქ-
ტიურად არც უცხოვრია წესიერად ამ ცოდვილ, გაუ-
ტანელ და დაუზნდლებელ ქვეყნაზე. მხოლოდ ის იყო, რომ
წლები მოულოდნელად და ერთბაშად შემოვლია: შემო-
ვხარჯა არაზად ნაშოვი ფულივით და უდაბურ კუნძულზე გა-
რიყულებით შემორჩა იმ განვლილ თუ არეულ ცხოვრებას, რო-
გორც ქვიშა, როგორც შლამი თუ ჭუჭყი. კარგა ხანს დაჰყო იქ.

შულამე იყო. დუმდა ქალაქი ძაძვებში გახვეული, საფლავივით
დუმდა არეშარე.

* * *

თენდებოდა, წათლად შეღებილიყო ბათუმის ცა. მზის სხივე-
ბი ერთნაირად წყალობდა ყველასა და ყველაფერს, აშუქებდა ძვე-
ლსა და ახალს, ავსა თუ კარგს და მაინც გერავისთვის მიენიჭებინა
უპირატესობა. სულ უფრო და უფრო მატულობდა შორიდან ნია-
ღვარივით წამოსული ქალაქის ხმაური და გარეუბნებში ქარხნების
ცამდე აზიდული მაღლებიც ცეცხლით სუნთქავდნენ, თითქოსდა ცეც-

ცხლის ალი მოსდებოდა ყველაფერს, მაგრამ არაფერი არ იწვოდა ქალაქში.

ჯანო ახალმდგარი იყო, წერილი რომ შემოუბრუნინეს თავის ოთახში. — ვისგან არის? — ჰკითხა პატარა გოგონას.

— არ ვიცი, ბიძია ჯანო. არ აწერია სახელი და გვარი. „ნეტავ ვისგან უნდა იყოს?“ — გაიფიქრა და კონვენტი სწრაფად გახსნა. „ღირფას ჯანო“ — ასე იწუებოდა წერილი, — მე არ მინდოდა ძენთვის ტყავილი მომეყენებინა, გამესხენებინა ჩვენი წარსული, მაგრამ რა ვქნა, გულში დარდი ველარ დაიტია. რატომ მომეჩეცი ასე სასტიკად, მე ხომ გულწრფელად მიყვარდი! მხოლოდ მარტოოდენ ბავშვს შეუძლია მთლიანად ჩაიმარხოს გულში შემოწოლილი ვნება. ძალიან მატკინე გული, მე შენ ცხრა წლის წინ გაგიცანა. შენში მე ყველაფერი დავინახე, მაგრამ არ მჯერა იმ სისასტიკის, რაც შენ იმ მაისის თვეში ჩაიდინე... ჯანო, ჩემო უკანასკნელ სიყვარულო, ნეტა ვინ გასწავლა იმნაირი გაბრაზება? მე ვერასოდეს შევძლებ ხვდის შეყვარებას. ის ვიღაც შენნაირი ნაზი და ფაქიზი სულის პატრონი არ იქნება. ალბათ ის, ვინც პირველი სიყვარულის დროს, დამარცხდა, მეორედ გელარ იქნება შეყვარებული... შენ ოცნებობდი, რომ ლამაზი სიყვარული გვქონოდა, მაგრამ შენ ვერ შეძელი მისი ლამაზად აგება. შენ ხომ შენივე ხელით დაანგრე ოცნების ლამაზი კოშკი. მომენატრე, ჯანო, მომენატრა შენი ხმა, შენი თვალები, შენი სიყვარული მენატრება. მე ხომ ვიცო, რომ ყოველივე ეს ფუჭი ოცნებაა, მაგრამ მაინც გნატრობ, გნატრობ ისეთს, როგორიც მაშინ იყავი; თუმცა მაშინაც, მეშინოდა, შენი დაყარვისა და წახვედრი მაინც. წახვედი ჩემი ცხოვრებიდან. შენი წასვლით სიმარტოვე შემომრჩა, ყველასაგან გარიყული ვარ. მე მეშინოდა გაზაფხულისა, რადგან ვიცოდი, რომ სწორედ ამ დროს უნდა დავშორებოდი ერთმანეთს.

გახსოვს, როგორ გაგიცანი სკოლაში? როგორ აცეცებდი თვალებს და ეძებდი უცნობ გოგონას, თოთხმეტ ნოემბერს შემთხვევით ტელეფონზე გაცნობილს. ეს უცნობი გოგონა მე ვიყავი, ნეტავ განმეორდებოდეს ის დღე! ყოველი წლის თექვსმეტ ნოემბერს მე თვალებზე ცრემლი მადგებოდა და ვისხენებდი ჩვენს პირველ შეხვედრას. რა ბედნიერი ვიყავი როცა შენს ღიმილიან სახეს ვხედავდი, როცა მიცინოდი, შენც ხომ ძალიან გიყვარდა ჩემი სიცილი, გახსოვს, რომ მითხარი, „როცა იცინი, ყველას სჯობს ხარო“.

წუთით ჩაფიქრდა, ჰერს ახედა და ჩაახველა. მართლაც, რა დიდებული გაღამება იცოდა—ალალი, ბავშვური, კეთილი, სათნო,

სიგარეტს მოუკიდა. ბოლი გადაყლაპა, — ეპ, როცა ის ჩემს გვერდით მეგულებოდა, ყველაფერი მაგიწყდებოდა ქვეყანაზე, ბედნიერი ვიყავი და სხვა არაფერი მახსოვდა, — ფიქრობდა და ამოიწურებდა ღლინებდა თავისთვის.

მერე ასევე აიღო წერილი და კითხვა განაგრძო.

„ნეტავ კიდევ გამაგონა შენი ხმა, ნეტავ კიდევ ერთხელ განახედვ. ჩემი სიამაყე იმის უფლებას არ მაძლევდა, გამოგტეხოდი და მეტყვა, მიყვარდიო. ისე წახვედი ჩემგან, არც ერთი სიტყვა დამცდენია შენთან სიყვარულზე. ახლა კი გეუბნები, როცა უკვე გვიანაა და როცა ჩემი აღარა ხარ.

იმ დღეს, ოცდახუთ მაისს, როცა ჩვენ უნდა დავშორებოდით ერთმანეთს, ნაღველი შემომამწვა დიდი, შემოგხედე და შემეშინდა, მიგხვდი, კარგს არაფერს მეტყოდი. ჩვენ თითქოსდა უბრალოდ, ჩხუბას გარეშე დავშორდით. დაგემშვიდობე და ბედნიერება ვისურვე. თვალზე ცრემლი მომადგა, მაგრამ ძლივს, დიდი გაჭირვებულ შეგვიკავე თავი, რომ შენს წინაშე დამნაშავესავით, შენდობის, პატიების მთხოვნელივით არ ავტირებულაყავი. ეს მაინც თუ გასსოვს?

მიტირის გული, მიცემს საფეთქლები, მიკვნის მთელი სხეული და ეგებ ვერც დავამთავრო ეს სტრიქონები. მაგრამ მაინც მსურს, უკანასკნელი ძაღლონე მოვიკრაბო და ჩემს ცხოვრებაში ერთხელ მაინც გადაგიშალო გული. კარგად უნდა იცნობდე ჩემს ცხოვრებას, რომელიც შენ გეკუთვნოდა ყოველთვის. სანამ ცოცხალი ვარ, ჩემს ღალატის ვერ მოისმენ, ხოლო როცა მოგვკვდები, მიიღებ ამ ჩემს ანდერძს, იმ გოგონას ანდერძს, რომელსაც ყველაზე მეტად უყვარდი. მთელი სიცოცხლე გიცდიდა, აღარ მოუხმე ერთსა გთხოვ მხოლოდ! დაიკვრე, რასაც გაუწყებს გული ჩემი.

შენ ჩემთვის ყველაფერი იყავი და ასეა დღემდე... მეძნელე-ბა დაუჯთმო ვინმეს შენი თავი, ასე მგონია, რომ შენ იმ ვიღაცასთან მაინც ვერ იქნები ბედნიერი, რადგან ჩემი ტკივილნარევი სახე მარადი თანამგზავრი იქნება შენი... მაგრამ რა საჭიროა ამის მოყოლა, რის მაქნისია საკუთარი თავის მგვემავა ერთი უბედური, პატარა გოგოს უსასოო, ტრაგიკული, ფანტიკური სიყვარული. შენგან მოშორებულს არც მინდა ბედნიერი ვიყო! — მინდოდა მეგლოვა, თავს ვაბრუებდი ახალ-ახალი სატანჯველით... გროტესკული გადაჭარბებაა არა, ყოველივე ეს? ბავშვური სისულელე... მაგრამ იმას, ვისაც კი შეიყვარებ, გთხოვ აღარ დაუხვრიო ოცნების ლამაზი კოშკი... შენთან ჩემი სახელი ვინმემ რომ წარმოსთქვას, ლიტონ ბგერებად მოგეჩვენება და რატომ არ უნდა წავიდე ამ

ქვეყნიდან, როცა აღარ მეგულები ჩემს გვერდით? მაგრამ არ ჯანა-
ნაშაულებ. არ მინდა ჩემი ურვა შენს მხიარულ სახლში შემოვი-
ტანო. მეტს აღარ შეგაწუხებ... ამ ქვეყნად ღმერთმა ტანჯვა
გუნა, ბედნიერება ჩემთვის უცხო ხილია... ასეთია ჩემი ბედი აქ,
სააქაოს... დაე, ასეთი იყოს სიკვდილის ჟამსაც...

შენგან მივიწყებული ლანა“.

კითხვა დამთავრა და მერე დიდხანს იჯდა გაუნძრევლად,
სახეზე გარეგნული სიმშვიდე თუ განურჩევლობა აღბეჭდვოდა,
ფურცელი უკანკალებდა, ტუჩებიც მოკუმე, უცებ გამოერგვა თავ-
დავიწყებიდან და წერილი უბეში შეინახა. არც უსაუზმია, ისე
გაიხურა კარა. ზანტად დაეშვა კიბეზე, ქუჩაში გავიდა და დაუყვა
ტროტუარს. სანაპიროსკენ გაუხვია, მიდიოდა წელში გამართული,
ბეჭებგანიერი, მაღალი, ახოვანა, თაფლისფერი მეტყველი და ნაღ-
ვლიანი თვალები ჰქონდა. გამოკვეთილი, ოდნავ შესამჩნევი
ნოჰებით დაფარული შუბლი, მოგრძო სახე, ოდნავ კეხიანი, თი-
თქოს გაბუშტული ცხვირი და თხელი უფერული ტუჩები.

მთელი დღე სანაპიროზე გაატარა, დედის სიტყვები ახსენდ-
ბოდა:

— თავი გინდა მოგვტრა?! ამისთვის გზრდიდით მე და მამა-
შენი, რომ შენი თავი არ დაგეფასებინა და ვილაც „გომბიო“ ნაცი-
ხარი შეგეყვარებინა.

— დედა შენც კარგად იცი, თუ რატომ იხდიდა სასჯელს...

— ხო, ვიცი, ვიცი, მოუბრატიათ და თავდაცვას მიზნით თავში
მძიმე საგანი დაურტყამს ბიჭისთვის. ბიჭი მომკვდარა, ჩვენზე ჭო-
რაობენ მეზობლები, ჯანოს უპატრონო გოგო მოჰყავსო, არც სახ-
ლი ნორმალური, არც ოჯახიშვილობა. სად გინახავს ქალიშვი-
ლი და ცინემოხდილი?

— ეს გოგო ჩვენთან არ გამოიჩინება და თუკი მაინც მოიყვანე,
იცოდე, ფეხი არ ვნახო შენი ჩვენს სახლში! თავი არ გამოგვეყოფა
მე და მამაშენს ხალხში!

— დედი, ის ძალიან ლამაზია! — წამოიძახა გონიმ.

— მერე რა, რომ ლამაზია, ამას ჩვენც ვხედავთ! მაგრამ განა
მარტო სილამაზეა მთავარი? შვილო, რადგან აღმოაჩინე, უნდა შე-
იცნო კიდეც... აქნებ შენი ღირსი არ არის.

ეს იყო შვიდი წლის წინათ...

სახლში რომ მივიდა, უკვე გვიან იყო, მაგრამ მშობლებს არ
ეძინათ, ელოდნენ შვილს. შეუმჩნევლად შეიპარა თავის ოთახში.

მაშინვე მიწვა და ასეც გაშალა წერილი. ის ღამე, რომელსაც
თეთრად გაათენა...

ამ მდგომარეობაში მყოფი ნათესის ალბათ ერთადერთი საშვე-
ლი და შვევა ტარილი იქნებოდა, იტირებდა და მოეშვებოდა,
მოეფონებოდა როგორღაც გულზე, მაგრამ მას არ შეეძლო ამდგა-
რიყო და მისი სურვილს დამიხედვით გულსათუთი და მიტოვებუ-
ლი ქალივით ეტირა.

ბინდა ღამისა ცოდვილ ქვეყანას ემშვიდობებოდა. მოვარე,
ანგამად კიდევ უფრო კაეშნიანი სისხამ ღალით ძლეულ გზას განა-
გრძობდა, რომ საღდაც მიმქრალიყო.

ის ღამე ღამის მაგიდასთან მჯდარმა გაატარა. ამით დაიმდე-
ბული, იქნებ სასმელში ვპოვოთ ცოტათი შვევა, დროდადრო
ისხამდა არაყს, სვამდა, ეწეოდა და თამბაქოს ბოლში გახვეული
ნელ-ნელა, თანდათანობით და მისხალ-მისხალ იქლინებოდა მთე-
ლი მასი არსება არყით, თამბაქოს ბოლით და მწარე, ძნელად
მოსაგონარი ვახსენებებით. უზომოდ სმა არასოდეს ყვარებია და
ახლაც, ცხადია, ნაძალადევად, ღამის ზიზღით სვამდა. ასე ეგონა,
ამ მტანჯველ, მომქანცველი და სულსამაფორობაქმელი ფექრებ-
საგან-დავიხსნოთ თავს, მაგრამ ამაოდ. პარიკით კი ხდებოდა ყვე-
ლაფერი, (რამაღ თანდათანობით რწმუნდებოდა თავად) „რაც უფ-
რო მეტს სვამდა, გრძნობდა, რაოდენ უფრო და უფრო უჭირდა,
უფრო და უფრო მძაფრად, ხელშესახებად აღიქვამდა ყოველივე
ამას, რისიც, სული ცოდვილი, არც ასე მიჩუმათება, მიკარგვა უნ-
დოდა. რისიც ასე აშკარად და ერთი ხელის მოსმით გამომწეურება,
სააშკარაოზე გამოტანა, ამხელა ტანჯვას და ვნებას აყენებდა, უსა-
შველოდ დამძიმებული თავი ტკავილისაგან ღამის იყო გასკდომო-
და, ისეთი შეგრძნება ჰქონდა, თითქმის ვიღაცას აღუდებელი ტყვეა
ჩაეხსნას თავში...

ნაშუადამევი კარგა ხნის გადასული იქნებოდა, ღამას რომ და-
ურეკა. ძალიან უნდოდა მისი ხმის გაგონება, მაგრამ ამაოდ, ყურ-
მილს არავინ იღებდა.

ცაც შევარდისფრდა და გამოვიდა სახლიდან, განწირული იყო
და საწაულის იმედი ჰქონდა მანც. ფეხრობდა და მიდიოდა. საით?
შეწირულებს შინ მიაციოთხა და ხალხის ბრბო დაუხვდა იქ, ღა-
ნას დასტაროდნენ, როგორ? — ხმამაღლა წამოიყვირა, — ღანა აღი-
რაა... — ტუჩები აუკანკალდა. უთრთოდა მთელი სხეული: ამას კი
მართლა არ მოელოდა. თავზე გადაისვა აცახცახებული ხელი, „ღმე-
რთო ჩემო,“ აღმოხდა და გული ღამის ამოუვარდა მკერდიდან.
იქვე, გვერდით მდგომმა წაიჩურჩულა, მამილამისს სანაპიროზე

უნახავს მკვდარიო.

ლანასაქენ გადადგა ნაბიჯა, ნუთუ გულმა უმტყუნა, — გაუფრთხილდა. უბიდან ჯვარი ამოიღო და გულზე შეაბნია ლანას. გასწორდა წელში, წასასვლელად მოემზადა. ინერტული ნაბაჯით გავიდა, კარის ზღურბლზე წამით შეჩერდა, მოიხედა, ლანა მიძინებული ეგონებოდა კაცს. მობრუნდა უკან, შუბლზე ეამბორა ცხედარს, მოვდივარო, წაიღილია გულში თითქოს საიდუმლოს უმხელდა და შეშლილივით გამოვარდა ოთახიდან, მკვდრის ფერი ედო, ეზო ბარბაცით გადაიარა, მიდოდა — თვითონაც არ იცოდა საით. მისდაუნებურად სანაპიროსაკენ გასწია, იმ ნაცნობ, იველ ადგილზე აღმოჩნდა ისევ, სადაც ერთ დროს ასხდნენ და დუმილით ესიტყვებოდნენ ერთმანეთს. ლანას ნაჩუქარ ჯვარზე დაიხედა და კვლავ მოგონებების ბუჩქსში ჩაიძირა, მაგრამ ეს მოგონებები ერეოდა, ეკარგებოდა, როგორც კენჭები ლიცლიცებენ და ქრებიან მჩქეფარე ნაკადულის ფსკერზე, ლანდები შემოჭარბებოდნენ ზოლზე, მაგრამ მყისვე უკტიკცოდნენ და ვერ მოეხერხებინა იმათგან რაიმე გარკვეული სახე შეექმნა. ტაროდა, გერათვრი მოუხერხა ცრემლებს. მიმოიხედა ირგვლივ, მაშინდა შეამჩნია, რომ ქვეზე ლუდის ბოთლები და შუშის ნამსხვრევები ეყარა. ერთი ნატეხი უნებლეთ ზელში აათამაშა, შეათვალიერა, მერე გახედა ზღვას — მცც შენთან-ო... — წაიჭურჭულა და მაჯაზე მაგრად გადაისვა. წამიც... და სისხლმა იფეთქა, მანის ნატეხი ხელიდან გაუვარდა, მაჯაზე დაიხედა, უკვე ბუნდოვნად ხედავდა სისხლში გასვრილ ზელს. თითქოს თვალეზე რაღაც გადაფარებოდა...

კენჭებზე ეგდო სისხლში განბანილი. და... იგრძნო სუნთქვა სიკვდილისა და უკვდავი სუნთქვა სიყვარულისა...

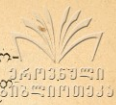
✂

მარად სახსოვარი

მეშველ აბაშიძე — ყველა ჭეშმარიტი ქართველსათვის საყვარელი მამულიშვილია, სიყვარული კი ადვილად როდღა მოიბოვება: წამება, თავის გაწირვაც მისი ბედია, ამ სათაყვანებელ აღამიანს ეს ორივე ხვდა წილად — წამებაც და თავგანწირვაც. ვისთვის ეწამა, ვისთვის გასწირა თავი? — დედისაქართველოსთვის. რატომ? რაინდულად ებრძოდა მშობლიური ცის და მიწის დამპყრობელს, მშობლიური ერის დამმონებელს, მისი ღვაწლი ოქროებით და მარგალიტებით არ აიწონება. საარაკოა მისი ცხოვრება. რაინდულია მისი ქცევანი კრიტიკულ სიტუაციებში. გაბედულია: არ კრთის, არ შიშობს, როცა ფათერაკები მის წინ იბლანდებიან და ია-ვარდის მთესველს გაქრობას უპირებენ. ბოროტება — ლაჩრების წილია, კეთილისთვის სიცოცხლის გაგრძელება კი — რაინდობა. ბატონი მეშველი რაინდი იყო, როგორც ვეფხისტყაოსნის გმირი ტარიელი. რაინდის ცხოვრება კი მოუსვენარია, რადგან არის გმიროც, გამცემიც, ორბარიც, მოღალატეც. მშობლიური ერის დიდი სიყვარული ყოვლისშემძლე მადლმოსილებას გძენს, როგორც დედა შვილს. საქართველო იყო მისი საცოცხლეც, სიყვარულიც და საარაკო უნარის მომნიჭებელიც. და ყველა ეს სულიერი განძი მისხალ-მისხალ ხარჯა იმისათვის, რომ ბოლოს ომახიანად ეთქვა: „ბოროტსა სძლია კეთილმან, არსება მისი გრძელია“. თუკი ჩვენეული ისტორიის შორეულ ხანლებში ფხიზლად ჩავიჭვრიტებით, დავრწმუნდებით, რომ ამისთანა რაინდებმა ისხნა ჩვენი ერი და ჩვენი ქვეყანა. ღმერთმა უმრავლეს ამისთანანი ჩვენს დედისაქართველოს.

მე ბედნიერი ვარ, რომ პირადად ვიცნობდი ბატონ მეშველეს აბაშიძეს და არაერთხელ შემხვედრია იგი ქუჩაში, ჩვენს მწერალთა სასახლეში თუ ზღვისპირა პარკში. მამაჩენი კი არა მარტო მეშველს, არამედ მის ძმებსაც — ზია და რიზა აბაშიძეებსაც ახლოდანიცნობდა. ამის შესახებ ვწერ ჩემს წიგნში „გლოცავს შენი სავანე“, რომელიც 1992 წელს გამოიცა.

ჯერ სამი რამ გავიხსენოთ და მერე ვნახოთ,

გახსენება პირველი: შვიდი წლის არც კი ვიქნებო-
 დი, დედა მომიკვდა, გულიც მომიკვდა. ვიზრდებოდი დედულე-
 ში. ბოძაჩემი ოსმანი ბათუმში მსახურობდა. ქალაქში სოფლიდან—
 ყოროლისთავიდან დადიოდა. ხანდახან საპატიო სტუმრებსაც ამო-
 იყვანდა ხოლმე, ჩვენი ხშირი სტუმარი იყო ბატონი ჯემალ ფაღ-
 ვა, განათლებული კაცი. დიდელა ზომ ფაღავა იყო და ჯემალის ნა-
 თესავიც, ჯემალი ღალი და ზუმარა იყო, მჭევრმეტყველს ვინ აჯო-
 ბებდა! ჯემალბიძა საჩუქარს დამპირდა, კარგ წიგნს ამოგიტანო.
 ჰოდა, ერთხელ ამ პირნათელმა კაცმა ამოიტანა დიდი წიგნი. ეს
 ქრესტომათიაო, თქვა მან. მაგრამ მე ვერ მივხვდი, არ გიცოდი,
 ჯემალ ბიძამ რატომ უწოდა იმ წიგნს ქრესტომათია. ფურცლავდა
 და ომახიანად უკითხავდა თანამოწინაებებს. მე იქვე კუთხეში ვი-
 ჩქეი და ვუსმენდი სულგანაბული. ბატონმა ჯემალმა თქვა, ახლა
 წაგიკითხავო შემდეგ ბევრ აბაშიძის ლექსებს. ყველა სმენად იქცა:
 რა საამოდ კითხულობდა! რაკი მოაჯადოვა მსმენელები, გვიან
 დამემდე განაგრძობდა კითხვას. ბოლოს წაეთვლია.

მალე სტუმრებს ლოგინები გაუმზადეს და შეეპატიჟნენ დი-
 საძინებლად. მე თვალებს ვიფშვნეტდი, ძილი არ მომეკიდოს მე-
 თქი, თანაც ვნატრობდი: ეჰ, ეს წიგნი ნეტავი ჩემი იყოს, ბედნიე-
 რი ვიქნები...

დილით ადრე გამეღვიძა. სტუმრებს ავასწარი. როცა ისინიც
 განერიდნენ ლოგინს, გამხიარულდა თქანი. ყოველ წამს ჯემალი
 ისეთ რაღაცას იტყოდა, ყველანი იცინოდნენ.

წასვლისხანს ჯემალ ბიძიამ მიმიხმო, მომილოწერსა და მდაბლად
 მითხრა:

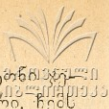
— ეს წიგნი შენთვის მიჩუქნია ბალანავ, ხომ კარგად შეინა-
 ხავ?

— კი, — მუთქი ვუბასუსხე და მის წინ მორცხვად თავი დაგხა-
 რე.

— ეს წიგნი ძვირფასი განძია. გაუფრთხილდი, არ დახიო, არ
 გააფუჭო, შეინახე კარგად, დიდი როცა იქნები, როცა წერა-კითხვა
 კარგად გეცოდინება, მაშინ უფრო დაათვაშე ამ წიგნს, გამოკა-
 ღებო კიდევ. ბნელ გზას გაგინათებს, გონებას გაგიძლიდრებს.
 ეს წიგნი დღეიდან შენია, — მითხრა და ხელი მომხვია, მაკოცა,
 მომეფერა, წიგნი გადმოცა. მე სიხარულით თვალზე ცრემლი მო-
 მერიო.

ყოველდღე ვფურცლავდი და გულში ვიხუტებდი იმ წიგნს.
 ბებიაჩემი კი მტუცსავდა, წიგნს ნუ აფუჭებ, სკივრში შეინახეო.

მომაგონდება ხოლმე ის სანატრელი დღეები, ჩემი ბავშვობა,

სტუმრები, ჯენალ ბიძია და მისი, ძვირფასი საჩუქარი. ბატონი მალი რომ გარდაიცვალა, მის გახვენებას მეც დავესწარი. ჩვენ ბინასთან ახლოს, კამოს ქუჩაზე ცხოვრობდა. ახლა კი იმ ქუჩას ახმედ მელაშვილის სახელი პეგია. ყველამ როდი იცის, ვინ იყო მელაშვილი და სად მოღვაწეობდა. ქ. ბურსაში ცხოვრობდა. მგზნებარე პატრიოტს სულით და გულით უყვარდა დედასაქართველო. ილიას, აკაკის, გაყის, გოგებაშვილის, ალექსანდრე ყაზბეგის სურათებითაა გამშვენებული მისი ბინა ბურსაში, ცოცხალი, რომ ყოფილიყო, უდავოდ ჩამოვიდოდა მემედ აბაშიძის სახეიმაღლეებში მონაწილეობის მისაღებად, ისიც თარგმნიდა მოთხოვნებს, ლექსებს ქართულიდან თურქულად. თარგმნიდა „ვეფხისტყაოსანს“ და აქვეყნებდა კიდევ ჟურნალში — „ჩვენებური“, რომელიც დააარსეს თურქეთში მცხოვრებმა პატრიოტმა თანამემამულეებმა, ახმედს სიცოცხლე მოუსწრაფეს ექსტრემისტებმა, სამწუხაროა მისი სიკვდილი. ამ ძალის მქონე თანამემამულე ინტელიგენტი უცხოეთში. ჯერ არ წარმოჩენილა.

გ ა ხ ს ე ნ ე ბ ა მ ე ო რ ე : ჩემს სოფელში, ურესში (ხელვაჩაურის რაიონი) სამი აბაშიძე სახლობდა. ზია და რიზა ბეგის სახლი ჩვენს სახლს ზემოდ იყო. რა დიდებული სასახლე იყო! ეზოში მაღალი ქინაქინის ხეები იდგა და ქარში საამოდ შრიაცებდნენ. გაზაფხულზე მიმოხედი წარმტაცად ჰყვარდნენ, ამ მიდამოებში აკაცები რომ აყვავდებოდნენ, საამო სურნელს აფრქვევდნენ!

ბეგები ქალაქში ცხოვრობდნენ. ხანდახან გამოვიდოდნენ სოფელში. სოფლე, კარგად მახსოვს ის დღე, როცა ბავშვი ვიყავი, ზია ბეგმა შორიდან თითოთ მიმიხმო. ავირბინე ბილიკი, ბეგმა ჯიბეში კამფეტები ჩაწიყარა და მითხრა: აბა, ახლა გაიქეცი, ჩქარა! და მეც მოვკურცხლე.

მახსოვს ასეთი ფაქტაც: ზიაბეგის დიდ ბაღშია სოფლის ნახიბი მიმოდრიდა, სძოვდა მსუყე ბალახს, ჩვენი ძროხაც შეიპარა ან შემოუღობავ ბაღში... მოჯამაგირემ, რომელსაც დელი ჰელიმს ეძახდნენ, ჩვენს ძროხას მაგარი შოლტი მრავალჯერ გადაუტყლაშუნა. დედაჩემი გაუჯავრდა ჰელიმს, მაშინ დედაჩემს დაემუქრა იგი:

— ჩემს ზია ბეგს და რიზა ბეგს ვეტყვი, რომ შენ განგებ უშვებ აქ შენს საქონელს და ნარგავებს ანადგურებ. აი, ნახავთ მაშინ ბეგის რასხვას.

დედაჩემმა უბასუხა:

— ჩვენი ბაღის ყვავილები ბეგის ბაღში სცვივა, ხოლო ბეგი-

სა — ჩვენს ბაღში. ეს ასე იქნება მუდამ. შენ ვერ მოსპობ ამ ყველაფერს, ვიდრე ცოცხალი ვართ...

ბავშვმა მაშინ რა ვიცოდი რა სიბრძნე იდო დედაჩემის ნათქვამში, როცა გავიზარდე, მაშინ მივხვდი, რა გონიერი და ბრძენი ყოფილა დედაჩემი, რომელიც ადრე გარდაიცვალა. ახლა გავიგე, რომ ზია და რაზა დიდი მემკვდრე აბაშიძის ქმები ყოფილან. დიახ, ახლა გავიგე, როცა ბატონ მემედს დაბადებიდან ასოცი წელი შეუსრულდა... და ეს დღე, 1995 წლის პირველ მაისს უპირველესად თბილისში აღნიშნა ზარზუამთ ზ. ფალიაშვილის სახელობის თეატრის თეატრში. ამ ფორუმის მონაწილენი ვიყავით მწერლებიც: — ჯემალ ჯაყელი, ამირან ხაბაზი, ზურაბ გორგილაძე, ალექსანდრე ჩხაიძე, ფრიდონ ხალვაში, ალექსანდრე სამსონია და ამ სტრიქონების ავტორი,

რა დიდებული საღამო იყო!

აი, ერთიანი საქართველო ამას ჰქვია, მეგობრებო, ვთქვი მე, როცა ჩვენთვის გამოყოფილ ავტობუსში ჩავჯექით და კრწანისში სასტუმროსაკენ მივეშურებოდით.

დიდებული საღამო გაუმართეს ბატონ მემედს, დიდებული დარბაზში ხალხს ტევა არ იყო და კიბეებზე ისხდნენ ქალებიც კი, თქვა ერთმა ჩვენმა კოლეგამ...

გ ა ხ ს ე ნ ე ბ ა მ ე ს ა მ ე : ბავშვობიდანვე ვეტანებოდი წიგნებს, როცა ცოტა ფულს ხელთ ვიგდებდი, მაშინვე მოვაშურებდი ქალაქს და უპირველესად წიგნის მაღაზიაში შევიდოდი. ჩვენი სახელმწიფო ბანკის ქვეშ წიგნის მაღაზია იყო... და არას ახლაც. ჰოდა, ყმაწვილი შვევედი თუ არა ერთხელ ამ მაღაზიაში, თვალი ვკიდე ერთ წიგნს. რომელსაც ეწერა — „მუნევერ“. გამოყიდველს ვთხოვე, მანახე-თქო. გადმომცა. „თარგმანი მემკვდრე ბეგ აბაშიძისა“ — წავიკითხე თუ არა, ფასი გკითხე... ვიყიდე... ერთი სული მქონდა, როდის მივიდოდი სახლში, რომ წამეკითხა... ამრიგად, ჩემს ხელთ მოხვდა ორი ძვირფასი წიგნი: ერთი ქრესტომათია, რომელშიც დაბეჭდილი იყო მემედ ბეგ აბაშიძის ლექსები, ხოლო მეორე ბატონ მემედისეული თარგმნილი მოთხრობა.

ენატრობდი, მენახა მემედ ბეგი... და ეს ნატვრა გვიან ამიხდა. როცა დავუკავშირდი აჭარის მწერალთა კავშირის ორგანიზაციას, ეს იყო 1932 წელი. მაშინ ვსწავლობდი მწვანე კონცხის სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკუმში.

აქ შევხვდი ბატონ მემედ აბაშიძეს. აქ მიგვიღეს ერთად 1935 წელს მწერალთა კავშირის წევრებად მე და ბატონი მემედი. აგი მამაჩემს იცნობდა. ერთხელ მე, მწერალთა კავშირის მდივანმა

პარმენ ლორიამ წარმადგინა ბატონ მემედ ბეგთან — ეს ჩვენი ნი-
ჭაერი პოეტაო. ჩემი გვარიც დააყოლა. აი, სწორედ მაშინ ^{მეშვენიერად}
ბატონმა მემედმა, მე კარგად ვიცნობ მაგის მამას ომერ ვარშანი-
ძეს, კარგი კაციო, თქვა ისიც, რომ ურესში სახლ-კარიც გვქონ-
დაო, მე უკვე ვიცოდი ბეგების სახლ-კარი.

გ ა ხ ს ე ნ ე ბ ა მ ე ო თ ხ ე: ყოველთვის, როცა ქალაქში ჩა-
მოვიდოდი, შევიარდი მწერალთა კავშირში. ანჯერადაც მივყავლე
კოლეგებს. იქ დამხვდა პარმენ რუტუა, პარმენ ლორია და ნეს-
ტორ მაღაზონია. მივესალმე. მომესალმნენ... საამოდ ბაასობდნენ
და მეც გავავლე ჩემი ბუკარები დაუწერლად... სად იყო და სად
არა, შემოვიდა ბატონი მემედ აბაშიძე, ყველა ფეხზე აღგომით
მივესალმეთ. დარბაისელი და თავაზიანი კაცი იყო ბატონი მემე-
დი. პარმენ ლორიამ უმაღლე შესთავაზა სკამი. ისიც ჩამოჯდა, ხე-
ლში რგეული ეჭირა, გაგვესაუბრა. გამოგვაცოცხლა... და ბოლოს
თქვა:

— ჩემო ძვარფასო მეგობრებო, მე ვთარგმნე დიდი ირანელი
პოეტი ომარ ხაიამი. ჯერ თეთრ ლექსად გადმოვიტანე ჩვენს
ენაზე, მერე გავრითმავ, წავგიკთხავთ, მაქვს ირანული ტექსტიც.
მასაც წავგიკთხავთ... და თქვენ შეაფასეთ.

— ჩვენს შორის ირანული ენა არავინ იცის, ბატონო მემედ,
დედას თქვენ შეეჭიდეთ, რადგან იცით ირანულა ენა, ხოლო თა-
რგმანს ჩვენ შევეჭიდებით, — ღიმილით თქვა ნესტორ მაღაზონიამ.

წავგიკითხა, მოაწონეს. მხოლოდ გაუმეორეს მისივე სიტყვა:
ხომ ბრძანეთ, მერე გავრითმავო, გარიითმეთ, უმჯობესი იქნება,
ღიამ, უმჯობესი, უთხრეს დიდი მოწიწებით... მერე კარგა ხანს
საუბრა ჩვენთან...

აბლა მაგონდება ის წუთები და ცრენლები მერევე... რადგან
აღარ არიან ცოცხალნი. ასე მგონია, ღმერთი მეც მრის-
ხანედ მიყურებს... და სატანა ხელს მიქნევს: ვაი, წუთისოფელო!

ყველაზე უფრო გულსატკენი ის არის, რომ ბატონი მემედი
რეპრესირებული იყო 1937 წელს და სად აღესრულა, არავინ
იცის. ახ, რომ დაცლოდა, რამდენ ახალ თარგმანს შეგვძენდა, ვინ
იცის. საოცარი ის იყო, რომ „გეტზისტყალსანს“ თარგმნიდა აზერ-
ბაიჯანულ ენაზე. ქართველი ერის თავმოსაწონებელი ამ საოცარი
წიგნის თარგმანს თავს რომ იღო ბატონმა მემედმა, იმედი ჰქონდა...
ვასი? მხოლოდ თავისთავისა. ცოტაც რომ დაცლოდა, ბიბ-
ლიოთეკის თაროებს დაამშვენებდა მისი ორიგინალური და თარგ-
მნილი წიგნები, აი მაშინ თვალს ვერ ვკიდებდით მისი ღვაწლის

სიგრძე-სიგანეს, როცა მიიცვლებოდა, მხოლოდ დიდუბის პანთონ-ში
ნისაყენ ეწნებოდა გზა. ქართველი ხალხი თვით გაუჩენდა იქ მარა-
დიულ სავანეს.

მინაწერი. ზემოთ მოყვანილი მეორე ფაქტებიდანაც ჩანს,
რომ ჩვენი მამება ახლო ურთიერთობაში იყვნენ აბაშიძეებთან. მეც
მეთქმის ამ მხრივ სიტყვა... და მე თავისთავად პირველად გავამე-
ღე სიყვარული ამ სიახლოვის შთაგონებით. 1960 წელს გამო-
ვიდა ჩემი ხუთასგვერდიანი წიგნი „ჩემი ტაძარი“, რომლის 131-ე
გვერდზე დაბეჭდილი ლექსი — „იყავ ქართველი ქედმოუხრელი“
ეძღვნება მემედ აბაშიძეს. გავეცნოთ ამ ლექსს.

იყავ ქართველი ქედმოუხრელი

მემედ აბაშიძეს

ფაშებს გადუდექ, როგორც კლდეკარი,
ავი წადილა მათ დაულამე,
შენ მოგვიწუშე გულზე ეკალი,
ჩვენი სინდისი შეადუღაბე.
არ დასთმე თურქებს გოგიც აჭარის, —
შენი ბათუმი, შენი დანდალო,
მომხდურს მიუგდე რკინის ნაჭერი:
„მიგდედბო, როგორც სტუმარს, სარდალო!“
ბევრჯერ ბორკილით მოგწვეს ხელები,
შორს მიგიჩინეს ბნელი საყანი,
და მოგანატრეს შენი ქელები,
შენი კერა და შენი აკვანი.
მაინც ვერ დაგცეს, გმირო, მუხლებზე,
როგორ გაუძელ იმდენ იარებს?!
იყავ ქართველი ქედმოუხრელი,
გრძელი წამების გზებით იარე.
ვაი, სად არის სამარე შენი,
ვამბობ და ვფიქრობ მე გულნატკენი,
შენ გვირგვინებით მზივ დესამშვენნი,
ო, მსხვერპლი გაბდი თვითონ კაენის.
შენ, საქართველოს მედგარ ჯარისკაცს,
საფლავში ჩაგყვა მძიმე წყლულები,
ვერავინ გნახავს ისევ ჯავრიანს,
შენს სურათს მოვრთავთ გვირგვინთ წნულებით.

1960 წ. 2 ივნისი.

ბათუმში მცროვრებ აბაშიძეს ყველას ახლოდან ვიცნობდით. შემდეგ გავიცანი თბილისელი აბაშიძეებიც. ერთ-ერთის სახლშიც ვყოფილვარ, რომელიც „გმირთა მოედნის“ ახლოს ცხოვრობს.

1966 წელს ერთ-ერთ გაზეთში გამოვაქვეყნე მემედ აბაშიძეზე მიძღვნილი ლირიკული პოემა „გლოცავს შენი საგანე“, რომელიც ათას სტრიქონს მოიცავდა, პოემა თერთმეტი საგალობლისაგან შედგება და თვითუფლში პატიოსანი თვლებივით აღბეჭდილია მემედ აბაშიძის ცხოვრება-მოღვაწეობიდან მთავარი ნიუანსები, თურმე ეს ნომერი გაზეთის რედაქტორმა გადასცა მემედ ბეგის შვილს ბატონ იბრაიმ აბაშიძეს, იბრაიმს იგი წაუღია თბილისში და დასაბეჭდად მიუტანაა ყურნალ „მნათობის“ რედაქციაში, ყურნალის რედაქტორი გრიგოლ აბაშიძე შეპირებია მის დაბეჭდვას. ეს ყველაფერი მიაშბო ბატონმა იბრაიმმა, როცა დაბრუნდა თბილისიდან და სპეციალურად სამსახურში შემოვიარა.

ეს პოემა შეგიტანე ჩემს წიგნში — „ფიცი“, რომელიც 1970 წელს გამოვიდა. ამ პოემაზე კვლავაც ვმუშაობდი. 1992 წელს გამოვიდა ჩემი წიგნი „გლოცავს შენი საგანე“, რომელიც აბაშიძეთა რომანტიკულ ცხოვრებას ეძღვნება და ამ წიგნის მთავარი სარდალია ბატონი მემედ აბაშიძე. დიან, უფრო განახლებულ-ამაღლებულია მემედ აბაშიძისადმი მიძღვნილი პოემა „გლოცავს შენი საგანე“, და ამ წიგნის მასუღდგმულებელიც ეს ნაწარმოებია. ამიტომ შეგარქვი წიგნს ამ პოემის სახელი, გარეკანზე აღბეჭდილია მემედ ბეგის და მისი ვაჟიშვილების პორტრეტები, ეს წიგნი, რომლის ტარაქია ათასი ცალი, ხალხში უფასოდ, დავარიგე. პირველი გვხვმპლარი გუბოძე მემედ აბაშიძის მუზეუმს.

1979 წელს გამოვიდა ჩემი წიგნი „იყო და მარად იქნება“ — ეს სტრიქონები ჩემი ლექსიდანაა. ამ წიგნში წარმოვაჩინე დიდი პატრიოტი წინაპრები, განსაკუთრებული ყურადღება დაგუთმე მემედ აბაშიძეს, რომლის რჩეული სიტყვაც იქვე დავბეჭდე, დავწერე და დავბეჭდე ამ წიგნში საკმაოდ გრცელი წერილი მემედ აბაშიძეზე, რითაც მკითხველის ყურადღება გაგამახვილე ამ ჭეშმარიტად დიდ მამულიშვილზე, რომელიც ჩვენთვის მუდამ იქნება საამაყო პაწოვნება, ილია ჭავჭავაძე ამბობს, როცა რომელიმე ქვეყნის ღირსება სურს გაიგოს უცხოელმა, უპირველესად იკითხავს, რამდენი მწერალი ჰყავსო. მემედ აბაშიძე სამხრეთ საქართველოდან პირველთა შორის პირველი იქნება მუდამ.

აქვე მინდა აღვბეჭდო სასიამოვნო ფაქტებიც.

ფაქტი პირველი: პროზაიკოსმა, მთარგმნელმა იროდიონ ქვეჯარაძემ, რომელიც ამ რამდენიმე წლის წინათ 95 წლის ასაკში

გარდაიცვალა, მემედ აბაშიძეზე დაწერა დოკუმენტური ვრცელი მოთხრობა „ვალმოხდილი“, რომელიც 1984 წელს გამოსცა გამოცემის სახელით „საბჭოთა აჭარა“. მისი თხოვნით გამომცემლობიდან მივიღე 400 ცალი „ვალმოხდილი“. ავტორმა დამაგულა, რომ ეს წიგნები უფასოდ გადამეცა რვაწლიანი და საშუალო სკოლებისათვის საჩუქრად. აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის განათლების მინისტრი ბატონი არჩილ ტაკიძე დამეხმარა ამ დავალების აღსრულებაში.

რა კარგი იქნებოდა ჩვენს გამომცემლობას, კვლავაც რომ გამოეცა „ვალმოხდილი“.

ფაქტი მეორე: მწერალმა ალექსანდრე სამსონიამ 1993 წელს ჟურნალ „ჭოროხში“ გამოაქვეყნა ვრცელი პიესა მემედ აბაშიძეზე. ალბათ ჩვენი თეატრის რეჟისორები იფიქრებენ ამ პიესის დადგმაზე... ასეც მოიქცევიან კიდეც.

კიდევაც დაიწერება მხატვრული ნაწარმოებები ამ დიდ ადამიანზე. ჩემს ამ პატარა მოგონებას დავამთავრებ მემედ აბაშიძეზე მიძღვნილ ლექსით...

პატრიოტულ — პირობული რომანტიკა

ძილშიც, დვაძილშიც სულ მელანდება
და ვიმეორებ მის ხატს ფიცივით,
თითქოს იმედას ბრძენ აჩრდილევით
მშობლიურ მთებზე მოდგას სიცილით,
ვინ არის იგი, ასე, რომ მიცუვარს
და ვიმეორებ მის გვარს ფიცივით!

ასე ძალუმად რისთვის მიველტვი
და რატომ ვარქმევ რაინდს სულ ძლიერს,
დიდი ილიაც, დიდა აკაკიც
სიყვარულს, ჭებას რატომ უძღვნიდნენ,
ვინ შეეჭიდა რაინდის ნდომით
ჩემი აჭარას იმ წლებს უმძიმესს?

მრუდე გზით მავალს, სუყველას ერთად,
ჩვენი დალახვრა ვისაც უნდოდა,
არც შეინანა, არც შეიცოდა.
ეინც ცვალებადი და ვინც უნდოდა,
და ერთიანად ცეცხლით დაპზუდა
ერთი სატანაც სადაც ბუდობდა,

ის აფხიზლებდა მოძმეთ მძინარეთ,
სიტყვით კაფავდა, ვინაც მრუდობდა.
რატომ არგუნეს ციხე ქაჯეთის,
იქნებ ციხეში ხესტანს ნახავდა
ლა ტარიელი, ძმად ნაფიცებთან
ერთად ცხრა მთასაც გადალახავდა,
ბორკილს ახსნიდნენ, ჩაეხვეოდნენ.
აბა, რაინდებს ვინ დაძრახავდა.

ჩვენი ნატრული გმირი ვინ იყო,
ხელი ღიმილით ვინ გაუწოდა,
ფოთში იმედად, რომ მოელოდა,
ახ, კონსტანტინემ სიდან უწყოდა,
ვინ იყო ასე სახელდებული,
აჭარის გმირი რატომ უწოდა?!

ბოლოს და ბოლოს აგვიხდა ნატვრა,
გული გაგვითბო ღიღმა იმედმა,
დაიწკრიალეს სასიხარულოდ
ჩვენმა ნატანჯმა სულის სიმებმა,
და არ გვეგონა, ყოველი ერთ დღეს
ქვესკნელისაკენ ჩაისილება.

ფიქრობდა... ჰაი, რა არ ეწადა,
რა არ უნდოდა, მაგრამ ანაზღად
იქუხა ცამ და ერთი შეხედა
მიამიტად და ისე ლამაზად,
რომ იფიქრებდი ღმერთს შეხედაო,
მერე იმედის კარი ჩარაზა.

მერე ვინ იცის საით ატარეს,
საით აწამეს კაცა რაინდი
და რომ ვიგონებ, მე სტრიქონებში
დაჭრილ გულიდან სისხლი ღამიდის,
მინდა ვთქვა სიტყვა მე ლირსეული
რაინდული და მაინც დამრიდო.

შის სახელს მგოსნურ გულში ვიხუტებ,
აღარ მასვენებს სული მისნური,
იტყვიან ღმერთი მასთან იყოო
და ღმერთთან იყო იგი მისული.

მე მახსოვს მისი სახე მღიმარე
და მამორხევა დარბაისული.

ჩემო აჟარავ, ჩემო სიცოცხლევ.
სულო ქართულო, მარად ძარძველმა,
იმედთანად უწყოდე მარად:
აჲ, განელო ავმა ჟამმა მზივ ინელმა,
ის დაგვიბრუნდა, ის დაგვიბრუნდა,
ჩვენი ერთობა არც დაიძლევა,
ის ჩვენთან არის და ჩვენ მასთან ვართ,
ჩვენი ქუხილით ცაც შეიძრება,
მისი სახელი აღმატებული
პოეზია და შენი სიბრძნეა,
შენი სიცოცხლე და სიყვარული,
შენი ფხა მემედ აბაშიძეა.

1995 წ.

მამია გარუანიძე

ნაომაკრთა დღე

ჩემს საყვარელ ქალაქს ამშვენებენ არა მარტო ქოჩორა ბი-
 ჯები, არამედ ჭაღაროსნებიც. მათგან გამოვარჩევ იმ ჭაღარა კაცს,
 რომელსაც უბრაძლია მეორე მსოფლიო ომის ფრონტებზე. ამ ომს
 სამამულო ომს უწოდებდნენ... და ეს სამართლიანიც იყო, თი-
 თოეული ერი განა თავისი თავისუფლებისათვის არ იბრძოდა.
 განა ჩვენ ვინმეს მონა ვიყავით. ჰოდა, ამიტომაც თავგანწირვით
 იბრძოდით ფაშისტური ჯარის წინააღმდეგ. ფაშისტებს რომ გაე-
 მარჯვათ, განა მონებად არ გვაქცევდნენ? განა ისინი არ იყვნენ
 დამპყრობელნი? პირველ წლებში შეიძლება თავს ცხეარად მოგვა-
 ჩვენებდნენ, მოგვეალერსებოდნენ, ყვავილებს ღარგავდნენ ჩემს
 გზისპირებში, ათას რამესაც შეგვპირდებოდნენ. რაღაც რაღაცებს კი-
 დევაც გამოიჩენებდნენ ჩვენთვის და წამიერად გულს გავვიხარებდ-
 ნენ. იქნებ, ჩატეხილ ხიდებსაც გაგვიმართლებდნენ. ბავშვებს სკო-
 ლებში შოკოლადებს და კონფეტებს დაურიგებდნენ... და იქნებ
 დაურიგებდნენ ხშირადაც. იქნებ უფასოდაც გვიმკურნალებდნენ,
 უფასოდ მოგვცემდნენ წამლებს. მაღაზიებს პროდუქტებით გაგვი-
 გაებდნენ. მათთვის თავდადებულებს ჩინ-მედლებსაც არ მოანატრე-
 ბდნენ, მაგრამ ყოველივე ეს იქნებოდა ხანმოკლე... რამდენიმე წელს.
 მე რე კი ნელ-ნელა შეგვაპარებდნენ ყოველივე იმას, რაც მათ
 სურდათ. ჩვენს სიბრძნეს თავის ნდომით აღზრდიდნენ, თავის სულს
 ჩაუდგამდნენ. ასე თანდათან შეიცვლებოდა ჩვენი სულისკეთება,
 ჩვენი მამულიშვილობა, ჩვენი საყვარელი მამულ-დედულისა...
 თანდათან აეშლერდებოდა იმათ პანგებზე... თანდათან დაგვაიწი-
 ყდებოდა ჩვენი სიმღერები: „დელო-დელო“, „ბერი კაცი ვარ“,
 „მზავალქანიერ“, „ოროველა“: დაგვაიწივდებოდა ჩვენი სიბრძნე.
 განდაგანა, მთიულური, სამაია და ასე შემდეგ. იქნებ მხარსაც ავუ-
 გლიძით რუსთაველს, ბარათაშვილს, ვაჟას, აკაკის, ილიას, გალაკ-
 ტიონს... რატომღაც მე ასე ვფიქრობ, ასე მჯერა, კაცმა დაკარგო
 შენი ენა, შენი ეროვნული სიდიადე. მაშინ რაღა იქნები? არაფერი,
 არაფერი... და მე მაგონდება ქართველი ხალხის საყვარელი პოე-
 ტის ლექსი „ლამურა“. აკაკი კატეგორიულ დასკვნას აკეთებს:

გადაგვარების მოსურნე,
 ბუნებისაგან კრულია,

მისი პირადი ღირსება
ყოველგან დაჩაგრულია.

გავხსენოთ ნიკოლოზ ბარათაშვილის „ბედი ქართლისა“. მეფე ერეკლეს ეკამათება ბრძენი მსახური სოლომონი და თითქმის საყვედურით ეუბნება:

იცი, მეფეო, რომე ვცერნი
იქმნებთან რუსთ ხელთ ბედნიერი?
სახელმწიფოთა ერთობა სჯულის
არაბას არგებს, ოდეს მის შორის,
თვისება ერთა სხვადასხვაობდეს.

კარგად გაიზარე, მეგობარო, პოეტის სტრიქონები და შენთვის გასაგები იქნება რად სწუხს გენიოსი მოწაირე, რაც მას სურდა, იგი ძეც მსურს, შენაც, იმასაც და ყველას. ე. ი. ერი თავისუფალი უნდა იყოს, სხვას არ უნდა ემონებოდეს. შენ მეტყვი: საბჭოთა კავშირის უამს განა თავისუფალი იყო საქართველო, ქართველი ერი? მე გიპასუხებ: როცა ერს თავისი ენა აქვს, თავისი დამწერლობა, სკოლებში დანკვიდრებულია მშობლიურა ენა, მშობლიურია ლიტერატურა და ხელოვნება, განა ასეთი ხალხი დამონებულად ითვლება? არა მგონია. შემეკამათებია: საშინებობა მოელის პატარა ერს დიდი ერისაგან... ვეშაბი ყლაპავს თევზებს, ბოლოს და ბოლოს რა მოუვა ამ თევზებს? მე / გიპასუხებ: ეს საკითხი ძალიან მტკივნეულია და დასაფიქრებელი. ამიტომ იფეთქებენ ხოლმე ეროვნული კატაკლიზმები... და განა ჩვენ დღეს ამის მომსწრენი არა ვართ. დღეს ქართველი ხალხი იმეორებს დიდი ილია ჭავჭავაძის საყვარელი მოხვედრის სიტყვებს:— ჩვენი თავი ჩვენვე უნდა გვეყუდნოდესო, მართალი იყო მოხვეფე, იმასვე ვიმეორებთ დღესაც: ამ დიდი განძის მოსაპოვებლად ქართველ ხალხს წარსულში არაერთხელ დაუდგრია სიბაზლი... თავისუფლება ძვირფასი მარგალიტია და ძნელად მოსაპოვებელი, ამასვე სხვა დროს ვისაუბროთ, მეგობარო. ახლა მიმეჩქარება თავისუფლების მოედრისაკენ, სადაც უნდა ჩატარდეს ცბრე მათისი პირადი, შარშანაც ჩატარდა მაგრამ წელს უფრო ზარზედ იქნება, დიახ, მიმეჩქარება იქითკენ. აი, ერთი ომის ვეტერანი წამომეწია. დახეიბრებულა, უჭირს სიარული, მაგრამ მაინც არ ებუება ხანდაზმულობას და ჩაუქად არხევს ხელებს, მკერდს უშმევნებენ მედლები და ორდენები. გავესაუბრე, თურმე ბერლინამდე მიუღწევია, რაიხსტაგზე რომ ქანთარიამ და მისმა შეგობრებმა აღმართეს ჩვენი ალაში, შორიანლოს ყოფილა და თვალი დაუტანებია, მივეჩქარებთ. გამოჩნდა მოედანიც, ხალხ-

მრავლობაა. ჯარისკაცები ჩამწკრივებულან ერთ მხარეს, სოლო
მეორე მხარეს — ნაომარნი და პარადის ხილვის მოსურნე უამრავი
ვი ქალი და კაცი. ბლომად არიან ბავშვებიც.

ომის ვეტერანები მესალმებიან, ვესალმები.

ჩხრიალებენ მედლები. ბრწყინავენ ორდენები.

წვიმამ გადაიღო. მზემ გამოაწათა.

აქ არიან ისინიც, ვინც ხელმძღვანელობს ამ ზეიმს. აქ არის
ჩვენი ქალაქის მერე თეიმურაზ კომახიძე, რომელიც მისთვის
დამახასიათებელი ჩვეული ღიმილით მომესალმა, ხელი ჩამომართვა
და გადამეხვია.

პარადი დაიწყო. მწყობრად, მოხდენილად ჩაგვიარეს ჯარის-
კაცებმა.

დამთავრდა ჯარისკაცთა პარადი.

გავეშურეთ ობელისკისაკენ.

ირგვლივ შეიკრა წრე...

უკვე ლაპარაკობს მერი. განაბულია ყველა, რაც თქვა, ყვე-
ლა მისი სიტყვა გულისგულში შესანახია. მიეთბუნა და მიეალერ-
სა ნაომართ. დიდების წარაგანდვდის გვირგვინით შეამყო ბრძო-
ლაში დაცემულთა სახელები... გროვდება თაიგულები, გვირგვინე-
ბი, ვარდები, მიხაკები ობლისკთან...

ერთ ნაომარს ცრემლები შევნიშნე. რა ქნას, მოხუცდა. ძალა
აღარ შესწავს და ვინ იცის კიდევ რა აწუხებს, გაფრინდება კი-
დევ ოცი წელი და ეს ადამიანები აღარ იქნებიან ცოცხალნი... და
ამის გაფიქრება განა ცრემლებს არ მოგგვრის?

მეც გული მტკივა ნაომარ ჭაღარას.

ოთხმოცი წელი ჩემს პირისპირ დგას და მიცინის. მე კი არ
მეღიმება: გულში ვამბობ: — ახ, სადა ხარ, ჩემო ახალგაზრდობავ,
როცა ქალიშვილებს უბეში ჩიტებს ჩავუფრენდი ხოლმე, როცა
ოქროსფერ ქოჩორზე ხელს გადავისვამდი და ამაყად გავხედავდი
გზად მიმავალ ლამაზმანებს...

აი, ბატონმა მერმა დაასრულა სიტყვა:...

მერე ნაომარი თმაქაღარა პოეტი მამია ვარშანიძე მიიწვია მი-
კროფონთან. ჩვენს საყვარელ პოეტს შეჰყურებდა ყველა. მან
წაიკითხა ლექსი. ჟრუანტელი დამიარა ტანში... იყო ტაშიც... მო-
წონების ხმებიც, ამ ჩემს პატარა მონოლოგს პოეტის იმ ლექსით
დავასრულებ:

ობელისკები ცად რომ ატრილან,
ბრძოლებს ცეცხლოვანს რომ გვაგონებენ;
თითქოს და ჩვენს წინ ჯარისკაცები
ტანკებს, ქვენიხებს მოაჯორებენ.
ტრამაილები თუ მთები, გორები
გადაუვლიათ მარშით, განგაშით,
ზოგმა სიცოცხლე ველად დატოვა,
ზოგმა ზღვაში და ზოგმა სანგარში.
მარადიული შარავანდედი
გადაჰფენიათ ვაჟკაც-რაინდებს,
დედის ზედახელ იმათ წერილებს
გულზე ფიცხვით ვინ არ დაიდებს.
ვინ არ შედგება ობელისკებთან
და გული ვის არ აუტირდება,
სიცოცხლე მათი დაფერფლილია,
დარჩათ სახელი, დარჩათ დიდება.
მამავ მოხუცო, და დედავ ტკბილო,
აზრგაფურჩქენილო ძმაო და დო,
ჩაიძუხლეთ და ემთხვეით გზნებით,
აწ, რომელთათვის დარი არ დართბს.
ვინ თქვა, ამოდ ავუგუნებდნე
ნაღმტყორცნებსა და ვეშაპ ზარბაზნებს,
ყველამ სიცოცხლის განწირვით გძლიეთ
ქამს უღმობელსა და ქამს ამაზრზენს.
ვით დავუთმობდით ჩვენს ეროვნულს და
ადამიანურ მაღალ ღირსებას,
თავდადება და იყო გმირობა.
ჩვენი ღტოლვა და ჩვენი თვისება.
განა დათმობა? — არამც და არამც,
ჩვენი კენჭიც კი ჩვენად გვინდოდა.
ამად დავთხიეთ სისხლი და სისხლი
და ვაწითლებდით გულპირს მინდორთა,
მაღალ მწვერვალებს კავკასიისა
ცეცხლს უკიდებდნენ, ჩვენსკენ იწევდნენ,
ჩვენც ლომ-ვეფხვების დარად ვშფოთავდით,
ჩვენც ყუმბარების ცეცხლით მივწერეთ.
სად არ გბორგავდით, სად არ ვიბრძოდით,

შევეციდებივარ აღმართ-დაღმართებს,
 გძლიეთ მთრგუნავი თავისუფლების
 და რაიხსტაგზე დროშა აღმართეთ...
 წამს დედამიწა გადაანათა
 ცხრა მასმა და მზემ უჩვეულოდ,
 ეს თქვენ უბოძეთ თავისუფლება
 ხალხებს, გმირებო, ჩვენო რჩეულნო.
 მეც თქვენთან ვიყავ თქვენი პოეტი,
 დიდ გამარჯვების მეც ვარ მოწილე,
 მეც ვარ ლეგენდა... და პოეზიის
 მუზა მქუხარე ჩემსკენ მოვწიე.
 ვადიდებ მარად ჩვენს შემართებას
 ქვეყნის გულზედამც მზე გავიგორით,
 ბრძენიც და ღმერთიც ხომ გავვიწყრება
 დიდი სტალინიც არ მოვიგონოთ,
 იყო მოძღვარი ყოველთ საწყისის,
 მშვიდობის, ომის იყო სარდალი,
 არ ვიცი ქვეყნად ვინ შეედრება,
 თუკი ვინმეა მისი სადარი.
 ის დაამშვენებს მატეანეთა
 ფურცლებს, ამოდ ჩერ დაუწერელს,
 წერენ და წერენ ზღაპარ-მოგონილს,
 ცრუს და ამოს რად გვაუწყებენ?
 შურს და სიძულვილს ცეცხლი შეეუნთოთ,
 ღვთიურ სიმაღლეს ნუ გაჩანაგებთ,
 გაარწივდება ქეშმარიტება
 თუკი სატანას ცეცხლში ჩავაგდებთ.
 სიტყვა დასძარი ისევ პოეტო,
 სიტყვა მართალი ქვეყანას ამცნე,
 მისმა გენიამ ძალა შთაგვბერა,
 ამაღ, პიტლერი ჩვენ დავამარცხეთ,
 მაშ, გაუმარჯოს ბიჭებს ნაღმართ,
 ახლა თოვლივით თმა რომ უბრწყინავთ,
 მაშ, ხსოვნა მარად ვინც ტყვიამ დასცა,
 დიდება მარად ცოცხლებს უწყინარო,

მამ. გაუმარჯოს, ივერს ერთიანს,
გვჯერა, სულ მალე ისევ გაზრწინავს,
მამ. გაუმარჯოს ჭეშმარიტ ქართველს,
საქართველოსთვის ვინც თავს გასწირავს

მ. ომერაშვილი.

1995, 9 მაისი.

რობერტ ბერნსი

ამ რამდენიმე წლის წინათ ბათუმში მომესტუმრა ჩემი საყვარელი მეგობარი პოეტი ლადო სულაბერიძე, რომელმაც მთხოვა: მაშია, შენ ხელნაწერად გქონია გიორგი ძიგვაშვილის ლექსები, ვაგროვებ. ცალკე წიგნად უნდა გამოვდეო. მე გადაუწყვერე მას საკუთრივ გ. ძიგვაშვილის ლექსებიც და შოტლანდიელი კლასიკოსის რობერტ ბერნსის რამდენიმე ლექსის გიორგისეული თარგმანიც. ლადომ ვერ მოასწრო ამ პოეტის ნაღვას წიგნად გამოცემა, გარდაიცვალა. ჩემს ზეგნით აგრეთვე მ. ლერმონტოვის ბრწყინვალე პოემის „დემონის“, ამ პოეტის მიერ ბრწყინვალედ თარგმნილი ხელნაწერიც, რომელსაც ალბათ მომავალში გამოვაქვეყნებო.

გ. ძიგვაშვილი, პოეტთა ჩემს თობას ეკუთვნოდა. პირადად ვიცნობდი. ცხოვრობდა თბილისში, დამთავრებული პქონდა თბილისის სახენტი. 1940 წელს ერთად ემონაწილეობდით ახალგაზრდა მწერლების შეკრებაზე, რომელიც თბილისში ჩატარდა. გიორგი ხალასი ნიჭის პოეტი იყო, ენატკბილი. ლექსებს უმთავრესად აქვეყნებდა ახალგაზრდულ ჟურნალში „ჩვენი თაობა“. იგი 1942 წელს სტკის ცილისმწამებლური რეპრესიის სმსვერადი გახდა.

ვაქვეყნებთ ბერნსის სამ ლექსს.

მაშია ვარშანიძე

ჯონ ანდერსონი

ჯონ ანდერსონ, ჩემო ჯონ, ჩემო მეგობარო,
როცა შენ პირველად გნახე,
შენს შუბლს ყოვლისფერი ფრთა შევნივლია,
შავს წარბს მოეჩრდილა სახე,
ახლა თოვლისფერად ბრწყინავს შენი თმები,
აღარც ის თვალწარბი გშვენის,
მაგრამ დაილოცოს, ჩემო მეგობარო,
ეგ წმინდა ჭაღარა შენი.
ჯონ ანდერსონ, ჩემო ჯონ, ჩემო მეგობარო,
ჩვენ ერთად დაგქროდით მთაში,

ბევრი ბედნიერი, ნათელი დღე
ერთად გავატარეთ მაშინ.
ახლა ჩვენ ძირს მოვალთ... და ერთმანეთს
ხელს, რომ ვუჭერთ ღონეშიდილს —
ჯონ ანდერსონ, ჩემო ჯონ, ჩემო მეგობარო,
ასე ერთად შევხედეთ სიკვდილს.

ეს ჩემს კარებთან ვინ არის ნეტაჰ...

ეს ჩემს კარებთან ვინ არის ნეტაჰ?
— ვინ უნდა იყოს, თუ არ ფინდლეი.
შენ აქ ვის ეძებ, რა ვინდა ჩემთან?
— შენ ღვით მინდიხარ, ამბობს ფინდლეი.
ასე ქურდულად, რად დახვალ ღამე?
— თვითონ შეიტყობ, ამბობს ფინდლეი,
ალბათ გულში გაქვს შენ ცუდი რამე?
— კიდევ ჩავიდენ, ამბობს ფინდლეი.
მე თუ შენ ახლა შინ შემოგიშვი...
— თვითონ შემოვალ, ამბობს ფინდლეი.
არ მომასვენებ შენ ჩემს ლოგინში...
— არ მოვასვენებ, ამბობს ფინდლეი,
მე რომ შენ ახლა კარი გაგიღო...
— ადე, გამიღე, ამბობს ფინდლეი,
შენ ხომ დილაშდე არჩევ აქ იყო.
— დიახ, ვაქნები, ამბობს ფინდლეი,
მე რომ შენ ახლა ჩემთან დაგტოვო...
— თვითონ დაგჩეხი, ამბობს ფინდლეი,
შენ ხომ სხვა დროსაც შესძლებ, გზა ჰპოვო...
— სხვა დროსაც შევძლებ, ამბობს ფინდლეი,
მან, კარგი, მაგრამ რაც არ უნდა ვქნათ...
— უთუოდ ვინაშთ, ამბობს ფინდლეი.
შენ სამარცმდის არსად უნდა თქვა...
— არსად არ ვიტყვი, ამბობს ფინდლეი.

აღრეა ჩემი გათხოვება...

უცხო კაცთან მე ისეთი მხდალი ვარ,
გვერდით როგორ დავუწევები, სერ.

მე ისეთი პაწაწინა ქალი ვარ,
ხომ სირცხვილით დავიწვები, სერ.

მე ისეთი პატარა ვარ,
მე ისეთი პატარა ვარ ჯერ, —
მე რომ დედას მომაშოროთ —
ცოდვა არის, ადრე არის, სერ.

დედამ კაბა შემოიკერა, ლამაზი,
წითელ-ქვითელ საკინძებით, სერ,
ხომ დატეუჭნით, ხომ წახდება სამოსი,
იქვენ რომ გვერდით დაგიწვები, სერ.

შემოდგომის უქმე უკვე გავიდა,
გრძელი არის ზამთრის ღამე, სერ,
მე იმ ღამეს სხვასთან როგორ ავიტან,
არ მეყოფა სითამამე სერ.

აგერ ქარმაც ამოჰყარა ფიფქები,
ფოთოლიც კი არ ჩანს მწვანე, სერ,
გაწაფხულსე უფრო დიდი ვიქნები,
მოდი, მაშენ წამიყვანე, სერ!

1941

ინგლისურიდან თარგმნა
გიორგი ჭიჭავაძე

ივანე გიბილიშვილი

ფრიდონ ხალვაშის ლირიკული პოემაები

ქართულ მწერლობაში ფრიდონ ხალვაში მრავალმხრივი ინტერესებისა და მრავალ ქანრში მოღვაწე ოსტატად არის აღიარებული. მკითხველი კარგად იცნობს მის პოეზიას, რომლის გვირგვინი „ასი მზე დედის გულისა“ დაჯილდოვდა შოთა რუსთაველის სახელობის პრემიით. ქართულ პროზას მწერალმა შენატა საუკეთესო რომანები „საყვედური“, „ჩემი და შენი“, „წყალს ნაფოტი ჩამოჰქონდა“, „შეიძლება თუ არა მუსლიმანს იყოს ქართველი“ და მრავალი მოთხრობა. ფრიდონ ხალვაშის შემოქმედება წარმოდგენილია დრამატული ნაწარმოებებითაც, მისი, პიესების მიხედვით ბათუმის ილია ჭავჭავაძის სახელობის სახელმწიფო დრამატული თეატრის სცენაზე მაყურებელმა ნახა რამდენიმე წარმოდგენა.

ფრიდონ ხალვაში არის ლირიკულ-ეპიკური ქანრის ნაწარმოებთა ცნობილი შემოქმედი. მისი პოემები „ვარსკვლავის ნატეხი“, „ვახის ტირილი“, „მზე წვიმაში“, „დღევანდელი დღე“, „ჩადრა“, „მამა“, „გადარჩენილი უკვდავება“, „თავისუფალი ზონა“ და სხვები დიდა ხანია იმსახურებს სპეციალურ შესწავლასა და კრიტიკულ ანალიზს.

„ვარსკვლავის ნატეხი“ ლირიკული პოემაა პირველ სიყვარულზე. პირველ სიყვარულზე ლექსს და მოთხრობას ვინ დათვლის მსოფლიო ლიტერატურაში, მაგრამ ფრიდონ ხალვაში მას (არ მოგერიდებით ამის თქმას) ორიგინალურ ასპექტში წარმოგვადგენს. პოემის გმარში პირველი სიყვარულის ალი მეორეჯერ აღორძინდება მაშინ, როცა ქალი უკვე თხუთმეტი წლის ვაჟის დედაა და ფრონტზე წასული ქმრას მოლოდინით ცოცხლობს.

ომმა დაუმსხვრია მინერს ოჯახური სიმყუდროვე. მაგრამ ომის დამთავრებას მისთვის არ მოჰყოლია ოჯახური ბედნიერების აღდგენა. ომის დამთავრების შემდეგაც გრძელდება ლოდინი და იგი ისე ღრმად განიცდება მომლოდინის მიერ, რომ მის ცნობიერებაში „ლოდინი თვით სახელად დაირქვა დრომ“. პოემის გმირი

ქალი ღირსეულად უმკლავდება მარტოობას. მარტოობა არ არის
თვის ძნელია, მაგრამ ქალის მარტოობა მაინც სხვა არის („შენ
ვერ გაიგებ, რაც მარტოობა ქალისთვის არის“).

მაგრამ პოემა „ვარსკვლავის ნატეხის“ მთავარი თემა ეს არ
არის. პოეტს უფრო ჭრბად შეეკავართ გნარის ცხოვრებაში. პოეტს
ადამიანი თავისი ადამიანური საიდუმლოებებითა და იმედების
უსაზღვრობებით აინტერესებს. იგი ემყარება ცხოვრების ცოდნას.
ცხოვრებას ბევრნაირი საიდუმლო ახასიათებს და მის ერთ საიდუ-
მლოდ, ალბათ, ისიც უნდა ვაღიაროთ, რომ „ცხოვრება ისეთი
არის, დრო თითქოს გულს ბევრად არ ცვლის“. ცხოვრების ამ გა-
მოცდილებიდან იღებს თავის ცხოველმყოფელ ძალას პოემის მთა-
ვარი იდეა — დრო ვერ ერევა პირველ სიყვარულს.

ყმაწვილქალობაში მინერს ჰახუკმა სტუდენტმა სიყვარული ვერ
გაუმხილა და სიყვარულის ნიშნად ზღვის ლამაზი კენჭი აჩუქა, თან
შეევედრა „შეინახე საგულდაგულოდ, ამას ვარსკვლავის ნატეხი
ერქვასო“. და შეინახა... სიყვარულივით თბილი იყო ის კენჭი მუ-
დამ. მაგრამ მინერისათვის ცხოვრება სხვანაირად წარმოადგენდა. იგი
გაათხოვდა სხვაზე, მიუხედავად ამისა, როგორც ჩანს, სულის ტაძა-
რი სხვა მასალათ აიგება და გარეგნულ მოვლენებს არ ძალუძთ კო-
რექტირების შეტანა მის მშენებლობაში.

დღეები დღეებს

ღამეები ღამეებს შეცვლის.

მაგრამ ხანდახან

ნაპერწყალი მაინც მოგხვდება

რადაც პირველი

სიყვარულისმაგვარი ცეცხლის.

შემდეგ მოხდა ისე, რომ ის ყმაწვილი სტუდენტი, ახლა თმა-
შეგვრცხლილი მეცნიერი ისევ ესტუმრა სოფელს დასასვენებლად
და საცხოვრებელი ბინა შემთხვევით მინერის ოჯახში მიუჩინეს. ეს
არ არის პოემის საოკეტის ხელოვნური გამაფრების ცდა. საქარ-
თველოს ზღვისპირა სოფლებში ჩვეულებრივ წესად იყო მიღებული
საკურორტო სეზონზე დამსვენებელთა დაბინავება კერძო ოჯახებ-
შიც.

მათემ და მინერიმ იცნეს ერთმანეთი და უმაღ ახალი სიცოცხ-
ლით აივსო ორივეს სხოვნაში. ვარსკვლავის ნატეხი კენჭის ეპიზო-
დის მოგონება. პოეტი მართალია ამ შეხვედრის შემდეგ მინერის
განცდების გადმოცემაში, რადგან „რას აზამ, ვერსად გაექცევი
ადამიანურს, ვიდრე რაიმე გაგაჩნია ადამიანის“, ქალი გაათბო ამ

მოგონებამ და პოეტური პასაჟები, რომლითაც გმირის ამ განცდებს წარმოგვიდგენს პოეტი, გადამღებად მოქმედებენ მკითხველზე, თითქოს გმირის ბიოგრაფიის თანაწიარად გვაქცევს. მათეზე ფიქრში მინერის წარმოსახვაში სიზარტულით, საცოცხლით, სიყვარულით იმოსება ბუნება:

ლურჯი ბუჩქები
მიწის ორთქლმა შებოლა თეთრად.
მწვანე ფოთლებზე
მზის ნათელი დაანთო ალად.
თითების ძალას
უზაროდა ფოთოლთა ფეთქვა
და ვგრძნობდი წელზე
ავსებულ კალთას.
ჩაფუვლი რიგებს
და ისინი მაძლევდნ ფოთლებს.
და მეც მგონია
მგოსანი ვარ ველთა სილურჯის:
მე ვგრძნობდი ტკივილს ტოტებისას
ბელს გავეუწოდებ
მივეშველები, ფესვებს თუ უჭართ
მიტომაც მჯერა —
ძიმისვდება ეს მთა და ბარი
და ვეკითხები თვით მდუმარ ლოდებს:
„ის მეცნიერი,
მე უბრალო ჩაის მკრეფავი,
რა შეიძლება
ჩვენს შორის მოხდეს?
თუმცა, ო, არა,
რად ვკითხულობ ბუნების დასტურს,
როცა მარტონი ვიდექით კართან,
ხომ მითხრა დელვით
„მინერ ჩემო, არავინ არ მსურს,
არავინ, არა ჭევენად შენს გარდა“.

მიუხედავად ამისა, ამ სიყვარულს არ უწყერია განხორციელება და ალბათ, ამაშია ცხოვრების გაუტანლობაც. იგი უმეტესად ანგარიშს არ უწყევს იმას, რაც იქნებ სიცოცხლეზეც უფრო ძვირფასია ადამიანისათვის, მაგრამ ცხოვრება მაინც ცხოვრებაა და სწორადაც ამბობს პოეტი სხვა ადგილას:

სწორადაც ამბობს პოეტი სხვა ადგილას: „მაგრამ ცხოვრება კარგი მით არი,
რომ სილამაზით არის მდიდარი
და სიყვარულის უცნაურობით“...

(„ვაზის ტირილი“)

ლირიკული პოემის ტიპურ ნიმუშს წარმოადგენს ფრ. ხალ-
ვაშის „მზე წვიმაში“. მას, როგორც ლირიკულ-ეპიკური ჟანრის
ქმნილებას, როული სიუჟეტი არ გააჩნია, არც პერსონაჟების სიმ-
რავლით გამოირჩევა. ერთ-ერთი რეალური გმირი თვით პოეტია.
სწორედ ამ გმირის განცდების მიხედვით გვეძლევა წარმოდგენა
იმ მოვლენაზე, რომელიც საფუძვლად უდევს პოემას, პოემის ფაქ-
ტურას. ანუ ამბავს, შემოქმედი ადამიანის ბედი წარმოადგენს. რო-
გორი ბედი უწერია შემოქმედს? არის თუ არა იგი, როგორც პა-
როვნება, ბედნიერი? პოეტი თვლის, რომ არ არის იგი ბედნიერი,
როგორც პიროვნება.

პოემის პირადი ბედნიერების სამბოლოურ სახეს წარმოადგენს
ქალი, რომელსაც მთელი არსებით ელის პოემის გმირი.

მას ელოდი,
იმიტომ დამე ისე გაგიდნა,
რომ კალმით და ოცნებით
ვერ მიაღწე მაგიდას.

დილით, თითქოს მზეს ამოჰყვავ, „ქალიც მაშინ მოვიდა“.

სახლის ცისფერ ფანჯრებში ათამაშდა ხალისი.
გაიხარა. ეს დილაც
და ის დილაც ხგალისა“.

პოეტი თავს ბედნიერად გრძნობს, ბედნიერება მასთან არის,
მაგრამ...

„ქალი, ვინაც თან მოჰყვა
წვიმას, მზეს და იმ დალას,
იჯდა ჩუმად,
მერე კი ადგა და თქვა
მივდივარ“.

რატომ? ალბათ, იმიტომ, რომ ჩვეულებრივი ადამიანური ბედ-
ნიერება და ცხოვრება შემოქმედი პიროვნებისა ვერ თავსდება

ერთ ჩარჩოში, ვერ თავსდება, რადგან შემოქმედი პიროვნება არ ცხოვრობს ჩვეულებრივი ცხოვრებით. ის „ჯერ უნახავ გზებსა სამყაროებს ეძებს“.

სამაგიეროდ პოეტური შთაგონება, თუ ნიჭიერია შემოქმედი, ადვილად არ ღალატობს მას და ამით არის ის ბედნიერი. დააკვირდით პოემას მეტაფორულ სათაურს: „წვიმა მზეში“. თუ წვიმს, მზე არ უნდა ჩანდეს. შემოქმედს, რომელსაც პირადი ბედნიერება გაურბის, პოეტური შთაგონება არ ტოვებს. ამით არის ის ბედნიერი! მისთვის წვიმაშიც ანათებს მზე. ამის მიხედვით არ შეუძლია ყველას: „ის ქალი კი ვერ მიხვდა (შენთა ფიქრთა სიდიადეს) თუ რა სხივს დაედევნე, რა მზე გადაიკიდე“.

„დღევანდელი დღე“ ლირიკული პოემაა, იგი აგებულია ფიქრზე, მამაშვილის ფიქრზე. მამა უკვე განისვენებს საუკუნო სასუფეველში, მაგრამ ფიქრი და დარდი, რომელიც მას ამქვეყნიდან გაჰყოლია, მოსვენებას არ აძლევს იმ გვეყვანაშიც. ფიქრი და დარდი თან დაჰყვება შვილს, რომელიც ერთდროულად პასუხისმგებელია დღევანდელი დღის წინაშეც და თვით დღევანდელი დღის გამოც... ფიქრობენ მამა-შვილი, რადგან საგანი, რის გამოც ფიქრა და დარდი აწევს როგორც მამას, ისე შვილს, არ ექვემდებარება ხმამაღალ განსჯას, ხმამაღლა განსჯა ამ თემაზე მიღებული არ არის, სამაგიეროდ იგი მიღებული და შესისხლბორცებულია პოეტის სულიერ სამყაროსთან, ამ საგანს პოეტი უდგას დარაჯად და ჭირისუფლად.

რა არის ეს საგანი? ეს არის საქართველოს ბედი.

საქართველოს ბედი ისტორიულ ქართველებში იჭედებოდა. იყო დრო, როცა „სურდათ საცხები თივარეჟმნათ ივერ-გოლხური ტაძარი, ცოდნა“. მაგრამ ყველაზე ძნელი მაინც ის ეპოქა იყო, როცა „ცამ მთვარის ეშვი მეგრდში ჩაგარჭო“. სამ საუკუნეს გაგრძელდა ეს ტკივილი, ბოლოს ამასაც ეშველა. რუსულ-ქართული ხმლის ძალისხმევით ნაწილობრივ აღსდგა საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობა, შემდეგ შეიქმნა ხალხთა დიდი კავშირი. საფიქრალიც ეს გახლავთ. ეროვნული პოეტი გულგრილი ვერ იქნება ხალხების დაყოფისა „დიდებად“ და „პატარებად“. როგორ შეიძლება „პატარა“ უწოდო ხალხს, რომელმაც თათქმის ორი ათასი წელი ქრისტიანული ცივილიზაციით იცხოვრა და მის დაცვას ინტელექტისა და საცოცხლის უდიდესი ენერგია მოახმარა? იმ დროს, როცა ამ საგანზე ხმამაღლა არ მსჯელობდნენ, ქართველი პოეტი ფრიდონ ხალვაში წერს:

• როგორ ვთქვა ხალხზე დიდი, პატარა.

პოემაში „დღევანდელი დღე“ შვილის ფიქრი ამჟღავნდება. რას უთვლის შვილს მამა, უკვე ისტორიად ქცეული ეროვნული სულისკვეთებით მდიდარი წარსულია, რომელიც როგორც თანამდევი სული, თან ახლავს შვილს და შთააგონებს:

მოუარე, შვილო, რუსთაველის
სიტყვას, სიბრძნეს, ნაკვალევს და ნამღერს.

ეს ანდერძი ფაქტიურად საწინააღმდეგო პროტესტია იმ მოძრაობასთან მიმართებაში, რომელიც ხალხთა დიდ კავშირს ისტორიულად ჩამოყალიბებულ ეროვნულ ერთეულებს ახალ შენადნობთა სახით ჩამოყალიბებას უქადდა. ამ საფრთხეს აღუდგა წინ ავტორი პოემისა „დღევანდელი დღე“. მისი მოწოდება „შენი გიყვარდეს უბირველესად“ გენეტიკურ კავშირს ამყარებდა მთელი XIX საუკუნის მანძილზე აბოზჭრებულ მოძრაობასთან „ჩვენი თავი ჩვენადვე გვეყურნესო“.

ლირიკული პოემა „ჩადრი“ ფრიდონ ხალვაშის ერთ-ერთი საუკეთესო ნაწარმოებია. იგი ეძღვნება მარადიულ და მუდამ აქტუალურ თემას — პიროვნების თავისუფლებისა და პიროვნული ღირსებების დაცვა-პატივისცემას. პოეტი ხმას იმაღლებს ჰუმანიზმის პრინციპების დარღვევის გამო, რაც არა მარტო სხვა ადამიანების ღირსებების უგულვებელყოფაში ვლინდება, არამედ იმაშიც, როცა ადამიანი საკუთარ ღირსებასაც არ სცემს პატივს. ფაქტიურად ეს ორი ასპექტი ყოველთვის ერთდროულად ვლინდება. მეორე ადამიანის ღირსებებს ის იგდებს აბუჩად, ვისაც დიდად არ უღირს საკუთარი ღირსებები, ან პატივს არ სცემს საკუთარ თავს. ამდენად „ჩადრი“ არ არის აჭარის სინამდვილის ჩარჩოებით შემოზღუდული ნაწარმოები. დღევანდელი აჭარელი ქალი თავისუფალია, საზოგადოებრივი აზრი მას არ აიძულებს ატაროს ჩადრი. ჩადრი მხოლოდ სამბოლოა ქალის უფლებების შეზღუდვისა და აქედან გამომდინარე საერთოდ სიმბოლო ადამიანური უფლებებისა და ღირსების ხელყოფისა. შეიძლება ქალი არ ატარებდეს ჩადრს, მაგრამ იგი ტაპიდური ჩადროსანი იყოს სულისკვეთებით, თუ აქტუურად არ მონაწილეობს საოჯახო და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში, თუ ანგარიშს არ უწყევნებს მის აზრსა და სურვილებს და კიდევ მეტი, თუ იგი საერთოდ არ ცდილობს იქონიოს საკუთარი აზრი და შეხედულებები საარსებო და საზოგადოებრივ პრობლემებზე. პოემის გმირი ქალი სელება ღირსებებით აღსავსე ჩვენი თანამედროვეა. მან კარგად იცის როგორც საკუთარი ღირსებების ფასი, ისე ოჯახისა და მთლიანად მისი ხალხისა. როცა ენვერმა დრო-

მოჭუტული ტრადიციების გავლენით თავის მეუღლე მოარიდა სტუქურის მარს და მეტიც: — სტუქურის ინიციატივით წარმოქმულ ოჯახში დისახლისის სადღეგრძელოს უღირსი რეაქციით უპასუხა, სეღვამ ბოდიში მოიხსნა ენგერის უხარო საქციელის გამო. პოეტი არ იფარგლება ამ კონფლიქტის ასე მარტივი გადაწყვეტის ხერხებით, და აკეთბს ღრმა განზოგადებას. ის თვლის, რომ სეღვამ ეს განსადი პოზიცია ეროვნული კულტურის წიაღიდან მოდის, რომ თითოეული ჩვენგანი ჩვენი ეროვნული კულტურის პრინციპებით უნდა ვცხოვრობდეთ. ფაბულაში გამოკვეთილი ინციდენტი მოხდა იმ მიწაზე, სადაც საუკუნეების მანძილზე ყალიბდებოდა მაღალი ჰუმანური დამოკიდებულებები და ღირებულებები.

ეს ხომ მიწაა ქართულ სინათლის,
აქ უთბრეს ქება ნესტანს, თინათინს,
დიდი თამარის თვალთა სინათლით
ამაღლდა ხალხო, დრო, სადღადაუ.

ეროვნული კულტურისა და ტრადიციების პოზიციებზე დგას პოემის მეორე პერსონაჟი კახაბრელი არსენიკ და მთელი სოფელი. პოეტი ამით ხაზგასმით მიგვანიშნებს იმ რეალობაზე, რაც ვლინდება შემდეგში: შეიძლება ქვეყანა იყოს დემოკრატიული, მაგრამ პიროვნებს სრული თავისუფლება არ იყოს მიღწეული, საზოგადოება პატივს სცემდეს პიროვნების თავისუფლების კანონს, მაგრამ ილახებოდეს ცალკეული ადამიანების პიროვნული ღირსებები. პოეტი ფხიზლად უნდა იდგეს ადამიანში ადამიანურის დაცვის სადარაჯოზე.

პედაგოგიური პოემა უნდა ვუწოდოთ ფრიდონ ხალვაშის ლირიკულ-ეპიკურ ნაწარმოებს „მამა“, არა მხოლოდ იმიტომ, რომ მისი უკანასკნელი აკორდა მართლაც წმინდა პედაგოგიურია — „მშობელი იყო, არაა ძნელი, გამზრდელად ყოფნა უფრო ძნელია“, არამედ იმიტომაც, რომ, ჩვენი აზრით, მასში სწორადია მაგნიტური განსხვავება კერძო მეურნესა და გაერთიანებულ სოფელს შორის და მის საფუძველზე ჩამოყალიბებულ ხასიათებს შორის. ეს პოემა დაიწერა 1958 წელს და კოლექტივიზაციის პირველი წლების სინამდვილეს ასახავს. არის კერძო მეურნე სოფელში, რომელიც წყევლის თავის ბედს, რადგან მარტოა გასაჭირთან ბრძოლაში; ამ სიმარტოვის ხასიათს კარგად გამოხატავს ამბავი იმის შესახებ, თუ როგორ იჭირავა გლეხმა ხარი, მაგრამ გვალვის გამო მიწა ვერ მოხსნა, ხარის მეპატრონეს კი მაინც გადაუხადა ქირა. დღესაც ეს გასაჭირი დაუბრუნდა გლეხკაცს. დავშალოთ კოლექტიური მეურნეო-

ბა და გლეხი მართლ დავტოვეთ მიწასთან. მიწამ, მართლმაც, მას
პატრონი, მაგრამ მას მიწის მოვლა უჭირს, არ ყოფნის ძალღონე.
პოემის ავტორი თვლის, რომ ჰუმანაზმი სოფლის ერთიანობით
განსორცხელდება. ადამიანი ვერ გახდება ბედნიერი განცალკევ-
ებით. მხოლოდ გაერთიანებული სოფლის ძალით ეშველა გლეხს:
„წენ შეგვეცოდნე, მიტომ მოველა, ასეა, ძმაო, წესი ახალი, სირ-
ცხვილიაო, ვინმეს სოფელში ნაწვიმარზე რომ დაარჩეს სახნავი“.

დასკვნა მკითხველისათვის მივცინდვია.

მოცულობით შედარებით ვრცელია დრამატული პოემა „გა-
დარჩენილი უკვდავება“. მაგრამ იგი ძირითადად აგებულია ლიტე-
რატურულ მასალაზე. მას საფუძვლად უდევს გადმოცემა „ვეფ-
ხისტყაოსნის“ დაწვისა და მისი ავტორის საქართველოდან გადახ-
ვეწის შესახებ. ამის გამო, ბუნებრივია, ხასიათებიც ერთგვარად
სქემებს წარმოდგენენ და ნაკლებად განასახიერებენ რეალურ
ცხოვრებისეულ ხასიათებს. მიუხედავად ამისა, „გადარჩენილი
უკვდავებას“ ავტორი გვთავაზობს უაღრესად ორიგინალურ იდე-
ებს. მხედველობაში გვაქვს გავრცელებული შეხედულება ხალხის
წარმოდგენაში თამარ ჩეფის ღვთის ხარისხამდე ამაღლების შესა-
ხებ. ფრიდონ ხალვაში თვლის, რომ გამოთქმა „უფალი იყრ თა-
მარ ჩვენთვის, დასტურ უფალი“ უფლის დამდაბლებას ნიშნავს.
უფლის დონეზე მხოლოდ სამშობლო შეიძლება იყოს წარმოდგე-
ნილი.

„თავისუფალი ზონა“ უწოდა ფრიდონ ხალვაშმა თავის ახალ
პუბლიცისტურ ლირიკულ-ეპიკურ ნაწარმოებს და ჟანრიც ორიჯი-
ნალურად განსაზღვრა მისი — თავისუფალი პოემა. ლიტმცოდნეო-
ბის ლექსიკონი არ იცნობს ასეთ ჟანრს, სამაგიეროდ ლიტერატუ-
რა იცნობს წესს — ყოველი შემოქმედი ესწრაფვის თავისუფლე-
ბას. ახალ ნაწარმოებში ახალი სათქმელის მაქსიმალური ეფექ-
ტიანობით გამოსახვის მიზნით ფრიდონ ხალვაშიც შემოქმედები-
თი თავისუფლების ზონას ესწრაფვის:

თავისუფლების ზონა ვარ მეცა,
მეც ტალღასავით ვღელავ ყოველთვის,
ნავსადგურია გულიც პოეტის
მასაც რამდენი შტორმები წეწავს,
მაგრამ გემივით ჩემში შემოდბს.
ულამაზესი მიწა და ზეცა.
ჩემს კუთხესავით ვეტრფი შორეთებს,
რადგან მსოფლიო მეკუთვნის მეცა...

ყოველი ღირებული მხატვრული ნაწარმოები თავისუფალ შემოქმედებითი შრომის ნაყოფია. მაგრამ „თავისუფალი ზონის“ შემოქმედს ეს თავისუფლება გაათვცებიო სჭირდება, რადგან მის მიერ არჩეული თემა და პრობლემა ათხოვს ამას. ერთ-ერთ მთავარ სიძნელეს, ჩვენი აზრით წარმოადგენს ის, რომ პოემაში მთავარ პერსონაჟად პოეტმა შემოიყვანა ჩვენი თანამედროვე სახელმწიფო და პოლიტიკური მოღვაწე, აჭარის უზენაესი საბჭოს თავმჯდომარე ბატონი ასლან აბაშიძე. საწარმოებში რეალური და მხატვრული სინამდვილე არ უნდა დაშორდეს ერთმანეთს, მაგრამ მხატვრული მაინც საკუთარ კანონზომიერებებს ემორჩილება. ფრიდონ ხალვაშმა ეს სიძნელეც დასძლია. ბატონ ასლან აბაშიძის მოღვაწეობაში წინა პლანზე ეროვნული სულისკვეთება დააყენა და ამით სწორი, მხატვრული დასაბუთება მოუძებნა ჯერ თავისუფალი ეკონომიკური ზონის შემოღების ფაქტს ბათუმში, შემდეგ ასევე სწორი პასუხი ვასცა ეჭვებს, რაც ზოგიერთ ქართველ მოღვაწეს დღემდე აწუხებს:

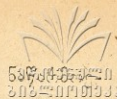
- თავისუფალი ზონა სურთ? — ნეტამც...
- თავისუფალი გასვლა-შემოსვლა?
- თავისუფალი? კი, მარა ვისგან?
- თავისუფალი საქართველოსგან?

ამ ეჭვებს პოეტმა მიგნებულად დაუპირისპირა ქართული ფენომენიდან მომდინარე უკედაგი პრინციპები და ობიექტები-სათვის ვასაცემი პასუხები დააფუძნა ქართველისათვის დედამშვილობის, დედამამშვილობის უწყინდეს და უზენაეს გრძნობებზე. პოეტმა დედამშვილობის ურთიერთობის პოეტურ პრინციპში მთაქცია დედამამშვილობისთან საუკუნოდ დაბრუნებული აჭარა და კითხვა დაუბრუნა დაეჭვებულთა კითხვას:

- წავა? დედასთან მოსული წავა?
- კმარა ჭოჭმანი, ეჭვები, დავა.

ამ მოტივს ემაყრება პოემის პერსონაჟის ასლან აბაშიძის ეროვნული პოზიცია, რომელსაც ის რეალურად ანორციელებს პრაქტიკული პოლიტიკის ასპარეზზე ეჭვიანებთან ურთიერთობაში.

პოემის ავტორი აქტიურ ცხოვრებისეულ პოზიციაზე დგას. მთავარია საქმე და გაბედულება, რომელაც საქმეს სჭირდება. არაა ყოველთვის, აუცილებელი ურმის გადაბრუნება გზის დასაწახად. გზაც სწორად და გაბედულად უნდა შეირჩეს. ამ თვალსაზ-

რისით „თავისუფალი ზონა“ ერთ-ერთ საყურადღებო
ბად უხდა ვაღიაროთ ქართულ მწერლობაში.

ნაწილობრივ
გამოცემის

ფრიდონ ხალვაშის ლირიკულ-ეპიკური თხზულებების მთავარ
საერთო ღირსებას თანამედროვეობის მძლავრი მაჩვენებელი წარმო-
ადგენს. პოეტი ჭეშმარიტი თანამედროვეა. ის თავისი
ლექსით, პროზით თუ პიესით ქართველი მამულიწვილის სულის-
კვეთებით ზრდის თანამედროვე, მკითხველს. ფრიდონ ხალვაშის
ეპოსიც სამშობლოს ეროვნული ინტერესების სამსახურში დგას.

მილოცვა

ჟურნალ „ჭოროხის“ რედაქცია ულოცავს შ. რუსთაველის
სახელობის სახელმწიფო პრემიის ლაურეატს ფრიდონ ხალვაშს
ღიბადებიდან სამოცდაათი წლისთავს. ქართველი მკითხველისათვის
ცნობილია მისი პატრიოტული ლექსები „მე არ ვიქნები შენი სტუ-
მარი“, „გენაცვალე“, „მითხარ როგორაა მემღეჭეთი“, „ძეგლში
ყოფნა“ და მრავალი სხვა. ფრ. ხალვაში ავტორია არაერთი რომა-
ნისა და ვრცელი მოთხრობისა. საყოველთაო აღიარება ჰპოვა მის-
მა რომანმა „შეიძლება თუ არა მუსლიმანი იყოს ქართველი“. მის
ჯილდოებს სულ ახლახან შეემატა კიდევ ერთი მეტად საპატიო
ჯილდო — „ღირსებას ორდენი“.

კიდევ ერთხელ მივულოცავთ ამ ღირსსახსოვარ თაბრის და
ვუსურვებთ ხანგრძლივ სიცოცხლეს და ნაყოფიერ შემოქმედებით
მოღვაწეობას.

ჟურნალ „ჭოროხის“ რედაქცია

„ოიდიპოს მეფის“ მითოლოგიური სიუჟეტი და კათარსისის მემანოზმის პრობლემა

სოფოკლეს ტრაგედიის „ოიდიპოს მეფის“ მითოლოგიური სიუჟეტი კათარსისის (ბერძ. Katharsis — განწმენდა¹) პრობლემას უკავშირდება აუცილებლობით. ზ. ფროიდის მიხედვით კათარსისი ქვეცნობიერაში განდევნილი, ნეგროტიული კონფლიქტის მიზეზის „რეაგირებასა“ და „განმუხტვაში“ გამოიხატება.² კათარსისი ტრაგიკული მდგომარეობის აღქმას, დანაშაულისა და ბრალეულობის განცდას გულისხმობს. დანაშაულის თუ ბრალეულობის საკუთარ თავზე აღების შემთხვევაში, ადამიანმა ან საკუთარი თავი უნდა დაისაჯოს, ანდა ნებაყოფლობით წარსდგეს სამსჯავროზე და დამსახურებული სასჯელი მიიღოს.

სოფოკლეს ტრაგედიის გმირი — თეოდოსი საკუთარი თავის დასჯის გზას ირჩევს, როდესაც გაიგო, რომ მამა შემოაკვდა და ცოლად დედა შეირთო, თვალებს დაითხრის და ქალაქიდან ის განდევნას მოითხოვს.

თეოდოსმა კარგად იცოდა, რომ აპოლონის ბრძანებით ქალაქსათვის უბედურების მომტანი ან უნდა განედევნათ ან სიკვდილით დაესაჯათ³, მაგრამ თეოდოსმა, როგორც ლაოსთან შეტაკების, ისე იოკასტაზე ქორწინების დროს არ იცოდა რომ ისინი მისი მშობლები იყვნენ. ამიტომ, საკუთარი თავის დადანაშაულება სამართლებრივად არასწორია, თუმცა არსებული შეხედულება აიძულებს მას თავი ბრალდებულად მიიჩნიოს.

თეოდოსის თვითდაბრმავებას ფსიქოლოგიურად მყარი საფუძველი აქვს + იგი იყურებოდა, მაგრამ ვერ ხედავდა. ამიტომ საკუთარი თვალების დათხრა მისივე უმეცრებით აიხსნება.⁴ თეოდოსის მოქმედება ხალხის მოსალოდნელ აღშფოთებას უსწრებს წინ და ამგვარად აკომპენსირებს მას.

საყურადღებოა, რომ ზ. ფროიდის მიერ აღწერილი სიტუაცია ფსიქოლოგიურად ძალიან წააგავს თეოდოს მეფის სიტუაციას. ავადმყოფი მამის ლოგინთან ქალიშვილი ცდილობდა მამის ავადმყოფობით გამოწვეული ცრემლები დაემალა. მაგრამ ცუდი მხედველობის გამო სიბნელეში ვერ ხედავდა საათის ციფერბლატს და დროულად ვერ ეუბნებოდა მამას რომელი საათი იყო, რასაც

ბრალეულობის განცდა უნდა გამოეწვია.

ეს ბრალეულობის განცდა საკუთარი თავის უარყოფისაა. აზარაობასთან გაიგივებისაკენ უბიძგებდა მას (ლაოსის მკვლელის დასჯა ოიდიპოსის გაძევებას ან მოკვდინებას გულისხმობდა, რაც აგრეთვე ბრალეულის მთლიან უარყოფას, მის აზარაობად ქცევის უტოლდება). ზოგიერთი ავტორის მიხედვით ნევროზი არ-მყოფობის განრიდების საშუალებაა ყოფიერებისაგან განდგო-მით.⁷

საკუთარ თავზე აღებული „ბრალეულობა“ აშკარად გაზვიადე-ბულია და საკუთარი თავის უარყოფის ტენდენციამ ორგანიზმის იმ ნაწილზე გადაინაცვლა, რომელიც ყველაზე უფრო „ბრალეულია“ (თვალეობი), რაც მათი ფუნქციების მოშლილობაში გამოიხატა.

მამის ავადმყოფობის დროინდელი სიტუაციის გახსენება თვა-ლების ფუნქციების აღმდგენი საშუალება ხდება, რადგან პაციენ-ტი სიტუაციის გახსენებასთან ერთად ახლებურად აფასებს მას, რაც მის „ბრალეულობას“ აქარწყლებს. აქედან გამომდინარე „ბრა-ლეული“ ორგანოს ფუნქციების ბლოკირება საფუძველს მოკლებუ-ლი ხდება ფსიქოლოგიურად და მისი ფუნქციების აღდგენას იწვევს.

ამგვარად, ფროიდის მიერ აღწერილ პაციენტს გამოჯანმრ-თელებას წარსულში მომხდარი ფაქტის გახსენება-გაცნობიერება კი არა; ბრალეულობის მოხსნა იწვევს. ბრალეულობის მოუხსნე-ლად გახსენება-გაცნობიერების მიუხედავად, ფსიქოთერაპიულ შე-დეგს ვერ მივაღწევთ.

ოიდიპოს მეფის ანალოგიურად ფროიდის მიერ აღწერილ „შემთხვევაში“ ფსიქიკური დარღვევის ერთერთ საფუძველად მოსა-ლოდნელი გამტყუნების აცილების ტენდენცია გვევლინება, რაც საკუთარი თავის დასჯით ხორციელდება. შემდგომში ფსიქოპათო-ლოგიური სიმპტომის სტაბილიზაციაც იგივე ფსიქიკური მექანიზ-მის საფუძველზე ხორციელდება.

ოიდიპოსი საკუთარი თავისადმი სიბრალულისა და მოსალოდ-ნელ სასჯელზე (ე. ი. შიშზე) უფრო მაღლა დგება — იდანაშაუ-ლებს და ისჯის თავს საჯაროდ, გაცნობიერებულად. ზუსტად ამით განსხვავდება ოიდიპოს მეფის მოქმედება და ფროიდის მიერ აღ-წერილი პაციენტის მოქმედება, ისტორიული პიროვნება სრულყო-ფილად არ აცნობიერებს საკუთარი „ბრალეულობისა“ და „დას-ჯის“ ტენდენციას, რადგან იგი თავისი თავის მიმართ სიბრალუ-ლისა და უშიშროების უზრუნველყოფის მოთხოვნის პოზიციებზე რჩება. ამიტომ, მას არც შეუძლია აზრობრავად ისე მოიქცეს, რო-

გორც ამას ოიდიბოსი რეალურად შერბა, პაციენტი საკუთარი მოქმედების შეფასებას გაუბრძის, რაც მოვლენების მიზეზ-შედეგობრივ ბრვი, ხშირად წარმოსახვის საფუძველზე შექმნილ, კავშირთიერთობების ინტენსიფიკაციას იწვევს. ასეთი კავშირთიერთობები არაცილობიერი მექანიზმის მეშვეობით ხორციელდება და ზეენც ფსიქოლოგიურ დარღვევას ვღებულობთ.

ოიდიბოსი თვითონაც და მყურებლის თაღშიც განიწმინდება ტრაგიკული ბრალეულობისაგან, ხოლო ისტერიული ავადმყოფი საკუთარ „ბრალეულობის“ უნიადაგობაში დარწმუნებულობის შემთხვევაში თავისუფლდება ფენომენოლოგიურად შექმნილი ავადმყოფური სიმპტომებისაგან.

კათარსის ინტერპრეტაცია ურთულეს გადაუწყვეტელ პრობლემად რჩება მეცნიერებაში. ზოგიერთი მკვლევარის აზრით, მეცნიერებაში ამ ცნების შემომტანი არისტოტელეც კი ვერ ერკვეოდარ ამ პრობლემაში (ტ. ბრუნიუსი).⁸ დავს იწვევს არისტოტელეს ნაშრომი „პოეტიკის“ მეექვსე თავის შესავალში მოყვანილი ტრაგედიის არსის განსაზღვრის დამამთავრებელი სიტყვები ტრაგიკული განწმენდის (კათარსის) შესახებ.⁹ „ტრაგედია არის ასახვა ღიადი და დასრულებული მოქმედებისა, რომელსაც გარკვეული სიდიდე აქვს, — ასახვა შემკობილი ენით, მისი სხვადასხვა სახეებით ცალ-ცალკე სხვადასხვა ნაწილში, ასახვა მოქმედებით და არა მოთხრობით, ასახვა, რომელიც შეცოდებისა და შიშის აღძვრის საშუალებით ამგვარ ენებათაგან განწმენდას აღწევს“.¹⁰

ა. ლოსევის მიხედვით 1931 წლისათვის კათარსის 1425 განსხვავებული განმარტება არსებობდა, ხოლო შემდეგ კი ასეთ განმარტებათა რაოდენობა კიდევ უფრო გაიზარდა.¹¹ ფ. პეტროვსკის აზრით კათარსის პრობლემის შესახებ არსებული მოსაზრებანი ძირითადად ოთხ თეორიაში ერთიანდება: მაჯის ეთიკური თეორიით ტრაგედია ადამიანს მანკიერებისაგან განწმენდს; ცელერის ესთეტიკურ-ეთიკური თეორიით ტრაგედიისა და მუსიკის შემოქმედება ხელოვნების საერთო კანონებს უკავშირდება, შიშისა და თანაგრძნობის აფექტების დაწყნარება, ერთის მხრივ, ტრაგედიის, როგორც ხელოვნების ნაწარმოების სპეციალური საშუალებებით, ხოლო, მეორე მხრივ, ზნეობის ზოგადი საკაცობრიო კანონების საფუძველზე ხდება; ბერნაისის „აღზნების“ სამედიცინო თეორიის თანახმად, თანაგრძნობისა და შიშის აფექტებისაგან განწმენდა ტრაგიკული წარმოდგენის დახმარებით ბუნებრივი რეაქციის რეზულტატია ტრაგედიის აღქმით თეატრალური მყურებლას სულში წარმოშობილი შესაფერისი განცდების ხელოვნურად გაძ-

ლიერებისა და თითქოსდა გაღვივების შედეგად, რომლებიც (ან მათი მაგარი) აქვს თეატრში მისულ მაყურებელს. ამავე დროს ეს რეაქცია თითქოს და ჩამორეცხავს აღნიშნულ ეფექტებს და ამით დაკმაყოფილების სპეციფიკურ გრძნობას იწვევს; რელიგიური თეორიებით, რომელთა რიცხვს ეკუთვნის ს. გაუბტისა და ვ. ივანოვის წმინდა ინტელექტუალური თეორიები. ორივე მკვლევარი არისტოტელეს მოძღვრებას განწმენდის შესახებ ბერძნების რელიგიასა და მისტერიებს უკავშირებენ და „კათარსისის“ ტერმინი დიონისეს კულტის სფეროდან აღებულიად მიაჩნიათ. ამ თეორიებიდან ყველაზე უფრო გავრცელებულია ბერნაისის თეორია.¹² მ. გოგინბერძის თეორიაც ამ თეორიას უკავშირდება.¹³

დადგენილია, რომ არისტოტელეს მიერ კათარსისის ინტერპრეტაცია პლატონისეულ ინტერპრეტაციას უკავშირდება. ბულგარელი მკვლევარი ა. ნიჩევი მიუთითებს „შეხედულებისაგან“ „სულის განწმენდაზე“ პლატონის ნაშრომებში. შეხედულება (Doxa) კი არისტოტელეს მიხედვით შემეცნებითი განწყობაა ჭეშმარიტი და მცდარიც. რომ შეიძლება აღმოჩნდეს. Doxa არისტოტელეს მიხედვით „მოჩენებითი ცოდნაა“, რომლის გვერდით ჭეშმარიტი ცოდნაც არსებობს.

შიში და თანაგრძნობა მაშინ გვიჩნდება, როდესაც „საშინელი“ და „შესაცოდებელი“ „შეხედულების საპირისპიროდ“ ხდება ტრაგედიაში, ამბობს არისტოტელე.⁸ „სოფისტში“ კი პლატონი „შეხედულებისაგან“ სულის განწმენდაზე ლაპარაკობს, რის შედეგად სული ჭეშმარიტ ცოდნას ეზიარება.⁸

არისტოტელეს მიერ კათარსისის ინტერპრეტაცია გულისხმობს, რომ ადამიანი შინაგან განწყობაზე, ჩვეულ განცდებზე ამბობს უარს, რაც ამ განცდებზე უფრო მაღლა დგომას ნიშნავს. ასეთი პოზიციის გამოხატულებაა ქრისტიანობის ერთ-ერთი ფუძემდებელი დებულება — გიჟვარდენ მტერზე თქუენანი,¹² — რაც ადამიანისათვის ჩვეულ შურისძიებაზე მაღლა დადგომას გულისხმობს. ამავე დროს, თუ ფ. ნიცშეს დებულებას¹³ თანაგრძნობის დაძლევის შესახებ, როგორც თეორიულ, აზრობრივ და არა პრაქტიკულ სამოქმედო პრინციპად მივიჩნევთ, მაშინ გასაგები იქნება, რომ ორივე შემთხვევაში პლატონისეულ-არისტოტელესეული „შეხედულებების“ დაძლევის მომენტთან გვაქვს საქმე. ამ შემთხვევაში ადამიანი მოვლენებს ემოციური დამოკიდებულების (სულ ერთია უარყოფითია ის თუ დადებითი) მიხედვით კი არ აფასებს, არამედ ამ მოვლენების ობიექტივაციით, ინტელექტუალური აქტივობის მეშვეობით შესაძლებელი ხდება „სიტუაციის საჭირო

კომპონენტისა და მიმართებების შემცენება“.¹⁴

ამგვარად კათარისკის პრობლემა მხატვრულ-ინტელექტუალურ რი შემცენების პრობლემას უკავშირდება, რაც რთულ, აქტუალურ სამეცნიერო პრობლემათა რიგს მიეკუთვნება.¹⁵ ამავ დროს მიუთითებენ მხატვრული აღქმის „თანაგანცდის“ ხარისხზე, აღსაქმელი ხატების პიროვნებისეულ შეფერადებულობაზე,¹⁶ შინაგანი გახწყობის¹⁵ ზეგავლენაზე, მხატვრული ნაწარმოების აღქმაზე. აღქმის ბუნებრივი განწყობის მნიშვნელობაზე.¹⁵

ბ. იაკობსონი ადამიანის განწყობას, მოთხოვნას, მოლოდინს შექმნილი მხატვრული აღქმის პროცესის ხასიათს უკავშირებს¹⁴. აღნიშნავენ ხელოვნების ნაწარმოების ღირებულებით ასპექტს.¹⁷

ა. შობენჰაუერის კლასიფიკაციით სოფოკლეს „ოიდიპოს მეფის“ ტრაგედიაში აღწერილი მოვლენები ბრმა ბედისწერით, შემთხვევითობითა და შეცდომით არიან გამოწვეული.¹⁸ ტრაგედიაში გმირს უმრავლეს შემთხვევაში, შექმნილი მდგომარეობიდან გამოსავალი არა აქვს, მასთან გაიგივებულ მაყურებელს (მსახიობს) კი ეს გამოსავალი ყოველთვის რჩება, ამიტომ, ტრაგედიის მაყურებელს, იმის მიუხედავად, თუ ვისთან იქნება იდენტიფიცირებული ის (დადებით თუ უარყოფით გმირთან, ორივესთან ერთდროულად), მაინც შეუძლია მოიცულოს განცდათა ნებისმიერი ტვირთი, რომელიც ტრაგედიის გმირებთან საკუთარ თავის გაიგივებით წარმოიშობა.

მაყურებელი მხოლოდ გარეშე დამკვირვებელია და მის წინაშე რეალურად არ დგას ის პრობლემები, ტრაგედიის გმირის წინაშე რომ წარმოიშობიან. ამიტომ, მაყურებელს შეუძლია განიჭვირეთ, დაცარიელდეს, განიწმინდოს იმ განცდებისაგან, რომლებიც ტრაგედიის გმირების ანალოგიურად უჩნდება მას.

მაყურებელი საკუთარ თავს, ამავე დროს, მსახიობთანაც აიგივებს. ორივე შემთხვევაში მას დრამის გმირისა და მსახიობის გარედან ხედვისა და შეფასების საშუალება აქვს. ის საკუთარ თავს განასხვავებს მათგან და თეატრში წარმოქმნილი და გამოვლენილი აფექტებისგან ადვილად თავისუფლდება.

მაყურებელს ასეთ განსხვავებულ ზნობად ურთიერთდაპირისპირებულ (დადებითი და უარყოფითი), პრინციპებზე გადასვლის შესაძლებლობა მხოლოდ იმ შემთხვევაში ექნება, თუ ის ყოველთვის საშუალო (ნეიტრალურ) მდგომარეობას დაიკავებს. ეს ერთი პოზიციიდან მეორე პოზიციაზე გადასვლას გააადვილებს. საშუალო მდგომარეობა უკიდურეს პოზიციათა ნიშნებს შეიცავს და, ამავე დროს, განსხვავდება კიდევ. საშუალო, თუ გინდ, ნეიტრალური

მდგომარეობიდან აღვილია ნებისმიერ სხვა პოზიციასთან შედარებით იმ დროს, როდესაც ნებისმიერი უკიდურესი პოზიციიდან საპირისპირო პოზიციასზე გადასვლა ალბან ძნელია.

ს. დანელია წერდა: „ტრაგედია უნდა აღძრას მაყურებელთა შორის სიბრალულისა და წიშის ძლიერი ემოციები. ეს კი შესაძლებელია მხოლოდ იმ პირობით, თუ ტრაგედიაში წარმოდგენილი არიან ისეთი გმირები, რომელთა მსგავსი ყველას უნახავს და რომლებიც არავისთვის არ არიან უცხო და გაუგებარი. „შიშის აღსაძრავად საჭიროა ისეთი კაცი, რომელიც ჩვენ გვგავს“. ამიტომ, ტრაგედიის გმირი, არისტოტელეს აზრით, უნდა იყოს საშუალო კაცი, ე. ი. არც ისეთი, რომელსაც არავითარი ნაკლი არა აქვს, და არც ისეთი, რომელსაც არავითარი ღირსება არა აქვს“.

აქედან ხავესებით კანონზომიერად გამოდინარეობს, რომ მაყურებელიც საშუალო ადამიანი უნდა იყოს (ჩვენ გვგავს ტრაგედიის გმირი).

საშუალო ადამიანის პოზიცია, განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, თუ ჩვენ მიბაძვას, სხვისი როლის¹⁹ გათვალისწინებით. სხვისი მიბაძვა, სხვისი როლის შესრულება მაშინ არის ღირებული, როდესაც მის აღსაქმელად გარეთ განწყობილი. თავისთავად, ერთნაირი თვისებების ნატარებელ ადამიანთა შორის მიბაძვის შესაძლებლობა მცირეა, ხოლო საკუთარი კონკრეტული თვისებების ნაკლულობის შემჩნევისა და გაცნობიერებისათვის საჭიროა თავისუფალი დრო, რაც მიბაძვის ერთერთი საფუძველი ხდება.

საყურადღებოა 60 ადამიანის გამოკითხვის საფუძველზე დადგენილი ფაქტი: მთლიანად დადებითი თვისების მქონე პიროვნება გაურბის სხვა ასეთივე თვისების მქონე პიროვნების მიბაძვას (1,5 ბალი — 5 ბალიდან), ხოლო, დადებითი თვისების მქონე, ნაკლული პიროვნება უფრო ცდილობს მიბაძოს სხვა დადებითი პიროვნებას (3,5 ბალი). მართლაც და მთლიანად დადებითი პიროვნებას არაფერი რჩება, რათა სხვა დადებითი პიროვნებას მიბაძოს, რადგან დადებითობა მასში სრულყოფილად არის განხორციელებული.

მთლიანად უარყოფითი პიროვნება აგრეთვე ნაკლებ ბაძავს უარყოფითს (1,2 ბალი — 5 ბალიდან), რადგან უარყოფითი თვისება მასშიც სრულყოფილად არის წარმოდგენილი, ხოლო, უარყოფითი თვისების მქონე, ნაკლული პიროვნება ოდნავ უფრო მეტად ბაძავს სხვა უარყოფითი პიროვნებას (1,7 ბალი).

საყურადღებოა, რომ მთლიანად ნეიტრალური პიროვნება უფრო მეტად ბაძავს დადებითი პიროვნებას (3,5 ბალი), ხოლო უარ-

ყოფითს კი ისევ როგორც მთლიანად უარყოფითი პიროვნება — უარყოფითს (1, 2 ბალი). ამგვარად, როგორც დადებითთან, ისე უარყოფითთან იდენტიფიკაცია შედარებით უკვე ნეიტრალურ პოზიციაში მდგომს შეუძლია.

მთლიანად უარყოფითი პიროვნება ნაკლებ ბაძავს დადებითს (1,3 ბალი), ისევე, როგორც მთლიანად დადებითი პიროვნება ნაკლებ ბაძავს უარყოფითს (0,1 ბალი).

ამგვარად, ძლიერ დაპირისპირებულ თვისებათა მატარებელნი შეურიგებელნი არიან ერთმანეთის მიმართ და მათი პოზიციების დაახლოება, ურთიერთშეგავლენა თითქმის შეუძლებელია.

ამ თვალსაზრისით ყურადღებას იქცევს ის, რომ ნაკლული თვისების (დადებითი, უარყოფითი) მქონე პირები უფრო მეტად არიან საკუთარი პოზიციის ცვლილებაზე და საპირისპირო თვისების მიღებაზე განწყობილნი (ისინი გარკვეულწილად გარდამავალ, საშუალო მდგომარეობაში იმყოფებიან, რაც შეიძლება ნეიტრალურ მდგომარეობასთან იქნეს გაიგივებული).

უარყოფითი თვისების თვალსაზრისით „ნაკლული“ პიროვნება უფრო ბაძავს დადებითს (2,6 ბალი), ხოლო მთლიან დადებითობას მოკლებული პიროვნება ოდნავ უფრო არის განწყობილი უარყოფითის მისაბაძად (0,3 ბალი), ვიდრე მთლიანად დადებითი პიროვნება (0,1 ბალი).

ამგვარად ნეიტრალური, საშუალო მდგომარეობის პოზიცია, რომელშიც იმყოფება თეატრალური წარმოდგენის მაცურებელი, ფსიქოლოგიურად ხელსაყრელ პირობებს ქმნის თეატრალურ პერსპექტივებთან საკუთარი თავის გასაიგივებლად.

ამავე დროს თეატრალური წარმოდგენის მაცურებელი საკუთარი, ყოველდღიური საქმიანობიდან ამორთულია (ს. დანელია), მის მიმართ ნეიტრალური დამოკიდებულების მდგომარეობაში იმყოფება და ტრაგედიის გმირებს (მსახიობების მიერ განხორციელებული) განცდების, მოქმედებების აღსაქმელად, გასაზიარებლად, მისაბაძად არის მომზადებული.

მაცურებლის ჩვეულებრივ მოქმედი სუბიექტის აქტიური პოზიცია მსახიობზე გადადის, ე. ი. მოქმედების შესაძლებლობა მას გადაეცემა. ამ შემთხვევაში საკუთარი აქტიური მოქმედების მზაობისაგან განთავისუფლება ხდება, რაც შემდგომი განწყობის აუცილებელი პირობაა. ამრიგად, ჩვეულებრივ საქმიანობაზე უარის თქმა, საკუთარ ინიციატივაზე უარის თქმას ნიშნავს, რაც პოტენციურად მსახიობისადმი უპირატესობისა და ინიციატივის მინიჭებას ნიშნავს.

მსახიობი ფსიქოლოგიურად უფრო მაღალი ღირებულებას
ხდება, ხოლო მაყურებელი დაქვემდებარებული ხდება აქტიური
საქმიანობის თვალსაზრისით.

სამაგიეროდ, მაყურებელს უპირატესობა ეკუთვნის სცენაზე
გამოილი მოქმედებას, თუ მოქმედ პირთა და როლების შემსრუ-
ლებელთა შეფასებაში, რადგან აქტიური საქმიანობის შესაძლებ-
ლობის გადაცემა, ამავე დროს, მსახიობის მიერ ამ საქმიანობის
შესრულების ხარისხის შეფასებასადმი უდადეს დაინტერესებას
იწვევს მაყურებელში.

რაც უფრო კარგად ასრულებს მსახიობი როლს, მით უფრო
ღირებული, მიუღწეველი, ამაღლებული ხდება მსახიობი, როლი
და საერთოდ მისი ხელოვნება, მიუხედავად იმისა, დადებით თუ
უარყოფით როლს ასრულებს ის.

წაწარმოების ძირითადი იდეაც, ასეთ შემთხვევაში, უფრო
თვალნათლივ წარმოჩნდება და მაყურებელი მსახიობთან ერთად
მალდება ყოველდღიურობაზე, რეალობის საზღვრებს გადალ-
ახავს და ტრანსცენდენტური, ფენომენოლოგიური ღირებულებების
სფეროში ხვდება. ყოველდღიური რეალობის, ყოფიერების საზღ-
ვრების მიღმა გასვლა, ამავე დროს, არა გონებრივი აბსტრაგირების
საშუალებით, არამედ ესთეტიკურ-ტრანსცენდენტურთან ზიარე-
ბით, საკუთარი ყოველდღიური ყოფიერების მაქსიმალური უკუგე-
პით, მოცილებით — ე. ი. განწმენდით ხდება.

ყოველდღიური ყოფიერებისა და საქმიანობისაგან გათავისუ-
ფლება უარყოფითისაგან გათავისუფლებასაც იწვევს. ყოველ-
დღიური ყოფიერება დროული, შემოსაზღვრული, სიკვდილის გა-
ძომწვევია აუცილებლად, რაც მთლიანობაში არ შეიძლება არ იქ-
ნეს უარყოფითთან გაიგივებული. ამავე დროს ტრანსცენდენტუ-
რი, ფენომენოლოგიური, არარეალური სამყარო, რომელიც სიკვ-
დილისაგან თავისუფალია, უსასრულო, უსაზღვრო, მუდმივი არ-
სებობის სფეროს განეკუთვნება და მთლიანობაში არ შეიძლება
დადებითთან არ იქნეს გაიგივებული. ამიტომაც ტრაგედიაში სიკვ-
დილზე უფრო მაღლა დადგომა, სიკვდილის შიშის დაძლევა და
საკუთარი თავისადმი ყოფითი თანაგრძნობის უკუგდება-უარყო-
ფითის დაძლევა და ფენომენოლოგიურ, ტრანსცენდენტურ და-
დებითთან ზიარებას უთანასწორდება.

ტრაგედია ადამიანის სულის გადამრჩენად გვევლინება, რაც
პიროვნების დადებითი ტენდენციის განმტკიცებას იწვევს. განწ-
მენდის ეფექტი მაინც და მაინც ზნობრივად უარყოფითის ჩამო-
ცილებას კი არ გულისხმობს, არამედ საერთოდ ყოველდღიური

წვრილმანი განცდებისა თუ შეხედულებებისაგან განთავისუფლებას, რაც სულიერად განწყობენ დას ნიშნავს. ზიზღიერება

ტრაგედიაში ჭეშმარიტების, სოციალური სამართლიანობის იდეა სიკვდილზე უფრო ძლიერად და ამბოლებულად გვევლინება. ამიტომაც არის, რომ ტრაგიკულ ჭეშმარიტებას დაუფლებული მაყურებელი შიშის განცდაზე ე. ი. ცხოველურ განცდაზე უფრო ამბოლებული ხდება. შიშის მოცილებით ადამიანი იწყინდება ყველაფრისაგან, რაც მის სიმდაბლეს, უგუნურებას, სიივეს განსაზღვრავს. აქედან კი ადამიანი საკუთარი თავის მიმართ სიბრაულისაგან, ეგოისტური თანაგრძნობისაგანაც თავისუფლდება.

შეიძლება, პირველად საკუთარი თავის მიმართ სიბრაულის (და შემდეგ ზოგადად, აბსტრაქტულად და არა საერთოდ პრაქტიკულად) განცდას დაეძლევთ. ამგვარად, შიშსაც ვაცილებთ და ჭეშმარიტების აღსაქმელად განგეწყობით.

სცენაზე უარყოფითი როლი ლეგალურად დებულობს უარყოფით შეფასებას, ხოლო საზოგადოებისაგან დაფარული ჩვენი უარყოფითი საქმიანობა, მონაცემები, ასეთ შეფასებას მოკლებულია, სცენაზე ცოდვა გამხელილია, სხვებისათვის გაზიარებული და გარკვეულწილად სხვები ამ ცოდვის თანამონაწილენი ხდებიან, ამიტომ, სცენაზე წარმოდგენილი უარყოფითი საქმიანობა, მანც უფრო ნაკლებ უარყოფითია პიროვნულად, ვიდრე ჩვენი საკუთარი უარყოფითი, რომელიც ყველასაგან დამალულია და მისი საზოგადოებისათვის წარმოდგენის, ლეგალიზაციის გეგმინია. აქედან გამომდინარე სცენაზე უარყოფითის დამგმობი მაყურებელი მით უმეტეს ცდილობს დაგმოს საკუთარი უარყოფითი.

ანტიკურ თეატრში სხვადასხვა სოციალურ წრეთა წარმომადგენელი მაყურებლების გათანაბრება მოხდა ღარიბი თავისუფალი მოქალაქეებისათვის. თეატრალური ბილეთების უფასო ღარიბებით,²⁰ მაგრამ, თუ ტრაგედიის ყველა მაყურებელი განიცდის შიშსა და თანაგრძნობას ტრაგიკული ფაბულის შედეგად, მხოლოდ ესაეტიკურად აღზრდილ „წესიერებს“ (ე. ი. მაღალი წრის წარმომადგენლებს) შეუძლიათ ამ გრძნობების განცდისას „განიწყინდონ მათგან“.²⁰

ამავე დროს, თეატრი ფენომენოლოგიურადაც იწვევდა მაყურებელთა გათანაბრებას, რადგან მაღალი წრის მაყურებელი სცენაზე წარმოდგენილი დაბალი სოციალური სტატუსის პერსონაჟს პირობითად მიიჩნევს დაბალი სტატუსის მქონედ (თეატრის პირობითი ამბოლებულობის გამო), ამიტომ, მას ასეთი გმირის განცდების (საქმიანობის) გათავისება, მის ადგილზე დადგომა შეუძლია

და, ამგვარად, მისი ქცევის, მისწრაფების გაგება. ასევე, ამგვარი წრის მაყურებელი სცენაზე წარმოდგენილი მაღალი წრის გმირის თანამონაწილე და თანაგანმცდელი ხდება: ორივე შემთხვევაში მაყურებელი საკუთარ მდგომარეობაზე უფრო მაღლა დგება.

საყურადღებოა, რომ მსახიობის თამაშის შედეგად გამოწვეული სიამოვნება თითქოსდა აკომპენსირებს განწმენდის შედეგად მიღებულ „დანაკარგს“. ფსიქიკიდან განსდევნება საკუთარი უარყოფითის მიმართ შემწყნარებლობის პოზიცია; რადგან ამაღლებული, ყოვლისმომცველი, მუდმივი, დიდი ღირებულების სამსახიობო ხელოვნება ჩვენს უარყოფითს, უმნიშვნელოს, წუთიერს, დაბალს, ღირებულებამოკლებულს ხდის.

უფრო მეტიც ტრაგედიაში თავისთავად უარყოფითი როლიც კი მხოლოდ და მხოლოდ საშუალება ხდება სამსახიობო ხელოვნების საჩვენებლად და, ამგვარად, უარყოფითი პერსონაჟის ქცევა დამამცირებელია არა მხოლოდ ზნეობრივად, არამედ ესთეტიკურადც მსახიობის მიერ მისი გამოკვეთილად ჩვენების გამო, როდესაც, რაც უფრო უკეთ თამაშობს მსახიობი უარყოფით როლს, მით უფრო ღირებული ხდება მსახიობის თამაში და უმნიშვნელო უარყოფითი პერსონაჟის ქცევა.

უარყოფითი როლის ბრწყინვალედ შესრულება, არა მხოლოდ სცენაზე წარმოდგენილი უარყოფითი პერსონაჟის ქცევას აუფასურებს, არამედ ჩვენშიც, ჩვენს ცხოვრებაშიც იწვევს უარყოფითის ანალოგიურ გაუფასურებას, რადგან იქმნება (დროებით მაინც) იდეალური, ფენომენოლოგიური, ახალი ამაღლებული სამყარო, რომელიც ჩვენს ყოველდღიურ, ხშირად ბოროტებანარეც ცხოვრებას უარყოფს.

თეატრალური წარმოდგენის დროს რეალური (ყოველდღიური ყოფიერება) და იდეალური, ფენომენოლოგიური (თეატრალური წარმოდგენა) ხედება ერთმანეთს. აქ ისინი უთანასწოროდებიან ერთმანეთს და იდეალური თანაბარზომიერი ზემოქმედების შესაძლებლობას იძენს. თვით მაყურებელი კი თითქოს ნეიტრალურ პოზიციაში დგას — ყოველდღიურობას ჩამოცილებული თეატრალური წარმოდგენის მეოვალყოფიერ ხდება.

ჩვეულებრივ კი რეალური, ყოფიერი მოთხვენები, საერთოდ რეალობა ბატონობს ადამიანზე და საშუალებას არ აძლევს იდეალურის შესათვისებლად. ამ შემთხვევაში კი, რადგან მაყურებელი ნეიტრალურ მდგომარეობაში იმყოფება და რეალობის ზემოქმედება ბლოკირებულია, იგი იდეალურის აღსაქმელად არის განწყობი-

ლი, ის უფრო დიდი ზეგავლენის შესაძლებლობას იძენს, ვიდრე ჩვეულებრივ, ყოველდღიურ ცხოვრებაში.

აქლა, როდესაც ჩვენ ძალიან დიდი ღირებულების (რეალობა — ყოველდღიური ყოფიერება) და ნაკლები ღირებულების სფეროებს (იდეალური-თეატრალური წარმოდგენა) ვათანაბრებთ, გამოდის, რომ რეალობას აკლდება ღირებულება, რაც თავისთავად იდეალურის ღირებულების ფსიქოლოგიურ ზრდას იწვევს.

ფსიქოლოგიურად მაღალი სტატუსის ადამიანი ჩვეულებრივ უფრო ადვილად წყდება რეალობას, რადგან რეალობა მას უფრო კარგად აქვს გაშინაურებულ-გათავისებულები, რეალობით ის უფრო მეტად არის დაკმაყოფილებული (მატერიალურად, საქმიანობით, მისი კრიტიკული შეფასებით) და რეალობას დაკმაყოფილების თვალსაზრისით არც კი უდგება ხშირად. ასეთი ადამიანი თეატრალურ წარმოდგენას უფრო კარგად აღიქვამს როგორც იდეალურს. პირიქით ფსიქოლოგიურად დაბალი სტატუსის ადამიანი, რომელიც არაა რეალობით დაკმაყოფილებული, მიმართულია რეალური მოთხოვნების დასაკმაყოფილებლად და, ამიტომ, თეატრალურ წარმოდგენაში ის ცდილობს რეალური მოთხოვნების ასახვა დაინახოს უფრო მეტად, რაც, რა თქმა უნდა, თეატრალური წარმოდგენის ესთეტიკური აღქმის შესაძლებლობას, იდეალურის დაუფლებას ამცირებს.

ჩვეულებრივ, ყოველდღიურ ცხოვრებაში ადამიანი საზოგადოებრივი აზრის (იმის მიუხედავად ჭეშმარიტია თუ მცდარია იგი) და ყოველდღიური მოთხოვნილებების უდიდესი ზეგავლენის ქვეშ იმყოფება, რაც არსებითად საკუთარი ბიოლოგიური არსებობის უზრუნველყოფის აუცილებლობით და აქედან გამომდინარე შიშისა და საკუთარი თავისადმი თანაგრძნობის განცდით არის გამოწვეული.

„თიდიკოს მეფის“ ტრაგიკული სიუჟეტის აღქმის შემთხვევაში თეატრალური მაყურებელი რეალობას (ყოფიერება) და ტრანსცენდენტურ, ფენომენოლოგიურ (თეატრალური წარმოდგენა) სფეროთა შუა, ნეიტრალურ მდგომარეობაში იმყოფება. მთავარ გმირთან იდენტიფიკაციის მეშვეობით ის სცენაზე გათამაშებული კოლიზიის თანამონაწილე ხდება. მსახიობის ბრწყინვალე თამაშით ამოღებული მაყურებელი ტრანსცენდენტურ, ესთეტიკურ ღირებულებებს ეზიარება. ყველაფერი ეს მაღალი კულტურის მაყურებელში საკუთარი თავის მიმართ შიშისა და თანაგრძნობის განცდების დაძლევაში გამოიხატება, რაც ჩვეულებრივ, ყოველდღიური ცხოვრებისეული სიმდაბლის (ესთეტიკური, ეთიკური, ინ-

ტელექტუალური) უკუგდების იზები ხდება და განწყობის, გა-
თავისუფლების, საკუთარ თავზე გამარჯვების, უპირატესობის, სა-
ღლებულობის, არაჩვეულებრიობის, უშიშობის მიღწევად განიც-
დება და ამიტომ უდიდეს სიამოვნებასა და კმაყოფილებას იწვევს.

გამომყვანილი ლიტერატურა

1. ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია, თბ., 1980, გვ. 318; ზ; წოწონავა;
მარქსისტული ესთეტიკის საკითხი, თბ., 1968, გვ. III; ს, დანელია, ნარკვევები
ნტიკური და ახალი ფილოსოფიის ისტორიაში, თბ., 1978 გვ. 160-257 და სხვა.
2. Корисенко Л.А. Краткий психологический словарь, М., 1985
с. 137.
3. თ. წერეთელი, გ. ტყეშელიძე, მოძღვრება დანაშაულზე, I, თბ. 1969,
გვ. 25-60,
4. ნ. გ. კუნი, ძველი საბერძნეთის ლეგენდები და მითები, თბ. 1965, გვ.
272,
5. Аверинцев С.С. К истолкованию символики мифа об Эдипе.
Сб.: Античность и современность, М., 1972, с. 100.
6. Фрейд З. О психоанализе. Пять лекций. Сб.: Хрестоматия по
истории психологии, М., 1980, с. 148-157.
7. Якубик А. История, М., 1982, с. 121.
8. Лосев А.Ф. История античной эстетики. IV, М., 1975, с. 178-
179, 208-210.
9. Петровский Ф.А. Вступление в кн.: Аристотель об искусстве
поэзии, М., 1957, с. 29-30.
10. არისტოტელე, პოეტიკა, თბ. 1944, გვ. 13-14,
11. გ. გოგაბერიძე, რჩეული ფილოსოფიური თხზულებანი, III, თბ. 1972,
გვ. 191,
12. მცხეთური ხელნაწერი, თბ., 1986., გვ. 123;
13. Чагина В.А., Шахнович М.И., Мелешенко З.Н. Очерк исто-
рии этики. М., 1969, с. 299.
14. შ. ნადირაშვილი, განწყობის ფსიქოლოგია, II, თბ. 1985, გვ. 116;
15. Мейлах В.С. Художественное восприятие как научная проб-
лема. В кн.: Художественное восприятие, 1971, с. 10-11.
16. Якобсон П.М., Психология и художественное восприятие,
в кн.: Художественное восприятие, 1971, с. 74.
17. Коган Л.Н. В кн.: Художественное восприятие, 1971, с. 71-98
18. Аникет А. Теория драмы от Гегеля до Маркса, М., 1983,
с. 178.
19. Шибутани Т. Социальная психология. М., 1969, с. 85-119.
20. Асмус В.Ф. Вопросы теории и истории эстетики, М., 1968.,
с. 133-134.

არმილე მასსია

განმათავისუფლებელი კომიტეტის
დატარიღებისათვის

„სამუსლიმანო საქართველოს განმათავისუფლებელი კომიტეტის“ დატარიღების შესახებ სამეცნიერო ლიტერატურაში აზრთა სხვადასხვაობაა, ეს პირველ რიგში გამოწვეულია განმათავისუფლებელი კომიტეტის სპეციალური საარქივო ფონდის უქონლობით, მეორეს მხრივ კი, დოკუმენტურ მასალებში დაცული ცნობები კომიტეტის შესახებ ერთობ მწირია.

პირველად სამეცნიერო ლიტერატურაში კომიტეტის დაარსების თარიღად 1918 წლის 15 მაისი მიუთითა პროფესორმა ი. სიხარულიძემ¹. იგივე აზრია გატარებული დოკუმენტების: აბ. სურგულაძისა² და მ. ჩაგლეიშვილი³ ნაშრომებში, აგრეთვე, მწერალ ირ. ქაქეაბაძის დოკუმენტურ მოთხრობაში „ვალმოხდილი“.⁴

ყველა სხვა დანარჩენი მკვლევარი, ვისაც კი სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს 1918-1921 წლების პერიოდზე უმუშაოა (ხ. ახვლედიანი⁵, პ. ცეციაშვილი⁶, მ. ჯიჯეიშვილი⁷, ნ. ზოსიძე⁸, ჯ. ჩხეიძე⁹, თ. კომახიძე¹⁰ და სხვები), ამა თუ იმ-საკითხის განხილვისას ეხებიან რა „სამუსლიმანო საქართველოს განმათავისუფლებელ კომიტეტს“, ასახელებენ მისი დაარსების მხოლოდ თვეს — მაისი, პროფესორ გ. შარაძეს კი კომიტეტის დაარსების თარიღად მითითებული აქვს 1918 წლის ზამთარი.¹¹

საგანგებოდ გვინდა შევჩერდეთ ს. გერსამიას ნარკვევზე „მემედ აბაშიძე“.¹² ავტორი მ. აბაშიძის თანამედროვეა, იგი კარგად იცნობდა მის ცხოვრებასა და მოღვაწეობას, მაგრამ კომიტეტის დაარსების თარიღი მასაც არ მიუთითებია.

არაფერს ვამბობთ იმ უამრავ სტატიებსა და წერილებზე, რომლებიც უკანასკნელ პერიოდში სისტემატურად იბეჭდება ქართულ პერიოდიკაში. მათი ავტორები ეხებიან რა კომიტეტის საქმიანობას, არსად ასახელებენ მისი დაარსების ზუსტ თარიღს (ამ შემთხვევაში რიცხვს).

ასევე ითქმის თურქი ავტორის ს. ესინ დაის ნაშრომზე „ნა-

ციონალურა ორგანიზაციების ჩამოყალიბება სამ სანჯაყში“.¹³ თანამედროვე
თალდა, თურქ ავტორს ვერ მოვთხოვთ საქართველოს ისტორიის აღ-
ნიშნული პერიოდის ზუსტ ცოდნას, მაგრამ არც იმის უგულისხმე-
ლყოფა შეიძლება, რომ დღეს თურქეთის წიგნთსაცავებსა და არქი-
ვებში საქართველოს შესახებ მრავალი დოკუმენტური მასალაა და-
ცული და თურქ ავტორთა მიერ გამოთქმული მოსაზრებები ანგა-
რივგასაწევია.

მაგალითად, დასახელებული წიგნის II თავში „ისლამური
საქართველოს გათავისუფლების საზოგადოება“ ნათქვამია: „ბათუმ-
ში ისლამური საზოგადოებას საპირისპიროდ, რომელიც მიზნად
ისახავდა თურქეთთან შეერთებას (იგულისხმება ბათუმის ოლქი —
ე. მ.). არსებობდა, აგრეთვე, „ისლამური საქართველოს განთავისუ-
ფლების საზოგადოება“, რომელსაც სურდა ბათუმის ოლქის შეერ-
თება საქართველოსთან“.¹⁴ „მიუხედავად იმისა, რომ, — განაგრძობს
ავტონომიური, — ამ ორი ურთიერთგამომრიცხავი მიზნების მქონე
საზოგადოების დაარსების თარიღი ზუსტად არ არის ცნობილი (ხა-
ზგასმა ჩვენია — ე. მ.). ეჭვგარეშეა, ორივენი მოქმედებას იწყებენ
1918 წლიდან“ (აქაც ხაზგასმა ჩვენია — ე. მ.).¹⁵

ს. ესინ დაის ნაშრომში მოყვანილი აქვს ერთი საგულისხმო
ცნობის მისეული კომენტარი. აი რას წერს ავტორი: „ბათუმის
დეპუტატი ედიმ ბეი 1920 წლის 28 აგვისტოს გახეთ ჰაიმბიე-
თი მილიეში“ გამოქვეყნებულ სტატიაში სათაურით „ერთი კო-
მენტარი ბათუმის შესახებ“, წერს: „ბათუმშიც... სანჯაყებგზადე
მემედ ბეის მეთაურობით გასულ აგვისტოში დააარსეს ორგანიზა-
ცია გათავისუფლების საზოგადოების სახელწოდებით“.¹⁶

როგორც სამართლიანად შენიშნავს ს. ესინ დაი, ამ სტატიაში
ხსენებულ „გასულ აგვისტოში“ იგულისხმება 1919 წელი, როცა
მოწვეულ იქნა ბათუმის ოლქის ქართველთა ყრალობა. მითუმე-
ტეს მე-9 არმიის მთავარსარდლის შევექი ფაშას მიერ 1918 წლის 16
დეკემბრის სანხედრო საქმეთა სამინისტროსადმი გაგზავნილი შიფ-
რირიანი დეპეშის საფუძველზე დგინდება, რომ ეს საზოგადოება მოქ-
მედებს უკვე 1918 წლიდან.¹⁷

აღნიშნულ საკითხში მეტი სიცხადის შეტანისათვის, მიზანშე-
წონილად მიგვაჩნია, აქვე მოვიყვანოთ ხსენებული დეპეშის ტექს-
ტიც: „საქართველოს ერთ-ერთი სანჯაყებგზადეს მეჰმედ ბეის მე-
თაურობით და თურქი ოფიცრის, სახელად სულეიმან ბეგის, ზოგი-
ერთი ტრაპიზონელი, აჭარელი, ჭოროხელი პირების მონაწილეო-
ბით ისლამური საქართველოს გათავისუფლების საზოგადოების
სახელწოდებით ჩამოყალიბდა პოლიტიკური ორგანიზაცია, რომე-
ლსაც სათავეში უდგას მეჰმედ ბეგი. ეს პარტია, რომელსაც მეუ-

რევოლუციის უწყვეტ საქართველო, მიზნად ისახავს ბათუმის სადრო-
შოს და ერზურუმის ვილაიეთის ერთი ნაწილის, აგრეთვე, ტრაპიზონის
ნის სადროშოს ლაზებით დასახლებული რაიონების ქრისტიან-
ქართველების მმართველობის ქვეშ გადაცემას. ეს პოლიტიკური
ორგანიზაცია, რომელიც მოქმედებს ფრთხილად და იფარგლება
მხოლოდ მუსულმანებს შორის პროპაგანდითა და დეკლარაცი-
ების გამოქვეყნებით, ფარულად აიარაღებს მოსახლეობას...

მე-9 არმიის სარდალი შევქი¹⁸

როგორც ვხედავთ, ყველა მკვლევარი (ქართველიც და უცხო-
ელიც) განმათავისუფლებელი კომიტეტის დაარსების თარიღად
მიუთითებს 1918 წელს. მათ შორის აზრთა სხვადასხვაობაა მხო-
ლოდ კომიტეტის დაარსების თვესა და რიცხვში. ამ უკანასკნელის
გარკვევისათვის შეიძლება არ მიგვეცა პრინციპული მნიშვნელობა,
ერთი გარემოება რომ არაა. ცნობილია, რომ კომიტეტის მოქმედ-
ების ისტორია სულ რაღაც 1 წელსა და 3 თვეს ითვლის. ამ შემთხ-
ვევაში კი მისი დაარსებას ზუსტი დროის დადგენას არსებითი
მნიშვნელობა აქვს კომიტეტის ისტორიის შესწავლისას.

მართალია, განმათავისუფლებელი კომიტეტის წევრებს თა-
ვიანთ მოგონებებში არ დაუსახელებიათ კომიტეტის დაარსების
ზუსტი თარიღი, მაგრამ ამ მოგონებათა ანალიზიდან დაახლოებით
შეიძლება განისაზღვროს ის პერიოდი, როცა ხსენებული კომიტე-
ტი უნდა შექმნილიყო.

ამასთან დაკავშირებით საყურადღებოა ერთი ეპიზოდი კომი-
ტეტის თავმჯდომარის მ. აბაშიძის ავტობიოგრაფიიდან: „...ოქმით
დადგენილი პქონდათ ჩემი თავმჯდომარეობა ხსენებულ კომიტეტ-
ში, როგორც კი დაგბრუნდებოდი ტყვეობიდან“.¹⁹

ცნობილია, რომ მ. აბაშიძემ, ქართველი პატრიოტების დახმა-
რებით ტრაპიზონის ციხეს დააღწია ივლისის (1918 წ.)
მეორე ნახევარში.²⁰ რამდენიმე თვით ადრე კი ოსმალთა მიერ ბა-
თუმის ოლქის ოკუპაციის (1 აპრილი, 1918 წ.)²¹ გამო, მტრისაგან
დევნოლმა ქართველ მამულიშვილთა ერთმა მცირე ჯგუფმა
(პ. აბაშიძე, ზ. აბაშიძე, ხ. თხილაიშვილი, ყ. შერვაშიძე; ს. დი-
სამიძე, ქ. ნოღაიდელი და სხვები) თბილისს შეაფარა თავი²², სა-
დაც დააარსეს აღნიშნული კომიტეტი.

მაშასადამე, კომიტეტის დაარსების თარიღი იმავე წლის აბ-
რილ-ივნისის მონაკვეთშია საძიებელი.

თუ მხედველობაში მივღებთ, რომ 1918 წლის 26 მაისისათ-
ვის ბათუმის ოლქიდან დევნილი ქართველი მამულიშვილები თბი-
ლისში იმყოფებოდნენ²³ (რასაც ადასტურებს საქართველოს სახე-

ლმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენის აქტზე განმარტების
ვისუფლებელი კომიტეტის წევრების პ. აბაშიძისა და ყ. მერვა-
შიძის ხელმოწერა. პ. აბაშიძე კი სამუსლიმანო საქართველოს
მცხოვრებთა სახელით მისასალმებელი სიტყვითაც გამოვიდა საქა-
რთველოს ეროვნული საბჭოს სხდომაზე²⁴) მაშინ შეიძლება გავი-
ზიაროთ პროფესორ ი. სიხარულიძის მოსახზრება — განმათავისუფ-
ლებელი კომიტეტის 1918 წლის 15 მაისს დაარსებას შესახებ.

„სამუსლიმანო საქართველოს განმათავისუფლებელი კომიტე-
ტი“ მოქმედებდა 1919 წლის 30 აგვისტომდე. „ამ დღეს შეიკრიბ-
ნენ ბათუმის ოლქის დირსებული შეილები“ (ი. სიხარულიძე), რომ-
ლებმაც მოიწვიეს მხარის მოსახლეობის წარმომადგენელთა ყრი-
ლობა და აირჩიეს მეჯლისი. „სამუსლიმანო საქართველოს განმათა-
ვისუფლებელმა კომიტეტმა“ თავისი უფლებები გადასცა მეჯლისს
და ამით დაასრულა თავისი მოღვაწეობა.²⁵ მართალია მეჯლისი
სტრუქტურულად განსხვავდებოდა განმათავისუფლებელი კომი-
ტეტისაგან, მაგრამ პრაქტიკულად ამ კომიტეტის ხაზის გამტარე-
ბელი იყო.

„სამუსლიმანო საქართველოს განმათავისუფლებელი კომიტე-
ტი“ წარმოადგენდა ძლიერ პოლიტიკურ ორგანიზაციას, რომე-
ლიც დიდი ავტორიტეტითა და გავლენით სარგებლობდა მოსახლე-
ობის ფართო ფენებში. კომიტეტის გავლენა დიდი იყო არა მარ-
ტო ბათუმის ოლქში, არამედ მთლიანად საქართველოში, იგუ წარ-
მოადგენდა ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის მაკოორ-
დინებელ ცენტრს სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში. „მის გა-
რწემო იკრიბებოდა ყველა პროგრესული ძალა. განმათავისუფლე-
ბელი კომიტეტის საქმიანობა კოორდინებულა იყო ამხანად მო-
ქმედ პროგრესულ ორგანიზაციებთან (ქალაქ ბათუმის ქართველთა
ეროვნული საბჭო, სამუსლიმანო საქართველოს საქველმოქმედო
საზოგადოება და სხვ.), რომლებმაც განმათავისუფლებელ კომი-
ტეტთან ერთად დიდი როლი შეასრულეს სამხრეთ-დასავლეთ
საქართველოს სოციალურ-პოლიტიკურ ცხოვრებაში. ეს პატრიო-
ტული ორგანიზაციები წარმოადგენდნენ საქართველოს დემოკრა-
ტიული რესპუბლიკის მთავრობის ეროვნული პოლიტიკის აქტიურ
და ყველაზე თანმიმდევრულ გამტარებლებს.“²⁶

1920 წლის 7 ივლისს ბათუმის ოლქი ინგლისის ჯარმა დატო-
ვა. აღსდგა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის აღმოს-
დიქცია მთელ მის ტერიტორიაზე. განმათავისუფლებელი კომი-
ტეტის ბრძოლა წარმატებით დასრულდა — ბათუმის ოლქი დედა-
სამშობლოს დაუბრუნდა. თანამად შეიძლება ითქვას, „სამუსლი-

მანო საქართველოს განმათავისუფლებელმა კომიტეტმა“ „ამისთავისუფლებელ კრიტიკულ მდგომარეობაში“ მათ მიერ დაკისრებული მოვალეობა პირნათლად შეასრულა“²⁷ და თავისი მამულისწილობითი ვალი ღირსეულად მოიხადა ისტორიისა და ქვეყნის წინაშე.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ი. სიხარულიძე, მეჩვე აბაშიძის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის უმოკრესი მომენტები. წიგნში: მეჩვე აბაშიძე, რჩეული ნაწერები, ბათუმი, 1973, გვ. 124
2. აბ. სურგულაძე, ცხოვრება და ღვაწლი ჰაიდარ აბაშიძისა, ბათუმი, 1994
3. მ. ჩაველიშვილი, მეჩვე აბაშიძე და აჭარის ავტონომია, ბათუმი, 1993
4. ირ. ქაჯეიძე, ვალმოხდილი, თბ., 1978
5. ნ. ახვლედიანი, სახალხო განმათავისუფლებელი მოძრაობის ისტორიიდან სამხრეთ საქართველოში, ბათუმი, 1956; საბჭოთა ხელისუფლების დამყარება აჭარაში, ბათუმი, 1971; სამხრეთ საქართველოს განთავისუფლებისათვის მებრძოლნი, ბათუმი, 1972
6. პ. ცქვიტაია, აჭარაში რევოლუციური მოძრაობის ისტორიის ნარკვევები, წიგნი II (1914-1921 წწ.), ბათუმი, 1962
7. მ. გიგეიშვილი, ბრძოლა საბჭოთა ხელისუფლებისათვის აჭარაში, ბათუმი, 1957
8. ნ. ზოსიძე, პოლიტიკური სიტუაცია და ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობა აჭარაში 1918-1920 წლებში. საკან. დისერტაცია, ხელნაწერის უფლებით, თბ., 1993
9. ჯ. ჩხეიძე, ბათუმი, ისტორიული ნარკვევი, ბათუმი, 1959
10. თ. კომახიძე, მეჩვე აბაშიძე, ბათუმი, 1992; ბათუმის ამაღლარნი, 1993; ჰაიდარ აბაშიძე, ბათუმი, 1994; მამულისწილობა, ბათუმი, 1994
11. გ. შარაძე, მეჩვე აბაშიძე — თამარ მეფის ორდენის კავალერი, გაზ. ლიტერატურული საქართველო, 1994, № 2
12. ს. გერსამია, მეჩვე აბაშიძე, ბათუმი, 1960
13. ს. ესინ დაი, ნაციონალური ორგანიზაციების ჩამოყალიბება სამ სანჯაყში (თურქ. ენაზე), ერზრუმი, 1991
14. იქვე, გვ. 172
15. იქვე,
16. იქვე, გვ. 173
17. იქვე, გვ. 174
18. იქვე;
19. საქართველოს ეროვნული მოძრაობის ისტორიის ბათუმის მუზეუმის არქივი, ფ. 5, საქ. 2/3, ფურც. 8

20. მ. აბაშიძე, რჩეული ნაწერები, ბათუმი, 1973, გვ. 124
21. საქართველოს ისტორიის სარკვევები, ტ. VI, თბ., 1972, გვ. 560
22. პ. აბაშიძე, სამუსლიმანო საქართველოს განმათავისუფლებელი კომიტეტი, გაზ. საბჭოთა აჭარა, 1990 წ., 23 ივლისი
23. გაზ. 26 მაისი, სპეციალური გამოშვება, 1990 წ., 26 მაისი
24. გაზ. ერთობა, 1918 წ., № 107
25. პ. აბაშიძე, დასახ. სტატია
26. ნ. ზოსიძე, დასახ. ნაშრომი
27. გაზ. სამუსლიმანო საქართველო, 1919 წ., № 1, 11 იანვარი

ბათუმისათვის რუსეთის ბრძოლის ისტორიიდან

(1828-1856 წ. წ.)

რუსეთის დაინტერესება ბათუმით და ბრძოლა მისი დაუფლებისათვის იწყება 1803-1904 წლებიდან. იგი ინტენსიურ ხასიათს იღებს XIX საუკუნის 20-იან წლებში. რუსეთის მმართველ და საქმიან წრეებში იზრდება დაინტერესება ბათუმით. ვინაიდან რედუტალეს ხელოვნური ნავსადგური სამხედრო-სტრატეგიული და სავაჭრო-ეკონომიკური თვალსაზრისით საეცებით მოუხერხებელი იყო. ამიტომ მთელი სიმწვავეთ დაისვა საკითხი ფოთისა და ბათუმის შემოერთების შესახებ. თბილისის სამხედრო გუბერნატორის გენერალ-ადიუტანტ სიბიაგინსადმი 1828 წ. წარდგენილ მოხსენებით ბარათში „ამიერკავკასიის სავაჭრო და საშინაო ვაჭრობის შესახებ“ ვკითხულობთ: „თუ ფოთისა და ბათუმის პორტები არ იქნება რუსეთის მფლობელობაში მაშინ ეჭვგარეშეა საქართველოს ვაჭრობა ვერ განვითარდება“.¹

აღსანიშნავია, რომ აგრეთვე ამ პერიოდში დაისვა საკითხი ბათუმის ეკონომიკური ათვისების შესახებ. ამის ერთ-ერთი ინიციატორი იყო ცნობილი რუსი დიპლომატი და მწერალი ალ. გრიბოედოვი. მან თბილისის სამოქალაქო გუბერნატორ პ. ზავილეისკისთან ერთად 1828 წ. შეიმუშავა პროექტი „რუსეთის ამიერკავკასიის კამპანიის“ შექმნის შესახებ. პროექტი მიზნად ისახავდა, კამპანიის მიერ ამიერკავკასიის კოლონიური პროვინციების ეკონომიკური ათვისებას. კერძოდ, მეურნეობის ტრადიციული დარგების მეცხვარეობის (მატყლისათვის), მეპატრუმეობის, მებამბეობის, მეთამბაქოეობის, მეღვინეობის და სხვ., ბაქოს ნავთობის წარმოების განვითარების შესაბამისად ნედლეულის გადამამუშავებელი საწარმოების გახსნას და ინტენსიური სავაჭრო ურთიერთობის დამყარებას გარე სამყაროსთან.² ამისათვის, პროექტის ავტორთა აზრით, პირველყოფლისა პეტცილებელი იყო შავ ზღვაზე პქონოდათ მოხერხებული სანავსადგურო პუნქტი, — სადაც შეეძლებოდათ მოეწყოთ სასაწყობო მეურნეობა.³ მათ ასეთ პუნქტად მიაჩნდათ ბათუმი. ალ. გრიბოედოვი და პ. ზავილეისკი ამის თაობაზე 1828 წლის 7 სექტემბერს მთავარმართებელ გენერალ ფელდმარშალ პასკე-

გინს სწერდნენ „ბათუმის ნავსადგური თავისი მდებარეობითა და
დრესად მოხერხებულია კამპანიისათვის“. ⁴ აქედან გამომდინარე
ისინი ამიერკავკასიაში რუსეთის საოკუპაციო ხელისუფლების
წინაშე აყენებდნენ საკითხს ბათუმის დაუფლების აუცილებლობის
შესახებ.

ამ საკითხით დიდად იყო დაინტერესებული თვით ხელისუფ-
ლება. გრაფ პასკევიჩის თქმით: ბათუმის დაპყრობის შემთხვევაში
რუსეთი გემებისათვის შეიძენდა უსაფრთხო ნავსადგურს წლის
ყოველი დროისათვის. „ასეთი ნავსადგური შავი ზღვის მთელ აღ-
მოსავლეთ ნაპირზე არ გვაქვს. ეს იქნება ჩვენი ერთ-ერთი საუკე-
თესო შენაძენი მთელ აზიურ ნაწალში“. ⁵

ბათუმის დაპყრობის საკითხის აქტიურად დასმისათვის
დროც ხელსაყრელი იყო. 1828 წლის 2 აპრილს, დაიწყო ომი
რუსეთსა და თურქეთს შორის. კავკასიის ფრონტზე საომარი მოქ-
მედების ერთ-ერთ მიმართულებას წარმოადგენდა ციხისძირ-
ბათუმის უბანი. ⁶ აღნიშნული მიმართულებით საომარი მოქმედება
დაეგეგმა გურია-ქობულეთის საზღვრებთან თავმოყრილ რუსეთის
ჯარს (მასში შედიოდა აგრეთვე ქართველ მაღაციონერთა რაზმი),
რომელსაც სარდლობდა გენერალ-მაიორი ჰესე.

უნდა აღინიშნოს, რომ რუსთა ჯარს ყველა ცდა, გადაეღახა
ქობულეთ-ციხისძირის ზღუდეები და განეევთარებინა შეტევა ბა-
თუმის მიმართულებით, უშედეგოდ დამთავრდა. ⁷ მოწინააღმდეგეს
აღნიშნული უბანი კარგად ჰქონდა განაგრეხული, ბათუმში თურ-
ქებმა თავი მოუყარეს 10000-კაციან სპეციალურად გაწვრთნილ,
საკმაოდ კარგად შეიარაღებულ ჯარს.

რუსეთის სარდლობას ესმოდა ბათუმისათვის მხოლოდ სახმე-
ლეთო ძალებით ბრძოლის დიდი სირთულეები. ამიტომ საომარი
მოქმედების გეგმა ითვალისწინებდა საზღვაო ძალების გამოყენე-
ბის აუცილებლობას. 1828-1829 წლების ომში ბათუმში რუსეთის
შავი ზღვის ფლოტის საომარ მოქმედებათა გეგმის ერთ-ერთ
ობიექტს წარმოადგენდა. ⁸

ამ ომში შავი ზღვის ფლოტის წინაშე საკმაოდ დიდი ამოცა-
ნები იყო დასახული. მას ევალებოდა ზღვაზე გაბატონება, არ დაე-
შვა ბოსფორის სრუტიდან ოსმალთა ფლოტის შემოსვლა შავი
ზღვის აუზში; გაენადგურებინა მოწინააღმდეგის საზღვაო ძალე-
ბი; ედილიყო დაეკავებინა რუმელიის, ანატოლიისა და კავკასიის
სანაპირო პორტები. ⁹

რუსეთის შავი ზღვის ფლოტი შედგებოდა 9 ხომალდის, 5
ფრეგატის, 1 შლიუპის, 1 კორვეტისა და 5 ბრიგისაგან. ფლოტის

სარდალი იყო აღმირალი ა. ს. გრეიგე. თუ არსებულ ცნობებს ვერაძე¹⁰ წმულებით, შავ ზღვაზე მოქმედი მოწინააღმდეგის ფლოტი შედგებოდა 5 ხომალდის, 4 ფრეგატის და რამდენიმე პატარა გემისაგან.¹⁰

დასახული დიდი გეგმების მიუხედავად შავი ზღვის ფლოტის სარდლობა ვერ აღმოჩნდა მოწოდების დონეზე, შავი ზღვის ფლოტის ვიცე აღმირალ ვ. ი. მელიხოვო, როგორც თავისი მოგონებებში მიუთითებს, ომის დასაწყისისათვის მათ სრალფერა იცოდნენ მოწინააღმდეგის საზღვაო ფლოტის რიცხვობრივი რაოდენობის, მისი შემადგენლობის შესახებ.¹¹ რამაც გარკვეული გავლენა მოახდინა რუსეთის ფლოტის მოქმედებაზე. იგარძნობოდა გაუზღდაობა. უნდა ითქვას ისიც, რომ მთელი საომარი კამპანიის პერიოდში მთავარი ყუთადლება მიაქციეს ჩრდილოეთ და დასავლეთ შავი ზღვისპირეთში საზღვაო ოპერაციების ჩატარებას¹² კავკასიისა და ანატოლიის საზღვაო ზონაში მოქმედებისათვის გამოიყო სამი მცირე სიმძლავრის გემი — მერკური, სოკოლი, პეგასი, ამ ძალებით რაიმე მნიშვნელოვანი ოპერაციის ჩატარებაზე ფიქრი ზედმეტი იყო. მათი მოქმედება ძირითადად ატარებდა დაზვერვით წასითს. ისინი მთელი ომის მანძილზე განუწყვეტლავ ადევნებდნენ თვალყურს აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთის რეგიონში მოწინააღმდეგის მოქმედებას. მათ მოახერხეს აგრეთვე გაენადგურებინათ ოსმალთა რამდენიმე სამხედრო და სავაჭრო გემი.¹³

რუსეთის კავკასიის ფრონტის სარდლობის მიერ რამდენჯერმე დაისვა საკითხი დამატებითი საზღვაო ძალების გადასროლის აუტალეზლობის შესახებ. ფელდმარშალი პასკევიჩი 1828 წ. ნოემბერში უმაღლესი ხელისუფლებისადმი გაგზავნილ წერილში ითხოვდა, კობულეთ-ციხისძირის მიმართულებით განლაგებული სახმელეთო ჯარებისათვის ზღვიდან დახმარებლად, მიუშველინათ რამდენიმე სამხედრო გემი. მაგრამ ამ თხოვნას არსებითი შედეგი არ მოჰყოლია.¹⁴ ასევე აღნიშნული საკითხი დაისვა 1829 წლის ზაფხულში ერზერუმ-ტრაპეზუნდის მიმართულებით დაგეგმილ საომარ კამპანიასთან დაკავშირებით. კერძოდ, როდესაც პასკევიჩი დაიწყებდა შეტევას ერზერუმზე ფლოტს უნდა განეხორციელებინა აქტიური სადესანტო ოპერაციები, შეებოჭა ტრაპეზუნდისა და ბათუმის გარნიზონები და ეცადა დაეკავებინა აღნიშნული პუნქტები. ამისათვის დამატებით გამოიყო ორთა გენი: ფრეგატი „სტანდარტი“ და ბრიგი „ორფი“. მიუხედავად ამისა, ეს განზრახვა წარუმატებლად დამთავრდა, რადგან არ არსებობდა ერთიანი მოქმედების გეგმა, არ იყო განსაზღვრული საომარი ოპერაციის დაწყების დრო, რომ

ზღვიდან და ზმელეთიდან ერთდროულად, კომბინირებულ შეტე-
ვით მიედწიათ წარმატებისათვის. აღმირალ გრეიგეს ამოცანის
თი ექსპედიციისათვის საჭირო იყო სადესანტო რაზმი არა ნაკლებ
ერთი ფეხოსანთა დივიზიის ოდენობით. ბალკანეთში აქტიური საო-
მარი მოქმედების მიმდინარეობის გამო აღნიშნული ძალების გამო-
ყოფა არ მოხერხდა. აგრეთვე რუსეთის შავი ზღვის ფლოტის ძი-
რითადა ძალები თავმოყრილი იყო რუმინეთის სანაპიროებთან სი-
ზოპოლ-აგატოპოლის რაიონში.¹⁵

ამრიგად, კავკასია-ანატოლიის რეგიონში მოქმედებასთან და-
კავშირებით. ვერც ამ ომში აღმოჩნდა შავი ზღვის ფლოტი მოწო-
დების დონეზე. ამგვარად იგრძნობოდა მისი „უმოქმედობა და
სისუსტე“.¹⁶ რამაც მისცა საშუალება მოწინააღმდეგის შედარე-
ბით სუსტ ფლოტს, თითქმის მთელი საომარი კამპანიის პერიოდ-
ში, შეენარჩუნებინა გაბატონებული მდგომარეობა შავი ზღვის აღ-
მოსავლეთ რეგიონში. სწორედ ოსმალთა ფლოტის აქტიურმა მო-
ქმედებამ განაპირობა გარკვეულად რუსეთის წარუმატებლობა
ქობულეთ-ბათუმის მიმართულებით ბრძოლაში. აღნიშნულ რეგიო-
ნში სამოქმედოდ გამოყოფილი რუსთა საზღვაო ძალები სრუ-
ლიად არ აღმოჩნდა საკმარისი რაიმე მნიშვნელოვანი წარმატების
მოსაპოვებლად. მათი მოქმედება ძირითადად ატარებდა დაზვერ-
ვით ხასიათს.

* * *

ბრძოლამ ბათუმის დაუფლებისათვის განსაკუთრებით მწვავე
ჩასაოთი მიიღო XIX ს-ის 50-იანი წლებიდან.¹⁷ ერთის მხრივ
ოსმალეთი, რომელსაც ზურგს უმაგრებდნენ დასავლეთის სახელ-
მწიფოები, ცდილობდა არაგისთვის დაეთმო ბათუმი.¹⁸ რადგან მი-
სი დაკარგვით ბრწყინვალე პორტი ხელიდან ეცლებოდა ერთად-
ერთი საიმედო და უკანასკნელი სამხედრო-საზღვაო ბაზა კავკასია-
ყარიმის სანაოსნო ხაზზე. მეორეს მხრივ რუსეთი დაჟინებით ილ-
ტვოდა ხელთ ეგდო ბათუმი.

ფაქტობრივად ბათუმი გახდა ახლო აღმოსავლეთის პოლიტი-
კის ერთ-ერთი ყველაზე მწვავე საკითხი. მარქსი ანალიზს უკე-
თებდა თურქეთთან მოსალოდნელი ომის შემთხვევაში რუსეთის
საომარი მოქმედების გეგმას, მიუთითებდა: „მისი (რუსეთის —
რ. უ.) პირველი მოქმედება ალბათ იქნება დუნაის სამთავროს
ოკუპაცია და შეჭრა ყარსსა და ბათუმის ყურეში“...¹⁹

ყირიმის ომის დროს ამეერკავკასიაში რუსეთსა და თურქეთს

შორის დაბირისპირებულობის ერთ-ერთი მთავარი ობიექტი სწორედ ბათუმი გახდა.²⁰ იმპერატორი ნიკოლოზ I მთავარმართებელ გორონცოვს სწერდა: „კარგა იქნება ყარსის შემდეგ დიფუზულებოდეთ ბათუმს“.²¹

რუსეთის კავკასიის არმიის სარდლობის მიერ შემუშავებულ საომარ მოქმედებათა გეგმა ითვალისწინებდა ბათუმზე ხმელეთიდან და ზღვიდან კომბინირებულ შეტევას.²² ამიერკავკასიაში ჯარების მთავარსარდალა, მთავარმართებელი მ. გორონცოვი მიუთითებდა: „ამ პუნქტის დაუფლება მეტად მოსახერხებელია ზღვიდან დესანტის გადმოსხმითა და ერთდროულად ხმელეთიდან ქობულეთის განსაკუთრებული რაზმის მოქმედებით“.²³

მიუხედავად დიდი საომარი გეგმებისა, რომელიც ითვალისწინებდა ამიერკავკასიაში ბათუმის გარდა ყარსას, არტანის და ბაიაზეთის დაპყრობას,²⁴ აღნიშნული ომისათვის რუსეთი სათანადოდ ვერ აღმოჩნდა მომზადებული. ომის დასაწყისში კავკასიაში ბრძოლისათვის მზად იყო 41 ქვეითი ბატალიონი, 26 ესკადრონი, ყაზაკთა 45 ასეული 130 ქვემეხით, აგრეთვე კავკასიის ხალხთა 32 ასეული.²⁵

კავკასიაში ერთ-ერთი ძირითადი მოქმედების ასპარეზზე, ოზურგეთ-ბათუმის მიმართულებით განლაგებულ შეიარაღებულ ძალებს წარმოადგენდა გურულ მილიციონერთა რაზმი (იგი შედგებოდა 7 ბატალიონის, 8 ქვემეხისა და მილიციის 12 ასეულისაგან). აღნიშნული ძალები სავსებით არასაკმარისი იყო რაიმე აქტიურ საომარი მოქმედებისათვის.

აღმოსავლეთ შავი ზღვისპირეთში სანოქმედოდ გამოიყო რ გემისაგან შემდგარი სადაზვერვო რაზმი ვიცე-ადმირალ სერებრიაკოვის მეთაურობით. ესკადრილის ბაზად დაინიშნა სუხუმი: საზღვაო რაზმის მთავარ ამოცანას შეადგენდა თვალყურა ედევნებინა ბათუმისა და ზღვისპირა სასაზღვრო რაიონებისათვის.²⁶

რაც შეეხება ოსმალეთს, იგი ომისათვის ენერგიულად ემზადებოდა. მან მნიშვნელოვან ძალებს მოუყარა თავი სასაზღვრო პუნქტებში — არტანში, ყარსში, ბაიაზეთში, ბათუმში. 1853 წლის სექტემბრის ბოლოსათვის ბათუმში იდგა 10 ათას კაციანი ოსმალთა ჯარი სელიმ-ფაშას მეთაურობით, ოსმალთა ჯარები ევროპის სანეღმწიფოთა დახმარებით აღჭურვილი იყვნენ უახლესი ტექნიკით.²⁷ გამაგრებული იქნა ბათუმის მისადგომები.

ოსმალები თავიდანვე შეეცადნენ რევანშის აღებას. 1853 წლის 15 ოქტომბერს, 5-ათასიანი ოსმალთა რაზმი თავს დაესხა სოფ-შეკვეთილს. 250 კაციანი გარნიზონის შეუპოვარა, უთანასწორო

ბრძოლების შემდეგ ოსმალებმა დაიკავეს შეკვეთილი. 20 დეკემბერს კი ასინი თავს დაესხნენ სოფ. ქაჭუთს. გურულ მფლობელებმა კი რაზმის მიერ მოგერიებული იქნა მტერი.²⁸

რაც შეეხება კავკასიის ფრონტის სხვა უბნებს, ოსმალებმა დიდი დამარცხება იწვნეს 14 ნოემბერს ახალციხესთან და 29 ნოემბერს ბაშადიკლართან, ხოლო 20 ნოემბერს რუსეთის ესკადრამ, აღმირალ ნახიმოვის მეთაურობით, სინოპთან გაანადგურა ოსმალთა ფლოტი.

აღნიშნული წარმატებებით გულმოცემულა იმპერატორი ნიკოლოზ I 1853 წლის დეკემბრის დამდეგს მ. ვორონცოვს სწერდა: „ფიქრობ შესაძლებელია გადამწყვეტი შეტევა მოწინააღმდეგეზე და უმნიშვნელოვანესი სტრატეგიული პუნქტების ყარსისა და ბათუმის აღება“²⁹ მაგრამ ამის განხორციელება არცთუ ისე ადვილი იყო. ყარსს იცავდა 50-ათასიანი არმია 65 ქვეშევრდით, რაც შეეხება ბათუმს, ხმელეთიდან მისი დაპყრობა თითქმის შეუძლებელი იყო. რადგან, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ქობულეთის მიმართულებით თავმოყრილი რუსეთის ჯარის ნაწილები, არათუ რაიმე აქტიურა ოპერაციის განხორციელებისათვის, არამედ თავდაცვითი ბრძოლებისათვისაც კი არ იყო საკმარისი. მით უფრო, რომ მოწინააღმდეგეს აღნიშნული მიმართულებით საკმაოდ დიდი ძალები ჰყავდა თავმოყრილი.

არსებული მდგომარეობა ამიერკავკასიაში რუსეთის ჯარების სარდლობის წინაშე აყენებდა საკითხს ეცადათ ბათუმის დაკავება ზღვიდან შტურმით. ამის კარგ შესაძლებლობას იძლეოდა ის, რომ სინოპთან გამანადგურებელი მარცხის შემდეგ ოსმალეთს ზევ ზღვაზე ფლოტი არ ჰყავდა. ფაქტობრივად ბათუმი ზღვიდან დაუცველი იყო. მ. ვორონცოვი 1853 წ. 24 დეკემბერს სამხედრო მინისტრს სწერდა: „მოკლე დროში ბათუმის დაკავება დამოკიდებულია არსებულ ვითარებასა და ჩვენი საზღვაო ძალების მოქმედებაზე“.³⁰

მართლაც მალე ვითარება ძირითადად შეიცვალა. თურქეთის დამარცხებებით შემფოთებულმა ინგლისმა და საფრანგეთმა 1853 წლის ბოლოსა და 1854 წლის დასაწყისში ზევ ზღვაზე შემოიყვანეს დიდი ფლოტი. იგი შედგებოდა 89 საზღვაო ნომალის, 245 გემისა და 55 ფრეგატისაგან.³¹ აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთის ზონაში მყოფმა რუსეთის ესკადრილიამ, განადგურების შიშით, თავი შეაფარა სევასტოპოლს. ზევ ზღვაზე გაბატონდა მოკავშირეთა ფლოტი. მათ დაბომბეს საქართველოს ზღვისპირა პუნქტები, გადასხეს დესანტი და დაიკავეს რედუტ-კალე, ანაკლია, სუხუმი³².

აგრეთვე ბათუმსა და სხვა სტრატეგიულ პუნქტებში მოწინააღმდეგე მთავი მოუყარა ახალ, მსაზღვრელოვან ძალებს. 1854 წლის გაზაფხულისათვის ბათუმში იდგა ოსმალთა 30 ათას-კაციანი კორპუსი.³³

შემდგომში, საომარმა მდგომარეობამ შეუძლებელი გახადა რუსეთის მიერ ბათუმის დაუფლებისათვის რაიმე აქტიური მოქმედება. მისი მთავარი ყურადღება გადატანილი იყო ყირიმში მიმდინარე საომარ მოქმედებაზე, ამიერკავკასიის სამფლობელოების დაცვასა და შენარჩუნებაზე. „ომმა, რომელიც გამოგვიცხადა საზღვაო სახელმწიფოებმა ინგლისმა და საფრანგეთმა, — წერდა ცნობილი სამხედრო ისტორიკოსი, გენ. გ. პოტტო, — გვაძულა გვეფიქრა არა ახალი მიწების დაპყრობაზე, არამედ საკუთარი საზღვრების დაცვაზე“.³⁴

გამოყენებული ლიტერატურა

1 Акты, т. VII, Тифлис, 1878, с. 170.

2 აღ. გობოვდოვი და პ. ზავილეიკი ვარაუდობენ, რომ პროექტის განხორციელებით ამიერკავკასიის დოვლათიანი პროვინციებიდან რუსეთი მიიღებდა უდიდეს სარგებლობას (დ. გოგოლაძე „კაპიტალისტური საწარმოები სოფლის მეურნეობასა და მრეწველობაში რეფორმამდელ საქართველოში“, 1830-1864 წ. წ. თბ., 1959, გვ. 12) საქართველოს მთავარმართებელი ბარონი გ. როზენი მაღალ შეფასებას აძლევდა აღნიშნულ პროექტს. მისი აზრით ამ პროექტის განხორციელება დიდად შეუწყობდა ჩვეს ამიერკავკასიის მხარის ეკონომიკურ აღმშენებელს. როზენს თქმია: „აქ იქნებოდა ანერგიის შეერთებული წებები, იქნებოდნენ აქაური ზანგები.“ სმ. «Колониальная политика русского царизма в Азербайджане в 20—60-х годах XIX в., т. 1, М.-Л., 1936, с. 245.

3 А. С. Грибоедов «Записка об учреждении Российской Закавказской компании» 7/IX. 1828, Тифлис. И. К. Ениколяфов «А. С. Грибоедов в Грузии и Персии» (историко-биографический очерк). Тифлис, 1929, с. 206.

4 А. С. Грибоедов «Записка об учреждении Российской Закавказской компании»... с. 207.

5 Акты, т. VII, с. 759.

6 В. Потто «Три прошлых компании» — в сб.: Батуми и его окрестности. Батуми, 1906, с. 117-118.

7 დაწვრილებით აღნიშნულ საკითხზე სმ. В. Потто «Три прошлых компании», с. 118-127; გ. სიბინავა, ბათუმის ისტორიიდან, ბათუმი, 1958, გვ. 24-29.

8 История русской армии и флота, т. 9, М., 1913, с. 205; вице-адмирал В. И. Мелихов. Описание действий Черноморского флота

в продолжении войны с Турцией в 1828 и 1829 гг. Морской сборник, т. IV, № 9, С.-Пб., 1851, с. 227.

9 История русской армии и флота. т. 9, с. 202.

10 იქვე, გვ. 209.

11 В. И. Мелихов. «Описание действий Черноморского флота в продолжении войны с Турцией в 1828—1829 гг. Морской сборник, т. 3, № 1. С.-Пб., 1850, с. 16.

12 История русской армии и флота. т. 9, с. 209-217; Советская историческая энциклопедия, т. 12, М., 1969, с. 384-385.

13 История русской армии и флота. т. 9, с. 217-219.

14 Акты. т. VII, с. 772.

15 История русской армии и флота. т. 9, с. 226-227; Советская историческая энциклопедия. т. 12, с. 385.

16 ვახ. „ტფილისის უწყებანი“. 1829, № 9.

17 ბათუმი და სავრთლად აუარა, რომ რუსეთის საომარი მოქმედების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ობიექტად ითვლებოდა ამაზე ნათლად შეტყუვლებს კავკასიაში რუსეთის გარის გენ. შტაბის მიერ 1834 წელს შედგენილი ამოუკრავკასიის მხარის რუკა, რომელზეც მოცემულია აღნიშნული რეგიონის საქალაქო დაწესებულებათა აღწერა. მასზე მითითებულია დასახლებული პუნქტები: ბათუმი, ქობულეთი, ჭყვირეთი, ჩაქვი, გონიო, კახაბერი, ერგე, დღღოვანი, მახუნცეთი, ქედი, დანდალი, ჭვანა, შეთხვევი, ბულო, ბაიო, იხ. Карта Закавказского края (составитель Генеральный штаб отдельного Кавказского корпуса). 1834 г.

18 К. Маркс и Ф. Энгельс. Соч. т. II, М., 1958, с. 523.

19 Тоже — соч. 9, с. 145.

20 В. Потто, დასახ. ნაშრომი, გვ. 136.

21 Акты. т. X. Тифлис, 1885, с. 769.

22 საინტერესო-სტრატეგიული თვალსაზრისით შეკრებილი იქნა საქალაქო დაწესებულებათა ცნობები ბათუმის, მისი საზღვაო-სანავსადგურო პირობების შესახებ. ისინი შეიცავენ აგრეთვე საინტერესო ცნობებს 50-იანი წლების დამდეგის ბათუმის საქალაქო ცხოვრების შესახებ. იხ.

23 Акты. т. X. с. 757.

24 შ. მეგრელიძე „საქართველო, აღმოსავლეთის ომებში“. თბ., 1974, გვ. 13.

25 იქვე, გვ. 21.

26 История русской армии и флота. т. 10, с. 140-141.

27 შ. მეგრელიძე, საქართველო აღმოსავლეთის ომებში. გვ. 63.

28 ვ. საჭინავა. დასახ. ნაშრომი, გვ. 42-43; შ. მეგრელიძე, საქართველო აღმოსავლეთის ომებში. გვ. 13, 22.

29 В. Потто, დასახ. ნაშრომი, გვ. 136.

30 Акты. т. X. с. 791.

31 История русской армии и флота. т. 10. М., 1913, с. 143; И. В. Бестужев «Крымская война». 1853—1856 гг. М., 1956, с. 86-87. ნოწინააღმდეგის ძალებთან შედარებით რუსეთის შავი ზღვის ფლოტი უმნიშვნელო იყო იგი შესდგომოდა 14 საზღაო ხომალდისა და 12 ფრეგატისაგან. რუსეთის საზღვაო ფლოტის ისტორია ნეკლევიჩი ა. ი. ლეხეცკი წი.

რდა: „1858-1856 წ. წ. ომს რუსეთის შავი ზღვის ფლოტი მოუშადა“
შეხედავ.

32 საქართველოს ისტორიის ნარკვევები. ტ. V. თბ., 1970, გვ. 203;
А. Фадеев «Краткий очерк истории Абхазии». ч. I, Сухум. 1934.
с. 164.

33. ე. პოტტო, ღასახ. ნაშრომი, გვ. 136,
34 იქვე, გვ. 144.

შალვა შუბლაძე

მივიწევებულ პოეტთა შორის თავისი მოკრძალებული მა-
ღლაანი ლექსებით გვხვდება პოეტი შალვა შუბლაძე. იგი
ბათუმში მოღვაწეობდა... თუმცა ბოლოს თბილისს გადავიდა
საბჭოებრივად და იქ აღესრულა კიდევ. ახლა, ალბათ, ოთხ-
მოცდასაწი-ოთხმოცდაათში წლის იქნებოდა. ბათუმში მოღ-
წე წერებთან კავშირი ყოველთვის პქონდა, ჩამოდიოდა,
ებეცდებოდა ჩვენს ქუჩაში იმის ლექსები და ხშირად
ჩვენი შალვა ექვსზე მეტი წიგნის ავტორია: „ორი ხუთწლეუ-
ლი უღელტეხილზე“ (1933 წ.) „მერტყალა“ (საბავშვო პოემა,
1935 წ.) „საბავშვო პიესები და პოემები“ (1959 წ.), „ჩემი
მხარე“ (საბავშვო ლექსები, 1961 წ.) და სხვ. თარგმნიდა რუ-
სულიდანაც.

შ. შუბლაძე, ენატებილი პოეტი. მისი შემოქმედებიდან
სულე შეირჩევა საუკეთესო, ერთი ხელშესახები წიგნი გა-
მოვა. ალბათ დადგება ასეთი კეთილი დღეც ამ საყვარელი
პოეტისათვის... ახლა კი ვბეჭდავთ რამდენიმე ლექსს.

მიაცილდებენ ზეცის ზარები

თარგმნა

დღეს გაასრულა წიგნი ძმობის
და ტრფიალების,
სული ნეტარებს, უკვდავებას
ნაზიარები,
დღეს გაასრულა, ბედნიერი
დადგა წუთები,
გასრულდა ფიჭვი, მრავალი წლის
ნასათუთები,
დღეს გაასრულა ნართაული თხოვნა
თამარის,
მეფე ქალღმერთან ვერ იქნება იგი თამამი...
მოეწონება მისი სიტყვა ნაპერწკლიანი,

ვეფხისტყაოსნის ბუბუნნი,
იადონის ხმათა წყრილი?
აი, ვალო ბადის კარი
მალალ ჩინართან,
ვიღაც ვარდების ზნორ ბუჩქნარში გაუჩინარდა,
კაბის შრიალზე იგდნო გულმა,
ღიას, ის არის.
ქვეყნის იმედი, მტერთა რისხვა
დაუძინარი...
ქანდაკად იქცა მონუსხულა მისგან მგოსანი.
რარიგ ახლოა, ღმერთო, ჩემო,
რარიგ შორს არი...
მეფემ ღალანდა და წარბშეკვრით
ბრძანა: ვინ არი?
იცნო, მოეშვა, მიანათა,
სახე მცინარი,
— მადლობა უფალს! ცოცხალს გხედავ
და მახარია,
მეგდარი მეგონე, აღარ ჩანდი
დიდი ხანია!
აკადრებს მგოსანი: — აქ ვარდებში
ბედის ძეგლისას
სულსა ციური მგალობელი
ნიჭი ეღირსა,
მას აქეთ გულსა მოსვენება
არ უწყრიო,
ლეგნის ჭაბანი მძიმე ქედით გაუწყვია,
მე და ჩემს ლეჩებს დამე თეთრად რომ
გვითევია,
დღეს წიგნი სრული სიყვარულით
მომირთმევია.
— გმადლობთ, მგოსანო, შევიყვარებ
ვეფხისტყაოსანს! —
ამინ! სიონის დიდმა ზარმა
ბანი გამოსცა,
მას ბანი მისცა სამრეკლოთა სხვათა
ზარებმა.
ზეცის გუმბათი აზრილდა შემაზარებლად.
ო, ღმერთო, ნუთუ ავბედლობა

რამ წაგვეკადა?

ბოგოლიუბსკი ჩამობრძანდა
რუსთა ქვეყნიდან.

— გაბედნიეროთ, მე კი ხსოვნად ეს დღე დამჩება,
თამარს ვინ კითხავს საკუთარი

გულის არჩევანს?

გრძნობის სასწოროზე

მეფის ბედი არ იწონება,

არაფერს ნიშნავს, მოგწონს

თუ არ მოგეწონება.

ახლა კი წავალ, ღმერთსა შევთხოვ,

იგი გფარავდეს,

მომავლებდე, ვითარცა მე კუბოს კარამდე!

წავიდა თამარ, თვალი გაჰყვა

თვალთა მცინართა,

ოქროქსოვილის შარიშურით

გაუჩინარდა.

დარჩა მგოსანი აწ ნანახით გაოგნებული,

რეკენ ზარები, საგალობელს,

გალობს კრებული.

„მომიგონებდე ვითარცა მე, კუბოს კარამდე“?

პოი, მეინფარო, შუბლი შენი

შუბლზე დამადე.

იქნება გულის ცეცხლსა იმით შემანელვებდე,

დაიწვი სულო, ოღონდ იგი ბედნიერებდეს.

უხორცოდ სულის ნეტარება რის მაქნისაა,

შენად რომ თვლიდი, გულო ჩემო,

იგი სხვისია.

მაშ, აწ და მარად მისი სულის აყავ

მლოცველი,

ჯერის მონასტერო, განუმზადე

ბერს სამოსელი.

სამრეკლოებზე გუგუნიბენ დედო ზარები,

ზღვა ჩირადნების შუქზე იწვიხ შემოგარენი,

ხოლო დიდ მგოსანს საკუთარი

გულის ბრძანებით

პალესტინისკენ აცილებენ ზეცის ზარები.

წერილსა მწერ და რომ თრთოლვით გადავშალე
თვალწან დადგა შენი სახე მოძლიმარი,
ხელგაშლილი დედას შვილი შეგეყარე,
მოგეხვები... გულში სივრცე ჩაეიკარი!
„ისვენებდე, თუ მტერს შიშის თავზარს სცემდე
შენთანა ვარ, შვილო, დედის სასოებაგ!“
ასე მითხრეს ამ წერილის ყველა გვერდზე
შენი ხელით ჩამოქნილმა ასოებმა.
ეს ნაზი ხმა მოგონების გახსნის კვირტებს,
და ბავშვობის დღეთა ფურცლებს გადამიშლის,
თითქო ვწევარ აკვანში და დედა მიწწევს,
„ნანა შვილო, ეარღო ნანა“, მესმის ძილში.
ცხენჯოხათი მოვირბენდი მწვანე ეზოს,
თან ბუდეებს დავეძებდი ბედურების,
ანდა შვებით შენს კალთაში თავი მედო,
და ცის ლაყვარდს ნეტარებით შევცურებდი.
„შვილო ჩემო, ჩვენი ქვეყნის დასაცავად
ამ ჩვენ ჯარში დააბირებ წასვლას როცა,
ჩვენი გული გამოგყვება თავისთავად,
ტაშვანდურით ჯზას ბედნიერს დაგილოცავთ!“
ეს სურვილი აჩრდილივით გდევდა უკან,
ჩვილ ყრმასავით გითრთოლავდა გრძნობით გული,
გინაროდეს, ნატვრა შენი აგისრულდა,
თაიგულობს სინამდვილე ფრთაშესხმული.
ზეცა გულმკერდს, ოქროს თვლებით შეიმოსავს,
ვარსკვლავები ქალწულისვით თმებს გადმოშლას,
ჩემს ფანჯრიდან ტბა ჩვენი მტრის ისე მოჩანს,
როგორც მთვარე უზარმაზარ ტელესკოპში.
ქვეყნის დაცვა, მტრის შემუსვრა ვაჟკაცურად,
ჩემს სიცოცხლეს მზის სხივებით აფერადებს,
ამ ქვეყანამ და ალერსმა მშობლიურმა
მე სამშობლოს ერთგულ გმირად გამომზარდეს.
ვერ გაბედავს ჩვენს მუქარას მტერი, რადგან
ჩვენ დავიცავთ მამულ-დედულს სასახლოდ,
არ მოხდება, მტრებმა ფეხი გადმოადგან,
საქართველოს ყვავილები გადათელონ.

ჰოი, რამდენი ეპოქები გულში ჩასძირა,
 ეამმა მუხთალმა ვერც კი შესძლო მისი ზიანი,
 აი, ბოზოქრობს, ხენეშის, ჰგოდებს,
 არასდროს სძინავს,
 და არტყამს ტორებს, როს ჩაივლის
 გემი ზრიალით.
 ზღვაო, ზღვაო, ლურჯთვალავ,
 იაგუნდით ნახურო,
 ჩემს ქვეყანას, ჩემს მამულს,
 შენც უნდა ემსახურო
 გიჟვარს ტალღების აგორება, ათამაშება,
 ქაჩიშხალს ნიშნავს ზღვაო, ჩემო,
 შენი ნიშანა,
 და როს შენს მკერდზე საოცარი
 მთები გიჩნდება,
 შენ შეიქმნები დაუნდობი
 და საშიშარი.
 ზღვაო, ლურჯო მინდორო,
 ხან მღელვარეგ, ხან წყნარო,
 შენ ხარ ჩემი მარადი
 თცნებებას საწყაო.
 როს წყალს ამოსწოვს მალლა ზეცა,
 ვით ძუძუს ბავშვი.
 დაიბინდები, ვით უდაბნოს კორიანტელი.
 ტალღას გორებად გადაისვრი
 ქარიდან ქარში,
 ქექა-ქუხილათ, მრისხანებით
 და ღრიანცელით,
 ბავშვობიდან გიცქერი
 დილა თუ საღამო,
 ზღვაო, გრძელო ზღაპარო,
 მარგალიტთა საღაროგ!
 ბავშვობიდანვე ჩემი ლტოლვა,
 ჩემი ნატვრაა,
 შეგიცნო, რა ხარ, ხვაშიდთა
 დიდო ამბარო,
 ბუნებამ თავის ძლიერება
 გამოგატანა,

ზღვაო, მოხუცო, ახალგაზრდავ,
დაუსაბამოვ!

ზღვაო, საოცრებაო,
და ყრუ მემპტიანეც;
უხუღგულოვ, უგრძნობო,
მოდი, გამატილოვ,
და თუკი მტერი შემოპარვით ჩაგვისაფრდება,
კრცისერები ყუმპარებით მკერდს დიგიჯავშნავს,
და შენი რბისხვით შენი ტანი აქაფქაფდება,
ვეშაპიც თვალებს მოარიდებს ჩვენს
ცეცხლთა გაშკაშს.

ზღვაო, ზღვაო, ტიალო,
მარგალიტის კალათავ,
კლიტე უნდა დაუდო
მტრების შემოსევალთან.
პეი, ვინ არის ზღვის ნაპირი
რომ გადმოთელა,
რად იმალება, რად გაუბრის
ჩვენს ალაღ თვალებს,
ისე დავიჭერ, როგორც ღამათ
ციცინათელას,
და წერე მის სულს
მიფუგდებ მთვარეს.

ზღვაო, ჩემო ტრფიალო,
მარგალიტის კალათავ
კლიტე უნდა დაუდო
მტრების შემოსევალოთ.

1932

ზ უ ა მ თ ო ბ ა

პქუქს მინდორი ხაღბით საესე,
ციმციმებენ ზღვა თვალეზი,
ჭიბბრის და დოლის ხმაზე
ცაზე ხტიან ვარსკვლავები.
კვირაა და ღამე თბილი,
ვამი ტკბილი მოგონების,
მთის ჭერდობზე ბილიკ-ბილიკ

ჩამორბიან გოგონები,
აქ ქალ-ვაჟი გრძნობით იწვის,
ღვივს გრძნობა ლაყვარდული,
სოფელში კი დიდხანს ისმის
სიმღერა და ტაშფანდური,
აგერ, წრეში გოგო გოგავს,
ეაქს გაურბის გამალებით,
მუხლი ტოკავს, გული ტოკავს
როგორც ცაზე ვარსკვლავები,
კვლავ იღვიძებს ბრძოლის ჟინი,
კვლავ მხედრდება მტრებზე გული,
როს მხარდამხარ გადასკვნილი
ბაღნი ხორუმს ჩამოუვლის.
მთაელებო, როგორ გშვენით
ეს მოლხენა საამური,
ჩემს ლექსს ციცვლაღ მოეკიდა
ბანგი აქკენი სალამურის.
შუამთობა, მთიელების
აღტაცების წუთები.
მინდორ-ვეღზე მოსალხენად
გამოსულან უთენია,
გოგო წრეში ისევ გოგავს,
ვაჟი მისდევს გამალებით,
მუხლი ტოკავს, გული ტოკავს
როგორც ცაზე ვარსკვლავები.

„შავი არაგვი თეთრ არაგვს უბნის“

იფიქრებ: ტიციან ტაბიძე ამ სტრიქონებში გულისხმობდა ბოროტის შეტევას კეთილის წინააღმდეგ. იგი ხომ შუახნის ასაკში ბოროტი ძალების მსხვერპლი გახდა. ნიჭიერი პოეტის წუთისოფლიდან ტრაგიკულად დაიხივ ადრე გარდასვლა მშობლიურ ერს მარად კრილობად დააჩნდება. განა ერმელი არ მოადგება თვალზე რუს მოქალაქეს, როცა გადაფურცლავს, უდროოდ დაღუპული დიდი ტალანტების — პუშკინის, ლერმონტოვის, ესენინის წიგნებს? ლერმონტოვი მხოლოდ ოცდაშვიდი წლისა იყო. ამდენივე ხნის იყო ჩვენი გენიალური პოეტი ნიკოლოზ ბარათაშვილიც, როცა უცხოეთში — განჯაში შავი მიწა დააყარეს გულზე.

დღეს ტიციანი ასი წლის იქნებოდა. ასი წელი სიცოცხლე იშვიათი ბედნიერებაა, მაგრამ ხომ არიან ამ ხნის ადამიანებიც? და ვინ იცის რამდენ ისეთ ქმნილებას შეთხზავდა ტიციანი, საამაყო განძად რომ ექნებოდა ჩვენს ქვეყანას... ყოველ მის ქმნილებას პოეტის მაღლი ამშვენებს. იგი ხომ უპირველესად ჰუმანიტი მგოსანი იყო, რომელსაც ღვთიით ემარჯვებოდა გულიდან ამომსკდარი ნედლი და მჩქეფარე სტრიქონების ჩამოჩქურთმება. ერთი კრიტიკოსი ამბობს: „ბრძოლა და ძიება, სიახლეებისაკენ სწრაფვა ტიციან-ტაბიძის პიროვნული თვისება აღმოჩნდა, ხოლო ყოველივე ეს ბეჭედავით აზის, როგორც მის ბრწყინვალე ლექსებს, ისე ფიქრისა და აზროვნების ყოველგვარ გამოვლინებას, რაც სიტყვიერი კულტურის სხვადასხვა ფორმაში იყო გამჟღავნებული“. ტიციანი ბოლო იაშვილთან ერთად იყო ქართულ ლიტერატურაში ფორმით ევროპული, ხოლო შინაარსით ეროვნული, სიმბოლურ-ლიტერატურული დამამკვიდრებელი. მათ შექმნეს ყურნალი, სახელწოდებით „ცისფერი ყანწები“, რომლის ორი ნომერი ერთად გამოიცა 1916 წელს ქუთაისში. „პირველთქმამში“ ბოლო ამცნობს მშობლიურ ხალხს, მოგვით ჩვენ იმ მიზნით, რომ ქართულ ლიტერატურაში სიახლეები დავამკვიდროთ. ტიციანი კი გვაუწყებს: „ცისფერი ყანწებით“ იწყება ახალი პერიოდი ქართულ მწერლობაში... და მხარამხარ დადგენს: გ. ტაბიძე, ტ. ტაბიძე, პ. იაშვილი, ვ. გაფრინდაშვილი, კ. ნადირაძე, გრ. რობაქიძე, ნ. ლორთქიფანიძე, ი.

გრიშაშვილი და სხვა. უსაზომია „ცისფერყანწელთა“ ოქტომბრის
 ღვაწლი ქართული ლექსის დახვეწა-აღწევაში... და ამას შემდეგ
 ღწვაში, დიდი გალაკტიონის შემდეგ ერთ-ერთი პირველი ადგილი
 ტ. ტაბიძეს ეკუთვნის. ამიტომ ქარაგმულ სიტყვასაც მოიმარჯვებს
 ხოლმე: „ლექსებს ვიტყვი, ცის ქუხილი რა არის“?! საიათნოვას
 შიგ საფლავში გაგუტებო ფიცარი“. ამ სტრაქონების შინაგან არსს,
 კარგად თუ გავიცნობიერებთ, საიათნოვას კი არ კიცხავს ტიცია-
 ნი, არამედ გვარწმუნებს, მეც იმაზე ნაკლებ სიტყვას პოეზიაში
 როდი ვიტყვიო. ტიციალის ლექსი თითქოს ლოდის ნახლექის სიმ-
 ძიმეს იჩენს, მაგრამ ეს მხოლოდ მსუბუქად თვალის გადავლებით.
 იქ, სადაც პოეტის ტალანტის ვარსკვლავი გამოანათებს, ეს ფიქრი
 უმაღვე გაგიჭრება. გავიხსენოთ ბრწყინვალე პოეტური ნიუანსებ-
 ით მდიდარი ლექსები: „მე ყაჩაღებმა მომკლეს არაგვზე“, „ლექსი
 მეწყერი“, „რია-რია“, „მაშ, გამარჯვება“, „წინათ თუ ერთი იყო
 მთრეხელი“, „მუხრანის ველზე სათქმელი ლექსი“, „მეწყერი მეწყ-
 ერს“, „სამშობლო“, ფიქრობთ, მის მონაგართა შორის გამორ-
 ჩეულია „სამშობლო“, თითქოს შედიხარ უღრან ტყეში შარაგ-
 ზით, მაგრამ ადგილ-ადგილ გხვდება გაუვალი, აშოლტილი უბეში
 ეკალშამბნარი, ბინდი რომ დაჰკრავს მის შამოვარენს. ამოდ
 ცდილა მავანი და ეს ლექსი, სამწუხაროდ, დიდი შემოკლებით და-
 უბეჭდავს ერთ-ერთ, თითქმის ანთოლოგიურ წიგნში. დაუბეჭდავს
 და ამით შეუკრძალავს მისი პოეტური ძალოვანება... რა დიდებულ-
 ად იწყება ეს ლექსი:

მთაც ლამაზი გაქვს, ბარიც ლამაზი,
 დიდხანს გადარეს მგონებმა ედემს,
 გახედავ და თვალს აბრმავებს ვაზი,
 გახედავ, თვალი ვერ ატანს ქედებს!
 ღამეა — თეთრი ირმის ნაწველი,
 დღე — შვინდისფერი — ვარაყიანი.

ეს ლექსი, ვითომ უბეში და ხავერდოვანი სტროფებით ისეა
 შეკრული, როგორც თავთავების ძნა, ან როგორც ჩონგურის სინ-
 ები. ერთ-ერთის მოკვეთა დაამკლევებს მთელ ლექსს... საზგასმით
 უნდა აღინიშნოს ამ ლექსთა უშუალობა დიდი აკაკის ლექსებივით
 გულზე ცეცხლს რომ მოგიკიდებს.

გამომცემლობა „მერანის“ 1985 წლის გამოცემაში ორმოც-
 დაათამდე მინიატურა — მოთხრობაცაა დებეჭდილი. ხელშესახე-
 ბადაა ლიტერატურული წერილებიც, რომლებშიც ხატივით ჩანს
 ხალხთა მეგობრობის დიდი მოტრფიალე პოეტის სახე.

ტ. ტაბიძე მდიდარი და მრავალფეროვანია, ენაწყლიანი, გადებული მეჩუქტრთმეა ლირიკაშიც, პროზაშიც, პუბლიცისტიკაშიც.

სიმშოლისტემა, მართლაც რომ დიდი მადლი შესძინეს, გაანახლეს და გაამდიდრეს ქართული ლირიკა, მოაქანდაკეს ქართული აზრი.

კიდევ ორმოცა წელი რომ ეცოცხლა, რაც ნორმალურად ჩაითვლებოდა, ტიციანი იმხელა ბაჭაღლო განძს დაუტოვებდა მშობლიურ ხალხს, რომ დიდ ვარსკვლავად აღვიქვამდით საქართველოს ცაზე. მისი პატიოსანი სახელი და ბრწყინვალე ღვაწლი მარადიული სიყვარულით არის აღბეჭდილი ჩვენს მატრიანეში.

რედაქცია.

დიდ ოცნებათა მომნიშვნელო

ანუ წიგნი ღმთით ხელოვნება

1

ნიჭი არის ყველა ღამეაში ქმნილების შემქმნელი... და როგორ არ უნდა ვაფასებდეთ ნიჭიერს, როგორ არ უნდა გვიყვარდეს იგი! თუ არა პოეტი, მწერალი, მხატვარი, მოქანდაკე, მუსიკოსი, მომღერალი, თუ არა. მოცეკვავე, ჩვენი სიცოცხლე უდაბნოს დაემსგავსებოდა, სადაც სუფევს სიკარილე. თუმცა ქვიშა სიკარილზე რომღია, მაგრამ მას აკლია ის რასაც ჰქვია სიცოცხლე. უდაბნოში აქა-იქ ყვავილები რომ ხარობდნენ, მაშინ მას უდაბნო კი არა, ყვავილთა სამეფო დაერქმეოდა და ცოცხალ არსათათვის სიცოცხლის მომნიშვნელო ბუნებრივი წილის მშვენიერებას გაჩნდებოდა. ამ უდაბნოელ ოცნებას გზად დავემწყემსე, როგა ემოგზაურობდი ერთ-ერთ მეზობელ ქვეყანაში და უსიცოცხლო ადგილების ნახვით გული მეთანატუებოდა.

ნიჭიერი შემოქმედი მადლით სავსე ადამიანია. მშვენიერება დიდოც არის და ბატრაც. სიყვარულის სულიერი ხატია: „რა, კარგი ხარ, რა კარგი“, „სიყვარულო ძალსა შენსა“, „სულიკო“, „მერი“, „ნინა ჭაფიჭაძეს“, „მუხამბაზი“ („გონდ მეძინოს, მაინც სულნი მიზიხარ!“) და იეთიმ გურჯის ლექსიც — „მთლად ქვეყანას მიჩივნიხარ“. მარგალიტი შეაძლება იყოს პატარაც და დიდოც. შემოქმედი შეიძლება იყოს ნიჭიერი, მაგრამ არა დიდი, არა გენოსი... თუმცა ჩვენი სულის დამატკბობელი ერთიც არის და მეორეც, ჩვენ ის ვთქვათ, ბუნებრივია, ხალასია თუ არა...

ჩვენი საყვარელი ქორეოგრაფი ენვერ ხაბაძე ქეშმარიტად ხალასი ნიჭის ხელოვნია და მარადი იქნებოდა. მისი სახელი მარტო ერთი საწარმოებითაც, რომელსაც მას სახელად დასწათლა „აჭარული სუიტა“. ეს ნოვატორულად, ლაღად და ფაქიზად, დიდი სულით ჩამოჩქურთმებული რომანია ხელოვნებისა, ჩაღრმავებით დაკვირვება და წაკითხვა უნდა და არა მარტივად თქმა — კარგია! ქვემოთ ვიტყვით კიდევ...

მისი ბიოგრაფიკი ბარიდან მთისაგან ეკლიან-ლორდიანის იყო. შიშველი მკერდიც გაუკაწრავს კიდეც და წვეთებად დაღვრილა მისი სისხლი, მაგრამ ამაზე არაფერს გეტყვის. და თუ გეტყვის, სატანის, მოშურნის, მოღალატის სახელ-გვარის გაუმკლავებლად.

2

მისი ნიჭი ბავშვობიდანვე წარმოჩნდა. მოსწავლეთა საქალაქო ოლიმპიადაზე „აფხაზურის“ ბრწყინვალედ შესრულებისათვის სხვებთან ერთად დაჯილდოვდეს. მერე, იმავე წელს რესპუბლიკურ ოლიმპიადაში მიიღო მონაწილეობა და აქაც მისმა „აფხაზურმა“ ყველა გააოცა და პირველი ადგილი დაიმსახურა. უფლება მიენიჭა მონაწილეობა მიეღო ხელოვნების დეკადაში, მოსკოვში... და აქაც დიდი შეფასება მიიღო მისმა ცეკვამ. მაშინ ენვერი 13 წლისა იყო. ზედავთ; რა შეუძლია ხალას ნიჭს! მიეყვით კვალდაკვალ ამ ყმაწვილს...

1936 წელს შეიქმნა ბათუმის სახელმწიფო ქორეოგრაფიული სასწავლებელი. ამ სასწავლებლის პირმშო ხდება, მეორე კურსზე იყო ანუ 14 წლისა, მიიწვიეს არტემ ერქომანიშვილის აჭარის სახელმწიფო ეთნოგრაფიულ გუნდში. (ზედავთ, იმდენად გაითქვა სახელი, რომ ამ გუნდში მიიწვიეს). ამ გუნდთან ერთად არაერთხელ მოიარა ჩვენი საყვარელი საქართველო და როგორც თოვლის აგორებული გუნდა, თანდათან ასე იზრდებოდა მისი სახელი.

დაუფიქვარია ერთი ფაქტიც. კომკავშირის დაარსების 20 წლისთაზე შეიქმნა საკავშირო-საიუბილეო გამოფენის მომწყობი კომისია. ამ კომისიამ აჭარაში მოაგლინა მოსკოველი მოქანდაკე მარია სტოლბნიკოვა, რომელსაც ორი ექსპონატი უნდა შეექმნა: მშენებელი და ხელოვანი. ხელოვანიდან აირჩია ენვერ ხაბაძე. რადგან მოეწონა მისი ცეკვა, მარია გაიტყუებოდა იტყვის: „მე ვესწრები ახალი უმშვენიერესი ტალანტის დაბადებას“... მარია განაგრძობს: „შენდევ ამ ესკიზით მოსკოვში შევასრულე ნატურალური ზომის სკულპტურული ფიგურა. რომელიც მთელი ორი თვის მანძილზე ექსპონირებული იყო ტრეტიაკოვსკის გალერეაში კომკავშირის მე-20 წლისთაისადმი მიძღვნილ გამოფენაზე“. მერე კი, როცა ენვერმა შემოქმედებითი მოღვაწეობის 25 წლისთავი გადაიხადა, ქალბატონმა მარიამ შექმნა ამ უნიჭიერესი ხელოვანის ბრინჯაოს ბიუსტი, რომელიც ახლა ინახება აჭარის სახელმწიფო მუზეუმში, რამდენი ინატრებდა მის ბედს, მაგრამ ყოველივე ეს ამ ხელოვანის ხალასი ნიჭის მონაგარია და ალალ იყოს მისთვის ჩემ სიტყვათა

3

1944 წ. შეიქმნა აჭარის სიმღერისა და ცეკვის ანსამბლი, რომელსაც ხელმძღვანელობდა ცნობილი ლოტბარი მელიტონ კუხიანიძე. ენვერი აქ მიიწვიეს მთავარ ქორეოგრაფად, სადაც 46 წელი იმუშავა. 21 წლისა მოვიდა ანსამბლში და დატოვა 66 წლისამ... აქ უფრო შემწიფდა მისი ხელოვანება, შემწიფდა და უფრო დაიხვეწა ისე, რომ შეიძლება ფიგურალურად ვთქვათ: ცეკვის ყოველი ნიუანსი ანთებულ სანთლებად აქცია.

1944 წ. თბილისში გაიმართა ამიერკავკასიის რესპუბლიკების მუსიკის დეკადა. აქ, ენვერის ხელმძღვანელობით მაღალსტატუსურად გამოაბრწყინეს სცენიდან აჭარელმა მოცეკვავეებმა და გააოცეს თბილისელები, რაზეც სწერდა გაზეთი „კომუნისტი“.

4

ენვერი ფიქრობს, ფიქრობს აჭარაში დამკვიდრებულ ხალხურ ცეკვებზე და აღმაცერად უყურებს „ცოლსამას“. აღმოსავლური მოტივები მიტმასნაო და იმუშავა ამ ნიჭიერმა მის დახვეწაზე, ბოლოს „განდაგანა“, რომ დაარქვა, ესეც მის შემოქმედებით ნიჭზე მჭევრმეტყველებს. 1945 წელს კი „განდაგანა“ უკვე სრულდებოდა სცენაზე... და ეს ცეკვა უნახავს ბათუმში, საყვარელ პოეტს იოსებ გრიშაშვილს და ასეთი წერილიც ახვედრა: „ენვერ ხაბაძეს, გთხოვთ გადასცეთ თქვენს მშვენიერ კოლექტებს თქვენი ცეკვით გამოწვეული ჩემი სიყვარული.“

იოსებ გრიშაშვილი. 1945, 12.02.

მერე ენვერმა თვალი დაადგა ლაზურ ცეკვებს და ისე დახვეწა, რომ ამ ხალხის ეთნოგრაფიული ნიუანსებით გამზაბრწყინა, ახლა, რომ ვიხილავთ ხოლმე ამ ცეკვებს სცენაზე, და ძალიანაც მოგეწონს, ბატონ ენვერის ნიჭისმიერია.

აქვე უნდა ითქვას „გადახვეულ ხორუმზეც“. ამ ცეკვის არსი ახსნილი არ იყო, რის გამოც ოფიციალურად ხორუმი „გადახვევის“ ვარგშე სრულდებოდა. შუამთობაზე ნახა გადახვეული ხორუმი და ერთ მოხუცთან საუბრის შემდეგ ახსნა კიდევ — იგი ბრძოლის გამომხატველი ციკლიო და „ხორუმი“ უნდა სრულდებოდეს

„გადახვეული ხორუმით“. ასეც გააბატონა ეს ცეკვა სცენაზე. ასევე ჩაუვჭირდა „ოპოი ნანოს“ (ანუ „ჯოხით ცეკვა“), რომელიც საქორწილო ცეკვაა. ეს ცეკვა ნიჭიერად გადაახალისა და როცა თბილისში მოუხდათ გამოსვლა, ამ ცეკვას „დიდი სიახლე“ უწოდეს. მასხადაძემ „გადახვეული ხორუმი“, „მებადურთა ცეკვა“ და „ლაზური“, „განდაგანა“ და თეატრალიზებული ძველებური ცეკვა „ოპოი ნანო“ (ეს აღმოჩენა ეკუთვნის ენვერს) ამ უნიჭიერესი ქორეოგრაფის ნიჭით არის დახვეწილ-გადაახალისებული და უფრო ამბლლებული. ხელოვნებათმცოდნე პროფესორმა ლილი გვარამიძემ, სხენებულ ცეკვებს, გარდასული საუკუნეების სიღრმიდან მზის სინათლეზე გამოტანილი ცეკვები უწოდა. ეს სიტყვებიც ჩვენი ხელოვანის მაღალნიჭიერების გამომხატველია.

5

აჭარის სიმღერისა და ცეკვის სახელმწიფო ანსამბლის (ხელმძღვანელია ეხვერ ჩაბაძე) რეპერტუარი უხვი იყო: „ქართული“, „ფერხული“, „წყაროსთან“, „მთიულური“, „ფარიკაობა“, „აფხაზური“, „ოსური“, „სვანური“, „სომხური“, „ქალთა აწერბაიჯანული“, „სამაია“, „ლელო“ და სხვა. ეს ცეკვები უშუალოდ ბატონ ენვერის ხელმძღვანელობით იდგმებოდა. დამადა თემატურ ცეკვებსაც — „ზეიმი სოფლად“, „საკოლმეტრნო“, „ნესაზღვრეთა ცეკვა“. ესენი როდი იყვნენ მექანიკურად შეკრულნი, არამედ ხალხური ნიუანსებით გაუხვებულ-გამშვენიერებულნი. 1945 წ. განაზოციელა „ქაჯეთის ციხის ალება“, რომელშიც შერწყმულია ხალხური და საკუთარი ფანტაზია. აქ მთავარი ბოროტების სიმბოლო შ. რუსთაველის ქაჯეთია, აქვს თავისი ფანტაზიით შექმნილი დადგმებიც. ასეთებია „თებრონე მიდის წყალზედა“, „ბანი მითხარით ბიჭებო“, „სულიცო“, რომელთა შესრულებას ამშვენებდა სიმღერები.

6

ყველაფრის აკინძვა ამ ბატარა წერილში არ ხერხდება. მაგრამ მთავარი მაინც გვსურს აღვუხსოთ, რომ ჩემეული დასკვნებიც გავაკეთო. დამსახურებულმა კულტურის მუშაკმა, ცხოვრებულმა პეტრე სულაბერიძემ, რომელმაც სახელი გაითქვა ლექციებით, „ვეფხისტყაოსანს“ რომ ზეპირად გადმოსცემდა და თან ეკრანზე უჩვენებდა შოთას გმირებს იმპროვიზირებულად, მან პირველმა

დაწერა და გამოაქვეყნა მონოგრაფია ენვერ ხაბაძეზე. იგი ენვერ-
ზე ნაეტ აზრს გვაწვდის:

— ვის არ ასთვს მისი ცეცხლოვანი „ფარიკაობა“, „მთიულ-
რი“, „აფხაზური“ „სვანური“, „კინტაური“, თუ „ყოლსამა“, ხაბა-
ძისეული „ქართული“, ეს იყო საოცარი კდემამოსილებისა და სი-
დაბრბადის, გაბუცის რაინდული შემართებისა და თავშეკაცების
მიწიერი სიყვარულის უკვდავი პოემა.

1957 წელს ანსამბლმა დიდი გამარჯვება მოიპოვა აჭარის კულტურისა და ჰელოვნების დეკადაზე თბილისში. 1958 წელს მოიპოვა უკრაინა, ბელორუსია, მოლდავეთი, ბალტიისპირეთის რესპუბლიკები, მოსკოვი... და აი, ანსამბლი პირველად გადის საზღვარგაეთ. „მსოფლიოს მერვე საოცრებად“ აღიარებულ საქართველოს ხალხური ცეკვის სახელმწიფო აკადემიური ანსამბლის შემდეგ, მეორე იყო აჭარის სიმღერისა და ცეკვის სახელმწიფო ანსამბლი, რომელსაც წილად ხვდა დიდი პატივი საზღვარგარეთისათვის ეჩვენებინა ქართული ხელოვნება.

არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკისათვის პირველი შეხვედრა მოეწყო ქართულ საფუნდო და ქორეოგრაფიულ ხელოვნებასთან. რომლის კონსულტანტები იყვნენ ნინო რამიშვილი და ილიკო სუხიშვილი. 32 კონცერტი ქაიროში, დამასკოში, ალექსანდრიაში, ხართუმში და ტირანაში. ქართული სიმღერისა და ცეკვის ზეგმი ნილოსის ნაპირებზე, ყველა ამ ცერემონიის მონაწილეა ენვერ ზაბაძე და დისქენს, რომ ეს ჩემთვის დიდი სკოლა იყო. იგი გვიყვება აგრეთვე გასტროლებზე, ბათუმთან დამოუბილებულ ქალაქებში — ხერსონსა და მაჰაჩკალაში. 1967 წ. კვლავ უკრაინა, ბელორუსია, ბალტიისპირეთი, ლენინგრადი, მოსკოვი... მერე პირველი გამგზავრება შორეულ ციმბირში — ტიუმენის ნეფტეოჟანსკის, ნიჟნეგარტოვსკის, სურგუთის ნავთობსარეწებში, კონცერტები საბჭოთა საპატიმრო კოლონიებშიც... მერე ბულგარეთის რესპუბლიკა — ბურგასის ფოლკლორის საერთაშორისო ფესტივალი, ბულგარეთში ისეთი დიდი წარმატება ჰქონდათ, რომ თავიანთი მომსახურებისა და ტელევიზიის სახელმწიფო კომიტეტის ოქროს ფონდისათვის გადაიღეს „განდაგანა“, „ხორუმი“, „ლაზურა“ და „საზემო“.

ენაწყლიანად გვიყვება ენვერი გერმანიის დემოკრატიულ რესპუბლიკაში ქართული კულტურის დღეებისა და 1971 წ. კრემლის ყრილობათა დარბაზში გამართული კონცერტის შესახებ... საბჭოთა კავშირის თითქმის ყველა რესპუბლიკაში, ქალაქსა და ოკრუგში გაუმართავს კონცერტები აჭარის სახელმწიფო ანსამბლს..

1974 წლიდან ანსამბლის სამხატვრო ხელმძღვანელად და მთავარ
ვარ ქორეოგრაფად ინიშნება ენვერ ხაბაძე. კიდევ რა დეაწლი და-
სდო ანსამბლს ენვერმა? ანსამბლის კონცერტებში შეიტანა მეტი
დინამიურობა, გაამდიდრა საგუნდო რეპერტუარი აჭარული ფოლ-
კლორის ნიმუშებით, უფრო ჭარბად შეიტანა აჭარული სიმღერე-
ბი... და ამან გუნდს ბატერული ეფექტიანობა ამაღლა, უფრო
ორაგინალური გახდა მისი სარსი.

1980 წელს დანიაშია ანსამბლი. 1979 წ. პოლონეთში, სად არ
იყო ანსამბლი! მაგრამ აღსანიშნავია ანსამბლის წარმატება მოსკო-
ვში 1980 წელს, სადაც გაიმართა კონცერტი ხელოვნების მუშაკთა
ცენტრალურ სახლში. „თაიგული აჭარიდან“ — ასე მონათლა გაზ-
ეთმა „პრავდამ“ ანსამბლი. ამ წერილში დასახელებულია ენვერ
ხაბაძე, როგორც ნიჭიერი ხელოვანი... ვინ ჩამოთვალოს გასტრო-
ლები... და გასტროლები!

ენვერ ხაბაძეს 1946 წელს მიენიჭა აჭარის დამსახურებული
არტისტის საპატიო წოდება, ხოლო 1957 წელს — საქართველოს
დამსახურებული არტისტისა. 1985 წელს მას მიენიჭა საქართველ-
ის სახალხო არტისტის წოდება. დაჯილდოებულია საპატიო ნიშ-
ნის ორდენით, მედლებით, საპატიო სიგელებით. მოიპოვა რესპუბ-
ლიკური, საკავშირო და მსოფლიო ფესტივალების ლაურეატის წო-
დებები, მან ჩამოაყალიბა ქ. ბათუმის მერიის ფოლკლორული ან-
სამბლი „ბათუმი“, რომელმაც დასამახსოვრებელი; მრავალმხრივ
მნიშვნელოვანი, ბრწყინვალე კონცერტები გამართა ბათუმშიც,
თბილისშიც, თურქეთშიც და ა. შ. „ბათუმის“ მომავალი ბრწყინ-
ვალე იქნება, რაკი ე. ხაბაძე უდგას სათავეში.

ენვერ ხაბაძის შემოქმედებაში განსაკუთრებით აღსანიშნავია
„აჭარული სუიტა“, რომლის უპირველესი ღირსებაა მონუმენტუ-
რობა. ჭეშმარიტად დიდი ნაწარმოებია.

ვიდრე ჩემს დასარჯლებულ აზრს ვიტყვოდე, აქ ერთი ხელოვ-
ანის წერილიდან ნაწყვეტს მოვიტან. აი, ისიც: „აჭარული სუიტა“
ავტორმა სახელოვანი პატრიოტის მეშვე დაპატივის დებადების 120
წლისთავს მიუძღვნა. გადაუჭარბებლად შეიძლება ითქვას, მსგავსი
სასცენო კომპოზიცია უკანასკნელ წლებში არ გაეღებებოდა. ცეკვა
გვაჯადოებს შინაგანი მადლით, პოეტურობით, აჭარული ხასიათის
წარმოჩენის უშუალოებით. აქ ყველა ნიუანსი ახლომდელი და ნაც-
ნობია. თუმცა იქნება შთაბეჭდილება, რომ თითქოს პირველად
ვხედავდეთ გამოსახვის ნათელხატებას, ოსტატის ხელით ნაქარგ
სურათებს... ერთი სიტყვით ნიჭიერება არ ბერდება“ (ზ. ლაზიშვი-

ლი — „ქართული ქორეოგრაფია დღეს“, გაზ. „აქარა“, 17 სექტემბერი, 1994 წ.)

მე მკაწრავს სიტყვები: „აქ ყველა ნიუანსი ახლობელი და ნაცნობია... რატომ? აი, რატომ... ქართველებს ერთი ენა გვაქვს — ქართული. ერთია მისი ლექსიკა და სემანტიკა, სიტყვათამრავლობა, მაგრამ ამ ენაზე შეიქმნა შედეგები ლირიკაშიც, ეპოსშიც, პროზაშიც და დრამატურგიაშიც. ეს ქმნილებები ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან შინაგანი წილისგლებით, სიტყვათა ჩუქურთმებით, სიტყვის სიტყვაზე, აზრის და ფიქრების ერთმანეთზე ორიგინალურად მიმდინებთ, ანუ თვითნებულ შედეგში გამოტყვეთილია ავტორის სულისკვეთება და ხელწერა, მისი სახალხოობა. „აქართული სუიტაც“ ასე უნდა განვიხილოთ და არა მექანიკურ ნაერთებებად... აი, რას ამბობდა ლიტერატურათმცოდნე და კრიტიკოსი ვახტანგ კოტეტიშვილი აკაკი წერეთლის ლირიკის შესახებ: „საკუთარი სტიქიის გამოჩენით, აკაკი წერეთელი სრულიად დამოუკიდებელ და ეროვნულ პოეტად უნდა ჩაითვალოს, ერთი შენიშვნით: იგი ბაძევა და ქართულ ხალხს, მის პოეზიას, და განსაკუთრებით, იმ მოხეტიალე მესტირეებს, რომელნიც ევლებოდნენ მთელ ჩვენს ქვეყანას და პოეზიის თილისმით აკავშირდებდნენ მის დაფანტულ ნაწილებს. იგი მთელი თავისი პოეტური მიმღებობით შეისუნთქავდა იმ თვისებებს, რომელსაც ჩვენი ხალხი იჩენდა, თავისში გადაჰქონდა ის სევდა, რომელიც ჯანყივით აბნელებდა ჩვენს არსებობას, ენთებოდა იმ მომავლისადმი წარუხოცველ ღწმენით, რომელიც ძალუმაღ იყო ფესვგადგმული ჩვენს ხალხში, საუკუნეთა მიერ ნაზარდი და მტკიცე. ყველა ამ თვისებებს იგი რაღაც ახალი ჰარმონიით სხვაგვარად აღუღებდა და, სინამდვილესა და ოცნებას შორის დარჩენილი, მაინც იძლეოდა იმ სიბოძსა და სინათლეს, რომელიც მთელ მის შემოქმედებას ემჩნევა“ (ვ. კოტეტიშვილი, ქართული ლიტერატურის ისტორია (XIX ს.), 1959, სახ. გამოც. „საბჭოთა საქართველო“).

ენვერ ხაბაძის მთელი მოღვაწეობა იმითაა ფასდებული, რომ იგი თავის ხალხთან ახლოს იყო, ხალხურ შემოქმედებას, მის ნიმუშებს, ნიუანსებს ღრმად აკვირდებოდა და ასე ხვეწდა თვითონეულ ცეკვას, ქმნიდა ახალ მონაკვეთს, აკლებდა იმას, რაც ზედმეტი იყო, ჰმატებდა კი იმას, რაც საჭირო იყო, ასეთივე გულით შექმნა მან „აქართული სუიტაც“, და იგი ორიგინალური რომანტიკული რომანია თავისი შინაგანი წილისგლებით, ნიუანსებით, იკვეთება მონაწილეთა სახეები არა ისე, როგორც ეს ცალკეულად გვინახავს, არამედ ისე, როგორც პატარა მდინარე უერთდება დიდ

მდინარეს, იქცევა მის ორგანულ ნაწილად. მაგრამ პატარა მდინარე თავისთავად არსებობს, მხოლოდ მამის ჰერეზა თითქოს, რომელიც დიდს უფროდებდა. ასე უნდა განვიხილოთ „აჭარული სუიტაც“. „აქ ყველა ნიუანსი ახლობელი და ნაცნობია“, მაგრამ სხვაა, ის არაა, რაც ცალკეულად გვინახავს. „აჭარული სუიტა“ მეტად ორიგინალური, ახალი ქორეოგრაფიული დიდი წიგნია, რომელიც აჭარის ცხოვრებასთან, მის მკვიდრთა სიცოცხლესთანაა შედუღებული და მასთან ერთად არსებობს, როგორც განუყოფელი არსება. „აჭარული სუიტა“, როგორც პოემა „ხიხანის არწივები“ (მ. ვარშანიძე), აჭარა — წარსული, აწმყო და მომავალი აჭარა. ეს დიდი ნიშანთვისება ამ ნაწარმოებთან დაძახასიათებელია, შინაგანი არსია და ეს ჭეშმარიტება განუკვეთელია. ორივე მონუმენტური ნაწარმოებია და ეს არის მათი მთავარი ღირსება მაღალ მხატვრულობასთან ერთად.

ამ აზრს მახიარა მუხრან კობალაძის წიგნმა „გული უბერებელი“, რომელიც 1995 წელს გამოიცა და ეძღვნება 70 წლის თმათეთრ სახელოვან ქორეოგრაფს თანამემამულეს ბატონ ენვერ ხაბაძეს. წიგნი გულდასმით, მთელი გულწრფელობითაა შედგენილი, როგორც ეს მის ავტორს დაშვენდებოდა.

ბატონი ენვერ ხაბაძე ჭეშმარიტად პირველი, გამოჩენილი, ხალასი ნიჭით დაჯილდოვებული დიდი პროფესიონალი ქორეოგრაფია სამხრეთ საქართველოდან. ეს აზრი შეუვალია, მას შემცვლელი და ტოლი არა ჰყავს. მისი 70 წლის იუბილე დიდი ზეიმით ჩატარდა ჩვენს დრამატულ თეატრში. პოეტი მამია ვარშანიძე პარტერში წან იჯდა. ერთმანეთს მიესალმნენ, ხელი ჩამოართვეს და მოეხვივნენ. პოეტმა რაღაც ფურცელი გადსცა, მერე ვკითხე ენვერს, რა იყო მეტქი, ლექსი იყო? სცენიდან უკვე მისი ვრცელი ლექსი წაიკითხეს და ეს ლექსი ჩემს ბანკეტზე წასაკითხავად შევინახე, მაგრამ ბატონი მამია ბანკეტიდან ისე წავიდა, არც კი გამოვიდა, თორემ შეგაჯავებდით. ენვერს ის ლექსი ორი დღით გამოვართვი, რომლითაც ვამთავრებ ამ წერილს.

წუხელ გნახე სიზმარში...

ვუძღვნი საქ. რესპუბლიკის სახალხო
არტისტს, ცნობილ ქორეოგრაფს ბატონ
ენვერ ხაბაძეს

ლექსს გვირგვინად დავიწნავ თმაჭილარა ხელოვანს,
წუხელ გნახე სიზმარში, — ვარდი შემოგხვეოდა,

და ზედ იჯდა ბულბული ტრფობით ოხერა-მკენესაღი,
შეგეცოდა მიჯნური ამო პანგთა მკემსავი,
ხელით მიეაღერსე შენ ვარდსაც და ფრინველსაც...
ნეტავ, ეს რას ნიშნავდა? ვერაფერი ვთქვი ლექსად...
ამ ჩემს ბჭკარებს ანასხლეტს სიმებად და ჩუქურთმად,
და ჩემს ფიქრებს აღგზნებულს მე ჩავთვლიდი უკუთქმად,
სიყვარულით შენით, რომ არ იწვოდეს ჩირაღდბად,
მე არ მიყვარს ჩანგიც კი უსაზომოდ ჩხრიალა.
მინდა ჩუქმად შემოვდგე იმ ჩვენი მთის ქიმეზზე,
ლექსი გითხრა იქიდან, შენ ღიმილით მიმწერდე...
მარცვალ-მარცვალ რომ ჰკრეფდი მარგალიტებს
გაპნეულს,

მერე მიაშველებდი სულ შენეულ აპელს,
მტვერს აცლიდი და ზვეწდი „განდაგანას“, აჭარულს,
ამრთელებდი დაღეწილს, თურმე, შორს, შორს გაჭრა
გსურს.

და ვინ იცის რამდენი ღამე ფიქრში გადადნა,
ხან ხალხურმა და ხან კი შენმა მუზამ გადარდა.
ვერაფერს ვერ მოიმკი თუ სული არ დაიწვა,
შენც იწვოდი, იღვწოდი, და აკვანიც დაირწა:
დაიბადა ახალიც, საბოგნელი იპოვე,
ასე ლექსი გეწერა, შეგარქმევდი დიდ პოეტს.
შენი ნიჭი ბაჭადლო არ კრთებოდა არსდაც,
შენ არსენა იყავი, ზოგი ჰგავდა ფარსადანს.
ზოგს თუ მისცემ ასპარეზს, ნახე, მერე რანი ქნას,
თითქოს დიდებს მოუხმობს, რომ მანც დიდი დაირქვას.
მუღამ გეპართებს სიტხიზღე: პირისპირაც გამოვლენ,
მათ გაჩორკნილ ჯამებში შხამს განა რა გამოვლენს.
ბევრჯერ შემოგვჩენიან ხან ჩუქმად და ხან რისხვად,
მიტომ ღვთის ხმა გვაფრთხილებს: რაინდებო,
მზარამზარს!

რომ ღვთის ჭეშმარიტება ყველგან ლაღად სუფევდეს,
რომ შეუცვლელ რჩეულებს გზაზე ვარდებს ეუფენდეთ.
ჩვენ გვახსოვდეს ოტელოც, და გვახსოვდეს იაგოც,
რომ სატანა ოხერი უფსკრულისკენ მივადლოთ.
გვახსოვს, განა არ გვახსოვს, განა ქვევრში ჩარეკავ?!
მოდი, ერთი დაგლოცო, მომე შენი ჩარეკა!
შენ ხარ კაცი პირველი, მერე რა თავმდაბალი!
ესალმები ყველას და... გესალმება მთა-ბარი.

ჩამოდინდი თანდათან, როგორც ქვევრში მაჭარი,
ხელოვანი მეფე ზარ არა მარტო აჭარის...
შენი გულით რჩეულით რა ქვეყნები გინახავს!
რაინდული სულისაჲ, გულისგულში გინახავთ.
გვიხარია, რომ ღმერთმა დიდი ნიჭით შეგზავცხა.
საქართველოს რჩეულთა შორის ერთი შენაც ზარ...
წუხელ გნახე სიხმარში, ვარდი შემოგხვეოდა...
მე კი ლექსით მოვედი და გეხვევი ხელოვანს.

1995, 31 მარტი.

შინაწერი: ბატონო ენვერ, კვლავაც გეცოცხლოს სამოცდაათი წელი და ერთი „აჭარული სუიტის“ ტოლი ნაწარმოები კვლავაც შეგექმნას. ეს მარტო ჩემი კი არა, შენი აჭარის თხოვნაცაა.

სიყვარულით შენი თანამეგობრული.

1995, 11 მაისი

აკოტანდილ ვარტაგავა

ბარიელ ვარტაგავა

განაშლილი დიალოგები

მინაწერი: ამ დიალოგების ავტორები ძველ თაობის ცნობილი ლიტერატურის მკვლევარის: აკაკის, ვაჟას, ილიას, გიორგი წერეთლისა და სხვა გამოჩენილ კორიფეოთა თანამედროვეს ბატონ იპოლიტე ვართაგავას შეილიშვილებია: ვართაგავას ოჯახთან 1968 წლიდან ახლო ურთიერთობა მაქვს. ძმები მხატვრებია. დაოსტატებულნი არიან ეკლესიების შიდა ინტერიერების, გუმბათების მოხატვაში, მათმა თანასოფელმა, კიათურელმა ერთმა ბიზნესმენმა თავის სოფელში ააშენა დიდი ეკლესია და ნისი მოხატვა დაუბრუნა ძმებს. დაეთანხმნენ. საეკლესიო-სახალხო საქმეს რამდენიმე წელს შესწირავენ და დაამშვენებენ კიდევ თავიანთი ნიჭის წყალობით. ცხოვრობენ თბილისში, მკერამ აქვთ დიდი ბაბუის საბუდეები სახლ-კარი და საკრამილამო ნიწა კიათურაში, სოფ. ბეინეში. ამ შეპირების ჟამს სოფლის მეურნეობასაც ეწევიან. ტარიელი ერთ თანასოფელელ მეტყვევ ინჟინერთან ერთად ჩამოვიდა ჩემთან ბათუმში. თან ძმის აკოტანდილის მრავალმხრივ საინტერესო წერილიც მომართვა. მწაზრეს, ძალიან გვიჭირს, დაგვეხმარე, სამუშაო გვაშთავი, ფიზიკურად ვიმუშავებთ, ოღონდ ცოტა რამ ვიშთავოთო.

ორივე სამუშაოზე განვაშწესეთ ქ. ბათუმის საზღვაო პორტის უფროსის ბატონ ასლან ბოლგვაძის დახმარებით. უფასოდ უზრუნველყავით პინით, პორტში კვებაც უფასოდ ჰქონდათ. 17 მარტს მეტად კმაყოფილი გავამგზავრეთ კიათურისაკენ დაიმედებით: თუ კვლავ დაგვირდეთ, მე მზად ვარ კვლავ მხარში ამოვიდგეთ-მეთქი.

„გულახდილი დიალოგების“ ჩემი პასუხები
გაუცანი ბატონ ტარიელს. გაეხარდა და ნათქვამი:
იქნებ თქვენს კურნალში დაგვიბეჭდოთ.

კადნიერებად ნურავინ ჩამოთვლის, რომ დიდი
იპოლიტე ვართავავს ბადიშების თხოვნას ვისრულ-
ებთ და ვბეჭდავთ „გულახდილ დიალოგებს“ („რამ-
დენიმე შეგიიხვება პოეტ მამია ვარშანიძესთან“).

მამია ვარშანიძე

1995

ყოველი შემოქმედი, როგორც რანგისაც არ უნდა იყოს იგი,
ბელოვნიებისა და ლიტერატურის რომელ ჟანრსაც არ ემსახურე-
ბოდეს, როგორც არ უნდა იჭერდეს ცხსთან სიახლოვეს, პირველ-
ყოველისა ის მაინც მიწიერია, ამქვეყნიური ცხოვრებით მცხოვრე-
ბი. ზოლო როცა ის ინტუიციური გაცნისკროვნების წუთებში ასე
თუ ისე შორდება მიწას, ხდება სასწაულებრივი მეტამორფოზა მა-
სში და უბრუნდება თავის პირველ საწყისს — გენიას.

მოკლედ — ორმაგი ცხოვრებით ცხოვრობს პოეტი.

არასოდეს თავისთავს არ ეკუთვნის.

მოგლენილია ამა ქვეყნად, როგორც საკუთხეველს შესაწირი
ზვარაკი.

ასეთად ვიცნობთ ჩვენ და საერთოდ ჩვენი ლიტერატურული
ოჯახი პოეტ-მამია ვარშანიძეს, რომლის ნაბს, შემოქმედებას დიდ
პატივს სცემდა ქველი თაობის ლიტერატურული კრიტიკოსი, ბა-
ბუა ჩვენი — იპოლიტე ვართავავა.

ამ ნიადაგზე ამ ორ ადამიანს შორის გულწრფელი მეგობრობა
და სიყვარული არ შეწყვეტილა ბაბუა იპოლიტეს სიცოცხლის
უკანასკნელ წუთამდისაც კი. ეს სიყვარული და მეგობრობა, მიუ-
ხედავად ბაბუა იპოლიტეს გარდაცვალებისა და წასვლისა ამ ქვეყ-
ნიდან, დღესაც ურყევია და წმინდაა ჩვენ ოჯახებს შორის.

დღე ისე არ გავა, რომ ბატონი მამია არ მოგვაგონდეს ჩვენ
ორ ძმას — ტარიელ და ავთანდილ ვართავავებს — ბაბუა იპოლი-
ტეს შემკვიდრებს. ხშირად ვმსჯელობთ მის პიროვნებაზე, როგ-
ორც სამშობლოზე შეყვარებულ რაინდზე და მის უბერებელ, ლა-
მას პოეზიაზე.

მიუხედავად ასეთი დიდი სიახლოვესა ჩვენს შორის, ბატონი
მამია, როგორც პოეტი და შემოქმედი, როგორც იტყვიან, რჩება
ჩვენთვის „ცისფერთვალეზიან გამოცანად“.

ჩვენ ვიცით, რომ პოეტისა და შემოქმედის გარდაცემის შემდეგ მემორი, გუთნისდედა, მწყემსი, ციხე-ტაძართა მშენებელი, მწიგნური... ისიც, რომ დღემდე მას მისი პიროვნებისთვის საკადრისი ბიოგრაფიული და სათავგადასავლო ხასიათის, მრწამსის, დაფარული ვნებების შესახებ პროზად თითქმის არაფერი არ დაუწერია, რაც თითოეული შემოქმედისათვის აუცილებელია და, რასაც შეეძლო მისი პიროვნული ხასიათის გადმოშლა ჩვენთვის მთელი თავისი სალიადით.

ამ გარეობამ ჩვენ ორ ძმას და მის ძველ მეგობრებს გვიკარნახა დაგვესვა ბატონ მამიასათვის ოცამდე კითხვა და გაგვეერთიანებოდა იგი „გულახდილი დიალოგების“ რეალში.

გვჯერა, რომ ბატონი მამია მართლა გულახდილად უბასუხებს ჩვენს მიერ დღემდე თითოეულ კითხვას როგორც მართალი კაცი, როგორც სიკეთისა და კეთილშობილების ეტალონი და ამიტომ კიდევ უფრო დახვეწს, აამაღლებს და გაამდიდრებს თავისი ლიტერატურული ცხოვრების დიდებულ მატრიანეს.

1. ხელოვანი და საერთოდ ნებისმიერი რანგის შემოქმედი ხალხის მიზნებისა და ინტერესების მატარებელი და მისი დამცველია. იგი თვითონაა პირველი ის, ვინც ხალხს ტაძრისაკენ მიმავალ ცისფერ, ხანაც ეკლიან გზაზე მიუძღვის, ეს დღემდის, რასაკვირველია, მაგრამ მომავლის საუკუნეში? როგორ იქნება ამ მხრივ? ეყოფა თუ არა საამისო ზნეობრივი და მორალური სიწმინდე, სამშობლოსადმი სპეტაკი სიყვარული და მომავლის დემონური ჭკრუტის უნარი შემოქმედს? იქნება თუ არა ის ყველა ამ კეთილშობილური საქმეების მთავარი მისიონერი?

პასუხი: მწერალი ხალხის გულწრფელი მსახური უნდა იყოს. ცვალებად მწერალს ვერ ვეგუებო და არც ხალხი მიიჩნევს თავის გულისთქმის მესიტყვედ. მწერლის სიტყვა და გული ერთი უნდა იყოს და არ შეიცვალოს ზნე და ხასიათი, რაც არ უნდა ფათერაყის ქაოსში აღმოჩნდეს. მე ვიყავი, ვარ და ვიქნები ჩემი ერის, ჩემი ქვეყნის მარად და მარად ერთგული, რაინდული სულისკვეთებისა. ვისაც არ ეყოფა ძალა იყოს ასეთი, დარჩება უსიყვარულოდ. გ. ტაბიძისა, არ იყოს — „უსიყვარულოდ არ არსებობს არც სილამაზე, არც უკდავეება არ არსებობს უსიყვარულოდ“. ღმერთმა ნუ გამყაროს სიყვარულისაგან ნურც ცოცხალი და ნურც მკვდარი. მინდა, რომ მარად ჰყვარდნენ ჩემს გულზე მარადიული სიყვარულის ყვავილები. სიყვარული გი კაცის სულის მშვენიერების განძითაა შემამოკბელი.

2. თქვენ ეპიკური ტილო მიუძღვენით აჭარის ისტორიულ

გმირს სელიმ ხიმშიაშვილს, რითაც მწერლისა და საზოგადო მოღვაწის იმპლიტე ვართავაგას ქება-დიდება დაიმსახურეთ და ეს კანონზომიერებაა.

გვიამბეთ, დარჩა თუ არა მემკვიდრენი ამ გმირს, — თუ დარჩა, ვინ არიან დღეს ისინი და რით გვზნან სახელოვან წინაპარს სამშობლოს ზნეობრივ-ფიზიკური სიყვარულის თვალსაზრისით?

პასუხი: სილიმფაშა ხიმშიაშვილს ჰყავდა სახელოვანი შვილები, როცა სელიმს თავი მოჰკვეთეს სულთანის ბრძანებით, მისმა შვილებმა აბდი და ახმედმა თავი შეაფარეს მამია გურიელს, რომელიც გენერლის ჩინით მართავდა გურიას. აბდი მამია გურიელის სიძე იყო. ეს ასე მოხდა: სელიმ ფაშამ შეიპყრო ის თურქი ყაზაღები, რომლებმაც შინაურ გამცემთა ხელისშეწყობით, გაიტაცეს მამია გურიელის და. რათა გაეყიდათ სტამბოლის ბაზარზე. სელიმს მოეწონა გურული ქალიშვილი და ცოლად შერთო თავის ვაჟს — აბდეს. მაშადაძამე, სელიმ ფაშა და მამია გურიელი უკვე მოუგრები იყვნენ... სელიმის შვილებმა ამაღ შეაფარეს თავი გურიის მთავარს. სულთანმა ეს გაიგო და მოითხოვა მძევლები. გურიელმა თხოვნით მიმართა რუსეთის იმპერატორს, დახმარებოდა ამ კრიტიკულ სიტუაციაში. მძიმედ მძვინვარე პოლიტიკამ აიძულა რუსეთი დაჰყოლოდა ოსმალეთის მოთხოვნას და ძმები პატიმრების სახით გაიგზავნა სტამბოლში. სულთანს ისინი არ დაესჯია. შემდეგ ერთ-ერთი იმა — ახმედი დააწინაურა კიდეც და მიიღო ფაშის ტიტულიც. მამის — სელიმ ფაშის თავის მომკვეთელსაც მიაკვლია და მისი ბრძანებით იგი ბაღონებში მოახრჩვეს. სელიმ-ფაშის მკვიდრი შთამომავალია ცნობილი პატრიოტი, ზემო აჭარის მმართველი შერიფ ბეგ ხიმშიაშვილი. რუსეთის იმპერატორმა მას გენერალ მაიორობაც კი მიანიჭა. მას ახლო ურთიერთობა ჰქონდა ცნობილ ქართველ პატრიოტებთან... იგი კარგად არის აღბეჭდილი ჩვენს ისტორიკოსთა წიგნებში.

დღესაც არიან ხიმშიაშვილები ზემო აჭარაში, ზულოს რაიონში. ერთ-ერთი, იოსებ ხიმშიაშვილი, რომელსაც ახლოდან ვიცნობ, დიდხანს მუშაობდა შუახევის რაიონის მდივნად, ბოლო დროს იყო აჭარის განათლების მინისტრიც, ამჟამად, ერთ-ერთი უმაღლესი სასწავლებლის პრორექტორია. მე მასთან მაქვს უშუალო ურთიერთობა. მისი წლმით, როცა ის იყო შუახევის რაიონის მდივანი, მომანიჭეს შუახევის რაიონის საპატიო მოქალაქის წოდება.

სტამბოლშიც შეგხვდით ხიმშიაშვილთა გვარის წარმომადგენელს, მანდილოსანს, რომელიც აპირებდა აჭარაში წამოსვლას ხიმშიაშ-

ვილთა დიდი სიყვარულის გამო; თანაც თავს იწონებდა, რომ იგი
სახელოვანი გვარის შთამომავალი იყო.

3. ქრისტეს ორმა მოწაფემ ანდრია პირველწოდებულმა და
სიმონ კანანელმა, საქართველოში ქრისტიანული რწმენის გავრ-
ცელების მიზნით, ქოროზის ხეობითა და აჭარის მიწით ჩამოაღწი-
ეს საქართველოში. აჭარისწყალთან ახლოს აუგიათ კიდეც პირვე-
ლი სამლოცველო, რასაც ხალხი დღემდე „ნაქილისარს“ ეძახის.
რა როლი შეასრულა ამ ორი მოციქულის მოღვაწეობამ საქართვე-
ლოს ამ წარმატებულ მხარეში ქრისტიანობის გავრცელებისა და ხალ-
ხის სულიერი დონის ამაღლებისა და სრულყოფის საქმეში?

პასუხი: ანდრია პირველი და სვიმონ კანანელი ქრისტეს მო-
ციქულებია და ისინი ერთად მოგზაურობენ ქვეყნიდან ქვეყანაში
ქრისტიანობის გასავრცელებლად. მე ვსარგებლობ „ქართლის ცხო-
ვრების“ იმ მონაცემებით, რომელიც ეკუთვნის მეთერთმეტე საუ-
კუნის ისტორიკოსს ლეონტი მროველს. ჩვენ გვინტერესებს ამ
მოციქულთა მოგზაურობის რეგიონი აჭარა, სამხრეთ საქართველო.
ერთი შენიშვნა: ანდრია და სვიმონი გზა და გზა შორდებიან ერთ-
მანეთს, მერე კი კვლავ მხარდამხარ არიან. ისტორიკოსის გადმოცე-
მაში ხარვეზებია და მათი ერთობლივი მოქმედება აჭარაში რატ-
ომღაც არა ჩანს. მიზანი ერთი ჰქონდათ: ქრისტიანობის გავრცელე-
ბა გზა და გზა. როგორც ჩანს, კარგად იცნობდნენ მხარეებს და
დაუბრკოლებლად მოგზაურობდნენ. მათი პირველი ისტორიული
დამსახურებაა ქრისტიანობის გავრცელება ლაზეთსა და აჭარაში,
ქართლის სხვადასხვა კუთხეებში: სამეგრელოში, იმერეთში, აფხა-
ზეთში, ჭიქეთში, სამცხეში და ა. შ.

მივყევთ კვალდაკვალ ლეონტი მროველის მიერ „ქართლის
ცხოვრებაში“ აღბეჭდილ ცნობებს. აქ ლაპარაკია პირველად ან-
დრია პირველზე, რომელიც შემოსულა ტრაპიზონში... რომელსაც
მროველი ეძახის მეგრელთა ქვეყანას. მერე შემოდის „ქვეყანასა
ქართლსა“. ანუ შემოვიდა დიდაჭარაში, აქ იწყო მან სახარების
ქადაგება; სადაც „კაცნი პირუტყვთა უზუგუნურეს იყვნენ და, არა
იცნობდეს შემოქმედსა ღმერთსა: და ყოველსა საძაგელსა და არა-
წმინდასა წესსა აღსრულებდეს“, რომელსაც გადმოცემით ვერ და-
იჯერებო, შენიშნავს მროველი, ანდრია აქ დიდ სიძნეელებს წააწ-
ყდა, მაგრამ გაუძლო მრავალ ჭირსა და განსაცდელს ურწმუნოთაგ-
ან. ყოველი ხერხი იხმარა, დაეყოლებინა აქაური მკვიდრნი, ჩაე-
ნერგა მათ სულში სარწმუნოება და მოექცია ქრისტიანად, ანდრია
ამას მიაღწია ქადაგებით: დაასვენა ღვთისმშობლის ხატი. იქვე აღ-
მოაცენა მშვენიერი და დიდი წყარო, რომელიც დღესაც განუწყ-

ვეტლად მიწიდან ამოდისო. უკვე ანდრიას ქადაგებით გულდაჯერებულნი მის ირგვლივ ფუსფუსებდნენ და ეთაყვანებოდნენ. ასწავლა და დაუდგინა წესი და რიგი სარწმუნოებისა. დაუწიშნაო, წერს მროველი, მღვდელი და დიაკონი. ესენი იქნებ მისი თანმხლებნი იყვნენ, ან უკვე ანდრიას მიერ საკმაოდ განსწავლულნი, რომ მათი ხელმძღვანელობით ხალხს განეგრძო ქრისტიანობის თაყვანისცემა, მათ აღაშენეს მშვენიერი ეკლესია ღვთისმშობლისა... როგორც ჩანს, ანდრიამ მრავალი ოვე, წელი დაპყო დიდაჭარაში, როცა ანდრიამ მოისურვა წასვლა, ხალხი წინ გადაუდგა, ნუ წახვალთ, ევედრებოდა. მაშინ ანდრიამ გამოსჭრა სათანადო ზომის ფიცარი, ზედ დაასვენა ხატი და ხალხს გადასცა. გახარებულმა ხალხმა ხატი ეკლესიაში შეიტანა და დიდი პატივით დაასვენა, წმინდა მოციქულს მშვიდობა უსურვეს. ეამბორენ და გაამგზავრეს.

ეს ისეთი ფაქტია, რომ მღელვარება შეგიპყრობს. მაშასადამე, ქრისტიანულ რელიგია დამკვიდრდა დიდაჭარაში, საქართველოში აქ პირველად, მაშასადამე, ამ მიწის მკვიდრებმა იწამეს მოციქულის ქადაგება ქრისტეს სიბრძნეს, რომ ეფუძნებოდა. მაშასადამე, ქრისტეს ზეპირი სახარება ზეპირადვე გავრცელდა აჭარაში. ეს დიდი ისტორიული ფაქტია, რომელსაც ახლა ჩვენ სიამაყით ვიხსენებთ. ეს იმიტომ, რომ ქრისტიანობა დიდი პროგრესული რელიგია იყო, რომელსაც მოჰყვა დიდი განათლება აჭარაში, ტაო-კლარჯეთში და საერთოდ სამხრეთ საქართველოში. ეს იყო წინა პირობები მწიგნობრობის გაჩაღებისა, დიდი ოქრომჭედლების ობიზარების გაჩენისა. ამად ჩაეყარა საფუძველი სამხრეთში ეკლესიებს, ტაძრებს და გაჩაღდა მწიგნობრობა. ამიტომ ამბობს ილია, ჩვენი კულტურა იქ, სამხრეთში დღლდა. ამიტომ ამბობს მიხეილ ჯავახიშვილი, შოთა რუსთაველი აჭარელი იყოო. სამხრეთის (აჭარა, იმერხეგი, ტაო-კლარჯეთი, შავშეთი) მკვიდრთა მეტყველებაში ძველთაგანვე ისეთი სიტყვებია დამკვიდრებული, რომლებიც აღბეჭდილია „ვეფხისტყაოსანში“. ახლახან გამოვიდა აჭარელი მეცნიერი ქალის შუშანა ფუტყარაძის ძვირფასი შვიდასგვერდიანი წიგნი „ჩვენებურების ქართული“. ვინც ამ წიგნს წაიკითხავს, იგი ვიგებს რა იყო სამხრეთი, სამასი წლის ავტომატიზმმა ცხარედ დაკორტნა მისი სული და ხორცი, აქ ელავს ძარღვიანი ქართული ვეფხისტყაოსნისა. აქ გუგუენებს წინაპართა ძლიერი სული მაღალნიჭიერად, რომ ქმნიდნენ ტაძრებს, ეკლესიებს, გულის გამგმირავ პოეზიას...

ისევე დაგუბრუნდეთ მროველის ჩანაწერებს. ანდრია მოციქულს უმოგზაურია სვიმონ კანანელთან ერთად, ქრისტეს ამ ერთ-

გულ მოციქულთან. ისინი მხარს აძლევდნენ ერთმანეთს. სადაც კი მისულან, ქრისტიანულ რჯულზე მოუქცევიათ ადგილობრივი მცხოვრებნი. უმოღვაწიათ ღვთის სახელით ტაოში, ვიდრე მდინარე ჭოროხამდე. როგორც ვთქვი, ტრაპიზონში ქრისტიანად მოუქცევიათ მეგრელები (აღბათ, ლახები, რომლებიც სისხლით და ხორციით მეგრელთა მონათესავე ტომის შვილები არიან).

ანდრია პირველი და სვიმონ კანანელი ერთად ძოგზაურობენ საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში და ერთად ავრცელებენ ქრისტიანობას. ასე რომ კუთხიდან-კუთხეში მათი მოღვაწეობა ერთი და ორთვიანი როდია, წლობით რჩებოდნენ. ხან ერთი ერთ მხარეში დამკვიდრდებოდა ხან მეორეში, ასევე მეორე მოციქულიც. ამ ორთა მოციქულთა ღვაწლი აქარამი დიდია. მათი წმინდა სახელები ჩემს სულშია დამკვიდრებული... მათ იმოღვაწეს აფხაზეთში, სამეგრელოში, ჯიქეთში: ანდრია დიდმა მწუხარება მოიცილა, როცა სამუდამოდ დაკარგა მეგობარი, სიმონ კანანელი. იგი დასაფლავებულია ქ. ნეოპსისაში, რომელიც მროველის თქმით, მდებარეობს აფხაზეთსა და ჯიქეთს შორის, წმინდა ანდრიამ კა განაგრძო ქრისტიანობის გავრცელება აფხაზეთისა და სკვითებს შორის.

4. ლათინური სიტყვა რელიგია მისი პირდაპირი გაგებით ნიშნავს „სიწმინდეს“ და სხვა ამგვარ რამეებს. გამომდინარე აქედან, გვითხარით, თქვენი სახელგანთქმული პოეტური კრებულის საერთო სათაური „ჩემი ტაძარი“ ღრმა რელიგიური შეგონების, რწმენის შედეგია თუ უბრალოდ თქვენი პოეტური ფანტაზიის ნამოღვაწარი?

პასუხი: უბირველესად გავიხსენოთ ერთი ლექსი „ჩემი ტაძარი“, რომელიც დაბეჭდილია ამ სახელწოდების ჩემი საყვარელი წიგნის ორმოცდამესამე გვერდზე.

ჩემი ტაძარი

გვიზვიებ წიფლის ნაღვერდალივით,
უღითა და ღამით ვარ ჩაუშქრალი,
ტანი დავილტე შევი ზღვის წყალით,
მკერდზე ვიქროლე ჩემივ ბრის ქარი,
გაგაქდი
ღამკრავ,
ქინელი დამცვივა,
ხან ავნეთები ვით ფიჭვის კვარი.
მე აქ სიმღერას რა გამომილეგს,

დამიდუმდება ოდესმე ქნარი?
აქ არის ჩემი ძმა — შეგობარი
აქ არის ჩემი ცისკრის ტატანი,
მამულ-დედულო, ჩემო სამშობლო,
შენა ხარ ჩემი წმინდა ტაძარი.

1960

მე მწამს სამშობლოს უწმინდესი და უზენაესი სიყვარული. ტაძარი კი უწმინდეს მცნებად მიმაჩნია. ამიტომაც, ამ შეუვალი რწმენით ამაღლებული სული ჩემი ტაძრის ღვთიურ ცნებას შევუდუღაბე. აქ სიტყვის „ფანტაზიის“ ხსენებაც კი შეურაცხყოფად მიმაჩნია. მე რომ ძალუმაღ მიყვარს ჩემი ქვეყანა, ჩემი ერი, ეს ბმას არ ნიშნავს, რომ მძულს სხვა ერი, სხვა ქვეყანა. მაგრამ სხვაა შენი სამშობლოს სიყვარული და სხვაა — უცხო ქვეყნისა....

5. როგორც ვიცით, თქვენი პოეტური შთაგონების ერთ-ერთი ლამაზი წყარო — იდეალი, თუ შეიძლება ითქვას, არის ქალი, რომელსაც თქვენ არაერთი პოეტური მარგალიტი მიუძღვენი. ქალ-ებისადმი გნებიან დამოკიდებულებას მარად იჩენდნენ (და იჩენენ ახლაც) გარდასული და უახლოესი საუკუნის გენიოსები — რუსთაველი, დანტე, რუბენსი, ველასკესი, ბეთჰოვენი, ალ. ჭავჭავაძე, გრ. ორბელიანი, ბარათაშვილი, გალაკტიონი. სხვანი და სხვანი.

გოეთემ, მაგალითად, 80 წლის ასაკში, უკვე საკმაოდ ღრმა მოხუცმა, სარეცელი გაუზიარა 25 წლის ქალწულს.

იგივე სცენებითაა აღსავსე მხატვართა ცხოვრების მატრიანეიც. ავიღოთ პუსენი, შუა საუკუნეების დიდი მხატვარი, — მისი მეუღლე ანნა მარია, შემდგომში მისი ცხოვრების საუკეთესო მეგობარი, 19 წლით უმცროსი იყო მხატვარზე.

რომელ ჩვენთაგანს არ ახსოვს რემბრანდტის ტილო „ავტოპორტრეტი სასკიათი“. ხასკია; რომელიც ზურგიით მაყურებლისაკენ მჯდომ მხატვარს მუხლებზე უზის, ცოლიც იყო მხატვრის და პოზირებდა კიდევ მას თავის კომპოზიციებში. ეს ქალი ახალგაზრდა გარდაიცვალა და მხატვრის ცხოვრებაში მისი ადგილი გენრიკე სტოფფელდმა დაიჭირა — უბიწო ასულმა.

ასეთივე ბედი ხვდა წილად რუბენსაც — პირველი მეუღლის იზაბელა ბრანდტის გარდაცვალების მერე 53 წლის ასაკში იგი ქორწინდება 16 წლის ელენე ფოტრმზე.

მსგავსი მაგალიტები უამრავია. ამით იმის თქმა გვინდა, რომ ყოველი ჭეშმარიტი შემოქმედისათვის, რა რანგისაც არ უნდა იყოს იგი, ქალი რჩება შთაგონების ერთ-ერთ მთავარ წყაროდ.

თქვენ, როგორც უბერებელი და მარად ქაბუკი მიჯნური, არ გვეტყოდით რაიმეს ახალს სიყვარულის გარშემო. ე. ი. რომ არ შეგვახედებდით ამ ღვთაებრივ ფენომენის ოდნავ სიღრმეში და ბოლოს — სახარებისეულ ცნობილ შთაგონებასაც „ღმერთი არს სიყვარული“ — ხომ არ მისცემდით თქვენეულ ინტერპრეტაციას?

პასუხი: სიყვარული ისეთი ბუნებრივი ფენომენია, რომელიც მშვენიერების სიღრმადით აღაცხებს ადამიანის სიცოცხლეს. როცა ვინმე ჭეშმარიტად გიყვარს, შენი სხეულის ყველა უჯრედი და სული მძლავრად დამუხტულია ტანჯვისა და სიამის შეგრძნებით. შენს გრძნობაშიც და გონებაშიც შენი მიჯნური ისე მტკიცედ ჩადუღაბებულია, რომ უმისოდ სიცოცხლე ვერ წარმოგიდგენია. მიჯნური პოეტისათვის დიდი მუშის დაბადებაა. გავიხსენოთ იტალიის დიდი პოეტის პეტრარკას და უმშვენიერესი ქალწულის ლაურას შემთხვევით შეხვედრა მონასტერში და უმაღლესი გაჩაღდა პოეტის გულში სიყვარულის ნადევრდლები, რომ არა ლაურა, ჩემი აზრით, პეტრარკა ვერ იქნებოდა სიყვარულის მარად ნთებადი პოეზიის შემქმნელი. პეტრარკას პოეზიას მარადიულობის მადლს ანიჭებს სიყვარული და მხოლოდ ლაურას სიყვარული. დანტეს გენიალურ „ჯოჯონეთსაც“ დიდი მადლის ძალა მწერლის მიჯნურმა ბეატრიჩემ მიანიჭა. ამ ნაწარმოების დიდი შემოქმედებითი აზრების ნატეხებს, რომ არ მოხვეოდა მიჯნური ქალის ცხელი სული, თვით ნაწარმოები ცივი იქნებოდა... და რაც ცივია, გულში არ შემოდის.

„ვეფხისტყაოსანი“ ცეცხლოვანი მიჯნურობის გარეშე ვერ დაიწერებოდა. ე. ი. რუსთაველიც დიდმა სიყვარულმა ციურ მგოსნად მოგვივლინა. ნესტან-დარეჯანის წერილი ტარიელისადმი, სიყვარულის დიდი განცდით რომ არის დაწერილი, ალბათ, თვითონ შ. რუსთაველის გულზე იმგვარად იყო ცეცხლმოკიდებული.

ერთხელ ბატონმა დემნა შენგელიამ ჩვენთან, ბათუმელ მწერლებთან თქვა: — ზ. ფალიაშვილს გენიალური ოპერა „აბესალომ და ეთერი“ შეაქმნევინა ერთი ქალის მგზნებარე სიყვარულმაო. ზაქარიას სიკვდილის შემდეგ იმ ქალმა ოფიციალურად მოითხოვა ამ ოპერიდან კუთვნილი პონორარი. მოპიჯივანმა განცხადება მიართვა, ჩვენი მწერალთა კავშირის მაშინდელ ხელმძღვანელებს. მწერალთა კავშირში კი აღმოჩნდნენ ისეთი მწერლები, რომლებმაც უარყვეს იმ ქალის სამართლიანი მოთხოვნაო. მერე დასძინა: იმ მანდილოსანის სიყვარულის განცდებით აღგზნებული ზაქარია სწერდა ამ უყვდავ ოპერას და რას ერჩოდნენ იმ ღვთით მოვლენილ მანდილოსანს, ახლაც ვერ გამიგიაო.

განა ჩვენს გულს ცეცხლად არ მოევიდება იოსებ გრიშაშვილის და მარიჯანის სიყვარული? გაეხსენებ ერთ ლექსს, რომელიც მგოსანმა მიუძღვნა თავის მიჯნურს.

მარიჯანს

მოგვედგები, მიწის ჩავეთესლებით,
ასეთი არის სოფლის თვისება,
ვერ აცაქანებთ ტუჩებს ლექსებით,
თვალეზად მიწით ამოივსება.
და თუ რამ კარგი გექონდა ორთავეს.
შენ — გიშრის თვალი, მე — კურდღლის ტუჩი,
სამიარის მწვანე ხავსით მორთავენ,
როცა ჩვენს კუბოს დაჰკრავს ჩაქუჩი,
მაგრამ რას დავდექი გაბასრულ სიტყვას
წიგნში შეგვხავსით ბიბლეს თელმად,
და ჩვენს ლექსებზე, რაც უკვე ითქვა,
ხალსში დარჩება ღამაზ თქმულებად.
დაე, სიკვდილი თავისი ცელით
ჩვენს ტკბილ სიცოცხლეს წაედეს და მგვიდგა —
მიწაში მიტრმ ჩადის ფურცელი,
რომ უკეთესი ხე ამოვიდეს.

1939

ი. გრიშაშვილის ნიჭიერ ხელოვანებას, სიყვარულის ეს ფენო-მენიკ მშვენიერების ნაბარწკლებს სძენს. აქვე მინდა ვთქვა: ბატონ იოსებ გრიშაშვილს ახლოდან ვიცნობდი, იყო დარბაისელი, გონიერი და მგრძნობიერი. პირიქით, რომ ყოფილიყო, სიყვარულთან „შეთამაშების“ მგოსანს შევარტყმედი. მაგრამ არა... მას მარიჯანი ჭეშმარიტად უყვარდა უკვე სულიერადაც რომ დაღვინებული იყო, სიყვარული სიცოცხლის უჭელობი სიღამაზეა.

ამები წერთ: თქვენ, როგორც უბერებელი და მარად ჭაბუკი მაჯნური, ხომ არ გვეტყოდით რაიმეს ახალს სიყვარულის გარშემო.

ქ. ბათუმის ზ. ფალიაშვილის სახელობის მუსიკალურ სასწავლებელში მოგვიწყვეს პოეტებს შეხვედრა. აქ სიყვარულზეც წავიკითხე ლექსები. ერთმა გოგონამ ისეთივე კითხვა გამომიგზავნა, როგორიც თქვენ დამისვით ზემოთ. მე მას ასე ვუპასუხე: ასე მგონია სიყვარულმა დამბადა, სიყვარულმა მაგემა ცხოვრების სიტკბოე-

ბაც და სიმწარეც, სიყვარული კი ქალის ხატების გარეშე ვერაზნაობდა. მაშასადამე, მე ქალი სიკვდილადვე მეყვარება. ქველს? — თქმა უნდა, არა ყველა, არამედ გამორჩეულად, ვინაც ჩემს გულს აღაგზნებს და სიყვარულის ნაპერწკლებს გადმომაყრის. ასე ვიცოცხლებ ხე, როგორც პოეტი და ადამიანი-მეტეი. გოგონებმა ტაში დამიკრეს. — ქალი სიცოცხლის მშვენიერებაა, როგორც ვარდები ბაღისა, იბიები წვლისპირისა... ახლა კონკრეტული ფაქტებითაც ვისაუბროთ. უპირველესად, უნდა გთხოვთ, გამიგოთ ერთი რამე: სიყვარულზე დაწერილ ყველა ჩემი ლექსი მხოლოდ ერთი რომელიმეს სატრფიალო მგზნებარებით არ არის შექმნილი. პოეტის ცხოვრებაში ასეც ხდება. ასე, რომ მართო პეტრარკას მაგალითს ნუ მოვიშველიებთ. ზოგჯერ მცირე ხნის გატაცებაც პოეზიის მბრძანებელი ხდება. მე ისეთი გული მაქვს, რომ თავისთავად მიილტვის იმ მანდილოსანისაკენ, რომელიც ბუნებრივად თბილია და პოეტური, მგრძნობიარე, რაღაც სითბოს გადამდები. იყო ასეთი შემთხვევა: ერთი ქმარიანი ქალი ძალიან მეტრფოდა და ლექსებსაც სწერდა ჩემზე. ქმარმა უნახა ის ლექსები. დაუხია და სანაგვე ყუთში ჩაუყარა, ქალმა აკრიაფა ნახევრები და ისევ აღადგინა ლექსები, მე იმ ქალს ძალიან სიმპატიურად ვექცეოდი, მაგრამ შორიშორად... იგი პატიოსანი მანდილოსანი იყო და დასაფასებელი ზრდილობითაც და ზნეობრივადაც...

უპირველესად გადავფურცლოთ ჩემი საყვარელი წიგნი „ჩემი ტაძარი“. აქ არის ასეთი ციკლი სატრფიალო ლექსებისა — „მას ვემღერე“. ციკლს ზემოთ დახატულია გოგონას ხატი. ეს ჩემი მითითებით გაკეთდა. იმ ქალთან მჭონდა მიჯნურობა. და მისი გავლენით შევქმენი ლექსები: „დაუყარით, სიხარულის ჟამია“, „ჩონგურზე რომ ამღერებდი“, „წყაროვ შენი წყალი მინდა“, „გული გეძახის“, „ფიქრები ალვის ხესთან“, „დაგელოდები“, „წიფლნარებში“, „შემინახე ზეშადი“, „გულს არავის ვბრძნობ“, „ორღობეში“ და სხვა. თუ არა ის, ამ ლექსებს ვერ დავეწერდი, ამიტომაც ეს ლექსები უშუალოა. უშუალობის გარეშე კი მე პოეზია არა მწამს. იოსებ გრიშაშვილი ამბობს, უშუალობა ნიჭიაო რაც არ უნდა მოაჩუქტრომორ ლექსი, თუკი უშუალო არაა, თუკი ცივია, გულთან ვერ მიიტან, ერთი წაკითხვის შემდეგ განერიდები. ასეთივე აზრისა ვარ პოემაზეც. თუკი პოემაში ციკხლი არ ბრიალებს, მე ვერ წავიკითხავ ასეთ პოემას. ჩემი პოემა „ხიხანის არწივების“ ძაღვანება მის შინაგან მსურვალებაშია. როგორც ცნობილია, გრიგოლ რჩეულიშვილის რომანი „თამარ ბატონიშვილი“ ორმა ნიჭიერმა პოეტმა — რაფიელ ერისთავმა და სიმონ გუგუნივამ პო-

ეზიად გარდათქვა. გაიმარჯვა სიმონ გუგუნივამ, რადგან ამ უკანასკნელის „თამარიანი“ უფრო უშუალოა. სიმონ გუგუნივას „თამარიანიში“ რამდენჯერაც არ წავიკითხე „პირველი წერილი თამარი-საგან შალვასადმი“, იმდენჯერ ავტირდი.. ჩემი წიგნი „უუუუნა წვიმა“, რომელიც გამოიცა 1962 წელს, დამაწერინა ერთი ქალის გასაოცარმა ზეგავლენამ, კინაღამ უფსკრულში გადამაგდო, ისე გამაბრუა. ალალი გულის კაცს ადვილად იპყრობს ქალი მგზნებ-ლო. ერთი სიტყვით, იყო ჟამი მხურვალე გატაცებისა და მაშინ შევ-ქმენი ეს წიგნი და მისი სახელიც დავატკევი. ამ წიგნში 86 ლექსია, მათგან კი 59 სატრფიალოა და იმ ქალის ნაბოძებია. ამ ლექსთა-გან გამოვარჩევდი ერთ-ერთს.

უუუუნა წვიმა

გზა იყო ვრცელი, გზა იყო წმინდა,
უუუუნა წვიმა წვიმა და წვიმა,
ფეხი დანისაღლი, უცებ დავვიცო
და გულის ნაზი სიმი გამიწყდა.
გრილ ზხეფებს დაწვი როგორ ვუფარო,
ჩემს ცას ცრემლებად ჩამოცვენია...
შენ დამიცავი, დიდო უფალო,
მტყვივა, ვტარი და როგორ მრცხვენია.
მიტევს აწარი ქარი ტიალი
და ვით ქარადის ბეწვზე დავკავდი,
მოუშუშარი მტყვივა ტრფიალი
და სულში ჩამდის სისხლის ნაკადი.
უუუუნა წვიმავ, ანკარა წვიმავ,
სულს დანიაშებ შენი წყარუნიო,
ჩემს ტრილობებში გავიბამ სიმაღ,
რომ შენით აღვთქვა ჩემი წვა გულის,
უუუუნა წვიმავ, გამაღე ფრთები,
მასხურე დამით, მასხურე დიდით,
ნენი ზხეფების სურნელით ვთვრები
და წინ მეხატვის თცენბა დიდი.
მას ალამაზებს შენი სახელი
თუ შენ, ხაურო ციურ ბაღნარის?
ვერა, ვერ ენახე სატრფოს მნახელი
და მოებს გავტახი ხმითა ნადირით,
შენ მომესხურე, უუუუნა წვიმავ,
იქნებ შენა ხარ მისი ცრემლები?

სულში შეგუშვებ შენს ამო წერილს,
შენი სისველის მორცევი ვლღვები.
ეუფუნა წვიმავ, ღუქსად ქცეულს,
ჩემდა საამოდ ხახად მასველებს,
ო, მომესხურე, შე გარ ჩვეულს
იმის საღბუნს... და ნუ დაბასვენებ,
ხანდახან ციდან ჩამოირბინე,
თუნდ მიწის მადლსა ღმერთი გიშლიდეს,
ეუფუნა წვიმავ, სულის სიგრილვეს,
ეუფუნა წვიმავ, ჩემო სიმშვიდე!

1961

ეს ქალი, რაღაც ბღუშალი გზნებით შეპყრობალი გიჟი იყო. მქონდა გულსატკენი ურთიერთობაც. გწერდი დღიურებად. ერთი საერთო დიდი რგველი, რომელიც სავსეა კატასტროფული ჩანაწერებით, მივამარე ჩვენს ერთ-ერთ კოლეგას, რომელიც აღარაა ცოცხალი. იგი ამბობდა, ამ ჩანაწერებით ლირიკულ რომანს დავწერო. ახლა მეც მანტრერესებს თუ რანი მიწერია იმ რგველში. იქნებ, მეც მოვახერხო იმ ნედლი მასალების ლიტერატურულ ქრონიკებად გარდაქმნა...

1976 წელს გამოვიდა ჩემი საიუბილეო წიგნი „ლირიკა, ლირიკული პოემები“. აქ მხოლოდ ერთ ღუქსს შევეხები, რომლის ადრესატიც ცოცხალია. აი, ის ღუქსიც:

ქალი, რომელიც მიყვარს

ამაგალობა სულმა მთავარმა,
ჩემო ტკივილს საით წამიყვან?
არც ღუჯთვალა,
და არც შავთვალა
ქალი,
რომელიც, მიყვარს.
სიმამრური მისი სახება
დიდ სიზმარეთის ცაში წამიყვანს,
მას ბოვზია ჰქვია სახელად,
სუნთქვია ჩემი,
ქალი,
რომელიც მიყვარს.
მას უყვარს კაბა ამოქსოვილი

ფერად-ფერადი ყვავილთ წნულიდან,
თეთრია, — ჩემი მთების თოვლივით,
თან სულში თაფლად ჩასაწურია.
ვარდის სურბელთა არის მფრქვეველი
გაზაფხულსა და ზაფხულში ნეტად,
ვდგავარ მის წინ ვით შანიქვეველი,
დალოცვად ვუძღვნი მე სიტყვებს ნეტარს.
ამივის სული წმინდა ბინუღით,
გამიღბო ცეცსლით სული ყინულა,
ვერ მომიხუტავს ღამითაც თვალი,
ნეტავ რა არის ეს სიყვარული
სული ასე რომ ამიწრიალა?
მისი შექცია თუ ეს წყნაა?!
საიღ გაქუტოებს წარბაზიდული.
მზე არ ჩანს.
მალა მთებს რისთვის უმზერს?
მისი თმა ნახად გადაბინდული
ღვთის ლოცვად უნდა გვევაროს გულზე.
ღვას სულის ჩემის თანაზიარად,
და საითაც სურს, იქით წამიყვანს,
ჩემი ღმერთი და პოეზიაა
ქალი,
რომელიც მიყვარს.

1974

მე არაფერ დასცენას აღარ ვაკეთებ, რადგან ჩემს საუბარში
ჩადებულია ჩემი სათქმელიც და ზეამიადიც.

თქვენ მეკითხებით და მთხოვთ ჩემი აზრი გამოვთქვა სახარე-
ბისეულ ცნობილ შეგონებაზეც — „ღმერთი არს სიყვარული“.

ეს ფრაზა უქვეყიანესი ბრძენი მორწმუნის ნათქვამია. ამ სამ
სიტყვაშიც განხმულია და ბუნებრივად, ადამიანის უმაღლესი იდე-
ალი — სიყვარული. ბრძენი ერთი მიმართულებით გვახედებს და
გვმოდგრავს — აი, შეხედე ღმერთს, ის არის შენი სიყვარულიო.
მეორე აზრი აღარ იხადება, სიძულვილი შთანთქმულია კოსმოსში
თუ ქაოსში, და ანათებს მხოლოდ სიყვარული. „ღმერთი არს სიყვა-
რული“ ადამიანს სულიერად ყოველმხრივ განაწყობს კეთილშო-
ბილებით ტაძარში თუ სახლში, ლოცვაშიც, საქმეშიც — ეს საერო
იქნება თუ ფიქტი სწავსებო. ადამიანის სულს ამაღლებს, წმენდს
უზენაესად. თუკი ადამიანი ასეთი სიყვარულით იქნება კურთხე-

უღი ღმერთის მიშართ, ის არასოდეს არ ჩაიდენს ცოდვას, არასოდეს უღალატებს აღმიანს, არ გაეცარება შურსა და შეგონებას. არის აღმიანის უზენაესად განწმენდა... ეს სამი სიტყვა მკვეთრ ქართველს, რომ აცნობიან შეგის სხელოცებია, მაშინ დღევანდელი საქართველო ასეთ უზედურებაში არ აღმოჩნდებოდა. დიდი ილიას ლექსი „ღმერთი ერი“ გულდასაწყვეტი გოღებაა. ამ ლექსის შინაგანი არსიდან გამომდინარე უნდა დავასკვნათ, რომ მგოსანი შთაგვაგონებს — გვიყვარდეს ერთმანეთიო, თუ „ღმერთი არს სიყვარული“, თუ შენ ღმერთი გიყვარს, შენი ერიც გიყვარს, შენ გიყვარს აღმიანი. უსიყვარულოდ ამოებაა შენი ცხოვრება. მე ვადიდებ ქართულ ტაძარს, სადაც გალობად აღმოითქმება ეს სამი სიტყვა: „ღმერთი არს სიყვარული“.

ეს სამი სიტყვა, რომ დავფურცლოთ ჩვენს გონებაში — ტომებს შეადგენს, შევიმეცნოთ ჩვენი ცხოვრების აკარგა, ღრმად ჩავიხედოთ მის სიღრმეებში, აღამიანთა სულებში და შევქმნათ ლექსები, პოემები, რომანები, სიბრძნით ამოღებული წერილები... და ჩვენ ისე გავიწმინდებით, რომ თავისთავად ვიღალადებთ: „ღმერთი არს სიყვარული“. მე მიყვარს ღმერთი...

მე მიყვარს აღამიანი, კარგი აღამიანი, ვინაც არ უნდა იყოს იგი. ყველა შეიძლება ვერ შევეყვარო, მაგრამ არც სიძულვილით შევბილწავ ჩემს გულს. რეზიუმეს გავაკეთებ დიდი გ. ტაბიძის ლექსით „უსიყვარულოდ“. მოვიტან რამდენიმე ბჭარს...

უსიყვარულოდ
მზე არ სუფევს დის კამარაზე,
სიო არ დაქრის, ტყე არ კრთება
სასიხარულოდ...
უსიყვარულოდ არ არსებობს
არც სილამაზე,
არც უკვდავება არ არსებობს
უსიყვარულოდ...

6. შეიდ ათეულს კარგახანია გადაბიჯეთ და რვა ათეული წლის გასრულების მიჯნასთან დგახართ. ეს მთელი ასტრონომიული საუკუნეა ჩვენეული, მიწიერი გაგებით, ვინც უკან მოიხედავს და ამ საუკუნეს თვალს გადაავლებს, მის არსებას რატომღაც სინანული მოიცავს ანდა პირიქით — გული სიამაყით ევსება. ეს ზოგად ასპექტში, მაგრამ უშუალოდ თქვენთვის, რით იყო ეს გზა მოფენილი — ვარდებით თუ ეკლის გვირგვინის ზიდვაც გიხდებოდათ ხანგამოშვებით?

რველი თოვლი“, „სარფვალმელ ლაზ გოგონას“, „მთაში გაწვდილი ასულო“, „გულნარა“, „კოჭლი“, „ახალგაზრდას ვაჟკაცობე“, „მეცხე ის“, „ლოცვა მთებისა“, „მთაში“, „მთა რუსთაველს“, „მგზავი ბა მთაში“, „სინმარი“, „გოდერძიდან ბეშუმიდღე“, „ჩემი სიმიდღე“, „დედოფალი“, „სიმიღერა სილაშხისა“, „მზეშეს ნაამბობი“ (პოემა) „გელნბოლან“ (პოემა).

ამ ნაწარმოებთა ავტორი ღირსი იყო ომამდე გამოცემულიყო მისი წიგნი. როცა ფრონტიდან დაებრუნდი... ახალგაზრდა პოეტი გიორგი სალუქვაძე ბეშაობდა გამომცემლობა „საბჭოთა აჭარაში“. რედაქტორი იყო პოეტი ნესტორ მალაზონია და მას ებარა ჩემი პირველი ხელნაწერი კრებული. გიორგი სალუქვაძემ მითხრა: არაერთხელ შევახსენე ნესტორ მალაზონიას და პარმენ ლორიას, რომ გამზგეცა შენი კრებული. ამ ორი ადამიანის ხელში იყო შენი წიგნის ბედი. თანაც ვეუბნებოდი, რომ მამია ვარშანიძე თავისი სტილს, თავისი ხმის პოეტია და ღირსია გამოვიდეს მისი წიგნი, რედაქტორი მე ვიწებოდი. თუ კი ცოცხალი დაგვიბრუნდება მამია, გაეხარდება-თქო, მაგრამ ყური არავინ მათხოვავო. პარმენი არც მერე იყო მომხრე გამოცემულიყო ჩემი კრებული. ჩემი დივიზია ფრონტიდან 1943 წელს ბათუმში გადმოიყვანეს. ერთი მოზრდილი რგველი ფრონტული ლექსებით სავსე მქონდა... ამ ლექსების გამოცემა ვინდობე. გიორგიმ გადმოძცა: შენს ლექსებზე ვკითხე პარმენს, რა აზრისა იყო, მიბასუხა — არ ვარგავო. მე ვუბასუხე, რომ სხვას მოიტანს-თქო. გიორგის გულნატკენად ვუთხარი — ეს ლექსები თუკი არ ვარგა, ახალ იმდენ ლექსს როგორ შევქმნი, რომ ერთი კრებული შეთავდეს-მეთქი. არაფერი გამივიდა... 1945 წლის 10 ოქტომბერს დენობილიზაციით გამოვედი ჯარიდან. აკლავ შევუდექი აღმართს — ვითხოვდი წიგნის გამოცემას. გიორგი სალუქვაძე მხარში მედგა. 1400 სტრიქონამდე შევარჩიეთ, ნესტორმა პარმენი დამინიშნა რედაქტორად, მაუხედავად იმისა, ვთხოვე თვითონ ყოფილიყო რედაქტორი. პარმენთან მე და გიორგი მივედით. მასთან იყო კრებული. სასტიკი დავა გაგვიმართა, თანაც თქვა: ეს კრებული რომ გამოვეცთ, ნიანგში დაგვწერნო. არ მოვეშვიო. პირისპირ გიორგი დაობდა. 600 სტრიქონი ძლივს შეგვრჩა ხელთ... 1946 წელს გამოვიდა ჩემი კრებული „მებრძოლის სიმღერები“, რომელზეც დაიწერა კარგი რეცენზია. ეს იყო ჩემი პირველი მტკივნეული ყამა მწერლობაში. არც შემდეგ მომკლებია ჩხვლეტა და ზურგიდან ფაფერაკების ჩაწყობა. ერთი ჩვენი კოლეგა დიდხანს ედგა სათავეში ჩვენს მწერალთა კავშირს... და მისგან რომ გული მტკენია, არასოდეს მომიჩნება. მაგრამ ჩემი

მუშის მდინარე მაინც დიოდა და დიოდა სწრაფად. ხან თუ ლოდ-
ვზე მიხლიდა შეკრდს, წამით შედრეებოდა, ისევ გაინაპირებდა.
რას იზამ, ცხოვრება ზოგჯერ ეკლიან ჩხვლეტაზე უარესია, მტკიე-
ნეულია. კეთილი და ბოროტი ადამიანი ღვთით დანაბადია, რა
ქნას ბოროტმა, ღმერთმა იმგვარი გააჩინა, შემინდვია ყველა სულ-
მდაბლისათვის, რამეთუ მე ვარ და ვიქნები მარად რაინდული სუ-
ლისკვეთებისა. მაგრამ ყველაზე უფრო დიდი სულიერი ტკივილ-
ები მომაცუნა ავადმყოფობამ. კინაღამ სული ამომხადა ამ სენმა.
განოირკვა, რომ გონებრივი დატვირთვა მვნებდა. სწავლან უნდა
განვრიდებოდი. რა მექნა, ჭაბუკს სწავლა მწყუროდა და წიგნი
გულში მქონდა ჩახუტებული. 1935 წელს უკვე სტუდენტი ვიყავი,
თითქოს სიხარულმა მოიცვა ჩემი გული, მაგრამ ვაი, რომ დროეზ-
ით, გამოუარესდა ჯანმრთელობა. ერთმა პროფესორმა ექიმმა მირ-
ჩია არ წამეკითხა წიგნი, ისე ჩამეხარებინა გამოცდები. პირველი
კურსი დავხტრე... და მერე ისე შევიქენი, კინაღამ დავკარგე გამო-
ჯანმრთელების იმედი. იმის შემდეგ სწავლას თავი მივანებე. შევი-
სვენე, ვიმკურნალე, მთების ძვირფასმა პაერმა შემიმსუბუქა სული-
ერი ტკივილები... აღარ მინდა გავავარძელო დაწვრილებით ჩემი
ავადმყოფობის ამბავი.

მერე ფრონტზეც ვიყავი.

მერე სწავლაც განვაგრძე. დაგამთავრე.

საკმაოდ კარგადაც ვიყავი, მაგრამ... 1973 წელს კვლავ შემო-
მიბრუნდა ძველი სენი. ბოლოს გულმაც მიღალატა. ორჯერ სასი-
კედილოდ დავკარგე გონება... მაგრამ გადავრჩი. გადავიტანე მძიმე
ოპერაცია. ხანდაზმულობას ზომ თავისი მავენ რეციდივები მო-
აქვს ხოლმე. ასე მივლევ სიცოცხლის დღეებს. ჩემი სიხარული ის
არის, რომ დღეს უკვე 36 წიგნის ავტორი ვარ. ბევრი დაიწერა
ჩემს მოღვაწეობასა და შემოქმედებაზე, მათ შორის განსაკუთრებ-
ით უნდა აღინიშნოს ბატონ იპოლიტე ვართაგავას შესანიშნავი
მონოგრაფია — „სული, გული. შეგნება და მხნეობა მამა-პაპური“.
(ავტორმა იგი დაწერა 1961 წელს და რაც აღრიცხულია მისივე
წიგნში „მოგონებები“, 1962 წ.). 1991 წელს გამოიცა 336 გვერდი-
ანი წიგნი „პოეტის წუთისოფელი“, ჩემს შემოქმედებას რომ ეხე-
ბა. ამ წიგნშია დაბეჭდილი ბატონ იპოლიტე ვართაგავას აღნიშნუ-
ლი მონოგრაფია ჩემზე.

ბატონ იპოლიტეს ოჯახი, ჩემი საყვარელი სავანეა. მისი ბა-
ღიშები ტარიელი და ავთანდილი ჩემი უმცროსი ძმებია. ტარიელი
ამჟამად ჩემთან არის ბათუმში... და ჩვენ ყოველდღე ვხვდებით
ერთმანეთს. იგი მალე წავა ჭიათურაში, სოფელ ბეინევში, სადაც

ბაბუასეული კერა აქვთ. იქ ელოდება ავთანდილი, როგორც ავთანდილი მწერს, მალე დაიწყო მუშაობა და ტარიელი ერთ-ერთი ეკლესიის მოხატვას. მათ ხომ საამისო დიდი გამოცდილება თბილისში მიიღეს. დედაქალაქში ცხოვრობენ, მაგრამ ძალიან უყვართ სოფელი ბუჩქნაძე და არც მიატოვებენ არასოდეს.

მეორე ჩემი სიხარული ის არის, რომ ხელმძღვანელები მაფასებდნენ. მიღებული მაქვს შვიდი საპატიო სიგელი: ხუთი — აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის უზენაესი საბჭოს პრეზიდიუმის ნაბოძებია, ორიც — საქართველოს უზენაესი საბჭოს პრეზიდიუმისა. დამიჯილდოვეს საპატიო ნიშნის ორდენითაც, როგორც ნაომარს, მიღებული მაქვს ომში მონაწილეობის ორდენი, მედლები. 1986 წელს მომანიჭეს ქ. ბათუმის საპატრო მოქალაქის წოდება. ხელვაჩაურის და შუახევის რაიონების საპატიო მოქალაქის წოდებაც. მაქვს მიღებული, ვადამიხადეს იუბილეები: 50, 60 და 70 წლისთავეზე.

მეაღს ცოლი, შვილები და შვილიშვილები, უმცროსი შვილი ნუგზარი ცალკე ცხოვრობს. დიდხანს მსახურობდა თბილისში: ჯერ იყო ტრავმა-ტრავლეიტის ტექნიკური განყოფილების უფროსი... მერე გადაიყვანეს აკადემიის რეინიგზის სამმართველოში კარგი მუშაობისათვის. საკავშირო გზათა მინისტრმა ბრძანებით მადლობა გამოუცხადა და დააჯილდოვა საათით, წარწერით. ამჟამად, აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის რეინიგზის დეპარტამენტის უფროსია... დღეს ვის არ უჭირს საქართველოში. ამიტომ, ამ მხრივ წუწუნს განვერადებო...

ერთი რამე უნდა ვთქვა: განვლილი წლები ეკლიანიც იყო და ვარდებიანიც, როგორც ეს ცხოვრების წესია.

საბჭოთა ხელისუფლება თუ არა, აჭარაში იმ დიდ განათლებას ვერავინ დაამკვიდრებდა, ყველა სოფელში სკოლა, კლუბი, ბიბლიოთეკა, დიდი მოვლენა იყო, აჭარაში „დედაენის“ დაფუძნებამ განანათლა აჭარის მკვიდრის გონება და ჩაბნელებულ ქოხებში აენათო ჩინაღნებო. ძველი დრო რომ ყოფილიყო, იქნებ სოფლის ჩობანი ვიქნებოდით. სოფელს ყმაწვილს ვინ მადირსებდა „დედა ენას“, არც პატრონი მყავდა. დედა ხომ ადრე გარდავიდა წუთისოფლიდან. მამაჩემი კი უსწავლელი კაცი იყო და არც ფიქრობდა შვილებს მიეღოთ განათლება. რაკი დედამ დასტოვა წუთისოფელი, ოჯახიც მოიწალა, გვალვამ დააშრო ეკონომიკის წყაროც, ასე რომ შეგვრჩა ცარიელი კოცები, ხოლო ჩვენ მწყურვალენი დავექებდით წყაროს, მაგრამ მანამდე გზა მეტად ეკლიანი იყო. თუ ახლა ცნობილი მწერალი ვარ... ინტელიგენტი მქვია, ყველაფერი

ეს იმ დრომ შემძინა, რომელსაც ახლა რატომღაც ერთბაშად აუგრიანებენ და იხსენიებენ. ყველაფერი საღი გონებით უნდა შეფასდეს, კარგს კარგი უნდა დაერქვას, ცუდს კიდეც ცუდი. ასეთია ჩემი აზრი და სინამდვილე...

მინაწერი: იყვნენ ჩემი საყვარელი ადამიანებიც., მათაც ვუყვარდი. რაკი ბოროტსა და კეთილზეც არის საუბარი ამ დიალოგებში, მე ერთ კეთილ ადამიანზე ვიტყვი ორიოდ სიტყვას, რამეთუ სიამოვნებას ისევ კეთილი ადამიანი ვარგუნებს. ეს არის აჭარელი განათლებული, ჩვენი კუთხის სახელოვანი მანდილოსანი — ნათელა ღუმბაძე. იგი ბოლო წლებში მუშაობდა პარტიის აჭარის საოლქო კომიტეტის მდივნად, ძალიან თავაზიანი ქალბატონია. ჩემი საიუბილეო სამოცდაათი წლისთავი, რომ მოვითავეთ მისი. ხელმძღვანელობით, ძალიან მორიდებით თავის კაბინეტში მიმიწვია და მითხრა: — ბატონო მამია, იუბილემდე მკაცრად გავიცხადეთ, რომ საჩუქარს არავისგან არ მიიღებდი. თქვენი სიტყვა მთელმა ქვეყანამ გაიგო... და თქვენვე აღასრულეთ წმინდა ფიცით. ამიტომ ვერ გავიბედეთ თქვენზე რაიმეს გადმოცემა. ახლა კი გაძლევთ პატარა სამახსოვრო საჩუქარს და უარი არ თქვათ. დამერიდა უარი ვეღარ ვთქვი ძვირფასი საჩუქარი წარწერით „70“. ოჯახში ანდერძი დავიბარე: — გახსოვდეთ ეს ძვირფასი დღე, ვიდრე ხარო ამქვეყნად და უბოძეთ გული სიკეთეს, ერთი სანთელი მის შთამომავალსაც მიაწვდინეთ თუკი სიბნელემ მოიცვა მათი გზა! მე ქალბატონს საჩუქრად გავუზავნე ჩემი წიგნები: „პოეტის წუთისოფელი“, „ეპოსი“, „ჩემი საუნჯე“, და „შვიდასი“... ქუჩაში შემხვდა: მადლობა მითხრა და გადამოცნა. თან დაძინა: — ერთ ტონა საბეჭდ ქაღალდს საჩუქრად გაძლევ, შენ ამის ღირსი ხარ, ხალხს უყვარხარ, პირადად პატივს გცემ, როგორც მართალ ადამიანს და ჩვენს საყვარელ მგოსანს! — ქალბატონო ნათელა, ეს ისეთი დიდი საჩუქრია, რომ დავფიქრებდი, დავეუფლო თუ არა ამ ღიღ განძს. ოჰ, რა ვთქვა, აღარ ვიცი, გაიღიმა და იგივე გამომერია. მომაციტებო კაბინეტში... და დამისახელა ამჯერად სადაც ჰქონდა მიჩნეული კაბინეტი. ბევრი ვიფიქრე... ვიფიქრე და გამოვირდა მასთან მისვლა, ასე გაფრინდა 1994 წელი. ამის შესახებ ვუამბე ერთს ჩემს საშუალო სკოლის მეგობარს, თანაფრონტელს... ბარემ გავამხეღ მის ვინაობას — ეს არის კეთილშობილი ადამიანი მურად ნიჟარაძე. იგი თურმე ქალბატონ ნათელას ოჯახთან ახლოსაა... და ამ საქმეში ძალიან კარგი, სამახსოვრო შუამავლობის ღვაწლი დაგვდო... და მე ვეწეო ამ ქალბატონს კაბინეტში. ფეხზე წამოდგა, თბილად მომესალმა, დაბრძანდით, მითხრა... უკვე თქმა

აღარ იყო საჭირო... ბეჭედდასმული ოფიციალური წერილი, რომელიც ჩამაბარა ქალბატონმა ნათელამ, მთლიანად აქვე მომდევნო

აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ბეჭდებითი სიტყვის დეპარტამენტის პოლიგრაფიული საწარმოო გაერთიანების გენერალურ დირექტორს ბატონ თენგიზ თავდგირიძეს.

აჭარის ქალთა დამოუკიდებელი საქველმოქმედო ასოციაცია „მანდილი“, რომელსაც თქვენს საწყობში გააჩნია 1017 კილოგრამი ქაღალდი, გვსურს საქველმოქმედოდ გადავცეთ ჩვენი კუთხის სასიქაღულო მამულიშვილს პოეტ მამია ვარშანიძეს.

გთხოვთ, დოკუმენტალურად გააფორმოთ ასოციაციის ბუღალტერთან ერთად და გადასცეთ იგი საკუთარი სარგებლობისთვის ბატონ მამია ვარშანიძეს.

ასოციაცია „მანდილის“ პრეზიდენტი ნათელა დუმბაძე.

3 მარტი, 1995 წ.

10 მარტს ყველაფერი გაფორმდა და მე პირად განკარგულებაში ჩავიბარე 1017 კილოგრამი საბეჭდო ქაღალდი, რომელიც შევინახე იქვე სტამბაში, გამომცემლობა „აჭარის“ საწყობში. ეს არის ქალბატონ ნათელას უკეთილშობილესი გამონათება. ჩემთვის კი ოქროსაბოძებელი. მე ამას არასოდეს დავივიწყებ. ახლა ხომ საქართველოში დიდი გაჭირვების ეპიდემია... და ასეთ დროს ადამიანი, რომ გაჩუქებს ასეთ განძს, საოცარია. ხომ შეეძლო გაეყიდა. განა მას ეკონომიურად არ უჭირს. ისიც ნიშანდობლივია, რომ მწერალთა შორის მე გამომიწოდა ხელი. ამიტომაც მისი გულკეთილობა ყოველმხრივ უსაზომოა, ფასდებულია და ჰერე როგორ!

შენით იყო საუბარი კეთილ და ბოროტ ადამიანებზე. დღეს საქართველოში ბოროტება მძვინვარებს... საქართველოს ბედი ყოველმხრივ ბეწვზე ჰყიდია — ეკონომიკურადაც და პოლიტიკურადაც... და აი, ასეთ დროს სულით ნაზი და ფაქიზი ქალბატონ ნათელა დუმბაძე პოეტს საჩუქრად აძლევს ერთ ტონა ქაღალდს. ეს იმას ნიშნავს, რომ დამიანმა გაჩუქოს სუთასი დოლარი ანუ ორი მილიონი რუბლი... ასეთი ადამიანები საკმაო რაოდენობით, რომ გვყავდეს, მაშინ საქართველოს, ქართველ ხალხს განა გაუჭირდებოდა? ჩემო შვილებო და შვილიშვილებო, მარად გახსოვდეთ ამ უსაკვარლესი ქალბატონის დიდი სიკეთე... და მუდამ სანთლები მიანათეთ ამ ანგელოზის გზა-კვალს და სიენეს!

7. რით იყო სურათსაღებები თქვენი ბავშვობისა და ჭაბუკობის

დროინდელი აჭარა, თქვენი მშობლიური კუთხე, თავისი დიდებუ-
ლი და უბერებელი მამაბაბური საუკუნოობით შემუშავებული და
განმტკიცებული ტრადიციებით, მაგალითად, ფოლკლორში, ქორ-
წილში, დაკრძალვასა და სუფრის ხალხურ ტრადიციების ხელოვ-
ნებაში. რა შეიცვალა ანდა პირიქით — რა მიიღო და შეისისხლ-
ხორცა მან ისეთი თანამედროვე ცხოვრებიდან, რამაც კიდევ უფ-
რო სრულყო, გააღრმავა და გაამშვენიერა აჭარის დიდებული წარ-
სული და გახადა იგი აბსოლუტურად იდეალური?

პასუხი: როგორი იყო ჩემი ბავშვობის და ჭაბუკობის დროინ-
დელი აჭარა? ჩემი მშობლიური კუთხე?

უბირველესად ვუპასუხოთ ამ კითხვებს. რელიგია ისლამური
იყო სულთა მმყრობელი, განსაკუთრებით. მორწმუნენი იყვნენ ქა-
ლები. სწამდართ ღმერთი — ალლაჰი, რომელიც ყოვლისმძლე და
ყოვლის შემძლე იყო. ყველაზე უფრო წმინდა წიგნად ითვლებო-
და „ყურან“, რაც ქართულად საკითხავს ნიშნავს. მე ქართული
თარგმანი მაქვს. ჭეშმარიტად სიბრძნის წიგნია და მოიცავს ცხოვ-
რების ყოველ მხარეს, ეთიკასა და მორალსაც, ოჯახურ და საერ-
თოდ სახალხო სამართალსაც, აღიარებს სააქაოს და საიქიოს. რომ
აღამიანი ამქვეყნად სტუმარია: რომ შინი მარადი სამკვიდრებელია
საიქაო. იმქვეყნად არის ჯოჯოხეთიც და სამოთხეც (ჯეჰენემი და
ჯენნეთი). ცოდვილი მოხედება ჯოჯოხეთში, ხოლო მადლმოსილი
სამოთხეში, სოფლად თრი წმინდა საფანე იყო: მედრესე და ჯამე.
მედრესეში ბავშვებს ასწავლიდნენ წმინდა მაჰმადიანურ წიგნებს.
ჯამეში ხოჯა ატარებდა ვაიზებს ანუ ქადაგებდა: ხოჯა დაიდებდა
წიგნს ან ყურანს. კითხულობდა და განმარტავდა. ხოჯას ასე თუ
ისე უნდა სცოდნოდა არაბული ენა. უმთავრესად ტარდებოდა ვაი-
ზები ქალებისთვის, ქალი მუდამ პირშებუთრვილი დადიოდა, შორს თუ
მიდითოდა, ჩადრს დაიხურავდა. ყველა ქალს უნდა ჰქონოდა ჩადრი,
საჭიროებასამებრ ინათხოვრებდა და ისე გაემგზავრებოდა. ქალი
სტუმარ მამაკაცთან ერთად სუფრას არ მიუხსდებოდა. მამაკაცებ-
ის საუბარს ყურადღებით ისმენდა, თვითონ იშვიათად თუ ჩაერე-
ოდა საუბარში. ყოველწლიურად იყო მარხვა ანუ რამაზანი, რაც
ერთ თვეს გასტანდა. მარხულს აკრძალული ჰქონდა ჭამა, წყლის
დალევა. გათენებას ერთი-ერთნახევარი საათი, რომ აკლდა, მაშ-
ინ მიირთმევდნენ, რომელსაც „იასლულს“ ეძახდნენ. დაღამების
შემდეგ ჭამის უფლება ჰქონდათ. პო. ჰაბიროსის მოწვევაც აკრძალ-
ული ჰქონდა მამაკაცებს. ერთი თვის გასვლის შემდეგ ბაირამი
დგებოდა, დილით მამაკაცები ჯამეში წავიდოდნენ სალოცავად. ამ
რიტუალს მოათავებდნენ — ერთმანეთს ბაირამს მიულოცავდნენ

და ოჯახს დაუბრუნდებოდნენ. ნაბიარამევი მამაკაცი ოჯახში
თოფელ წვეგრს მიულოცავდა ბაირამს, ხოლო შემდეგ დიასახლისი
გაშლიდა სუფრას. სუფრას არ დააკლებოდა ბაქლავა, ფლავი, თა-
ფლი, შერბეთი და ა. შ. გულლიად მიიღებდნენ სტუმრებს. სტუმ-
რობა უფრო მეორე დღეს იცოდნენ.

ადრე, ოჯახში ქართულ წიგნს ვერ ნახავდი. არ სწუთავდნენ
ლვინოს. მის ნაცვლად იყო მხოლოდ ბადაგი — შერბეთი, ხილულ-
ობა...

ეს ერთი მხარე ე. წ. „ძველი სოფლისა“. ცოტა რამ დასაფ-
ლავების შესახებ. გარდაცვლილს სამ დღეზე მეტს არ შეინახვდ-
ნენ. კუბოს სახლში ამზადებდნენ ფიცრებით. დამზადებდნენ
თხმელის ხისაგან 9 ლენტს. ანუ გათლილ, დაპობილ ცხრა ნაჭერს,
რომლის სიგრძე მეტრზე მეტი იქნებოდა. როცა კუბოს საფლავში
მოათავსებდნენ, ამ ცხრა ლენტს კუბოს ირიბად მიაწყობდნენ ბო-
ლომდე ისე, რომ შიგ მიწა აღარ მოხვდებოდა. ამის შემდეგ დაყ-
რიდნენ მიწას. მანამდე ხოჯის მეთაურობით „ჯანაზეს“ ელოცავდ-
ნენ. „ჯანაზეს“ ეტყვიან მიცვალებულისათვის ლოცვას.

ქალის მოყვანა: როცა გოგო მოეწონებოდათ ბიჭის მშობ-
ლებს, როცა დაითანხმებდნენ გოგოს მშობლებს, ნიშანს გაუგზავ-
ნიდნენ: ოქროს ბეჭედს, ოქროს საათს, ოქროს სამაჯურს. ამის
შემდეგ იგზავნებოდა ე. წ. ბოხჩა. ბოხჩაში ჩაალაგებდნენ ძვირ-
ფას საკაბეებს, საჩაღრეს და ა. შ.

ქორწილი: დათქვამდნენ ქორწილის დღეს. ბიჭის მამარი ეს-
ტუმრებოდა სარძლოს ოჯახს. გაჩაღდებოდა ქორწილი, ორი დადე
იყო აუცილებელი: ერთი ბიჭის მხრიდან — ბიჭის დადე, მეორე
კი — რძლის მხრიდან — ქალის დადე. დადე თრიგე ქალი იყო.
დედოფალს მოჰყვებოდნენ ხელისმომკიდებებიც. ასე წამოიყვანდ-
ნენ სარძლოს. ვაყის ოჯახში ქორწილი იყო გაჩაღებული. ეზოში
გამოჩნდებოდა სიძე და დედოფალს ვერცხლის ფულებს გადაყ-
რიადა. შემდეგ დიდი ამბით შეიყვანდნენ დედოფალს ოთახში, დე-
დოფალს დილით უკვე მარტოდ სტოვებდნენ. დაემშვიდობებოდა
მამა და მისიანები...

ასე მთავრდებოდა ეს ცერემონიალი. ხოჯა ადგენდა საბუთს
(ნიჭახს უწოდებდნენ), რომელსაც ხელს აწერდნენ ოფიციალური
დამსწრენი. ქორწილში მღეროდნენ, ცეკვავდნენ: ლეკურს, ბალ-
დადურს, ხორუმს. ენას იდგამდნენ ხალხური მელექსენი. რა შეი-
ცვალა? ბევრი რამ. უბირველესად ქალიშვილებმა უკუაგდეს ჩად-
რი. გამოვიდნენ მეჯლისში, დაეწაფნენ „დედა ენას“. ლვინოს თუ
არ ეკარებოდნენ, მერე კი პირიქით.

მე 1949 წელს გამოვაქვეყნე ლექსი, „ღვინოს წურავს შენი ქალი“. ეს იყო ისტორიული მოვლენა ჩვენს ცხოვრებაში, რომ აპარელმა ქალმა პირველად დაწერა ღვინო... მოშენდა ვენახები, ახლა რომ აპარელი ქალები სუფრას გამართავენ, გაოცდები. ველა-რავინ აკობებს აპარელ ქალებს — ვერც სტუმართან დახვედრაში და ვერც ქორწილში, „დედა ენამ“ და განათლებამ უზარმაზარი ცვლილება მოახდინა აპარის ყოცა-ცხოვრებაში. ახლა სახარებას, ბიბლიას ეწაფებიან ქალებიც. ყველაფერი ეს მოიტანა განათლებამ, წიგნმა, დრომ...

ვისაც სურს გაეცნოს აპარის ძველ და ახალ ყოფას, მან უნდა ნახოს აპარის მხარეთმცოდნეობის სახელმწიფო მუზეუმი, წაიკითხოს ბათუმში მოღვაწე მეცნიერების ისტორიულ-ეთნოგრაფიული ხასიათის წიგნები, გამოკვლევები, ჩვენი პროზა და პოეზია...

მე ერთხელ საუბარი მქონდა დიდ პროზაიკოს დემნა შენგელიასთან, რომელსაც ახლოს ვიცნობდი, თბილისში მის ოჯახშიც დავდიოდი. ვთხოვე ერთი რომანი დაეწერა აპარის წარსულიდან, მან მიპასუხა: — არ ვიცნობ აპარს ისე, რომ რომანი დავწერო ამ კუთხის ხალხზე, რომელსაც დიდი ტანჯვის გზა გამოუვლია დღემდე, უბრძოლია, რომ შეენარჩუნებინა მისი საუკეთესო ქართული ტრადიციები; ენა; არ დაეკარგა ის, რითაც მდიდარი იყო... და ამ ბრძოლაში, ამ დახლართულ ისტორიის ზიგზაგებში რა დაკარგა და რა ჰპოვა, ეს ხომ ყოფა-ცხოვრებაში ჩანს. ეს ხომ ადამიანის სულს თავისებურად წიწკნის და ჰკორტნის... და მაშასადამე, მის სულშიც ხდებოდა რევოლუცია... ყველაფერი ამას შესწავლა და დაკვირვება უნდა; ხელაღებით არ შეიძლება რაიმეს დაწუნება ან მოწონება. დიდი სიფრთხილეა საჭირო და ეს, რომ შეძლო, ერთ წელიწადს მაინც აპარაში, ამ ხალხში უნდა დაჰყო, მოუშინაურდე... და მერე წიგნები, წიგნები უნდა მოიშველიო — ივანე ჯავახიშვილიც და ხარიტონ ახვლედიანიც, ჯემალ ნოღაიდელიც და ჯემალ ჩხეიძეც... და ა. შ.

დემნა ახალგაზრდა, რომ ყოფილიყო, ალბათ, საინტერესო რომანს დაწერდა აპარის ყოფა-ცხოვრების მატეიანედან... ხანდაზმულობაში ამ მძიმე ტვირთს განერიდა.

მე ჩემი ვთქვი, ხოლო დანარჩენი შენ იცი ჩემო მეგობარო!

8. როდესაც სიკვდილმისჯილ პელიოდორეს შესთავაზეს უარი ეთქვა, ესე იგი გაენადგურება საკუთარი პოეტური ქმნალობები ან თვითგვემით მოეპოვებოდა ხორციით სიკვდილი, ცხადია, მან ვერ გაიმეტა სულიერი პირში თავისი, ხორციელ კი დასთმო: ძარღვები გადაიჭრა და ისე განუტევა სული.

როგორც ჩანს, იმდროინდელი ხელისუფლებისათვის ამიერიდან ელი იყო მისი ქმნილებანი იდეური თვალსაზრისით და ამან მიიყვანა პოეტი ასეთ სავალალო მდგომარეობამდე. ასეთივე ხვედარი რომ მოეცა თქვენთვის, როგორც პოეტისათვის, დროს, უკულმა დატრიალებულ საუკუნეს, როგორ მოიქცეოდით პელიოდორეს ადგილზე ან რომელ ერთს დასთმობდით თქვენ, ხორცს თუ სულიერ მეგვიდროებას?

პასუხი: უპირველესად გავიხსენებ დიდ აზერბაიჯანელ პოეტს ნასიმს, რომელიც 60 წლის წინათ ცხოვრობდა. პატარა ამონაწერი მისი ისტორიიდან: „პოეტის ცხოვრება და შემოქმედება დაკავშირებულია აზერბაიჯანელი ხალხის გამოათვისუფლებელ ბრძოლასთან. XIV საუკუნის მიწურულსა და XV საუკუნის დამდეგს აზერბაიჯანი მოიცვა სექტანტურმა მოძრაობამ — ჰურუფიზმმა, რომელიც ისლამის დოგმებისა და თემურიდების ბატონობის წინააღმდეგ იყო მიმართული. ჰურუფიზმის ფუქიმდებული და ბელადი იყო უნიჭიერესი აზერბაიჯანელი მწერალი და მოაზროვნე ფაზლულაჰ ნაიმი. ჰურუფიზმის მთავარი ღებულებები გადმოცემული იყო მის ნაწარმოებში „ჯავიდანამე“ („წიგნი მარადიულობისა“.) ერთგვარი შეზღუდულობის მიუხედავად, ამ მოძრაობამ მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა ხალხის ბრძოლაში მტრების წინააღმდეგ. ჰურუფისტული მოძრაობის მონაწილეები უსასტიკეს დევნას განიცდიდნენ დამპყრობთაგან. 1402 წელს ფაზლულაჰ ნაიმი მოკლეს მირანშაჰის ბრძანებით. ნასიმი ჯერ კიდევ შემაჰში გაეცნო ნაიმის, რომელმაც უდადესი ზეგავლენა მოახდინა პოეტზე. ფაზლულაჰის სიკვდილის მერე ნასიმი გაემართა ახლო აღმოსავლეთში, რათა იქ გაეცრცელებინა ჰურუფისტების მოძღვრება. იგი ეწვია თურქეთს, მერე სირიაში გაემგზავრა და სიცოცხლის მიწურულამდე ქ. ალეპოში ცხოვრობდა. პოეტის მგზნებარე ლექსები, სიმართლისა და თავისუფლებისათვის საბრძოლველად რომ მოუწოდებდნენ ხალხს, მხურვალე გამოხმაურებას ჰპოვებდნენ საზოგადოების ყველა ფენაში. მმართველმა წრეებმა ნასიმი ერეტიკოსად და მუამზოხედ გამოაცხადეს.

1417 წელს, სასულიერო წოდების განკარგულებით, ნასიმი, როგორც ერეტიკოსი, შეიპყრეს და სიკვდილით დასაჯეს ალეპოში. იქ დღემდე ცხოვრობენ მისი შთამომავლები, რომლებიც სათუთად უვლიან პოეტის მავზოლეუმს.

უძველესი არაბული წყაროებით ჩვენთვის ცნობილია ზოგიერთი რამ ნასიმის ტრაგიკული სიკვდილის შესახებ. ერთხელ ალეპოს ქუჩაში შეუპყრიათ ერთი ჭაბუკი (ნასიმის მოწაფე), რომელიც წა-

მღერებით კითხულობდა „კრამოლურ-მეამბოხე“ ლექსებს. გავრცელებული მტყუალმანი კლერიკალები იძიებდნენ, ვის ლექსებს კითხულობო. ჭაბუკს არ გაუცია ნასიმი — ლექსების ავტორი, ჩემი ლექსებიყო, ირწმუნებოდა, რელიგიურმა ფანატოსებმა ჭაბუკს სიკვდილი მიუთხაჯეს. ის-ის იყო განაჩენი უნდა აღესრულებინათ, რომ მოედანზე გამოჩნდა ნასიმი, რომელსაც გამოუცხადებია: მაგას რას ერჩიო, ის ლექსები მე დავეწერეო, მაშინ ჯალათებმა ჭაბუკს ხელი უშვეს და სასულიერო ხელისუფალთა ბრძანებით ნასიმს ცოცხლად გააძვრეს ტყავი. გადმოცემა მოგვიხსრობს, რომ პოეტის დასჯის დროს ერთ-ერთ ზაპიდს — „წმინდა მამას“ უთქვამს: ნასიმის სისხლის თუნდაც ერთი წვეთიც რომ მიეშხეფოს ვინმეს, უნდა მოგვევითოთ სხეულის ის ნაწილი, სადაც ერეტეოსის სისხლი მოხვდაო. რაღაც ბედად სისხლი თვითონ მას შეშხეფებია და უცდია გაექარწყლებია თავისი ნათქვამი. მაშინ გასისხლიანებულ ნასიმს უთქვამს:

სცადე და ზაპიდს მოჰკვეთე ათით,—

სიძარითლეს დასთმობს, შებრალებას მოითხოვს იგი;

აქ კი, შეხედეთ, ტყავს აძრობენ მართალ კაცს წყნარად, —
უშიშრად კვდება, — ცრემლს არ დაღვრის ნასიმი, არა!

სასიკვდილოდ განწირულ პოეტს არ შეუწყვეტია „წმინდა მამათა“ თვალთმაქცობის მსილება“. ამ ისტორიული ფაქტიდან სამი დასკვნის გაკეთება მინდა:

1. პოეტი თავს სწირავს თავისი რწმენისთვის, ხალხისთვის, ხოლო ეს რწმენა ეულის სისხლითაა ჩაწურული სულში ლექსების წყალობით. ლექსები მისი, მისივე ეულისა, ჭეშმარიტი პოეტი თავის რწმენით სავსე ლექსებთან ერთად მოკვდება.

2. პოეტი უბაღლოა ჭეშმარიტების აღიარებაში, რომ მისი ლექსებისათვის ჭაბუკს მსჯავრი არ ასცდებოდა, მაგრამ სიკვდილის პირისპირ პოეტი გავიდა და ისხნა მართალი ჭაბუკი. ეს ისეთი რაინდული მოქმედებაა, ყველას აღაფსებს პოეტისადმი სიყვარულით და სინანულით, ამას როდი იწამს ყველა. გავიხსენოთ მეორე მსოფლიო ომის მეტბრძოლის ფორე მოსულიშვილის გმირობა იტალიაში, როცა ფაშისტებმა ალყა შემოარტყეს ციხე-სიმაგრეს და გერმანელები მოითხოვდნენ პარტიზანთა ატამანს, მის ანუ იტალიელის ნაცვლად გავიდა ფორე მოსულიშვილი, მე ვარ ატამანიო. იგი მოკლეს. მერე საბუთებით ამოიცნეს. გმირობის გამოჩენისათვის პატივდებით დაასაფლავეს და ზედ კარგი წარწერაც გაუკეთეს.

ხედავთ, როგორ სწირავენ თავს რაინდები?!

3. „წმინდა მამას“, ამ მხდალს რეპლიკა, რომ ესროტნა მამა, ამხილა მშვიდარა, გმირად რომ მოაქვს თავი, მაგრამ ლაჩარიო. ამისთანა „ცრუ გმირი“ რამდენია! ნასიმი კი ქეშმარიტად გმირია.

თათრეთის პოეტმა მუსა ჯალილმა რაინდულად თავი გასწირა სამშობლოსათვის, თავისი პოეტური მრწამსისათვის — მას ხომ უყვარდა ცოლ-შვილი, მშობლიური ქვეყანა და ხალხი. მას ხომ უყვარდა სიმაღლესი და ქეშმარიტება, ურომლისოდაც ჩვენი ცხოვრება არის ამოება. რა არის ჩემი პოეზია თუ არა ჩემი მრწამსი, ჩემი სიყვარული, ჩემი ქვეყნის და ერის მგზნებარე სიყვარული. თაც მე ვარ, იგივეა ჩემი პოეზია. კრიტიკოსი შოთა ქუთრიძე წერს: „უეჭველია იმ გარემოებამ, რომ პოეტმა თვითონ გამოსცადა ჯარისკაცული ცხოვრების სიხარულიც და ტანჯვაც, ხელი შეუწყო მისი იმდროინდელი ლექსების ენოციურობას, მაგრამ არც ის უნდა დავივიწყოთ, რომ გულწრფელი და ემოციურია მამია ვარშანიძის არა მარტო ომისდროინდელი, არამედ ომამდელი და ომის-შემდგომი ლექსებიც. ეს მისი პოეზიის საერთო ნიშანდობლივი თვისებაა. პოეზიაში მისი ხასიათის უკუფენაა. ცხოვრებაში უაღრესად გულღალა მამია ვარშანიძე მხოლოდ იმაზე წერს, რაც არა მარტო თვლით უნახავს — უშუალოდაც განუცდია, რასაც მთელი მისი სული და გული შეუძრავს. ამ გულწრფელობით იზიდავს მამია ვარშანიძე მკითხველს“...

მოვიტან ნაწყვეტს ლექსიდან „გული და პოეზია“.

მიწი ისე ღამაზია —

თვითონ მობრდენი შენი მუკით,

რა ჩუქერთმებს არ ჩამოჭრის,

ჭე, ყალამი ვისაც უჭრის.

მაგრამ ვინა ყველას სიტყვა

ისე ჰქუხს და ისე კვესავს,

რომ შენ აპყვე ჟამთა წესის

ხან სიხარულს და ხან კვნესას?!

ყალამს მხურვალ გულში ნაღობს

დიდი მთებიც შეუჭვრია,

ასე ელვა, ასე ეღელვა

ვინა ყველას შეუძლია?!

აბი ლექსი ათასია

რომ იმშვენებს ლალს და მარჯნებს.

1956

მაშასადამე, უგულოდ თქმას ფასი არა აქვს. ხოლო რასაც გუ-
ლით ამბობ, ის არის შენი რწმენა, შენი ხატი და რჯული. ჩემი
პატარა პოეზია, ჩემი ბიბლიაა, რომელშიც ჩავწერე ჩემი აზრი,
რწმენა და სიყვარული: სიყვარული ჩემი სამშობლოს, ჩემი დედ-
ის, ჩემი ძმების, ჩემი საპატივცემულო ქალების, რომელთა მიღმა
ჩემი ცხოვრება ფუჭია. ჩემს ლექსებში ჩავწერე შვილთა და შვი-
ლიშვილთა სიყვარული, ჭეშმარიტი ჩემი მეგობრების სიყვარუ-
ლი...

ქე შეგეწირები ჩემს პოეზიას, რადგან იგია ჩემი სული და
გულო

9. გახვიდოდით თუ არა დღეულში იმ ქალის გულისათვის,
რომელიც თქვენ ძალიან გიყვართ, აღმერთებთ, რომ იტყვიან?
(ქალი რჩება გამარჯვებულს).

პასუხი: ვინც ძალიან არის შენს სულთან დაკავშირებული, იმ
ქალის დათმობა სხვისთვის სიკვდილს ნიშნავს, სიკვდილს ლაჩრ-
ულს. ლაჩრული სიკვდილი კი არ მინდა. მე რაინდულ სიკვდილს
ვარჩევ. პოეტს რაინდული სიკვდილი შეშვენის.

10. თქვენი საყვარელი ფერი?

პასუხი: მე ძალიან მიყვარს ცისფერი, ლურჯი ფერი...

ნიკოლოზ ბარათაშვილსაც ჰყვარებია ცისფერი, ლურჯი ფერი
და გაულმერთებია კიდეც:

* * *

ცისა ფერს, ლურჯსა ფერს,
პირველად ქმნილსა ფერს,
და არ ამ ქვეყნიერს,
სიყრმიდან ვეტრფოდი.
თვალეში მშვენიერს
ვეტრფი მე ცისა ფერს;
მოსრული იგი ცით
გამოკრფის სიამით..
ფიქრი მე სანატრი
მიმიწევს ცისა ქედს,

რომ ეშხით ღამდნარი
შევერთო ლურჯსა ფერს.
მოგვადები, ვერ ენახე
ცრემლისა მე მშობლიურს,
მის ნაცვლად ეს ლურჯი
ღამაფრქვევს ცუარს ციურს.
სამარეს ჩემსა როს
გარს ხისლი მოეცას,
იგიცა შეაწიროს
ციაგმან ლურჯსა ცას.

ცისფერი, ლურჯი ფერი — ჩემი საყვარელი ფერებია.
ახლა ჩემი ლექსიდანაც „მხოლოდ ცისფერი“ რამდენიმე
სტრიქონს გავიხსენებ:

სიხმარში, ცხადად მე შელანდება.
მხოლოდ ცისფერი, მხოლოდ ცისფერი,
და გუცქერ ნატვრით, გუცქერ ოცნებით
ლაყვარდს მიბნედილს, მთებზე მრდენილს,
იმ ცისფერ კანით ხშირად შეჩვენე,
ჩამოუარე ამ ჩემს საბრძანისს,
ჩემი სარკმლის წინ წამით შეგერდი,
ოვალა მოგვადები და მერე წაბრძანდი.
იქნებ ისარი გამკრას საწუთრომ,
ფათერავი ხომ ყველგან თანა გვდევს,
გემუდარები შენ ცისიერო,
ერთი მიხაკი გულზე დამადე.
თან მიჩურჩულე: — ჩემო მგოსანო,
შენ რომ გიყვარდა, ისე მაცვია —
მერე ჩამოვქე ჩემს თავთან ანდოს
და შენც მიტარე შენებზე განცდიოთ.
შემეძლოს, ჩემი სიცოცხლისათვის
შენს გრძნეულ კაბას მოვიბრავდი...
ახლა სადა ხარ ჩემო ცისფერო,
ჩემო ხატრულო აწ და მარადის?!

1987

გ. ტაბიძესაც ძალიან უყვარდა ლურჯი ფერი. გავიხსენოთ მი-
სი ლექსი „ლურჯა ცხენები“, ღიას მიყვარს ცისფერი, ღიას, მიყ-
ვარს ლურჯი ფერიც.

11. რა აზრისა ხართ მზეზე?

პასუხი: მზე ჩვენი სიცოცხლეა, იმედია, დარდის გამქარვებელია, ჩვენი დამპყრებელია, ჩვენი გაზაფხული და ზაფხულია. მზე ჩვენი მიწის სილამაზეა, ყველა არსის, ყველა ცხოველის სიცოცხლის მიმნიჭებელი.

მზე — ყველა ფერის დედაა.

მზე — ჩვენი პურია, ხორბალია.

მზე — ჩვენი ბაღნარია.

მზე — უსაზღვრო სილამაზეა.

მზე — ვარდების მფურჩქვნელია.

მზე — ყვავილნარია.

თვითონ მზის სხივებს აქვს უშრეტი ზღაპრული ზემოქმედების ძალა. თუ არა მზე, არ იქნებოდა დედამიწა.

ერთ-ერთ წიგნში ფრიდრიხ ენგელსი ამბობს: მოვა დრო და მზე გაცივდება, ყველაფერი მოისპობათ. მე არა მკერძ ფრიდრიხ ენგელსისა, მზე მარად ნთებადია, რასაც ჰკარგავს, მასვე იძენს კოსმოსური შეუვალი კანონის შედეგად, ამიტომ, მზე არ გაცივდება, სიცოცხლე დედამიწაზე არასოდეს არ მოისპობა, ჩემი საყვარელი პოეტის ალ. აბაშელის ლექსის ბჭკარებს გაგიმეორებ: „მზეს არ ახსოვს შობის წამი, მზეს სიკვდილი არა სჯერა, მან სიცოცხლე უკვდავების სიმთა ეღერით ააძგერა, დროს წაართვა ძლევის კვერთხი და დათრგუნა მით სიკვდილი“.

12. არის თუ არა ბავშვი ანგელოზი? — თქვენ თვითონ როგორ გესმით ანგელოზის მცნება?

პასუხი: ანგელოზი რელიგიური ხატია, ქალწულების ხატი. სიტყვა ანგელოზი დიადი მცნებაა და აუცილებელია ადამიანთა სამყაროში მისი არსებობის რწმენა. ანგელოზი — სილამაზესაც აღნიშნავს და სულიერ სიწმინდესაც. მე ჩემი პოეტური ფიქრებით თავს ვეწვლევი ანგელოზს. ის გვიქმნის რწმენას, გვაყვარებს ეთიკასა და მორალს, ადამიანი ბაძავს ანგელოზს. ე. ი. იღვ მიისწრაფის იქეთკენ, ანგელოზივით იყოს წმინდა, მაღალი ზნეობის არსება. ანგელოზი აფაქიზებს ადამიანს სულიერად. ამიტომ პოეტებმა თაყვანი უნდა ვცეთ ანგელოზს... და ასეც არის...

ბარათიშვილი ლექსში „ხმა იდუმალი“, ამბობს:

ანგელოზი ხარ, მფარველი ჩემი

ან თუ ეშმაკი, მაცთური ჩემი?

ვინცა ხარ, მარქვი, რას მომისწავებ,

ხიფათს ზემოა რის განუზღებ?
როს გენა მე შენი საიდუმლობა,
როს მხდეს ამ სოფლად ჩემი წილობა?

1836

„ანგელოზი ხარ, მუდარველი ჩემი“ -- ეს არის ამ ზატის სიღი-
ადის გამოხატველი.

ბავშვი ანგელოზია თავისი მიაძრუთა სულით. ბავშვში ჯერ არაა მომწიფებული გენები, ის, რითაც ავილდობს ბუნება ბავშვს, ჯერ კიდევ გაუფურჩქნელია. ბავშვის ბუნება თავისთავად ანგელოზის სიწმინდისაკენა მსწრაფი. ბავშვს არ ძალუძს ბოროტების ქმნა. შეიძლება შემთხვევით გატეხოს ჭიქა... შეიძლება შემთხვევით მისმა ნასროლმა ქვამ ვინმეს თავი გაუტეხოს. შეიძლება ასეთ ქმედებას მსხვერპლიც მოჰყვეს. მაგრამ ეს არ იქნება ჩადენილი ბოროტი განზრახვით, ბოროტი ის არის, ვინც შეგნებით სიადის ბოროტებას. ამიტომ ამბობენ, რომ ბავშვი ანგელოზიათ.

13. ევროპული შინაპატი

18. ვგრობული შეგნების მიხედვით კავალერი ხორცშესხმულა ვერ იქნება, თუ არ წერს ლექსებს, არაა მქვერმეცხველი და არაა კმნის (უკრავს) მუსიკას, გამოდგინარე აქედან, რამდენადაა მოპარბებული თქვენში კავალერის სისხლი და რისკენ გიბიძგებს ზოლმე თქვენ ეს სისხლი შემოქმედებითი წვის სასწაულებში?
პასუხი: კავალერი არაა.

გამოიზატება: ბასუხი: ქველერი ფრანგული სიტყვაა და იგი სამ რაიმეში

1. მამაკაცი, რომელიც ართოზს ქალს: 2. მამაკაცი, რომელიც
ცეფავს ქალთან, 3. ქალის მოტრფილზე, თაყვანისმცემელი მამა-
კაცი.

მე მესამე რიგს მივყავები. ქალის მოტრფილ და თაყვანის-
მცემელი ვარ. საერთოდ, მიყვარს ქალი, მისი კოცნაც ხომ დიდი
სიამოვნებაა. სიამოვნებაა მოხვედრაც. ქალი მუზას მიღვიძებს და
სული ჩემი ტრფიალების ნაპერწკლების ზეგებას გრძნობს. ჩემი
სატრფილო ლექსები ქალთან ტრფიალის პირმშოა. ქალი — ვარ-
დია, ყვავილია, თითქოს და სურნელოვანია. უქალოდ ცხოვრება
არარაა, ვიღაც უნდა გიყვარდეს, ვიღაცას უნდა ეტრფოდე, ზეხარ-
ოდე. მიილტვოდე. ქალი — მეგობარიცაა, მამაცაცზე უფრო უშუა-
ლოა მეგობრობაში. შენს წუხილს, ტკივილს გულთან მიიტანს.
ერთი სიტყვით, მე ვიდრე ცოცხალი ვარ, ქალის დაყვანისმცემელი
ვიქნები.

14. თქვენ მრავალი საუკეთესო ლექსი მიუძღვნით დედას — აღამიანური ცხოვრების ყველაზე დიდ მშვენიერებას. ეს ლირიკის

ქართული
ნაციონალური
ბიბლიოთეკა

ანუ პოეტური ფანტაზიის ენით, თეთრი მუხების ენით. მაგრამ რას გვეტყოდით ახალს თქვენ დედის შესახებ არა ლირიკის, არამედ პროზის, ჩვეულებრივი სასაუბრო ენით. დედას — ამ მაღალ იდეალს, ალს, ცხადია, აქაც მაღალ პოეტურ აქსესუარებს დაუპირისპირებთ.

პასუხი: ჩემი აზრით, ვისაც დედა ჰყავს, ის სრულყოფილად ვერ გაიგებს რა არის დედა. ალბათ შვიდი წლის უნდა ყოფილიყო დედა რომ გარდამეცვალა. გულში დიდ ტკივილად, მოუჩვენებელ იარაღ დამარჩა დედის სიკვდილი, დედა კუბოში და გასვენება. დედა საფლავში რომ ჩაასვენეს, ბიძაჩემმა ძლივს მომაშორა იქაურობას, რომ არ შეეყრებინა, როგორ დააყარეს მიწა მესაფლავებელმა. რაც ღრთ გადიოდა, უფრო და უფრო მტკიოდა გული, სევდა არ მშორდებოდა. არც იყო ისეთი დღე, დედა არ გამსენებოდა. არ არის ისეთი დღე, დედა რომ არ გამასენდეს. დედის დავიწყება შეუძლებელია, გულიდან ვერ ამოიღებ დედის სახელს, ის გულის ძარღვებშია ჩაკიდებული ისე, რომ მარად ხარ დატყვევებული დედის სიყვარულით. მე რომ დედა მყოლოდა, ვფიქრობ, ას წელს მაინც ვიცოცხლებდი. რატომ? თბოლმა დედის შემდეგ დიდი გაჭირვება ვიწვინე ეკონომიურადაც და ჯანმრთელობის მხრივაც. დედა რომ მყოლოდა, არც ჯანმრთელობა გამიუარესდებოდა... და ბოლოს გულიც მაწუხებს ორჯერ გადავტრჩი სიკვდილს.

დედა — შვილის სიხარულია, იმედია. დედა — ნუგეშია. იყავი ღარიბი, ოღონდ გყავდეს დედა. თუკი დედა გყავს, ამქვეყნად მარტო არა ხარ. დედის ნაგიერობას ვერავინ გაგიწევს. ცოლი — გათხოვდება, დავიწყდება, წაიკითხეთ გ. ტაბიძის „მესაფლავე“ და იქ სრულყოფილადაა გადმოცემული ის, რომ გარდაცვლილ ქმარს ცოლი ერთხანს გლოვობს, მერე თანდათან ივიწყებს და სხვას შეიყვარებს. აი, რას ეუბნება ვაჟი ქალს:

„ჩვენ ერთი გვაქვს მწუხარება, შეგვეერთო სულთან სული, გამომყევი ქალი ცოლად... ძლიერი მაქვს სიყვარული... მართლია, ის სატრფონი არც შენ, არც მე აღრა გვყავს, მაგრამ მათი მოვლენება ვერ გააძლევს უცხო საფლავს. დავივიწყეთ ის წარსული, სატირალი, საეღალლო, და ახალი შევქმნათ ყოფნა... გამომყევი ცოლად ქალს!“
დაუცადე, მესაფლავე თუ რა ასუსხს მისცემს ქალი, შენ გგონია, რაღა ვაჟმა დავიწყა თავის ვალი, ქალიც ასე მოიქცევა? — მე გგონია არა, არა...
განა გუშინ არ იყო, რომ სატრფო მიწას მაიბარა?
მკვდრის აჩრდილთან, ვინ იცინის?
მკვდრის აჩრდილთან ვინ იხუმრებს?

აი, ნახავ — აბეზარ ვაჟს რა პასუხით გაისტუმრებს!

მაგრამ ქალი, ღნერთი ჩემო,

მორცხვად თავს ზრის და ჩურჩულებს:

— თანახმა ვარ! ერთადერთი, მომავალი მასუღღმშულებს...

ზენ ერთი გეაქვს მწუხარება, რე გოგონებთ დროს უბედურს,
მე შენი ვარ სამუდამოდ... წამიყვანე, საღაცეა გსურს...,

ამით დამთავრდა მწუხარება ქალისა.. გაიჩინა აბალი მეგობარი.

ახლი გაეხსენოთ აქაკი წერეთლის „გოგია მეჩონგურე“. აი, „ცოლის სიმღერა“:

ჩათხარით, ლამაზ ცოლისთვის

ნეტა რა არის ქმარიო?

ადგილად გამოსაცემი

ვერცხლის რამ ქმარიო.

ლამაზი ქვრავი ცრემლებსა

დამშვენებისთვის დაღერისო,

და რომ შენიშნავს ლამაზ ვაჟს,

მეღუდნად თავს ძირს დაჰხრისო.

ახლად იწყება სატრფიალო რომანი...

მაგრამ დედა? დედა ვერასოდეს დაივიწყებს შვილს. წავიკითხოთ „დედის სიმღერა“. აი, რას ამბობს ბრძენი მკვლანი:

ქალი მამას ქმარში გაცეცის,

ცოლი ქვრავი სრავს წაჰყვება,

მაგრამ დედას შვილის ტრფობა

სანარეში თან წაჰყვება.

გავიხსენოთ იეთიმ გუბრის ლექსიც „რას მორთულობარ შევად, ჩემო დედაო“.

რას მორთულობარ შევად, ჩემო დედაო,

რას დამტირი მწარედ საფლაკზედო,

მიწაში ვარ, თვალთ ვეღარ მხედავო,

ქვა და ლოდი მაფარია ზედაო.

ასე დაიტირებს დედა შვილს. დედის გარეშეც უფერულია სიხარული, ცხოვრებას აღარა აქვს ის სიამტკბილე, რაც მაშინ ჰქონდა, როცა დედა გვერდით გმგულებოდათ. გიორგი ლენინიკე დედის სიკვდილს ისე მწარედ დასტირის, რომ იმ ლექსს უცრემლოდ

ვერ წაიკითხავ. არაერთი და ორი ლექსი დამიწერია დედამზე.
„დედის ბაღია“, რომელიც ომამდე დავბეჭდე, ჩემი საყვარელი ლექსია.
„დედის ნანა“.

გზაში ჩადრი და სახლში კი
მას თავშალი-სულ ებურა,
სულ ცეცხლივით ინთებოდა,
მაგრამ ჩაქრა უნებურად.
ჩაქრა, მაგრამ მის შავ თვალებს,
ჩემ წინ თითქოს ეცინება,
მისი ღიმის ნაპერწკალი
შვის ნაპერწკალს ეცალება,
მისი ენა მოწკარუნე
ასი სიმი მეგონება,
ასეც ლექსში შემოღვრინდა,
ასე მივის-შეგონება.
იმღერებდა ნანას ასე,
ქართულ ნანას ძილის წინა,
თითქოს გძინავს და გარეთ კი
მოჩქრიალებს, მოჩქედს წვიმა,
ზან ცისკარი ვარსკვლავებს პერას.
ზან მზემ მთები ააბრწყინა.
ო. რა ტიბილი იყო ნანა,
დედის ნანა ძილის წინა,
შვიდი წლისაც რომ ვიყავი.
მის ნანაზე ჩამეძინა...

ო, ასეთი ტიბილი დედა
ღვართქაფს უნდა ჩაეძირა?!
აღრე წასვლით გული დამწვა,
თუმც კი ვალი მოიხადა,
ქართველ დედის სახელით და
უარდით გული მოიხატა.
სხვა რა ექნა, ერისათვის
გული მომცა, ენა მომცა,
სხვა რა ექნა იმ ანგელოზს,
უცებ ნისლში გაიტყორცნა,
მოსწყდა ქვეყნის ყვავილნარებს,
დამეშალა, ვეღარ ვუმშერ,
საწყალს მისი ჭირიც ჰყოფნის,
არ დააწვე მაწავ გულზე!

საქართველოს სიყვარულზე
მე რომ ასე მემღერება
ყველა ეს მე დედა მამა,
სტრეჟონს ფუნჯით არა ვღებავ,
აჲ კი ვერვინ შემიცვალს
ცხელი გული და ფიქრები,
ცოცხალი ვარ და თუ მიწა...
მიწის ფერფლი შევიქნები,
ჩემო დედა—მიწაწყალი,
ჩემი გული შენ იქნები,
თავიგული მეგონება
გულზე მედოს შენი ქვები.

1956

მთარგმნელმა პოლიო აბრამიამ ერთხელ მითხრა: ყოველ კვირას სოფელ—ქალაქში ვურეკავ მშობლებს. დედა მარჯვენაა ჩემი, მამა კი მარცხენა. როცა მამა გარდამეცვალა, თითქოს მომეცეთეს მარცხენა ხელი, როცა გარდამეცვალა დედა, თითქოს მარჯვენა ხელიც მომეცეთეს. ამრიგად დაგრჩი მარტოდმარტო, თბილად და დარდებმა გული ამომქამაო.

დედა რომ მყოლოდა, არ ვიწვიალვები არასოდეს, სახლ-კარიც კარგი მექნებოდა და ცხოვრებაც. დამაცოლშვილებდა და მხარშიც ამომიდგებოდა. დედაზე უტკბილესი არავინ არის. არავინ არის დედაზე საიმედო. ცოდვაა ბავშვი, რომელსაც დედა მოუკვდება, დედინაცვალი დედობას როგორ გაუწევს თბილ ბავშვს?! როცა თავისი შვილები გაუჩნდება დედინაცვალს, გერი რა სახსენებელია მერე!... რას იზამ, ეპატოს დედინაცვალსაც, რამეთუ გული გვატკინა. დედას, დედას მოგუაროთ შვილებმა! გული არ ვატკინოთ დედას! ყური გუგდოთ დედის შეგონებას, ჩემს სიტყვას დედაზე სომეხი პოეტის სარქიზ ხარაზიანის ლექსით დავასრულებ:

* * *

გაზაფხული მოვიდოდა, ნეტა,
ჩვენთან რომ არ მოდიოდეს დედა?!
ქვეყანაზე დედა რომ არ იყოს,
სიხარული რას ერქმევა, ნეტა?!
ვინ დაწერდა სიყვარულის სტრეჟონს,
დედა რომ არ დღეგრძელობდეს მეტად?!
•

გული როგორ გაუძლებდა სევდას,
ღედა რომ არ არსებობდეს, ღედა?!
ერთმანეთს თუ ვიპოვიდით ნეტა,
ჩვენთან რომ არ ყოფილიყო ღედა?!

15. თქვენს სახელგანთქმულ პრემას „ხიხანის არწივები“ — ჩვენმა ბაბუამ იბოლიტე ვართავაგამ, როგორც ლიტერატორმა და კრიტიკოსმა, აკაკი წერეთლის „თორნიკე ერისთავსა“ და ვაჟა-ფშაველას „ბახტრიონს“ ამოუყენა გვერდით. ეს იმიტომ, რომ სამივე ამ ქმნილებას სამშობლოს სიყვარულისა და მისი დაცვის ბადალი იდეალი ასაზრდოებს. ვთქვათ, წამიერად რომ უკან შემოვტრიალებთ დრო ისტორიას, ე. ი. გადავეყვანეთ წარსულში და ამ წარსულის ფონზე კვლავ ატეხილიყო სისხლისმღვრელი ბრძოლები, ხიხანის ციხის მიდამოებში, დადგებოდით თუ არა ხმლით თქვენი გმირის გვერდით და შეეწირებოდით თუ არა დიად მიზანს. სხვა არის, როცა კალმით შეეხმიანება მწერალი ამ იდეას და სხვა, როცა გმირის როლში თვითონ გამოდის იგი არენაზე.

პასუხი: კრიტიკოსი შოთა ქურიძე თავის ერთ-ერთ წერილში (მონოგრაფია) ჩემზე წერს: „კრებული „მებრძოლის სიმღერები“ იხსნება ლექსით „მამულს“. ამ ლექსში მამია ვარშანიძემ მთელი სიცხადით გამოხატა სამშობლოსა და ადამიანის განუყოფლობის იდეა, რომელიც წითელ ზოლად გასდევს მთელ მის პატრიოტულ პოეზიას. სამშობლო მარტო ლამაზი მთა და ბარი კი არ არის, იგი თვით სიცოცხლეა. ადამიანის ბედნიერების უშრეტი წყარო... სიცოცხლე მანძი არის ტკბილი და სანატრელი, როცა სამშობლოს ერწყმის და ედუღაბება“, ჩემთვის სამშობლო ყველაფერია, სიცოცხლე, ერთ-ერთ ლექსში აკი გამობო:

• • •

მაპუტებს და წყაროს მასმევს,
ბაღნარია ნუგზარ-ნუგზარ ხილთა,
ნუ გამიგებ ასე,
მე მამული განა
ერთი ლუქმა პურისათვის მინდა?!
მოვეცდები და... ვაი, კუბოს ფიცარს
გამითლიან მამულებთის ხიდან.
მოვეცდები და მიმიბარებს მიწა,
მე მამული განა
საფლავისთვის მინდა?!

ო, სიცოცხლე მამულ-დედულია
ხატებად რომ სულში აღმბეჭდვია,
აი, მთაზე წყარონი რომ ღიან,
ღაფუფუ... და სამარია ჭაა,
თვით იქცევა მიწად.
განა მზე აქ ეფარება გორას?
გულს ვაბარებთ მზის ამოსვლის დიდ წამს.
თეთრ აკვანის ვერ გადაჭვარტლავს გლოვა.

ჩემი პოემის „ხიზანის არწივების“ მთავარი მოქმედი პირები, სელიმ ფაშა, ქერიმ გაბაიძე და ჯემალ ირემაძე ჭეშმარიტი მამული-შვილებია, სელიმმა თავი გასწირა სამშობლოსათვის. მეც ასე გაგ-სწირავდი თავს. იმის ბედს უყოყმანოდ გავიზიარებდი. განა არ ეობრძოდი მეორე მსოფლიო ომში? განა ფრონტზე არ აღმოგჩენ-ილევართ ტრადიკულ სიტუაციებში? ორი თვის განმავლობაში ალ-ყაში ვიყავით მოქცეული, მაგრამ შიში არ გაგვკარებია. ფრონტზე სიკვდილზე ფიქრი ამოა და არც მე მიფიქრია, მაგრამ ომი ეროვ-ნულ-პატრიოტული როდი იყო, რაც ასე დამახასიათებელია ჩემი „ხიზანის არწივებისათვის“. ეროვნული ბრძოლა კი ყველა ბრძოლ-აზე აღმატებულია. მთელი შენი ნერვიული სისტემა დაძაბულ-დამოხტულია, აღსაყვან ხარ სამშობლოს მგზნებარე სიყვარულით. რა ვუყოთ თუკი დაიდრუკები. შანდორ პეტეფმა განა სამშობლოს არ შესწირა თავი? ამიტომაც უყვარს იგი მშობელ ერს. პოეტი უნდა უყვარდეს შენს ხალხს შენი გულწრფელობით, ერთგულებ-ით, სინდის-ნამუსით, სამშობლოსათვის რაინდულად თავდადებით.

16. როდენის ქანდაკებას „კოცნას“ გერონტი ქიქოძემ სქეს-ობრივი სიყვარულის პიონი უწოდა. მართლაც ასეა, თუ ყველაფე-რი მწერლის გადაჭარბებული ფანტაზიათა ნაკარნაგევი?

პასუხი: გერონტი ქიქოძეს მხოლოდ ნაწილობრივ ვეთანხმები. არ შეიძლება კოცნას სქესობრივი სიყვარულის პიონი ვუწოდოთ. წარმოვიდგენათ, მამაკაცი უგონოდ ლოშნის მკერდშიშველ, ძუძუ-ებგადმოყრილ ქალს? ამას უზნეობა უნდა ერქვას მამაკაცის მხრივ. რუსთაველი განსაკუთრებით ზომიერებას უხვამს ხალხს, გაიხსენოთ ავთანდილი და თინათინი, ტარიელი და ნესტანდარეჯანი. შეიმჩნე-ვა კი რაიმე მსგავსი ამისა მათ ქცევაში? ისინი თავშეკავებულნი არიან. ფატმანახათუნი ხომ მსუბუქი ყოფიქცევის ქალიდ დაგვიხა-ტა პოეტმა, მაგრამ ავთანდილის ლტოლვა მისდამი განა ზიზღს იწვევს? კოცნა სილამაზეა მაშინ, როცა ფაქიზად კოცნი მიჯნურს, ქალს, რომელსაც ეტრფი და დასაძრახია ზღვარს გადაცილებული ყოველი ქმედება. კოცნა — სიამტკბილობაა, როცა მიჯნურისავენ

ძალუმად მიგელტვის გული. კოცნა აძლიერებს ქალსა და ვაჟს შორის სულრერ ტაქიზ გრძნობას. კოცნა სიამოვნებაა და ძვირფასი სია მაშინ, როცა გულწრფელობის მონაგარია, კოცნა, მაშასადამე, სინდის-ნამუსის შებილწვა რღობს. როცა წმინდაა იგი, სიყვარულის მსახურია მაშინ. როცა ეშმაკისეული ბოროტების თესლი დევს ამ კოცნაში, იგი აღარაა რუსთველური, რომელსაც მძულს უფულო ხვევნა-კოცნა, მტლაშა-მტლუში.

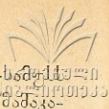
მოვესმინოთ რუსთაველს:

ხამს მიჯნური ხანიერი, არ შეჰავი, ბილწი, მრუში.
რა ნიშორდეს მოყვარესა, გაიშრავლოს სულთქმა, უში,
გული ერთსა დაჟეროს, კუშიტი მინდეს, თუნდა ქუში,
მძულს უფულო სიყვარული, ხვევნა, კოცნა, მტლაშა-მტლუში.

იქნებ ავმა ენამ თქვას შ. რუსთაველი მეთორმეტე საუკუნის მორალისტია, ახლა სხვა დროათ. ზომიერება ყველა დროისათვის დამახასიათებელია და ამ წმინდა ცნებას არც უნდა ვუღალატოთ, უნდა ვიყოთ რაინდული სულისა, რაც ნიშნავს ჭეშმარიტ ადამიანობას, სიწმინდეს, მშვენიერებას. ვიყოთ ამ ღეთიური მშვენიერების მარად დამცველი...

17. აბა ვის არ ახსოვს შექსპირის ჰამლეტის შეგონება. ოფელიას მიმართ რომაა ნათქვამი, რომელიც ასე ფიქრობს: — მარტო მთვარეს რომ გადაუშალოს ქალმა გულმკერდი, უბიწოებას იგა თვისას მაინც შელახავს... აქაც, ალბათ, უბიწოებასა და უმანკოებაზეა მხოლოდ ლაპარაკი, ქალის უმანკოებაზე. საერთოდ, რას იტყვით ქალის უმანკოებაზე?

ბასუხი: გენიოს შექსპირს აქ მართლაც ვერაფერს შევუსწორებთ. დეზდემონა, ეს უმანკო ქალი, ეჭვიანობის გამო ხელით მოახრჩო ოტელომ. ოტელო მაღალი ზნეობის კაცია და იგი ვერასოდეს შეუტრიგდებოდა იმ ამბავს, რომელიც ბოროტმა ენებმა მიუტანეს. ისტორიიდან ვიცით, რომ პირველყოფილ ადამიანთა ყოფა უზნეობის კომშარი იყო. მერე ამაღლდა საზოგადოება და ხატად, ფიქვად აქცია წმინდა ზნეობრიობა. დღეს, მაგალითად, ზოგიერთ ქვეყანაში, როგორც ტურისტები გადმოგვცემენ, ქალები შიშვლადაც როკავენ მაძიაცებთან ერთად, თანაც ამაცობენ ამით, შეხეზ. რა ტანი მაქვს, რა ფეხებიო. ამას მე ყოველგვარი ზნეობრიობის დარღვევად ვთვლი. დღეს თურქეთში ქართველი ქალებიც დადიან, ლაშაზები კაბარებში დროს ატარებენ. თურქი მამაკაცების თოჯინებად და სასაცილოდ ქცეულან, ამაზე ბევრი მითქმა-მოთქმაა ერთმა თურქმა კაცმა თქვა: — ოდეს ცოლად ნატრობდნენ ქართ-

ველ ქალს, ახლა კი დოღარებზე ჰყიდიან თავის სინდის-სამწყალობელს და ვინდა ინატრებს მათ ცოლობასო. ვერც ერთი ქვეყნის მამაკაცი ვერ აიტანს მსუბუქი ყოფაქცევის ქალს. ვისაც უნდა შექმნას ოჯახი, პატიოსნება უნდა შეინახოს. თუკი ვერ იოცებს მოზღვავებულ ემოციას და მოხოვნელი არა ჰყავს, ისეირნოს, ბატონო, მაგრამ ისიც კარგად ასწავდეს, რომ ასეთი ქალი, ცოლად არავის უნდა. მაშასადამე, ჩვენ გვინდა ქალი ქალწული, ქალი პატიოსანი, მეძაგეები, კაბარეებში ბატონო, ჩვენ გვინდა წმინდა ქალები, რომლებიც შიშველ სხეულს მთვარესაც კი არ უჩვენებენ ღამით. კაცი დედას რომ იფიცებს, მაშასადამე, სწამს მისი სიწმინდე.

სწამს პატიოსნება, პატიოსნება და კიდევ პატიოსნება...

18. წაგითხულებს ვისხენებთ: ფლორენციაში სანტა რეპარატას ეკლესიაში საზეიმოდ შეკრებილ ხალხში უმწვენიერეს მანდილოსნებს შორის იმპერატორ ოტონ მეოთხეს ყველაზე მეტად ბელნტო ბელტის ასული გუალდრადა მოეწონა. მაშინ მამამ იმპერატორს მოახსენა, რომ იგი როგორც მშობელი, ნებას რთავს აკოცოს თავის ასულს, მაგრამ ასულმა უპასუხა — ვერცერთი მამაკაცი ვერ აკოცებს მას, თუ იგი მისი მეუღლე არ გახდა.

მეფემ შეაქო ქალწული. თვითონ თქვენ მამის ადგილზე ან როგორ მოიქცეოდით, იმპერატორი რომ ყოფილიყო?

პასუხი: ქალიშვილის მამას საერთოდ არ ჰქონია თავმოყვარეობა. მან შეურაცხყო შვილი, უფრო მეტიც, იმდენად ლაჩარი ყოფილა, ფეხთმლოკავია, ოღონდაც მეფემ, იმპერატორმა პატივი მიავოს და ყველაფერ სისაძაგლეს ჩაიდენს! ეს სულმდაბლობაა! აღმზრდელი მამის იმედი ნუ მოაქვს ქალიშვილს, იგია მისი პატრონი და დამცველი. ამ შემთხვევაში მამამ უფლება მისცა იმპერატორს, რომ სარეცელი გაუყოს თავის ქალიშვილს. მაგრამ იმპერატორიც რაინდულად მოქცეულა, როცა ქალწული შეაქო. მაგრამ მე ქალიშვილს ასე ვეტყვოდი: — სიყვარულის ღირსი ყოფილხარ შენ! დღეიდან მე, ოტელო და შენ დეზდემონა! ოღონდ იფიცე გვახსოვდეს. და თუ კი შემოიყვარებთ, სიცოცხლეს სიამტკბილად გავლევთ სიკვდილამდე!

19. გვსმენია, მხოლოდ მიჯნურთ შეუწოდებენ ფიცის გატეხას, რადგან მიჯნურის ფიცს ფიცი არ ეთქმისო. მართლა ასეა ეს სინამდვილეში თუ არა? დაუფარავად, გულახდილად გვიამბეთ თქვენს პირველ გამიჯნურებაზე. განა ამოიღა ნათქვამი: ვინ არ ყოფილა მიჯნური, სახმილი ვის არ სდებია.

პასუხი: უპირველესად გიპასუხებთ მიჯნურთა ფიცის გატეხის შესახებ. თუ კი ჭეშმარიტად უყვარს ერთმანეთი ქალ-ვაჟს.

ფიცს არ გატეხენ, მაგრამ ადამიანები სხვადასხვა ხასიათისა და გრძნობისანი არიან. ვაჟი გატაცებით შეიყვარებს ქალიშვილს, მერე მობეზრდება და სხვაზე შეუჩერდება თვალი. ამას მიჯნურობა არა პქვია, როგორც რუსთაველი ამბობს, დღეს ერთი უნდოდეს და ხვალ სხვაო. უმთავრესად ვაჟები ღალატობენ ქალიშვილს; შეადგენენ და ნიატოვებენ უსულგულოდ, ანარ ენადვლებათ ამ ქალიშვილის გამწარებული ბედი. სიკვდილის ღირსია ასეთი ვაჟი. ჩემს წიგნში „ასეთი იყო“, რომელიც 1995 წელს გამოვეცი, ასეთი ფაქტია ფიქსირებული: ოსმა მწერალმა თუ ყურნალისტმა, რომელიც მოსკოვის თრწლიან ლიტერატურის ინსტიტუტში სწავლობდა, შეაცდინა რუსი გოგონა, თითქოს უცოლო იყო და ცოლად შეგირთავო, შეპირდა, ინსტიტუტის დამთავრების წელს მოსკოვში ცოლმა ჩამოაკითხა. გაიგო ეს იმ გოგონამ და არამზადა ზანჯლით განგმირა. ქალს სასამართლომ მხოლოდ სამი წელი მიუსჯა. ასე რომ ფიცს გატეხას მხოლოდ არამზადები იკადრებენ, არაკაცები, უგულონი და უზნენონი. ზოგიერთი ტკბილმოუბარია, თითქოს კეთილიცაა, თითქოს ჭეშმარიტი ვაჟაცაია, მაგრამ დადგება გადამწყვეტი წუთები და გაშიშვლება ბინძური სული, სატანად იქცევა და ათასნაირ ნიღაბს მოიშველიებს.

ომაღვე მქონდა ორი ფაქტი, გული რომ ამითრთოლა ქალმა. ერთს ნადია ერქვა. ქმარი გადასახლებული ჰყავდა. ღამაში იყო, თითქოს შემოეყარდა, მაგრამ განწორებისას სულაც არ აუტეხია დავიდარაბა, პირიქით დამივიწყევო, მევედრებოდა, სწორედ ამ ქალს მივუძღვენი გულიდან ამოვარდნილი ლექსი — „სიმღერა სილამაზისა“, (დაბეჭდილია წიგნში „ასეთი იყო“)

როცა, როცა დაზამთრდება,
ციდან ფიქვი დაშვავდება,
რა ქნაა, რა ქნას თეთრმა ფიქვმა,
შენს თეთრ ფერთან გაშავდება.
ეგ თვლები ღამაზ-ღამაზ
მძიეებრეთ ვინათებენ,
ღამით გარეთ ნუ გამოხვალ,
ვარსკვლავები ვინატრებენ.
თოვლის მოსვლა მინატრია,
მის თეთრ ფიქვებს ვუთხრა ქება,
სიდ ხარ, ქალო თოვლისფერო,
ჩემი გულის უკვდავებაჲ!

1940 წელს მიწვეული ვიყავი საჯარო საშუალო სკოლაში — მე, პარმენ ლორია, ნესტორ მაღალთნია და ლიტერატურის კრიტიკოსი, ხელოვნებათმცოდნე ლადო შარაშიძე. იქ წავიკითხე პოემა „გელის ბოდან“, რომელიც მხოლოდ ახლა დავბეჭდე. 1995 წელს გამოცემულ წიგნში „ასეთი იყო“, მომიწონეს, ტაში დამიკრეს მასწავლებლებმა. მასწავლებელთა შორის იყო ერთი მეგრელი, შავკვრემანი, ლამაზი გოგონა ანა შენგელია. მომეწონა. მოვეწონე და წერილებსაც ვწერდი ერთმანეთს. ერთ-ერთი ლექსი გაფუგზავნე კიდეც — „დამლოცე ანა“. ამ ლექსს თან ახლავს ნაწყვეტი მისივე წერილიდან მოგეტან ამ ლექსს მთლიანად:

დამლოცე ანა!

„როგორ მაინტერესებს რომ შემხვდე!
ნეტავ თუ გიცნობ?! მე კი
აუტილებლად“.

ანა შენგელია

ნეტავ თუ გიცნობ?!
როგორ არა, ჩემო ბედწერავ,
ჩემს გულში განა შენი ზარის რეკვა
მიწყდება?!
თუნდაც შევიქნე მე ასრ წლის კაცი,
თეთრწვერა,
შენი თვალები არასოდეს დამავიწყდება.
ო, როგორ მინდა ისევ გნახო,
შენ წინ ვდეთქავდე,
მაგრამ, ვაი, თუ ვერ
დაგიბრუნდი...
დამლოცე, ანავ, გენაცვალე,
ღვთის მადლი დამდე,
ნამუსიანი დამილოცე ქართული ქუდი.
ნუ დამივიწყებ, თუკი, ანა, ვერ
დაგიბრუნდი!

1941

ასე დასრულდა ჩვენი ნატვრა და ოცნება...

1945 წელს, 10 ოქტომბერს დემობილიზაციით გამოვედი ჯარისგან. დამნიშნეს მასწავლებლის სახლის დირექტორად. მასწავლებლის სახლი საგანმცებლოდ შედიოდა აჭარის პროფკავშირების საოლქო კავშირში, რომლის ხელმძღვანელი იყო მარიკა ქორიძე. ეს სხვათაშორის, მისი და ლიუდმილა ქორიძე ჩემს სოფელში პრებში მასწავლიდა ოთხწლედში. მარიკა ცოტა ანაზღა და ამაყი იყო, მედიდურად იტყუოდა საერთოდ, არც მე ვუხრიდი ქედს და ხიდი ჩატყდა ჩვენს შორის. იძულებული გავხდი გადავსულიყავი აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მინისტრთა საბჭოსთან არსებულ კულტურულ-საგანმანათლებლო სამმართველოში (მერე სამინისტროდ გადაკეთდა), რომლის უფროსი იყო, ჩემი ძმის მეგობარი, კაცი შესანიშნავი, სპეციალობით გეოგრაფი, ნადიმ ნიჭარაძე. იგი შ. რუსთაველის სახელობის ბათუმის პედაგოგიური ინსტიტუტის (ახლა უნივერსიტეტი) რექტორიც გახდა ბოლოს. ჩვენს სამმართველოში შემოდიოდა ყველა ბიბლიოთეკა, კლუბი, კულტურის სახლი, საავიტაციო პუნქტი, ამ უკანასკნელს მთებში, საზოგადოებრივ იალაღებში ვკმნიდით ზაფხულობით. ვიყავი ინსპექტორი და დავდიოდი ყველგან — რაიონებში. მაშინ გავიცანი ხულოს ცენტრალური ბიბლიოთეკის გამგე თინა გიგინეიშვილი, რომელიც ზომეწონა, შემეყვარდა და... 1946 წლის 19 ოქტომბერს ხელი მოვაწერეთ ხულოს ერთ-ერთ სასოფლო საბჭოს აღმასკომში. ჩემი წიგნი „ასეთი იყო“ სამახსოვრო წიგნია ჩემი ოჯახისთვისაც. ყდის ოთხივე გვერდი ჩვენი ოჯახის წევრების სურათებს უჭირავს. სამახსოვრო ლექსიც დავებეჭდე. აი, ის ლექსიც...

სამოცხურო რომანტიკადან

თინას — მეუღლეს

მე არც ნანანი არ მყავდი არსად,
ორმოცდაექვსში შეგხვდი და ჯეულს
გული ტრფილით ამიფანქალე,
ასლაც ისე ვარ თუ დანიჯერებ.
ოთხმოც წელს მხარზე ხელი დავკარი,
ფუთხარი: მალე მე შენთან მოვალ!
სამოცდათხუთმეტს შენც გავცალე:
ლხინს მოვუხმით თუ მოვუხმით გლოვას?
სიცოცხლე ისე ტკბილზე-ტკბილია,
რომ არასოდეს ისურვებ გაყრას,
აჲ დაგვშენდება ოქროს ქორწილი

და ბადიშები გაყვითლნი მაყრად.
სიკვდილ-სიცოცხლე ერთმანეთს ჯიჯნის,
ვით წარამარა მიტომ სისხლი გვდის,
ლექსებს ვწერ და ვწერ მე მისი გიბრით,
რომ დამრჩეს ძეგლად ბატარა წიგნი,
მე ლამაზებზე სიმღერა მიყვარს,
შენც იმით შორის
დგახარ ბრწყინვალედ,
ნეტავი ვიყოთ ახალგაზრდები
და ჩვენ სიყვარულს თავს შეგწირავდეთ.

1994

ჩვენს ორი ვაჟიშვილი და ხუთი ბადიში, მათ შორის ერთი გოგონაა. ეს გოგონა ამაღამ, 1995 წლის 13 მარტს, ჩემთანაა. და ამ სტრიქონებს რომ ვწერ, მას სძინავს...

მინაწერი: ზევით მქონდა ლაპარაკი ჩემს სატრფიალო ლექსებზე, რომლებიც დაბეჭდილია წიგნებში — „ჩემი ტაძარი“ (1960 წ.). „ქუთუთა წვიმა“ (1962 წ.) და საუბარსაც აქა ვწყვეტ, აღარ გავაგრძელებ.

20. რამდენად სარწმუნოა არ ვიცი, მაგრამ გვსმენია, რომ აბითურაიენტი ვაჟს, მომავალ მსახიობს, თეატრალურ ინსტიტუტში შესვლისას მისაღებ გამოცდებზე ერთ-ერთ დავალებად ეძლევა მანდილოსნისათვის ყვავილის გადაცემის ცერემონიალის შესრულება. ყველაფერი ეს მან უნდა გააეეთოს უბრალოდ, ყოველგვარი ძალდატანების, მორიდებისა და მორცხვობის გარეშე, ამასთან, არტისტულად, მოკლედ ისე, რომ საქმეს კარგად გაართვას თავი და გამარჯვებულიც გამოვიდეს. ეს ხელოვნებაში, მაგრამ ყოველდღიურ ცხოვრებაშიც ხომ გვიხდება ნამაყაცებს მანდილოსნისათვის ყვავილის მირთმევა და მისი ყოველგვარი ცერემონიალის გარეშე გადაცემა?

მანდილოსნისათვის ყვავილი იქნებ არაფერსაც არ ნიშნავდეს, მაგრამ რაიონდული ბუნებით კი ნამდვილად უნდა მოიხიბლოს, დიან, ყვავილი აქ მეორე ხარისხოვან როლს ასრულებს.

და აი, თქვენ ამ ასაკშიც მოგეცათ ბედნიერი შემთხვევა და ყვავილის გადაცემა მოგიხდათ ძველი სიმბატიის ან შემთხვევით გაცნობილი მანდილოსნისათვის. ყვავილი გაქვთ. გამოცდილებაც არ გაცლიათ და, აჰა, ეს ბურთი და მოედანიც, ბატონო მამია. ჩქარობს მანდილოსანი, თქვენს გამოჩენას ელოდება, თქვენს სი-

უბნებს, თქვენს ყვავილს, თქვენს რაინდულ და არტისტულ ბუნებას...

პასუხი: როგორ მოვიქცეოდი ამ დროს? უპირველესად ჩემს იუბილეს გავიხსენებდი, ი. ჭავჭავაძის საბელობის ბათუმის დრამატულ თეატრში რომ გადამიხადეს. საღამო დამთავრდა. ყვავილების ერთი დიდი თაიგული შემრჩა ხელში. გამოვდივარ ფოიეში და იქ ერთი ცისფერკაბიანი ქალი მხედება, შემაჩერებს და მეტყვის: — ბატონო მამია. შენს იუბილეს ცისფერი კაბით მოვედი. ერთ კვირას დავდიოდი მკერავთან და ვქპალობდი, რომ შენი იუბილეს დღისთვის ჩამეცვა. ხომ კარგია?

— მე მიყვარს ცისფერი. მაშასადამე, ცისფერი კაბაც მიყვარს და თქვენც, მე კი ამ წამიერი სიყვარულის ნაპერწკლებით ვულგარულად, საჩუქრად გაძლევთ ამ თაიგულს... და თქვენზე დავწერ სიყვარულის ლექსსაც!

თაიგული გადავიცი. გადამკოცნა... და ერთად გამოვედით თეატრიდან. შერე მართლაც დავწერე ლექსი, რომელიც მას მივუძღვენი და იგი დაგებულე წიგნში „პოეტის წუთისოდელი“, სადაც იბოლიტე ვართავავას მონოგრაფიაცა დაბეჭდილი ჩემზე. ბარემ ეს ლექსიც მოგიტანოთ აქ:

მხოლოდ ცისფერი

შენ შემაჩერე ლამაზო ქალი,
შემაჩერე და ასე მითხარი:
— ამ კაბას, ჩემო, მე ვიკერავდი
ამ შენი დღისთვის „ასე მიზარის
შენი დღე, ბავო, სამოცდაათს,
ლალ არწივო ჩვენი ხიზანის!“ —
თვალი შეეავლე შენს ცისფერ კაბას
მხრებზე ნაირფრად შორთულს, შორევილს,
ქალო ლამაზო, რა გითხრა აბა,
ვით განვიქურნავ ამ ხანს — ბოლო ჭირს!
რა ჯენა, ასეა წუთისოდელი,
ასე იყო და ვერავინ შეცვლის,
უბრალოდ ვიტყვი: კი არ დავებრდი,
გადმომაყარა ცამ მუჭა ვერცხლი.
შენ ხომ აღმაგწე ოქრომედით,
ჩემზე მართლაც ღიქრობდი თურმე.
დაგლოცავ ხშირ ჩემი სიმებით:

სულ ატყდნოდას ფიქრები მრუმე.
ჩემთვის ხატი ხარ ცისფერ სისავსით,
ახელოზივით ცისკენ მიროკავ,
ნაზო არსებავ „ვეფხისტყაოსნის“,
ვენაცვალე შენს ჩაქრულ კილოვას.
სიზმარში, ცხადად მე მელანდობა
მხოლოდ ცისფერი, მხოლოდ ცისფერი,
და ვუცქერ ნატვრით, ვუცქერ ოცნებით
ლაყვარლს შიხედილს, მთებზე მიფენილს.
იმ ცისფერ კაბით ხშირად მეჩვენე,
ჩამოუარე ამ ჩემს საბრძანისს.
ჩემი სარკმლის წინ წამით შეჩერდი,
თვალს მოგავლებ და მერე წაბრძანდი.
იქნებ ისარი გამყრას საწუთრომ,
ფათურაკი ზომ ყველგან თანა გვდეგს,
გუმუდარები შენ ცისიერო,
ერთი მიზანი ნულზე დამადე.
თან მიხუტნულე: — ჩემო მგოსანო,
შენ რომ გიყვარდა, ისე მაცვია! —
მერე ჩამოფეკ ჩემს თავთან ახლოს
და შენც მიტირე შენებრ განცდიოა,
შემეკლოს, ჩემი სიცოცხლისათვის
შენს გრძნულ კაბას მოვიპარავდი...
ბნლა სიდა ხარ ჩემო ცისფერო,
ჩემო ნატრულო აწ და მარადის?!

1987

ეს წიგნი ვაჩუქე, თან ვუთხარი — ესა და ეს ლექსი შენ მო-
გიძღვენი-თქო. წაიკითხა, ყველაფერი გაიხსენა და მისაყვედუ-
რა — რატომ ჩემი სახელ-გვარი არ მაიწერეთ...

ამ ლამაზი, ცისფერი ოცნებიდან დასცვნა შენ გააგეთ, ჩემო
მეგობარო!

21. კიდევ ერთი შეკითხვა ქალის შესახებ და ამით დავამთავ-
როთ.

წაიკითხულს ვიხსენებთ: ქალი, ესაა ძალა, რომელიც იძლევა
სიცოცხლეს და ანადგურებს მასვე. დედა სიყვარულია, მარადიუ-
ლი სიკეთე და ბოროტება, ორი შეუსაბამობა გვერდიგვერდ. ღმე-
რთმა შექმნა სიკეთე და სილამაზე ამქვეყნად, ბოროტების მთეს-

ველმა ლუციფერმა კი — ჭუჭყისა და არაბობის სამყარო — მა-
ტერია. თქვენის აზრით, უფრო მეტად მოჭარბებული რომელია —
ლში — ბოროტებანი თუ სიკეთე და რატომ?

პასუხი: აქ დიდი გერმანელი ფილოსოფოსის კანტის სიტყვებს
მოვიტან: — ადამიანი ბუნებით ბოროტია. უფრო ბოროტისადმი
მიდრეკილება მისთვის დამახასიათებელი და ეს მიდრეკილება შე-
ძენილი გვგონია, მაგრამ თანშობილია იგი, თუმცა არც სიკეთის
თესლია მისთვის უცხო. მორალური აღზრდის მიზანი სწორედ ის
უნდა იყოს, რომ გავანოყიეროთ ნიადაგი კეთილი ჩანასახისათვის
და მეტი უფლებებიც მიენიჭოს მას, რათა განიდევნოს ადამიანში
დაბუდებული ბოროტი სული, ე. ი. ადამიანში ბუნებრივადაა მო-
ცემული კეთილიცა და ბოროტიც. ზოგში ბოროტება ჭარბობს,
ზოგში კეთილშობილება. ბოროტი სულის ადამიანი ვერ დასძლევს
იმ შინაგან ბოროტებას და ზიანი არ მიაყენოს ვისმეს, არც ეს
შეუძლია. მიტომა კანტი აღზრდას რომ ანიჭებს დიდ მნიშვნელო-
ბას, მაგრამ აქ არც აყავია ხელწანოსაკრავი, როცა ამბობს:

მარტო წვრთნა კაცს არას უზამს
თუ ბუნებამც არ უშველაო:

ეს სტრაჟონები ბრძნულია... და შეუვალი. კოლხმა გრძნეულ-
მა მედეამ და ბერძენ არისტოკრატთა ჩამომავალმა იაზონმა ძლი-
ერ შეიყვარეს ერთმანეთი, მაგრამ ქალის ბედი სულ სხვაგვარად და-
ტრიალდა, სამაგიეროც გადაუხადა იაზონს. კი შესცოდა, მაგრამ ეს
ცოდნა ხომ იაზონმა ჩაიდინა. კოლხმა გრძნეულმა ქალმა სიყვარულ-
ისთვის მამაც კი გასწირა... და გაჰყვა იაზონს. ამ უკანასკნელმა ტახ-
ტის გულისთვის მეორე ცოლი შეირთო და სამართლიანადაც მედეამ
სამაგიერო მიუზღო მოღალატე ქმარს. დანიელ ჭონჭაძის „სურამის
ციხის“ ერთ-ერთი თვალსაჩინო პერსონაჟია ვარდო, რომელიც
დურმიშხანს შეუღვარდა, მაგრამ მაინც უღალატა, ხოლო ვარდომ
როგორ გადაუხადა სამაგიერო, ვიცით. ბუნებაშიც ორი საწყისი
დომინირებს — კეთილი და ბოროტი. ბოროტია უხსენებელი, კურ-
დღელი, ჯიხვი, ირემი კი — კეთილი. ამ ორი ურთიერთსაწინააღ-
მდეგო ძალის არსებობის გარეშე ბუნება რაღაც ისეთს დაკარგავ-
და, რასაც ვერასდიდებით აღიდგენდა. ასეა საზოგადოებაშიც,
ორივე საწყისს თავისებურად აქვს არსებობის უფლება, მაგრამ
სიცოცხლეს აკნინებს, ჰკლავს, სბობს ბოროტი, დემონი, ამიტომ,
ბოროტს უნდა ვებრძოლოთ, კეთილი კი დავიცვათ. ჩემი აზრით
ქალში კეთილი სწონის, ეს იმიტომ, რომ იგი სიცოცხლეს აჩენს
და ზრდის მერე. ბავშვის აღზრდა თავისთავად სიკეთეა დიდი, რა-

დგან თავად სიცოცხლე ბავშვი, სიცოცხლე კი მარადიულია და ბავშვისთვის ყველაფერია და მისთვის თავსაც გასწირავს. ზოგადად ბუნება, სათნო, თბილი და მოსიყვარულე, შემნდობი, დამთმობი, მიმტეგებელი, მარტო აღერსი რად ღირს დედისა ზეილისადმი. მე იმის თქმაც შემიძლია, რომ დედაში, ქალში, საერთოდ უფრო მეტი კეთილშობილებაა ვიდრე მამაკაცში? მამაკაცი ბუნებრივად უხეშია, გულჭედა, შეიძლება იოლად გასწიროს ქალი.

ქალი — პოეტების მუხაა საამო, ქალზე კლასიკური საგალობლებია შექმნილი. დიდ მგოსნებს ქალზე რომ უწერიათ და უწერიათ დიდი მგზნებარებითა და სიყვარულით, ისე მამაკაცზე არ დაიწერება. წაიკითხეთ შოთა რუსთაველი, რუდიკი, ნიჟამ განჯელი, ომარ ხაიამი, ჰაფიზი, პეტრარკა, პუშკინი, ესენინი, ლერმონტოვი, ბარათაშვილი, გრ. თრბელიანი, გ. ტაბიძე... ვის უგალობენ ეს გენიოსები თაყვანისცემით? — მხოლოდ ქალს... ქალი მაგნიტია, რომელსაც დიდი მიზიდულობის ძალა აქვს. ასე რომ, ქალში სიყვითე შედარებით ჭარბადია მოცემული. მას ბუნებით მოდგამს, ღჭერთ გამოუმეტებია ყოველივე ეს ქალისთვის... და თაყვანი ვცეთ ქალს.

22. ჩვენს ირგვლივ ხილული სამყარო სავსეა რომანტიკით, მაგრამ ცისა და ზღვის რომანტიკა მაინც სხვაა. ამასთან დაკავშირებით გვინდა გვითხოდ, — ამ ორიდან რომელი უფრო გიზიდავთ დღეს — ციური თუ ზღვის რომანტიკა, და თუ კი ცისას ზღვის რომანტიკა გირჩევნიათ, მაშინ რატომ არ გახდით მეზღვაური თავის დროზე, მოგზაური, რად არ დაიბყარით და შებოჭეთ ზღვის სტიქია პროსპეროს მსგავსად?

ბასუხი: რა თქმა უნდა, ზღვა სხვაგვარი რომანტიკითაა სავსე. მე მიყვარს, როცა ზღვა წყნარია და თითქმის ჩუბჩულებს, მე მიყვარს ზღვა, როცა გორბს ტალღებს ნაპირისაკენ მოაგორებს. ზღვის სიყვარულმა არაერთი და ორი ლექსი დამაწერინა.

ცა დიდი, კოლოსალური რომანტიკაა. ცა ჩამოიქცევით, რომ იტყვიან — მაშასადამე, სიცოცხლე მოისპობათ დედამიწაზე. როცა გვაღება, წვიმას შესთხოვენ დმერთს, რა ლამაზია ღრუბელიც აქეთ-იქით რომ მიერეკება ქარი ძლიერი. ცისაკენ ღვთისა დიდება ცას — აღამიანთა შეუცნობელ ოცნებას და ზღაპარს...

ახლახან ერთმა ნაჭიერმა ლიტერატორმა დაწერა წერილი „მამია ვარშანიძის ეპოსი“, რომელიც დაიბეჭდება ერთ-ერთ ახალგა-
მომავალ ჟურნალში. დაწერა და გამაცნო. იგი თითქმის თანაბარ-
ჰყოფს ლირიკულ პოემებს და „ხიხანის არწივებს“. უფრო მე-
ტიც. ჩემს ლირიკულ პოემას, „ლილისფერი ცა“ მეტისმეტად ხო-
ტბას ასხამს და ისეთი შთაბეჭდილება გვჩვენებს, თითქოს ეს ქმნი-
ლება სხვა ყველა ქმნილებასზე მაღლა დგას. ეს ცრუ ილუზიაა,
ლირიკული პოემა სხვაა და მონუმენტურ-საუყვებელი პოემა —
სხვა, შუა უზის დიდი ზღვარი. კარგ ლირიკულ პოემებს საშუალო
ნიჭის პოეტებიც კი ქმნიან, მაგრამ მონუმენტური, საუყვებელი,
კარგი პოემის შექმნას კი საშუალო ნიჭით დაჯილდოებული პოე-
ტი ვერ შეძლებს, რაც არ უნდა ლექსის მაღალი ოსტატი იყოს.

ღიახ, ამიტომ დავწერე ეს მინაწერი იმ კითხვის გაგრძელებად,
„ხიხანის არწივებს“, რომ ეხება თქვენს დიალოგებში.

უპირველესად ვთქვათ იმ ჩემს ლექსებზე, რომლებიც ჩემს
სალამურს სინდლეს ანიჭებენ. ესენია: „მოდო, ნახე!“, „იყო და მა-
რად იქნება“, „დედის ბაღია“, „ბათუმი“, „მინდა მიმდეროს ქალმა
ლამაზმა“, „გაზაფხულის ბაღნარიდან“, „ყელწითელა“, „მიწათ ვა-
რსკვლავიანო“, „პირიმიზე“, „შენი ბაში-აჩუკი ვარ“, ჩემი სახელი“,
„ღვანოს წურავს შენი ქალი“, „მისი სახელი“, „სიზ-
მარეული მესხეთი ჩემი“, „ზარების გუგუნი“, „ქაშუე-
თის ლერწამი“, „მთავარდღეა“... და შეიძლება ამ
რიცხვს კიდევ ამდენივე დავუმატოთ. ამ ლექსების და-
მახასიათებელია ჩქარმდინარეობა, ეპიკურობა, უშუალობა,
პატრიოტულ სულისკვეთება... და ამ მხრივ ისინი თითქოს „ხი-
ხანის არწივებს“ მოუყვებელი შენაკადებია, „ხიხანის არწივები“
— ეს ძველი აჭარაა, დღევანდელი აჭარაა და მომავალი აჭარა.
რატომ? იმიტომ, რომ ამ პოემის დედაბარდვი, მძლავ-
რი ეროვნულ-პატრიოტული სულისკვეთებაა, რაც დამახასიათე-
ბელი იყო, არის და იქნება სამხრეთ საქართველოსათვის, კე-
რძოდ, აჭარასათვის. მეტამეტე საუკუნის სახელოვანი ბრძენი მწე-
რლის აბუსერიძე ტბელის მოდგმა რომ ებრძოდა მომხდურებს, ამ
კუთხის მკვიდრთა პატრიოტული სულისკვეთების ამონათება იყო...
და ეს სულისკვეთება ჩვენს წინაპრებს ვინ იცის რა დროიდან მოს-
დგამო...

უადგილო არ იქნება თუ გავიხსენებთ ზოგიერთ გამოჩენილ

ლიტერატორთა აზრებს „ხიხანის არწივებზე“. ლიტერატორ-კრიტიკოსი შოთა ქუჩიძე წერს: „ხიხანის არწივება“ დიდად მომწონეს მკითხველებმა, ხოლო ლიტერატურულმა კრიტიკამ ერთმანდალად აღიარა მამია ვარშანიძის დიდ და ყველაზე თვალსაჩინო შემოქმედებით გამარჯვებად. დოც. ნ. დუმბაძის სიტყვით „ხიხანის არწივები“ — ეს არის ფართო ეპიურა ტილო, რომელზეც სწორად, თანადროულობის პოზიციებიდან არის გამოსახული მშობლიური კუთხას ისტორიული ცხოვრება, ამისთან, პოემის პერსონაჟები, რომელთაგან ზოგი ისტორიულია და ზოგიც, „გამოგონილი“. ტიპური არიან და ტიპიურ გარემოში მოქმედებენ“. აღფრთოვანებული ქება უძღვნა ამ პოემას იბ. ვართაგავამ, რომელმაც იგი „თორნიკე ერისთავის“, „დიმატრი თავდადებულისა“ და „ბახტრიონის“ გვერდითაც კი დააყენა. ასეთი შეფასება ჩვენ გადაჭარბებულად გვეჩვენება. მაგრამ საცხებით მართალი იყო მსცოვანი კრიტიკოსი, როცა ამ პოემის შესახებ წერდა: „ხიხანის არწივები“ ავტორის პოეზიის ჩამოუგდები გვირგვინია, რომელსაც კიდევ უფრო დაამშვენებენ შემოქმედის მომავალი ყვავილები, რომლებსაც პოეტისაგან მოელის მკითხველი“, შემდეგ ავტორი განაგრძობს: „ასეთივე მამია ვარშანიძის ისტორიულ-პატრიოტული პოემა „ხიხანის არწივები“, მისი იდეური მიზანდასახულობა, ქებას იმსახურებს. იგი წმინდა მხატვრულ-პოეტური თვალსაზრისითაც, იგი მდიდარია მხატვრული სახეებით, პოეტური სამკაულებით. აფორისტული თქმებით. ბუნების მშვენიერი სურათებით, მკითხველს ალბათ ახსოვს ბრწყინვალე პეიზაჟი, რითაც პოემა იწყება“ (შ. ქუჩიძე, მხატვრული სიტყვის განვითარება აჭარაში, 1970, გამომც. „საბჭოთა აჭარა“, გვ. 143, 148, 149). მარტო რად ღირს დიდი ლიტერატორ-კრიტიკოსის ბატონ იბ. ვართაგავას შეუვალი აზრი „ხიხანის არწივების“ შესახებ! თუ არაფერია „ხიხანის არწივები“. ჩემი ლირიკაც არაფერია, თუ არაფერია ჩემი ლირიკა, მაშინ „ხიხანის არწივებიც“ არაფერია.

შესანიშნავმა ინტელიგენტმა ბატონმა ნიკოლოზ (ნური) ნიჟარაძემ, რომელსაც დიდი ავტორიტეტი ჰქონდა მწერლებთან ურთიერთობაში, ასე მითხრა: — ჩემო მამია, წავიკითხე შენი წიგნი „ჩემი ტაძარი“, საჩუქრად რომ მიბოძე. ძალიან მომეწონა ბევრი ლირიკული ლექსი და პოემებიდან განსაკუთრებით „ხიხანის არწივები“. ერთი კიდევ სმისთანა პოემა დაგვიწერე და მეტი შენგან არაფერი გვინდაო. ეს იყო 1966 წელს, როცა გამოვიდა ჩემი

სუთასგვერდიანი წიგნი „ჩემი ტაძარი“, რომელშიც დაბეჭდილია ხსენებული პოემა... მე ბევრი ვიფიქრე შემექმნა ასეთი მონუმენტური პოემა დაღ მემედ აბაშიძეზეც, რომლის ბადალი პატრიოტი საზოგადო მოღვაწე, ინტელიგენტი, არ გვეყოლია სამხრეთ საქართველოდან, მაგრამ ვერ კიდევ ვერ მოვახერხე. ძნელია ისეთი ფართო მასშტაბის პოემის შექმნა, მას მივუძღვენი კი ხალასი გულით აღდგენილი ცხრაასტრიქონიანი ლირიკული პოემა „გლოცავს შენი სავანე“, რომელიც პირველად დაიბეჭდა გაზეთში 1966 წელს. 1970 წელს კი ჩემს წიგნში „ფიცი“, ხოლო ძალიან დიდი განახლებით ცალკე წიგნად გამოვიდა 1992 წელს. ესეც ჩემი საყვარელი ქმნილებაა, ცამეტე სურისაგან რომ შედგება და თითოეულ სურაში მთავარი ფაქტებია აღბეჭდილი მემედ აბაშიძის ცხოვრებასა და მოღვაწეობიდან. ლიტერატურულმა კრიტიკამ კარგად შეაფასა ეს პოემა, მაგრამ „გლოცავს შენი სავანე“, ლირიკული პოემაა და არა მონუმენტურ-სიუჟეტური. მონუმენტურ პოემას კი აუცილებლად აქვს მთავარი სიუჟეტი და შენაკადი ნაკადულებიც, წარმოიქმნა ხასიათები, ამ დიდ ადამიანზე მიძღვნილი ამ-ლირიკული პოემის „გლოცავს შენი სავანე“ — მხარი მხარს მდგომი კი არა, მიმყოფი პოემაც ასპარეზზე ჯერჯერობით არა ჩანს... ვიმეორებ სიუჟეტური დიდი და კარგი პოემის შექმნა კი ძალიან ძნელია... სიუჟეტის შექმნა ნიჭისმიერია და ყველა ლირიკოსს არ ძალუძს პოემის დაწერა. პოემა უნდა იყოს ჭეშმარიტი პოეზია და არა უბრალო თხრობა.

მახსოვს, ერთხელ რომ მოთხარით: — ჩვენ ძმები, ავთანდილი და მე, დიდ ბაბუა იბოლიტეს აზრს მთელი გულით ვაზიარებთ. რადგან გულმართლად და ღრმად შეაფასა შენი „ხიხანის არწივები“. საბჭოთა პერიოდში ქართულ პოეზიაში შეიქმნა რამდენიმე მონუმენტური, კლასიკური პოემის დარად სიუჟეტური პოემა... და მათ შორის, თამამად პირველის მხარამხარს შენი „ხიხანის არწივებია“, როგორც შენ ამბობ: ის აჭარის სურათხატია წარსულშიც, აწმყოშიც და მომავალშიც, აღბეჭდილი მაღალი პატრიოტული სულისკვეთებით. გაუმარჯოს ჩვენს საყვარელ აჭარას და შენს „ხიხანის არწივებს“.

პოეზია მეტად სამძიმო ხელოვნებააო, უთქვამს ერთ დიდ ადამიანს... და რამდენჯერ მიფიქრია საკუთარ შემოქმედებაზე, ისეთი აზრიც გამჩენია, ლამის ცეცხლში ფერფლად მექცაა ჩემი ლირიკაც და ეპოსიც. ზოგიერთს გვახსენებ შოთა რუსთაველის ბრძნულ სტრიქონებს: „ყვავი რა ვარდასა იშოვნის, თავი ბულებული ჰგონია“.

ამ სიბრძნეს ყველა პოეტი უნდა ჩაუფიქრდეს და უნაყოფო თავ-
თავივით თავს მალღა არ უნდა სწევდეს. ზოგიერთ საშუალო ნი-
ჭის პოეტს ბედი გაუღიმებს და მოაზერხებს კიდევ მეფე-მგოსნის
ტახტის კიდეზე მეფურად ჩამოჯდომას, რომ უსაზღვროდ გააფარ-
თოვოს თავისი გავლენა-დაფასების სფეროები... და ასეთს, ბლო-
მად ჰყავს მაიმნებელ-ქამელეონებიც... და ყველამ ვიცით თუ რა-
ტომ... ხელოვანს, პოეტს მხოლოდ თავისი ადგალი უნდა ეჭიროს.
შემშარიტი ბულბულის საგანა ვარდების ბაღნარი, ხოლო ჩო-
რას — რომელიმე ხის ტოტა, საიდანაც მას თავისუფლად შეუძ-
ლია იგალობოს... ღმერთმა ნუ შემშალოს და ცრუ ზვიადობის წა-
მიერ ოცნებასაც ნუ მაზიაროს, თუნცა „ხიხანის არწივების“ ავ-
ტორს თავის საყვარელ გმირებთან ერთად რაინდულად გაუვლია
მართონული გარბენის დრო და მანძილი.

ქვემიანწერი: ამ დღეებში ჭიათურიდან, კერძოდ, სოფ. ბჟი-
ნევიდან ტარიელ და ავთანდილ ვართაგავების წერილი მივიღე, ასი-
ნი მწერენ: — ბატონო მამია, ვიცით გაგეხარდება და ამიტომ გაც-
ნობებთ ერთ სასიამოვნო ამბავს: სათანადო ზემდგომი ორგანოების
დადგენილებით ბაბუაჩვენის, იპოლიტე ვართაგავას სახლი სოფელ
ბჟინევიში გამოცხადდა მისეული სახელობის მუზეუმად. ალბათ, მა-
ლე ყოველივე მოწესრიგდება და ოფიციალურად გაიხსნება კი-
დეც, იმ საზეიმო დღეს აუცილებლად მოგიწევთ...

მართლაცდა აღსაფრთოვანებელი ფაქტია, ბატონი იპოლიტე
ვართაგავა ამ დიდი დაფასების ღირსია...

მამია ვარშანიძე

1995, ივნისი.

შინაარსი

პროზა, პოეზია

ალექსანდრე ნიკიძე — ჩემი წილი საუკუნე (რომანი)	3
რამაზ ნიხრთიშვილი — ლექსები	41
ანსორ კუდაბა — ციმციმა (მოთხრობა)	47
ჯამალ დოგოტოვიძე — ლექსები	56
ჯონი ჯიჯიშვილი — ჭედის სურათები ((მოთხრობა)	58

ფაუნტი

სოფიო კოპალაძე — სიყვარული აგვაშადლებს (მოთხრობა)	67
---	----

მედიკალური — 120

მამია ჯარუაშვილი — შარალ ხასხოვარი	50
------------------------------------	----

9 მანქანი — 50

მამია მამიაშვილი — ნომარა დღე	90
-------------------------------	----

თარგმანი

რომანოვი გიორგი — სამი ლექსი (თარგმანი გ. ძიგვაშვილისა)	95
---	----

კრიტიკა და გუგუნიკობა

იური გივიშვილი — ღრ. ხალვაშის ღირსეული პოეზიები	99
მილოცვა	108
გურამ ჩაბუნავა — „ოდიშის მეფის“ მითოლოგიური სიუჟეტი	100

ფერილები

მამია მამია — განმათავისუფლებელი კომიტეტის დათარიღებისათვის	121
რამაზ ურუშაძე — ბათუმისათვის რუსეთის ბრძოლა	127

განხილვა

შალვა შალვაძე — ლექსები	126
-------------------------	-----

ჩვენი კალენდარი

...დიდ ოცნებათა მომნიჭებული

146

დიალოგი

გვთავაზობს მართლმადიდებელი,

მართლმადიდებელი — გულახდილი დიალოგები

150